

Eikhenbaum, Vsevolod Mikhailovich

Volin

Η Ρωσική Επανάσταση

Μετάφραση: Γιώργος Τσιριγγούλης
Εισαγωγή: Γιάννης Ανδρουλιδάκης

ΚΑΙΝά ΔΑΙΜόΝΙΑ

Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΒΟΛΙΝ

Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΚΡΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΑ

Εκδόσεις Καινά Δαιμόνια

Μετάφραση: Γιώργος Τσιριγκούλης
Εισαγωγή: Γιάννης Ανδρουλιδάκης

Εκδόσεις Κατὰ Δαιμόνια
Αθήνα Νοέμβριος 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή: Μπολσεβικισμός και Αντεπανάσταση Γιάννης Ανδρουλιδάκης	9
Μερικές απαραίτητες εισαγωγικές σημειώσεις	39
Οι Δεκεμβριστές και το ρωσικό παράδοξο	40
Τα έτη 1825-1860	46
Οι μεταρρυθμίσεις, η Ναρόνταγια Βόλια και η δολοφονία του τσάρου	48
Το τέλος του 19ου αιώνα (1881-1900): Η νέα όψη του επαναστατικού κινήματος	53
Οι αρχές του 20ού αιώνα (1900-1905)	56
Η επανάσταση του 1905	63
Προς τη μεγάλη έκρηξη (1905-1917)	85
Το μεγάλο ξέσπασμα και τα επακόλουθά του	88
Οι Ρώσοι αναρχικοί και η Συντακτική Συνέλευση	118
Αυθόρμητη κίνηση των μαζών, κρατισμός και εκφυλισμός της επανάστασης	121
Ο ρόλος του Κράτους απέναντι στην ολοκλήρωση της κοινωνικής επανάστασης	131
Τα ανδραγαθήματα του μπολσεβίκικου κράτους	133
Ο πατριωτικός καπιταλισμός αντί του δημιουργικού έργου της επανάστασης	138
Τα αντιδραστικά αντεπαναστατικά κινήματα και η σπουδαιότητα του μαχνοβίτικου κινήματος	147
Η αποτυχία της ΝΕΠ, η υποτιθέμενη εκβιομηχάνιση και η αρνητική εμπειρία του μπολσεβίκικου	169
Συμπεράσματα	176

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Γιάννης Ανδρουλιδάκης

*«Αυτοί που ανοίγουν ακόμα τον Λένιν τους για να δουν τι πρέπει να κάνουν, απλά ψάχνουν μέσα στον σκουπιδοτενεκέ της ιστορίας»
Ραούλ Βανεγκέμ*

Μιλώντας σε μια εκδήλωση στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 2014, ο κορυφαίος σύγχρονος αναρχοσυνδικαλιστής θεωρητικός Φρανκ Μιντς, είχε πει: «Το σύνθημα γύρω από το οποίο οργανώθηκε το εργατικό κίνημα στις απαρχές του, ήταν το σύνθημα της Διεθνούς: "Η απελευθέρωση των εργαζομένων θα είναι έργο των ίδιων". Ολόκληρη η ιστορία του εργατικού κινήματος στον 20ό αιώνα, υπήρξε η ιστορία της άρνησης και της προδοσίας αυτού του συνθήματος». Η ιστορία αυτή, ξεκινά αναμφίβολα τον Οκτώβρη του 1917 στη Ρωσία.

Η συμπλήρωση εκατό χρόνων από την Οκτωβριανή Επανάσταση έδωσε το έναυσμα για μια σειρά από συζητήσεις, εκδηλώσεις και εκδόσεις πάνω στο θέμα. Στην Ελλάδα δεν παρατηρήθηκε μεγάλος πληθωρισμός, παρότι είναι μια χώρα στην οποία ο λενινισμός παραμένει ζωντανός στην εσωτερική συζήτηση της Αριστεράς. Αρκετά κόμματα ομνύουν ακόμα στις γενικές θέσεις του Λένιν αναφορικά με την επανάσταση και το Κράτος, ενώ άλλα παραδειγματίζονται από τον οπορτουνισμό του για να οριοθετήσουν τη δράση τους. Σε γενικές γραμμές όμως, ο λενινισμός είναι μια αντίληψη εξαφανισμένη από το διεθνές εργατικό κίνημα. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και των υπόλοιπων γραφειοκρατικών αποικιών του κρατικού καπιταλισμού αποδέσμευσε όπως ήταν φυσικό ένα μεγάλο μέρος εργατών από τις δοξασίες του. Η ανάπτυξη από την άλλη νέων τεχνολογιών και η δυναμική είσοδος σύγχρονων και πολύ πιο ελευθεριακών κινήματων στο διεθνές πεδίο, έκανε την λενινιστική καθιερωμένη αντίληψη για την οργάνωση της πάλης και της κοινωνίας να μοιάζει εντελώς μπαγιάτικη.

Είναι όμως πράγματι έτσι; Αν ορισμένες δοξασίες του λενινισμού και των μπολοσεβίκων αναφορικά με την πειθαρχία, τον εξαναγκασμό, τη

μονολιθικότητα, τη στρατιωτικοποίηση προκαλούν σήμερα μειδιάματα ως προτάγματα κοινωνικής απελευθέρωσης, δεν συμβαίνει ακριβώς το ίδιο με τα παιδιά τους. Το μεγαλύτερο από αυτά, η επιβολή της πολιτικής κυριαρχίας πάνω στην κοινωνική πάλη, στέκεται ακόμα και σήμερα ηγεμονικό πάνω από τα κινήματα για την κοινωνική χειραφέτηση. Ακόμα και αν αυτοί που επικαλούνται αυτή την επιβολή δεν επικαλούνται κατ' ανάγκη τον Λένιν και τους Μπολσεβίκους ή ακόμα και αν τους απορρίπτουν ρητά, η αντίληψη περί της ανάγκης κηδεμονίας της κοινωνικής κίνησης στη βάση μιας επικυριαρχίας, πολιτικής ή τεκνοκρατικής, έχει τη ρίζα του στην κυριαρχία των λενινιστικών ιδεών στο κοινωνικό κίνημα για το μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα.

Η ανάλυση της Ρωσικής Επανάστασης, 100 χρόνια μετά, οφείλει να αναζητήσει τη ρίζα των προβλημάτων που οδηγούν στον θρίαμβο του καπιταλισμού στη Ρωσία από τα πρώτα κιόλας χρόνια της μπολσεβίκικης εξουσίας και να εξετάσει τις πλευρές τους που συνδέονται με το σημερινό πολύ πιο σύνθετο πλαίσιο των αναγκών και των δυνατοτήτων των κοινωνιών στις οποίες ζούμε.

Η καταγωγή του ρωσικού επαναστατικού κινήματος

Πρέπει να εξετάσουμε ορισμένες παραμέτρους που αφορούν τις ρίζες του επαναστατικού κινήματος στη Ρωσία, αλλά και την κοινωνική της κατάσταση, για να κατανοήσουμε μερικές πλευρές του μπολσεβικισμού και του ελέγχου που αποκτά στη Ρωσία μετά την οκτωβριανή επανάσταση. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, η τεράστια ρωσική αυτοκρατορία είναι μια χώρα αρκετά καθυστερημένη στις κοινωνικές σχέσεις της, την παραγωγική της μέθοδο και την σχεδόν ανύπαρκτη εκμηχάνιση, συγκρινόμενη τόσο με την Ευρώπη όσο και τις νεαρές Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η πολιτική της οργάνωση ακολουθεί αυτή την καθυστέρηση, όταν δεν την ξεπερνά. Επίσης, είναι μια χώρα διαιρεμένη ανάμεσα στην αχανή της ύπαιθρο όπου ζουν εκατομμύρια άνθρωποι σε συνθήκες ουσιαστικής δουλείας, παντελώς αγράμματοι και χωρίς καμία επαφή με οποιαδήποτε εξέλιξη πέρα από τη Ρωσία, και τις πόλεις (κυρίως την Αγία Πετρούπολη, αλλά επίσης τη Μόσχα και άλλες), όπου ζούσε ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων

που άνηκε στην ανώτερη μεσαία τάξη και ο οποίος συντηρούταν κατά βάση από την κρατική γραφειοκρατία και τον στρατό. Το κομμάτι αυτό, ένα ετερογενές πλήθος κρατικών αξιωματούχων, ευγενών, στρατιωτικών καριέρας, γιατρών, δικηγόρων κ.ά., έχει μια επαφή με τις εξελίξεις σε διεθνές επίπεδο, δεδομένου μάλιστα ότι στη Ρωσία για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα οι ευγενείς συνήθιζαν να μιλούν μεταξύ τους στα γαλλικά και όχι στα ρωσικά, τα οποία επιπλέον ορισμένοι αγνοούσαν. Η συνήθεια αυτή, την ίδια στιγμή που καταδεικνυε την τεράστια απόσταση αυτών των στρωμάτων από το πελώριο σώμα των Ρώσων χωρικών που αποτελούσε τον κορμό της αυτοκρατορίας, τους επέτρεψε να έρθουν σε επαφή με τις νέες ιδέες που ανθούσαν στην Ευρώπη. Ένα μέρος αυτών των στρωμάτων επηρεάστηκε από αυτές, όχι μόνο σε ακαδημαϊκό επίπεδο αλλά και σε πρακτικό. Αρκετοί διανοούμενοι της εποχής, οικτίζουν αυτό που αντιλαμβάνονται ως διαφορά επιπέδου ζωής και σκέψης ανάμεσα στην Ευρώπη και την Ρωσία που βυθίζεται στην φτώχεια, την υστέρηση, τη δεισιδαιμονία και τον αναλφαβητισμό. Ανάμεσά τους βρίσκονται πολλοί αξιωματικοί του τσαρικού στρατού, οι οποίοι έχουν συμμετάσχει σε εκστρατείες στην Ευρώπη. Το 1817, εκατό χρόνια πριν την επανάσταση των σοβιέτ, ιδρύεται από αυτούς η «Ένωση για το Κοινό Καλό», η οποία όπως δείχνει το όνομά της δεν δηλώνει ότι φιλοδοξεί να εκφράσει κάποια συγκεκριμένη τάξη ή στρώμα, αλλά να εκσυγχρονίσει τη Ρωσία. Θέτει ωστόσο στο στόχαστρό της τον Τσάρο, ο οποίος απολαμβάνει μεγάλη δημοφιλία στη Ρωσική ύπαιθρο που τον διαχωρίζει από τους κακούς ευγενείς που κακομεταχειρίζονται και εκμεταλλεύονται τους μουζικούς. Αυτή η ιδέα ενός «πατερούλη», που διαχωρίζεται με κάποιο τρόπο στο λαϊκό θυμικό από την υπόλοιπη άρχουσα τάξη της οποίας ηγείται, εμφανίζεται ξανά και ξανά στην ιστορία της Ρωσίας και τους επόμενους δύο αιώνες, μέχρι σήμερα.

Τον Δεκέμβρη του 1825 μια μεγάλη εξέγερση ξεσπά στην Αγία Πετρούπολη από αξιωματικούς, με αφορμή την στέψη του νέου Τσάρου Νικόλαου. Η εξέγερση πνίγεται στο αίμα και οι πρωτεργάτες της, ανάμεσά τους ο Πάβελ Πέστελ, ο στενός φίλος του Αλεξάντερ Πούσκιν, απαγχονίζονται. Αν και χωρίς ουσιαστικές προοπτικές επιτυχίας, η Εξέγερση του Δεκέμβρη επιδρά καταλυτικά στις επόμενες γενιές Ρώσων, επηρεάζει τα πιο ανήσυχα μυαλά ανάμεσά τους, μεταξύ

των οποίων θα συναντήσουμε και τον Μιχαήλ Μπακούνιν και οριοθετεί ως ένα βαθμό τις ηγεμονικές τάσεις μέσα στο ρωσικό επαναστατικό κίνημα τον επόμενο αιώνα.

Δύο βασικά χαρακτηριστικά των «Δεκεμβριστών», θα τα συναντάμε να επαναλαμβάνονται μελετώντας την επαναστατική ιστορία της Ρωσίας. Το πρώτο είναι η κοινωνική θέση των επαναστατών: Ανώτερα μεσαία στρώματα, με βιοτικό επίπεδο και μόρφωση πολλαπλάσια του ρωσικού λαού και κατά κανόνα με παγιωμένη την πεποίθηση ότι έχουν την «αποστολή» να απελευθερώσουν αυτοί, ως εκλεκτοί, την καθυστερημένη και βασανισμένη Ρωσία. Για μεγάλο διάστημα η αντίληψη αυτή θα συνδεθεί με το ρεύμα του πανσλαβισμού που θα γεννηθεί, το οποίο είναι τηρουμένων των αναλογιών, το ανατολικό αντίστοιχο του δυτικού ρεπουμπλικανικού εθνικισμού που καθοδηγεί τις αστικές επαναστάσεις της Ευρώπης. Στη συνέχεια όμως θα συνδεθεί με σοσιαλιστικές και κυρίως με λαϊκιστικές ιδέες.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό, είναι ότι τα ρεύματα αυτά σπανίως μόνο θεωρούσαν προτεραιότητά τους τη σύνδεσή τους με τον λαϊκό παράγοντα ή ακόμα περισσότερο, τη συμμετοχή αυτού του λαϊκού παράγοντα στις επαναστατικές διαδικασίες και στη διαμόρφωση των αιτημάτων και των διεκδικησών τους. Ήταν προσανατολισμένα σχεδόν πάντα στη συνωμοσία, εντός ή εκτός των τειχών, και στη «μεγάλη νύχτα» η οποία θα σηματοδοτήσει την αλλαγή φρουράς από τον καθυστερημένο και αντιδραστικό απολυταρχισμό του Τσάρου σε μία αναγέννηση της οποίας οι ίδιοι οι επαναστάτες ήταν οι απόστολοι.

Η μαρξιστική και η λενινιστική βιβλιογραφία έχει καταχωρήσει την παράδοση αυτή σε αναρχικά ή προ-αναρχικά ρεύματα. Αυτό αποτελεί μια στρέβλωση της πραγματικότητας, η οποία βασίζεται στην προκατάληψη ότι οι αναρχικοί είναι κατά βάση οπαδοί της βίας και της ατομικής τρομοκρατίας και επομένως όποιος μετέρχεται αυτών των μέσων είναι πολιτικός συγγενής τους. Ωστόσο, ο ρωσικός μηδενισμός και ο λαϊκισμός δεν έχουν καμία σχέση με τον αναρχισμό. Η διάσημη λαϊκιστική οργάνωση Ναρόνταγια Βόλια (Η Θέληση του Λαού), για παράδειγμα, είναι μια τυπική γιακωβίνικη οργάνωση με μπλανκιστικά χαρακτηριστικά, στόχος της οποίας είναι εξαρχής η «διαπαιδαγώγηση»

του αγράμματου λαού μέσω της δράσης και στη συνέχεια η κατάληψη της εξουσίας για λογαριασμό του. Η συγγένεια των Ναρόννικων με τους Μπολσεβίκους, όπως άλλωστε και των μεθόδων που προτείνει ο περιβόητος μηδενιστής Σεργκέι Νετσόγιεφ είναι στην πραγματικότητα αρκετά προφανής για όποιον θέλει να τη δει. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, δομικό χαρακτηριστικό είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης στις μάζες, οι οποίες πρέπει άλλοτε να «διαπαιδαγωγηθούν» και άλλοτε να «καθοδηγηθούν» (στην περίπτωση του αμοραλιστή Νετσόγιεφ, η σημασία τους είναι καθαρά εργαλειακή χαρακτήρα, όταν δεν εξαφανίζεται εντελώς) και είναι η διάνοηση αυτή που αναλαμβάνει τα επαναστατικά καθήκοντα για λογαριασμό της κοινωνίας.

Η κριτική που ασκεί ο Λένιν στους Ναρόννικους, παρά τη φήμη της που την θέλει να είναι η κριτική ενός «εμπιστοσυνιστάμενου» σοσιαλιστή απέναντι στις πρωτόλειες και ουτοπικές σοσιαλιστικές απόπειρες, είναι στην ουσία της κυρίως τεχνική. Ο Λένιν κατηγορεί τους Ναρόννικους –και όχι άδικα- ότι είναι αναποτελεσματικοί, καταρχήν ως μηχανισμός που καταφέρνει πλήγματα στον αντίπαλο και στη συνέχεια ως δύναμη που πρέπει να καταλάβει την εξουσία. Και αυτή η ιδέα δεν είναι η ξένη στους Ναρόννικους. Παρά την έντονη διαπόλη που υπάρχει μέσα στο εσωτερικό του ρωσικού σοσιαλιστικού και επαναστατικού κινήματος κατά τον 19^ο αιώνα (διαπάλη που δεν θα φτάσει πάντως ούτε στο βάθος ούτε στην ένταση των λατινικών σοσιαλιστικών κινήματων), το στρώμα των διανοουμένων καταλήγει πάντοτε να στρέφει το βλέμμα του προς την κατάληψη της εξουσίας.

Κατά τη δεκαετία του 1860, ο θαυμασμός των λαϊκιστών σοσιαλιστών για την ζωή της Ρωσικής κοινότητας θα αρχίσει να μετεξελίσσεται σε πρόταση για ένα συγκεντρωτικό κράτος, το οποίο θα επιβάλλει την ιδιότητα και θα λυτρώνει τον ρωσικό λαό, παρά την αδράνειά του, η οποία έχει αρχίσει να απογοητεύει τους διανοούμενους. Καθώς η κρατική εκδοχή του σοσιαλισμού συντελείται παράλληλα με την σταδιακή εκβιομηχάνιση των ρωσικών πόλεων, ο λόγος των διανοουμένων θα στραφεί και προς την πλευρά των προλετάρων. Η επαφή με τους προλετάρους είναι για τους διανοούμενους η ευκαιρία να αλλάξουν τη συνθήκη μιας διαρκούς αποτυχίας και να έρθουν σε επαφή με τους Ρώσους χωρικούς, στον βαθμό που το ρωσικό

προλεταριάτο είναι πολύ νεαρό και διατηρεί ακόμα τις σχέσεις του με την ύπαιθρο. Αυτή είναι η ληξιαρχική πράξη γέννησης της ρωσικής σοσιαλδημοκρατίας.

Πρέπει να δούμε υπό αυτό το πρίσμα την εξέλιξη του ρωσικού σοσιαλισμού. Χωρίς να λείπουν ασφαλώς οι διαφορετικές φωνές – ανάμεσα στις οποίες άλλωστε συναντάμε και τον ίδιο τον Μιχαήλ Μπακούνιν- το κύριο στρώμα που φέρει τις σοσιαλιστικές ιδέες είναι ένα ιδιότυπο μεσόστρωμα, αυτό των διανοουμένων, το οποίο ασφυκτιά μέσα στα πολύ στενά πλαίσια της ρωσικής αυτοκρατορίας με την καθυστερημένη πολιτική και οικονομική δομή. Οι ριζοσπαστικές μορφές δράσης του στρώματος αυτού αντιστοιχούν περισσότερο με την απελπισμένη προσπάθειά του να βγει στην επιφάνεια της θάλασσας, έχουν πάντοτε χαρακτηριστικά ελιτισμού προς τις μάζες και συγκροτούν σταδιακά την ιδέα της «πρωτοπορίας» και έχουν μεγαλύτερη σχέση τελικά με το ρεύμα του Γιακωβινισμού της αστικής επανάστασης στη Γαλλία παρά με τα εργατικά κινήματα της Ευρώπης που αναπτύσσονται περίπου την ίδια περίοδο στη βάση των κοινωνιών. Ρητά ή άρρητα, το στρώμα αυτό αναζητά τη διέξοδο προς την εξουσία, την οποία όταν θα καταλάβει θα δημιουργήσει μια ιδιότυπη άρχουσα τάξη που θα αποκτήσει πολιτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά, θα συγκροτήσει το στρώμα της σοβιετικής γραφειοκρατίας και με την πυρετώδη επίδρασή του θα στρέψει σε ανάλογη κατεύθυνση τα σοσιαλιστικά κινήματα όλης της Ευρώπης. Η δυσσίωνη πρόγνωση του Μπακούνιν για τον σοσιαλιστή γραφειοκράτη που θα αποτελούσε τον νέο δυνάστη του 20ού αιώνα, εμπνευσμένη αναμφίβολα από τους Ρώσους σοσιαλιστές διανοούμενους του 19^{ου} αιώνα, θα βγει αληθινή.

Ο συμβουλευτικός κομμουνιστής συγγραφέας Ρισάρ Γκομπέν αναφέρεται με αξιοθαύμαστη διαύγεια σε αυτό το φαινόμενο στο έργο του *The Radical Tradition*, αφιερωμένο στην εξέλιξη των επαναστατικών ρευμάτων. Επιμένοντας αρκετά στην κριτική που ασκήθηκε σε αυτή την τάση από αναρχική σκοπιά, η οποία «είναι απόλυτα σφαιρική, εφόσον τα θεωρητικά κείμενα των Ρώσων επαναστατών δείχνουν ξεκάθαρα τη σχέση μεταξύ εξουσιαστικής ιδεολογίας και της τάξης των

διανοουμένων, που έχει επισημάνει ο Μπακούνιν¹, παρατηρεί: «Η διανόηση, ξεκινώντας σαν τίποτα περισσότερο από μια περιθωριακή ομάδα, απέκτησε αδιόρατα την όψη και τις διαστάσεις πυρήνα μιας τάξης διψασμένης για εξουσία –επομένως ο σοσιαλισμός της θα έπαιρνε μια όλο και πιο εξουσιαστική και κρατικιστική απόχρωση. Η εξέλιξη αυτή κορυφώθηκε με την εμφάνιση της σοσιαλδημοκρατίας και του λενινισμού – τάξη και ιδεολογία βρίσκονταν τώρα σε τέλεια αρμονία».²

Κάθε μελέτη για την στάση των Μπολσεβίκων στην επαναστατική Ρωσία, πριν και μετά τον Οκτώβρη και μέχρι την κατάρρευση της ΕΣΣΔ το 1991, δεν μπορεί να παραγνωρίζει αυτή την ταξική ρίζα τους, της μεσαίας τάξης που παλεύει και κατορθώνει να γίνει άρχουσα.

Μπολσεβικισμός και καταστολή

Στις 7 Νοεμβρίου του 1917 οι Μπολσεβίκοι τίθενται επικεφαλής της επανάστασης που ανατρέπει την προσωρινή κυβέρνηση Κερέντσκι. Ήδη από τον Απρίλη έχουν πάρει μια απότομη στροφή προς τα αριστερά, εγκαταλείποντας τις παραδοσιακές σοσιαλδημοκρατικές θέσεις τους και υιοθετώντας το αναρχικό σύνθημα «Όλη η εξουσία στα Σοβιέτ», που κατήγγειλαν έως τότε ως ανεδαφικό. Παρ' όλα αυτά, διευκρινίζουν ότι η σοβιετική εξουσία δεν σημαίνει και πέρασμα στον σοσιαλισμό, ο οποίος δεν αποτελούσε στόχο τους, σύμφωνα με τις θέσεις του Λένιν. Η ανατροπή της κυβέρνησης Κερέντσκι, οδηγεί στην αποχώρηση των μετριοπαθών κομμάτων της επανάστασης του Φλεβάρη (Μενσεβίκους και δεξιοί Εσέροι –εκ του CΡστην κυριλλική γραφή, SRστη λατινική που σήμαινε Σοσιαλ-Επαναστάτες) από το Συνέδριο των Σοβιέτ, δηλαδή των Επαναστατικών Συμβουλίων των Εργατών, των Αγροτών και των Φαντάρων. Η αποχώρηση αυτών των κομμάτων μετέτρεψε τους Μπολσεβίκοι σε πλειοψηφική τάση μέσα στα Σοβιέτ και τους πρόσφερε μια σημαντική πολιτική κυριαρχία στις πόλεις. Στα μέσα του Νοέμβρη οι Μπολσεβίκοι, μαζί με τους

¹Συλλογικό, *Η Ρωσική Επανάσταση. Η αποτυχία του κρατικού καπιταλισμού*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος, μτφ Νίκος Β. Αλεξίου, Αθήνα 1997, σ. 6

²ό.π.

κυβερνητικούς συμμάχους τους προχώρησαν σε εκλογές για τη Συνταγματική Συνέλευση, τις οποίες έχασαν.

Στις εκλογές της 25^{ης} Νοέμβρη του 1917, οι Μπολσεβίκοι συγκέντρωσαν ποσοστό κάτω από 25% και ανάλογο αριθμό εδρών. Σε αυτόν τον αριθμό μπορεί κανείς να προσθέσει το ποσοστό 7% που συγκέντρωσαν οι σύμμαχοί τους Αριστεροί Εσέροι. Ήταν όμως οι Δεξιοί Εσέροι αυτοί που θριάμβευαν στις εκλογές, με ποσοστό 42% που τους εξασφάλιζε απόλυτη πλειοψηφία στη Συντακτική Συνέλευση, ενώ τα υπόλοιπα κόμματα (Μενσεβίκοι, Συνταγματικοί Δημοκράτες κ.ά.), που συγκέντρωσαν μικρότερα ποσοστά, ήταν πιθανόν έτοιμα να συμμαχήσουν με τους Δεξιούς Εσέρους. Οι μεγάλες πόλεις είχαν δώσει την πλειοψηφία στους Μπολσεβίκους, όμως η Ρωσική ύπαιθρος είχε ψηφίσει μαζικά τους Εσέρους.

Η Συντακτική Συνέλευση ξεκίνησε να συνεδριάζει στις 18 Ιανουαρίου. Οι Μπολσεβίκοι και οι αριστεροί Εσέροι αποχώρησαν. Λίγες ώρες μετά την έναρξη της συνεδρίασης, ένας από τους στρατιώτες που φρουρούσαν τη συνεδρίαση της Συνέλευσης πλησίασε το προεδρείο και είπε: «Οι στρατιώτες είμαστε κουρασμένοι. Καλύτερα να διακόψετε». Παρά τις διαμαρτυρίες του προέδρου, η συνεδρίαση διακόπηκε. Η Συντακτική Συνέλευση δεν άρχισε ποτέ ξανά. Οι προσπάθειες των κομμάτων να δημιουργήσουν ένα κίνημα διαμαρτυρίας μπροστά από το κτίριο της Συνέλευσης απέτυχαν: η δύναμή τους ήταν περιορισμένη στην Πετρούπολη. Οι δεξιοί Εσέροι και οι Μενσεβίκοι εξοβελίστηκαν οριστικά από την πολιτική ζωή της επαναστατικής Ρωσίας, ο Τύπος και η δράση τους απαγορεύτηκε.

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι ανάμεσα στα Σοβιέτ και τη Συντακτική Συνέλευση, τα πρώτα αποτελούν έναν επαναστατικό θεσμό μετασχηματισμού της οικονομίας, ενώ η δεύτερη έναν αστικό θεσμό που αντιλαμβάνονταν την επανάσταση ως μια πολύ πιο μετριοπαθή διαδικασία. Αυτό κάνει ορισμένους αναλυτές να θεωρούν ότι η βίαιη κατάργηση της Συντακτικής Συνέλευσης αποτέλεσε με τη σειρά της ένα ακόμα επαναστατικό μέτρο της Οκτωβριανής Επανάστασης. Υπάρχει ωστόσο εδώ ένα λογικό άλμα ή μάλλον μία απόπειρα να

αποσυνδεθεί η κατάργηση της Συντακτικής Συνέλευσης με ό,τι συνέβη πριν και μετά.

Καταρχήν, έχει μια σημασία να θυμίσουμε ότι οι Μπολσεβίκοι, με τη συμμαχία ακόμη τότε των αριστερών Εσέρων και των αναρχικών, δεν αντιτίθενται στην Συντακτική Συνέλευση εξ αρχής, αλλά μόνο όταν διαπιστώνουν ότι δεν έχουν την πλειοψηφία σε αυτήν. Δεδομένου του ρυθμού με τον οποίον άλλαζαν απόψεις εκείνη την περίοδο οι Μπολσεβίκοι, και ειδικά ο Λένιν, είναι μάλλον υπερβολικό να υποθέσουμε ότι η καταστολή της Συντακτικής Συνέλευσης έγινε για λόγους αρχής. Λίγους μήνες νωρίτερα άλλωστε, οι Μπολσεβίκοι ήταν αρνητικοί προς την ενίσχυση του ρόλου των Σοβιέτ, τα οποία πλέον ήλεγχαν. Ασφαλώς, το γεγονός ότι οι Μπολσεβίκοι είχαν πλειοψηφία στα Σοβιέτ και όχι στη Συντακτική Συνέλευση δεν είναι σύμπτωση. Αποτελεί αποτέλεσμα της μεταμόρφωσής τους σε ηγετικό κόμμα της επαναστατικής διαδικασίας από τον Απρίλιο του 1917 και μετά και της ηγεμονίας που τους διασφαλίζει αυτή η στάση μέσα στους κόλπους του προλεταριάτου των πόλεων. Το γεγονός αυτό δεν αναιρεί ότι αυτή είναι μια θέση και στάση ευκαιριακή: στόχος των Μπολσεβίκων είναι η εξουσία, όχι ο σοσιαλισμός.

Επιπλέον, πρέπει να δούμε την καταστολή της Συντακτικής Συνέλευσης και των μετριοπαθών κομμάτων της, σε σχέση με αυτό που ακολούθησε. Οι Μπολσεβίκοι αφού ολοκληρώσουν την καταστολή των δυνάμεων που συμμετείχαν στην επανάσταση από τα δεξιά τους, θα προχωρήσουν στην καταστολή των δυνάμεων που συμμετείχαν στην επανάσταση από τα αριστερά τους. Αριστεροί Εσέροι και αναρχικοί θα γνωρίσουν πολύ γρήγορα και αυτοί το σιδερένιο χέρι των Μπολσεβίκων. Και όταν πια κανένα άλλο κόμμα δεν θα έχει μείνει μέσα στη Ρωσία για να αμφισβητεί την πολιτική τους, η καταστολή θα φτάσει στο εσωτερικό του κόμματος και θα διασχίσει όλη την ιστορία της ΕΣΣΔ. Κατά την πρώτη σταλινική περίοδο θα εξοντωθούν σχεδόν όλα τα μέλη της ιστορικής ηγεσίας των Μπολσεβίκων. Το 1936 θα εκτελεστούν ως προδότες ο Κάμενεφ και ο Ζηνόβιεφ. Το 1938 με την ίδια κατηγορία, θα εκτελεστεί ο Μπουχάριν. Το 1940, θα δολοφονηθεί ο Τρότσκι που είναι ήδη εξόριστος. Ποιο είναι το σημείο καμπής σε αυτήν την καταστολή των πολιτικών αντιπάλων; Οι οπαδοί του

μπολσεβικισμού, κυρίως οι τροτσκιστές, θεωρούν ότι η μπολσεβίκικη τρομοκρατία καθίσταται επαναστατική όταν στρέφεται κατά των ιδίων των ηγετικών στελεχών του κόμματος. Ωστόσο, αυτή είναι μια αυθαίρετη θέση η οποία αντιλαμβάνεται το κόμμα των Μπολσεβίκων ως μέτρο με όρους πίστης. Στην πραγματικότητα η εκκαθάριση των δυνάμεων της επανάστασης έχει ξεκινήσει νωρίτερα και είναι μέρος ενός ανειρήνευτου αγώνα για την εξουσία. Η εκκαθάριση των αναρχικών, που θα ξεκινήσει αμέσως μετά το 1918 και των αριστερών Εσέρων που θα την ακολουθήσει μετά τη διαμαρτυρία για τη συμφωνία του Μπρεστ-Λίτοφσκ είναι μέρος της ίδιας διαδικασίας. Αλλά και η κατάργηση της Συντακτικής Συνέλευσης, έστω εκ του αποτελέσματος, είναι και αυτή κομμάτι της εξόντωσης των πολιτικών δυνάμεων της επανάστασης που εμποδίζουν τον δρόμο του κόμματος των Μπολσεβίκων προς την εξουσία.

Οι αναρχικοί στην Ισπανία, σχεδόν είκοσι χρόνια αργότερα, θα κατηγορηθούν για το γεγονός ότι δεν επιτέθηκαν με την ίδια βιαιότητα στους πολιτικούς τους αντιπάλους, επιτρέποντας έτσι την ήττα της επανάστασης. Θα βρει κανείς λογικά στοιχεία σε αυτή την κατηγορία. Ωστόσο, δε μπορούμε να παραγνωρίζουμε ότι η «επαναστατική» τρομοκρατία των Μπολσεβίκων δεν προστάτευσε καμία επανάσταση, αλλά επέπευσε το τέλος της. Με την είσοδο της δεκαετίας του 1920, η Ρωσία είναι ήδη μια χώρα που κυβερνάται από τους γραφειοκράτες από τη μία και από τις μυστικές υπηρεσίες από την άλλη. Οι φιλικά προσκείμενοι προς το καθεστώς επισκέπτες που έρχονται αντιμέτωποι με τη φύση του φεύγουν από τη Ρωσία και γράφουν μεγάλα κείμενα για να προειδοποιήσουν την παγκόσμια εργατική τάξη και την ανθρωπότητα για αυτό που συντελείται εκεί. Η Έμα Γκόλντμαν και ο Αλεξάντερ Μπέργκμαν, ρωσικής καταγωγής Αμερικανοί που απελαύνονται από τις ΗΠΑ και πηγαίνουν να βοηθήσουν την οικοδόμηση του σοσιαλισμού στη χώρα καταγωγής τους, περιγράφουν μια αντιεπαναστατική δυστοπία, στην οποία η πραγματική εξουσία βρίσκεται ήδη στα χέρια της Τσεκά, της πανίσχυρης μυστικής αστυνομίας που απογείωσε την ιδέα του επαναστατικού κυνισμού. Ο αναρχικός αγωνιστής Γκαστόν Λεβάλ που καλείται το 1921 στην Αγία Πετρούπολη για να παρακολουθήσει το συνέδριο της Κομιντέρν, μαζί με τον Ισπανό αναρχοσυνδικαλιστή Άνχελ Πεσάνια, διαπιστώνουν με

φρίκη ότι δεκάδες χιλιάδες αγωνιστές της επανάστασης, ανάμεσά τους και χιλιάδες αναρχικοί, σαπίζουν στα κελιά των φυλακών ή στην εξορία και περνούν μήνες στη χώρα αγωνιζόμενοι για την απελευθέρωσή τους.

Η αναρχική οργάνωση DeloTruda (Για την υπόθεση των εργαζομένων), περιγράφει ως εξής τα πρώτα αυτά χρόνια της μπολσεβίκικης εξουσίας, σε ένα κείμενο που διακινούνταν ανάμεσα σε Ρώσους αναρχικούς εξόριστους στο Παρίσι κατά τη δεκαετία του 1920 και παραμένει ως σήμερα αμετάφραστο στα ελληνικά:

•Η βία απέναντι στο προλεταριάτο σε όλες του τις μορφές, ξεκινώντας από τις εκτελέσεις και καταλήγοντας στην καταναγκαστική εργασία, είναι μια κάπως παράδοξη μέθοδος για να φτιαχτεί η κομμουνιστική ανθρωπότητα. Ο τρόμος υπήρξε από πάντα και συνεχίζει να είναι το ύστατο επιχείρημα μιας κυβέρνησης που τρέμει για την ίδια της την ύπαρξη [...] Τελική και ανώτερη δικαστική εξουσία είναι η Τσεκά, που μετατράπηκε πρόσφατα σε GPU [Πολιτικό Διευθυντήριο του Κράτους]³. Αυτό είναι το νομικό δικτατορικό σύστημα των μπολσεβίκων που ως δέλεαρ για τις μάζες δεν έχει παρά τον στρατό ως μοναδική βάση και το οποίο υποτάσσει και εμποδίζει όλους τους παράγοντες της ζωής, που δεν διστάζει να καταστρέψει όλες τις πολιτιστικές αξίες, να συντριψει με αγριότητα την ανθρώπινη ενέργεια. Ένα σύστημα που χρησιμοποιεί τα κανόνια, τις φυλακές, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, τον κατ' οίκον περιορισμό, τις εκτελέσεις⁴

Η διάλυση της Συντακτικής Συνέλευσης θα προκαλέσει κάποιες μικρές αντιδράσεις μέσα σε εργαζόμενους. Οι Σοσιαλ-Επαναστάτες Εσέροι ήταν δημοφιλείς κυρίως ανάμεσα στα μεσαία στρώματα και τους αγρότες. Κάποιοι δημόσιοι υπάλληλοι ωστόσο, θα επιχειρήσουν να απεργήσουν τον Δεκέμβρη του 1917 ενάντια στην κωλυσιεργία των

³ΣΤΕ: Η Τσεκά μετατράπηκε σε ΓκεΜπε Ου το 1922.

⁴*Большевистская диктатура на светана анархизма (десять лет советскої власти)* [Η μπολσεβίκικη δικτατορία από αναρχική σκοπιά: δέκα χρόνια σοβιετικής εξουσίας], Παρίσι, 1928. Βρίσκεται στο [<http://bibliotekar.ru/7-bolsheviki/index.htm>], σελ. 26, 31-32

Μπολσεβίκων στην ανακήρυξη της Συντακτικής Συνέλευσης. Ο Λένιν θα αποκαλέσει τους απεργούς «σαμποτέρ» και θα επιτεθεί εναντίον τους. Η Τσεκά θα ιδρυθεί μόλις 10 μέρες μετά. Ενδιάμεσα, οι Μπολσεβίκοι έχουν εκδώσει ένα διάταγμα με το οποίο αφαιρούν από τα εργατικά συμβούλια και τις εργοστασιακές επιτροπές την ευθύνη για την οικονομία, αποδίδοντάς της σε ένα συμβούλιο κομματικών γραφειοκρατών, το «Ανώτατο Συμβούλιο Λαϊκής Οικονομίας», υπό τους Ομπολένσκι και Μπουχάριν. Μέσα στον Δεκέμβριο του 1917, στον δεύτερο μήνα της εξουσίας τους, οι Μπολσεβίκοι έχουν εγκαταλείψει την αμφίσημη ιδέα της δικτατορίας του προλεταριάτου. Έχουν εγκαθιδρύσει μια δικτατορία του κόμματος, η οποία ασκείται επί του προλεταριάτου.

Τον Μάρτιο του 1918, θα υπογραφεί η περίφημη συμφωνία του Μπρεστ-Λίτοφσκ. Οι Μπολσεβίκοι που έχουν αρνηθεί να υπογράψουν πιο συμβιβαστικές συνθήκες ειρήνης με τους Γερμανούς, καταλήγουν να υπογράψουν μία άνευ όρων συνθηκολόγηση, η οποία παραχωρεί στη Γερμανία το 25% του ευρωπαϊκού εδάφους της Ρωσίας, σχεδόν τη μισή βιομηχανική παραγωγή της χώρας και την πλειονότητα της παραγωγής σε σίδηρο και χάλυβα. Η συμφωνία αυτή είναι παράλογη. Οι Μπολσεβίκοι όχι μόνο καθιστούν αδύναμη την παραγωγική δυνατότητα της εργατικής τάξης να ανασυγκροτήσει την ρωσική οικονομία, αλλά επιφέρουν και ένα τελειωτικό χτύπημα στο επαναστατικό κίνημα της Γερμανίας. Ταυτόχρονα, υπογράφουν την υποδούλωση εκατομμυρίων επαναστατών εργατών στο γερμανικό κράτος.

Οι αριστεροί Εσέροι, τελευταίοι κυβερνητικοί σύμμαχοι των Μπολσεβίκων, θα εξεγερθούν απέναντι σε αυτή τη συμφωνία και θα οργανώσουν την αντίσταση. Το γεγονός αυτό θα ξεσηκώσει το δεύτερο μεγάλο κύμα καταστολής από τη μεριά των Μπολσεβίκων. Τα θύματα αυτή τη φορά είναι αριστεροί Εσέροι και αναρχικοί. Τον Απρίλιο του 1918, περισσότεροι από 500 αναρχικοί θα συλληφθούν από την Τσεκά και η πλειονότητά τους θα εκτελεστεί. Η Τσεκά θα διευκρινίσει ότι δεν πρόκειται για «πραγματικούς αναρχικούς», αλλά για «αναρχο-ληστής». Η DeloTrudaeξηγεί ότι αυτός ο όρος θα χρησιμοποιείται ευρέως πια από το 1919 και μετά. «Πραγματικοί αναρχικοί» θα αποκαλούνται

εκείνοι που συνεργάζονται με τους Μπολσεβίκους, ενώ «αναρχο-ληστές» αυτοί που εκφράζονται υπέρ των ελεύθερων σοβιέτ.

Τον Ιούνιο του 1918 εγκαθιδρύεται η πολιτική του «πολεμικού κομμουνισμού». Προσανατολισμένη θεωρητικά στο να εξασφαλίσει τη νίκη απέναντι στους Λευκούς αντεπαναστάτες και να εξασφαλίσει την τροφοδοσία των πόλεων, η πολιτική αυτή θα γίνει το έναυσμα μιας νέας εσωτερικής καταστολής. Η δολοφονία του Γερμανού πρεσβευτή από αριστερούς Εσέρους τον Ιούλιο, θα δώσει την αφορμή για ένα ανελέητο κυνηγητό των τελευταίων, καθώς οι Μπολσεβίκοι τους κατηγορούν ότι δεν τους παραδίδουν τους ένοχους. Τέσσερις μέρες μετά την δολοφονία, η μπολσεβίκικη πλειοψηφία αποβάλλει τους Εσέρους από το Συνέδριο των Σοβιέτ. Πλέον, αυτοί απομένουν η μοναδική δύναμη του Συνεδρίου. Όλα τα υπόλοιπα κόμματα είναι εκτός νόμου. Μέσα σε 7 μήνες από την Οκτωβριανή Επανάσταση, το σύνθημα «Όλη η εξουσία στα Σοβιέτ» και το σύνθημα «Όλη η εξουσία στους Μπολσεβίκους», σημαίνει πλέον επί της ουσίας το ίδιο πράγμα. Τα Σοβιέτ απλά επικυρώνουν τις αποφάσεις της μπολσεβίκικης γραφειοκρατίας. Τον Ιανουάριο του 1919 κατά τη διάρκεια του συνεδρίου των Συνδικάτων, στα οποία έχει επίσης διασφαλιστεί η μπολσεβίκικη πλειοψηφία, ο πρόεδρος του Κεντρικού Συμβουλίου των Συνδικάτων Μιχαήλ Τόμσκι δηλώνει ότι «απεργίες στο εργατικό κράτος δεν μπορούν να γίνουν ανεκτές». Αυτή η δυσανεξία προς κάθε μορφή διαμαρτυρίας που χαρακτηρίζει το «εργατικό κράτος» δεν θα αφήσει έξω ούτε τον Τόμσκι πάντως. Το 1936, βρισκόμενος σε δυσμένεια ως προδότης, θα αυτοκτονήσει λίγο πριν καταδικαστεί μετά θάνατον, κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης των «Δικών της Μόσχας».

Τον Απρίλη του ίδιου χρόνου, οι Μπολσεβίκοι θα κηρύξουν γενική επιστράτευση, η οποία θα περιλαμβάνει και τα εργοστάσια, ολοκληρώνοντας έτσι ένα σύστημα στρατιωτικοποίησης της εργασίας, το οποίο είχε ήδη εγκαινιαστεί με την επιβολή της μονοπρόσωπης διοίκησης των επιχειρήσεων και της πειθαρχίας. Στο μεταξύ, στην Ουκρανία ο αντάρτικος στρατός του αναρχικού Νέστορα Μάχνο, η «Μαχνοφστίνα», συνεχίζει να πολεμά τους Γερμανούς και τους Λευκούς αντεπαναστάτες, που έχουν εγκατασταθεί εκεί από τη

συμφωνία του Μπρεστ-Λιτοφσκ. Στις περιοχές που απελευθερώνει η Μαχνοφτίνα εγκαθίσταται ένα σύστημα ελευθεριακού κομμουνισμού, που βασίζεται στην κολεκτιβοποίηση της γης, και το οποίο θα αποτελέσει πρότυπο για τους Ισπανούς αναρχικούς το 1936. Ανάμεσα στους Μαχνοβίτες και τους Μπολσεβίκους θα υπάρξει μια σχέση αμοιβαίας καχυποψίας, η οποία όμως δεν θα μορφοποιηθεί όσο ο Μάχνο κυνηγά τους Λευκούς και τους Γερμανούς. Τον Ιούλιο όμως ο Μάχνο θα διώξει οριστικά τους Λευκούς του Ντενικίν από το Κιέβο και οι Μπολσεβίκοι θα μπουν στην Ουκρανία, 18 μήνες αφότου την είχαν παραχωρήσει στους Γερμανούς. Θα ζητήσουν από τον Μάχνο να υποταχθεί στην μπολσεβίκικη εξουσία και στον στρατό του να ενταχθεί στον Κόκκινο Στρατό. Η άρνηση των Μαχνοβιτών να συναινέσουν σε κάτι τέτοιο, οδηγεί σε εισβολή του Κόκκινου Στρατού στην Ουκρανία. Οι επαναστάτες που έδιωξαν τους Λευκούς και τους Γερμανούς από την Ουκρανία, κατασφάζονται από τον Κόκκινο Στρατό του Τρότσκι. Κάποιοι, ανάμεσά τους και ο ίδιος ο Μάχνο, περνούν τα σύνορα και διαφεύγουν. Το σύστημα συλλογικής αγροτικής παραγωγής που είχε δημιουργηθεί στην Ουκρανία συντρίβεται, για να ακολουθηθεί η ιδιότροπη και αντιφατική αγροτική πολιτική των Μπολσεβίκων.

Η τρομοκρατία των Μπολσεβίκων, οι φυλακίσεις και οι μαζικές εκτελέσεις λυγίζουν σχεδόν κάθε αντιπολιτευτική φωνή. Στις 8 Φεβρουαρίου του 1921 πεθαίνει γέρος και άρρωστος ο περίφημος αναρχικός Πιοτρ Κροπότκιν. Έχει ωρίτερα καταγγείλει στον Λένιν, σε ένα διάσημο γράμμα του, το «μεσαιωνικό σύστημα που εγκαθιδρύεται» από τους Μπολσεβίκους στη Ρωσία. Μετά από διεθνείς εκκλήσεις και πιέσεις, ο Λένιν δίνει άδεια στους φυλακισμένους αναρχικούς να παραβρεθούν στην κηδεία του. Μια τεράστια αναρχική διαδήλωση δεκάδων χιλιάδων πραγματοποιείται στο κέντρο της Μόσχας. Η Έμα Γκόλντμαν και ο Αλεξάντερ Μπέργκμαν, που έχουν προσκληθεί λίγους μήνες ωρίτερα στην Ρωσία ως ήρωες της εργατικής τάξης, ηγούνται της διαδήλωσης. Την ίδια περίοδο, εργατικές απεργίες ξεσπούν στην Αγία Πετρούπολη και αντιμετωπίζονται από τον στρατό. Στις 28 Φεβρουαρίου ωστόσο, η Συνέλευση των ναυτών της Κροστάνδης εκλέγει Προσωρινή Επαναστατική Επιτροπή και εκδίδει τις θέσεις της. Ζητούν ελεύθερες εκλογές στα Σοβιέτ, ελευθερία λόγου, ελευθερία πολιτικής προπαγάνδας και ελευθερία του Τύπου, δικαίωμα

συγκεντρώσεων στα συνδικάτα χωρίς στρατιωτικό έλεγχο, απελευθέρωση των επαναστατών πολιτικών κρατουμένων, εξίσωση στους μισθούς και στην παροχή τροφίμων. Η εξέγερση της Κρονστάνδης θα κρατήσει δύο εβδομάδες. Στις 16 Μαρτίου ο Κόκκινος Στρατός του Τρότσκι θα εισβάλει στην Κρονστάνδη υπό τον στρατηγό Τουκατσέφσκι και μετά από τρεις μέρες μαχών, θα πνίξει την εξέγερση στο αίμα. Περισσότεροι από 1000 εργάτες θα δολοφονηθούν και άλλοι τόσοι θα εκτελεστούν στη συνέχεια. Το παλιό καμάρι της Επανάστασης, η πόλη που αποτελούσε την έξοδο της Ρωσίας στη Βαλτική γίνεται το μεγαλύτερο θέατρο τρόμου στην ως τότε ιστορία του Μπολσεβικισμού, το αιώνιο σύμβολο της δικτατορίας επί του προλεταριάτου που ασκούσαν οι Μπολσεβίκοι.

Την ίδια περίπου περίοδο, μέσα στο κόμμα των Μπολσεβίκων θα καταنيκηθεί η εργατική αντιπολίτευση. Λίγες εβδομάδες μετά θα εγκαινιαστεί από τον Λένιν η «Νέα Οικονομική Πολιτική» (ΝΕΠ), που θα εγκαθιδρύσει οριστικά για τα επόμενα 70 χρόνια ένα σύστημα αυταρχικού κρατικού καπιταλισμού.

Είναι λάθος να αντιλαμβανόμαστε την τρομοκρατία ως μια πτυχή του μπολσεβίκικου καθεστώτος. Η τρομοκρατία είναι αναπόσπαστο τμήμα της οργάνωσης της κοινωνίας που εισάγουν οι μπολσεβίκοι και είναι αυτή του αυταρχικού κρατικού καπιταλισμού. Ο συγκεντρωτισμός του Κράτους και της οικονομίας είναι τέτοιος, ώστε είναι αδύνατο σε ένα τέτοιο σύστημα να επιτραπεί η παραμικρή εκτροπή από τη γραμμή της εξουσίας, η παραμικρή εργατική δημιουργικότητα και η ελάχιστη κοινωνική ζωτικότητα. Ο Λένιν και οι σύντροφοί του, ανάμεσα στους οποίους ο Τρότσκι διακρίνεται ακόμα ως ο πιο μιλιταριστής, εγκαθιδρύουν ένα κοινωνικό νεκροταφείο, στο οποίο η άρχουσα τάξη είναι ένα άβουλο μπουλούκι γραφειοκρατών. Όταν κάθε άλλη επαναστατική δύναμη θα έχει εξολοθρευθεί, οι Μπολσεβίκοι θα αρχίσουν τον εσωτερικό τους πόλεμο, ο οποίος θα πάρει κι αυτός ανεξέλεγκτες διαστάσεις μετά τον θάνατο του Λένιν. Κάποιοι από τους αντιπολιτευόμενους Μπολσεβίκους, θα προσφύγουν τότε, καθυστερημένα, σε ορισμένες θέσεις υπεράσπισης της επαναστατικής διαδικασίας. Ωστόσο, πρέπει να είμαστε ξεκάθαροι: ο ενταφιασμός της Ρωσικής Επανάστασης, δεν είναι μια υπόθεση που κρίνεται στις

εσωτερικές αντιπαραθέσεις του κόμματος των Μπολσεβίκων της δεκαετίας του '20 και του '30. Πραγματοποιείται από όλους τους Μπολσεβίκους μαζί, ενάντια στις υπόλοιπες επαναστατικές δυνάμεις και κυρίως ενάντια στο ίδιο το ρωσικό προλεταριάτο.

Όπως γράφουν οι αναρχικοί της DeloTruda, το 1928:

•Ο λενινισμός είναι μια θρησκευτική εκπαίδευση, κανονιστική, που δεν επιτρέπει τίποτα εκτός από τον σεβασμό στο Κομμουνιστικό Κόμμα. Οποιαδήποτε ένσταση, αποτελεί σημάδι είτε τρέλας είτε αντιδραστικής πολιτικής.»

Η διεύθυνση της οικονομίας και τα συνδικάτα

Στην προσούρα που εξέδωσε το 1928 με τον τίτλο «Η μπολσεβίκικη δικτατορία από αναρχική σκοπιά», η οργάνωση Ντέλο Τρούντα αναφέρει:

•Στην πρακτική, στην ουσία της και όχι σύμφωνα με τον επίσημο τύπο, τις ουτοπίες ή τις μεθοδολογικές γνώσεις, το καθεστώς της σοβιετικής δικτατορίας είναι ο καπιταλισμός. [...] Το κύριο χαρακτηριστικό του καπιταλισμού –ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις κοινωνικές σχέσεις και σχηματισμούς- δεν εξαφανίστηκε παρά μόνο τυπικά, με νομικά διατάγματα. Αυτός ο ανταγωνισμός στην πράξη υπάρχει και μεγαλώνει και μεσώνει το πνεύμα της εξέγερσης. Η σκλαβιά στην εργασία, η καταστολή μέσα από την διαδικασία της εργασίας του ατόμου ως προσωπικότητα, η επέκταση του εκμεταλλευτικού ρόλου του Κράτους, η αύξηση της ανεργίας, η εμφανής αδυναμία για τις εργαζόμενες μάζες να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους όταν απειλούνται από τις ντιρεκτίβες της εξουσίας, η μετατροπή των συνδικάτων σε αδύναμους παπαγάλους του Κόμματος, οι ανελέητες ποινές ενάντια στα άτομα που διαμαρτύρονται, η τερατώδης ανάπτυξη των δυνάμεων καταστολής, η εκπαίδευση που προσφέρεται σε προνομιούχες παρασιτικές ομάδες που έχουν ως μοναδικό σκοπό να επιτηρούν και να ελέγχουν –αυτά είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του κρατικού καπιταλιστικού σοβιετικού συστήματος.

Μόνο οι Φιλισταίοι και οι φανατικοί μπορούν να δουν στη σοβιετική μορφή της μισθωτής εργασίας την απελευθέρωση των εργαζομένων. Και όσα είπαμε για τους εργαζόμενους εφαρμόζονται εξίσου και στους αγρότες».

Η ευρύτατη καταστολή που ασκήθηκε από τις πρώτες κιόλας ημέρες της μπολσεβίκικης εξουσίας ενάντια στις υπόλοιπες επαναστατικές δυνάμεις, δικαιολογήθηκε από την ανάγκη να σταθεροποιηθούν με κάθε τρόπο οι «κατακτήσεις της επανάστασης», οι οποίες απειλούνταν πρωτίστως από τους εξωτερικούς εχθρούς. Η αντεπανάσταση των Λευκών, η εκστρατεία των δυτικών δυνάμεων κατά της σοβιετικής Ρωσίας είναι οι λόγοι που συνήθως προβάλλονται ως αιτίες για τον υπερβολικό αυταρχισμό των Μπολσεβίκων από τους υπερασπιστές τους. Ο σοσιαλισμός για να εδραιωθεί, όφειλε να δρα απερίσπαστος από εσωτερικές έριδες που θα επιβράδυναν την πορεία του σε μία οριακά κρίσιμη περίοδο. Όμως τι συνιστά σοσιαλισμό; Η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής, ο εργατικός έλεγχος στην οικονομία, η εξισωτική τάση στους μισθούς και στην εργασία είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά του, ίσως τα βασικότερα. Πόσα από αυτά συνέβησαν στη Ρωσία κάτω από την εξουσία των Μπολσεβίκων;

Τα Επαναστατικά Συμβούλια των εργατών, των αγροτών και των φαντάρων, ευρύτερα γνωστά ως σοβιέτ είναι το βασικό μέσο αγώνα που δημιουργεί η ρωσική επανάσταση ήδη από την αποτυχημένη επανάσταση του 1905. Τον Φλεβάρη του 1917, τα σοβιέτ επανέρχονται δυναμικά στο προσκήνιο. Οι αναρχικοί προτείνουν ήδη από το 1905 το σύνθημα «Όλη η εξουσία στα σοβιέτ» ως το κεντρικό επαναστατικό σύνθημα, αλλά απομονώνονται από τις υπόλοιπες δυνάμεις. Τον Απρίλιο του 1917, ο Λένιν υιοθετεί το αναρχικό σύνθημα και το παρουσιάζει ως κεντρικό πρόταγμα των Μπολσεβίκων, που αμήχανα ακολουθούν τη μεταστροφή του ιδιοφυούς ηγέτη τους. Έξι μήνες αργότερα, οι Μπολσεβίκοι βρίσκονται στην εξουσία και έχουν εξασφαλισμένη την πλειοψηφία στα Σοβιέτ. Τι κάνουν λοιπόν με αυτά;

Τα καταργούν.

Στις 18 Δεκεμβρίου του 1917, μόλις δύο μήνες μετά την άνοδο των Μπολσεβίκων στην εξουσία, η Κεντρική Επιτροπή των Σοβιέτ εκδίδει διάταγμα με το οποίο αφαιρεί τον έλεγχο της οικονομίας από τις Εργοστασιακές Επιτροπές. Στη θέση των εργατών και των συμβουλίων τους, ο έλεγχος της οικονομίας ανατίθεται σε μια επιτροπή, η οποία παίρνει το όνομα Ανώτατο Συμβούλιο της Λαϊκής Οικονομίας και το οποίο γίνεται υπεύθυνο για τον σχεδιασμό της παραγωγής! Δύο μήνες μετά την επανάσταση των συμβουλίων, αυτήν που αποκαλέστηκε «η μεγάλη έφοδος προς τον ουρανό», οι εργάτες παραχωρούν οικειοθελώς τον έλεγχο της οικονομίας σε ένα μπουλούκι από κομματικούς καρτογιακάδες, οι οποίοι αναλαμβάνουν την ευθύνη να... οικοδομήσουν τον σοσιαλισμό για λογαριασμό των εργατών.

Μέσα στους επόμενους τέσσερις μήνες, τα οικονομικά μέτρα που εφαρμόζουν οι Μπολσεβίκοι έχουν καταργήσει κάθε οργάνωση της εργασίας που έχει προκύψει από την επανάσταση, εφαρμόζοντας έναν τυπικά αστικό τρόπο παραγωγής και λειτουργίας των εργοστασίων και των επιχειρήσεων, επιβάλλοντας την καθετοποίηση των σχέσεων εργασίας. Τον Απρίλη του 1918 εκδίδεται διάταγμα που αφορά την εργασιακή πειθαρχία και την παραγωγικότητα. Με αυτό ορίζονται πριμ παραγωγικότητας για τους εργαζόμενους και καθιερώνεται ένα σύστημα πληρωμής με το κομμάτι. Η οικοδόμηση του σοσιαλισμού, γίνεται από τους Μπολσεβίκους με εργαλείο το πιο σκληρό σύστημα καπιταλιστικής συσσώρευσης στην εργασία, τον τείλορισμό. Ο Λένιν δεν κρύβει τον θαυμασμό του για αυτόν: «Είναι πολύ βασικό να κάνουμε μια ξεκάθαρη δήλωση για την εισαγωγή του συστήματος Τέιλορ, δηλαδή να χρησιμοποιήσουμε όλες τις επιστημονικές μεθόδους εργασίας που προτείνει αυτό το σύστημα». Ακόμα πιο εκστασιασμένος, λίγο πιο μετά, ο ηγέτης των Μπολσεβίκων θα χαρακτηρίσει τον τείλορισμό «επανάσταση στην εργασία».

Στον τείλορισμό βασίστηκε η μεγάλη ανάπτυξη του καπιταλισμού στις αρχές του 20ού αιώνα. Η βασική του ιδέα ήταν η πληρωμή του εργαζόμενου με βάση την παραγωγική του ικανότητα, έτσι ώστε αυτός να αποθαρρύνεται από το να τεμπελιάζει και να αυξάνει το ποσοστό της υπεραξίας που καρπούται ο καπιταλιστής. Φυσικά, η τεμπελιά του

εργάτη είναι μια φυσική ροπή κάθε κανονικού ανθρώπου στον καπιταλισμό. Ο εργάτης δεν έχει μεγάλο κέφι να παράγει ένα προϊόν το οποίο του είναι ξένο, δεν το ελέγχει, δεν αποφασίζει για αυτό και φυσικά δεν του ανήκει. Ο τεϊλορισμός είναι μια πολιτική καρότου και μαστιγίου, που επιχειρεί να διασφαλίσει την παραγωγικότητα του εκμεταλλεόμενου εργάτη, δηλαδή να τον κάνει να ταυτιστεί με το συμφέρον του εργοδότη του, έστω έμμεσα. Αν θεωρήσουμε ότι αυτό το σύστημα είναι επαναστατικό για την οργάνωση της εργασίας στον καπιταλισμό, παραμένει το ερώτημα για ποιον λόγο είναι το ίδιο και στην κοινωνία της σοσιαλιστικής οικοδόμησης. Για ποιον λόγο ένα σύστημα ποινών και επιβραβεύσεων παραμένει χρήσιμο σε μια κοινωνία όπου ο έλεγχος της παραγωγής ανήκει στους εργάτες και το προϊόν που παράγουν επίσης, μέσω της κοινωνικοποίησης; Η απάντηση είναι: για κανέναν απολύτως. Απλά, στη Ρωσία του 1918 καμία από αυτές τις συνθήκες δεν ισχύουν. Ο έλεγχος της παραγωγής βρίσκεται στα χέρια του Κράτους που συνεχίζει να λειτουργεί ως ένας «συλλογικός καπιταλιστής», ο οποίος έχει προσφέρει τη διαχείριση της οικονομίας στα παλιά αφεντικά.

Πράγματι, όσο αυστηρός και άτεγκτος ήταν ο μπολσεβικισμός απέναντι στους αντιπάλους του στο εσωτερικό της επανάστασης, τόσο ανεκτικός και συμφιλωτικός ήταν με τους αντιπάλους της επανάστασης. Μέσα στον πρώτο χρόνο της μπολσεβίκικης εξουσίας, ένα τεράστιο μέρος των παλαιών διευθυντών ή ιδιοκτητών των εργοστασίων έχει επανέλθει στη θέση του. Το διάταγμα περί πειθαρχίας της εργασίας ακολουθείται από νέα, τα οποία επιβάλουν τη μονοπρόσωπη διοίκηση των επιχειρήσεων. Αυτό το τελευταίο θα ξεσηκώσει διαμαρτυρίες ακόμα και στο εσωτερικό των Μπολσεβίκων. Η Αλεξάντρα Κολοντάι, ηγέτιδα της Εργατικής Αντιπολίτευσης, αλλά ακόμα και ο Μπουχάριν, θα δουν πίσω από αυτό το μέτρο την επιστροφή του καπιταλισμού από το κρατικό παράθυρο. Ο Λένιν θα τους κατακεραυνώσει με μία από τις γνωστές μπροσούρες του ενάντια στον «μικροαστικό αριστερισμό», θα τους κουνήσει το δάκτυλο ότι η συγκυρία «δεν επιτρέπει παιχνιδίσματα» και η τάξη θα επανέλθει στο κόμμα.

Το σύστημα αυτό θα φτάσει σε ένα απόγειο το 1919 με την καθολική

επιστράτευση των εργαζομένων, η οποία υποχρεώνει τους εργάτες να δουλεύουν περισσότερο χωρίς να πληρώνονται. Ταυτόχρονα, στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας αρχίζουν να γεννιούνται σε όλη την Ρωσία ως χώροι έκτισης ποινής, και οι Μπολσεβίκοι ανακαλύπτουν έναν νέο τρόπο να συνδυάζουν το τερπνόν μετά του ωφελίμου: οι πολιτικοί τους αντίπαλοι όχι μόνο φυλακίζονται, αλλά έχουν και την ευκαιρία να συμβάλουν στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Ο σοσιαλισμός των γκούλαγκ αρχίζει τότε να οικοδομείται. Το 1920, 6.000.000 εργάτες επιστρατεύονται για να εργαστούν σε λατομεία.

Ο Τρότσκι, βασικός εμπνευστής και εισηγητής της στρατιωτικοποίησης της εργασίας είναι ενθουσιασμένος. Στο 9^ο συνέδριο των Μπολσεβίκων, με έναν χειμαρρώδη λόγο ζητά η στρατιωτικοποίηση της εργασίας να περάσει και στα συνδικάτα, παρουσιάζοντας την προσωπική του αντίληψη για την απελευθέρωση της εργατικής τάξης:

•Η στρατιωτικοποίηση της εργασίας είναι αδιανόητη χωρίς τη στρατιωτικοποίηση των ίδιων των συνδικάτων, χωρίς την καθιέρωση μιας τάξης πραγμάτων όπου ο κάθε εργάτης θα αισθάνεται σαν στρατιώτης της εργασίας, που δεν θα μπορεί να διαθέσει ελεύθερα τον εαυτό του. Αν του δοθεί διαταγή να μετακινηθεί θα πρέπει να την εκτελέσει. Αν δεν το κάνει θα πρέπει να τιμωρηθεί. Ποιος θα φροντίσει για αυτό; Τα συνδικάτα. Αυτά είναι που θα δημιουργήσουν μια νέα κατάσταση πραγμάτων. Αυτή είναι η στρατιωτικοποίηση της εργατικής τάξης•.

Η θέση αυτή κάνει βέβαια έξω φρενών την Κολοντάι και την Εργατική Αντιπολίτευση. Στο 10ο συνέδριο των Μπολσεβίκων τρεις γραμμές θα αντιπαρατεθούν πάνω στο ζήτημα των συνδικάτων. Η ομάδα της Κολοντάι θα θέσει το ζήτημα του ελέγχου της παραγωγής από τους εργάτες, δηλαδή τα συνδικάτα. Στο κείμενό της με το οποίο παρουσιάζει τις θέσεις της Εργατικής Αντιπολίτευσης, στηλιτεύει τη θέση που έχουν οι εργάτες στη Ρωσία των Μπολσεβίκων, γράφοντας για αυτούς ότι «περιφέρουν μια άθλια και απαράδεκτη ύπαρξη κατάδικων». Επαναλαμβάνει με κάθε ευκαιρία ότι οι ηγέτες των Μπολσεβίκων δεν έχουν την παραμικρή εμπιστοσύνη στις δημιουργικές δυνάμεις των εργατών και τις κοινωνίας και ότι

επιχειρούν να τις υποκαταστήσουν με ένα αστικό σύστημα διαχείρισης μιας καθιερωμένης παραγωγής, η οποία αποξενώνει τον εργάτη όπως και η καπιταλιστική. Και αναφέρεται στη μετατροπή της γραφειοκρατίας, αποτελούμενης από παλιά και όψιμα μέλη του κόμματος και παλιούς αστούς που ανέλαβαν θέσεις ευθύνης, σε ένα νέο εκμεταλλευτικό στρώμα που αποσπά υλικά οφέλη από την κατάσταση που είχε διαμορφωθεί.

Γράφει η Κολοντάι:

•Η μονοπρόσωπη διοίκηση είναι η ενσάρκωση της ατομικιστικής αντίληψης που χαρακτηρίζει την αστική τάξη. Η μονοπρόσωπη διοίκηση, δηλαδή η θέληση ενός ανθρώπου, απομονωμένη, "ελεύθερη", ξεκομμένη από το σύνολο, όποιο και να 'ναι το πεδίο όπου εκδηλώνεται, με τον αυταρχισμό του αρχηγού της κυβέρνησης ή με τον αυταρχισμό του διευθυντή εργοστασίου, είναι η σαφέστερη εκδήλωση της αστικής σκέψης. Η αστική τάξη δεν πιστεύει στη δύναμη του συνόλου. (...) Αντίθετα η εργατική τάξη και οι ιδεολόγοι της, ξέρουν ότι οι νέοι στόχοι της τάξης τους, με λίγα λόγια ο κομμουνισμός, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά με τη συλλογική δημιουργία, με την κοινή προσπάθεια των ίδιων των εργατών. (...) Μόνον αυτός που συνδέεται πρακτικά με την παραγωγή μπορεί να φέρει αναζωογονητικές ανανεώσεις. Εγκαταλείποντας την αρχή της συλλογικής διοίκησης στη βιομηχανία, το Κομμουνιστικό Κόμμα έκανε μια πολύ σοβαρή υποχώρηση, μια ομορτωτιστική πράξη, μια παρέκκλιση από την ταξική γραμμή που με τόση επιμονή και ενθουσιασμό υπερασπίστηκε στα πρώτα χρόνια της επανάστασης⁵.

Και συνεχίζει αναφερόμενη στον ρόλο που θα όφειλαν να έχουν οι εργάτες και τα συνδικάτα τους στη δημιουργία μιας σοσιαλιστικής οικονομίας και κοινωνίας:

⁵Αλεξάντρα Κολοντάι, *Εργατική Αντιπολίτευση*, εκδ. Βέργος, μτφ. Π. Λινάρδος, 1975, σελ. 22-23

•Ποιός πρέπει να πραγματοποιήσει τη δημιουργικότητα της δικτατορίας του προλεταριάτου στον τομέα των οικονομικών δομών; Τα όργανα που είναι ουσιαστικά προλεταριακά, που συνδέονται άμεσα και με ζωντανούς δεσμούς με την παραγωγή, δηλαδή τα συνδικάτα; Ή αντίθετα, οι κρατικές υπηρεσίες, που δεν έχουν άμεσες και ζωντανές σχέσεις με την παραγωγική δραστηριότητα και που είναι εξάλλου κοινωνικά ανομοιόμορφες; Αυτό είναι το επίκεντρο της συζήτησης. Η Εργατική Αντιπολίτευση υποστηρίζει την πρώτη άποψη. Οι κορυφές του Κόμματός μας, όποιες και να 'ναι οι διαφορές τους στο ένα ή στο άλλο δευτερεύον σημείο, υποστηρίζουν με μια συγκινητική ταυτότητα απόψεων, τη δεύτερη [...] Νομίζουν όλοι, ο Λένιν όπως ο Τρότσκι, ο Μπουκάριν όπως ο Ζηνόβιεφ, ότι η παραγωγή είναι κάτι τόσο ευαίσθητο που δεν μπορεί να μη χρειάζεται "οδηγούς".

Η Κολοντάι μοιράζεται όσον αφορά τη διεύθυνση της παραγωγής και της οικονομίας, την ιδέα που ανέπτυξε ο Μπακούνιν στην Α' Διεθνή, οι Γάλλοι επαναστάτες συνδικαλιστές των αρχών του αιώνα, αλλά και αυτή που θα αναπτύξουν οι Ισπανοί αναρχοσυνδικαλιστές στην Ισπανική Επανάσταση 15 χρόνια αργότερα:

•Τα εργατικά συνδικάτα, αντί να περιορίζονται όπως σήμερα σε μια παθητική βοήθεια στις κρατικές υπηρεσίες, πρέπει να πάρουν μέρος δραστήρια στη διεύθυνση του συνόλου της εθνικής οικονομίας. (...) Η συνδικαλιστική δραστηριότητα προσφέρει μεγάλες δυνατότητες στις πρακτικές εμπειρίες και στο ταξικό αισθητήριο, για ό,τι αφορά την οργάνωση και την ανακάλυψη νέων μορφών παραγωγής, γιατί μπορεί να χρησιμοποιεί τις οργανωτικές ικανότητες του προλεταριάτου, δηλαδή της μόνης τάξης που μπορεί να οικοδομήσει τον κομμουνισμό.

Και στο εξαιρετικά διαυγές αυτό κείμενο της η Κολοντάι, αφιερώνει πολύ κόπο για να αποδείξει ότι οι θέσεις των μπολσεβίκων ηγετών, είτε πρόκειται για τις ακραία και ανοικτά αυταρχικές του Τρότσκι είτε για τις πιο μετριοπαθείς του Λένιν και του Μπουκάριν, έχουν έναν κοινό παρανομαστή : την έλλειψη εμπιστοσύνης στην εργατική τάξη. Αυτή είναι η ουσία της πολιτικής πρότασης των Μπολσεβίκων, που δε

διαφέρει σε τίποτα από τις πάγιες θέσεις των σοσιαλδημοκρατικών και των ρεφορμιστικών κομμάτων.

Οι θέσεις αυτές δεν εξασφαλίζουν στην Κολοντάι μεγάλη δημοφιλία μέσα στους Μπολσεβίκους. Τόσο η ίδια όσο και η Εργατική Αντιπολίτευση καταδικάζονται από το κόμμα για αναρχοσυνδικαλιστική παρέκκλιση. Η κατηγορία δεν είναι ακριβής. Οι θέσεις της Κολοντάι, τόσο για τη δικτατορία του προλεταριάτου όσο και για την ανάγκη του πολιτικού κόμματος – ινστρούχτορα της κοινωνίας, δεν είναι αναρχοσυνδικαλιστικές. Είναι θέσεις της αριστερής σοσιαλδημοκρατίας, πλησιάζουν περισσότερο τις αντιλήψεις της Ρόζας Λούξεμπουργκ. Ως προς τη θέση της για την οργάνωση της οικονομίας και της παραγωγής ωστόσο, πράγματι, η ηγέτιδα της Εργατικής Αντιπολίτευσης ξεφεύγει από τον αθεράπευτο ρεφορμισμό της σοσιαλδημοκρατίας και προσεγγίζει την αναρχοσυνδικαλιστική αντίληψη. Οι ιδέες της για την οργάνωση της οικονομίας δεν διαφέρουν πολύ από εκείνες του Ντιέγκο Αμπάντ ντε Σαντιγιάν, του αναρχοσυνδικαλιστή θεωρητικού της CNT και της FAI, το 1936.

Το συνέδριο των Μπολσεβίκων θα πάρει και μία ακόμα απόφαση που σχετίζεται με την παρουσία της Εργατικής Αντιπολίτευσης στο εσωτερικό του, πέραν από την καταδίκη της. Θα απαγορεύσει την ύπαρξη οργανωμένων τάσεων μέσα στο Κόμμα και θα ξεκινήσει ο αγώνας «ενάντια στον φραξιονισμό». Η μονολιθικότητα που είχε επιβληθεί στην κοινωνία, επιβάλλεται πλέον και στο εσωτερικό του κόμματος.

Αμέσως μετά το 10ο συνέδριο των Μπολσεβίκων, στο οποίο καταδικάζεται η θέση για εργατικό έλεγχο στην οικονομία, ο Λένιν παρουσιάζει τη Νέα Οικονομική Πολιτική (ΝΕΠ), με την οποία οι Μπολσεβίκοι θα αναγνωρίσουν και επίσημα την προσφυγή τους στον καπιταλισμό για να αναπτύξουν την οικονομία. Με τη ΝΕΠ ένα μέρος των πλουτοπαραγωγικών πηγών της Ρωσίας θα δοθεί στο ιδιωτικό κεφάλαιο. Το Κράτος θα κρατήσει βέβαια το μεγαλύτερο μέρος για λογαριασμό του, μετατρεπόμενο πλέον όχι στον συλλογικό καπιταλιστή στη χώρα, αλλά στον μεγαλύτερο καπιταλιστή μέσα σε μια οικονομία καπιταλιστικού ανταγωνισμού.

Ταυτόχρονα, με τη ΝΕΠ παραχωρείται το δικαίωμα της εμπορίας του πλεονάσματος σιτηρών στους αγρότες. Η πράξη αυτή έρχεται σε συνέχεια της μηδενικής σχέσης που είχε το Κόμμα των Μπολσεβίκων με την ρωσική ύπαιθρο, μετά την βίαιη καταστολή των Εσέρων. Αδυνατώντας να παρέμβει πολιτικά στους αγρότες και προτιμώντας να καταστείλει τα κόμμάτα τους, ο Λένιν κατέληξε να ικανοποιήσει τελικά πλήρως τα αστικά αιτήματά τους και όχι να τα καταπινίξει.

Η ΝΕΠ σηματοδοτεί και το τέλος της εξισωτικής πολιτικής στους μισθούς και στην εργασία.

Ο Στάλιν θα είναι αρκετά σαφής και επεξηγηματικός ως προς αυτό:

«[...] Η αυξομείωση των εργατικών χεριών έχει καταστήσει μάστιγα για την παραγωγή, η οποία αποδιοργανώνει τις επιχειρήσεις μας. Το να ανεχθούμε τώρα την αυξομείωση των εργατικών χεριών σημαίνει να αποδιοργανώσουμε την παραγωγή μας [...] Ποια είναι η αιτία για την αυξομείωση των εργατικών χεριών; Είναι το στρεβλό σύστημα των μισθών, το στρεβλό σύστημα της κλίμακας τιμών, η “αριστεριστική” εξίσωση των μισθών. [...] Η εξίσωση έχει ως αποτέλεσμα ο ειδικευμένος εργάτης να είναι υποχρεωμένος να τρέχει από δουλειά σε δουλειά, για να βρει τελικά μία στην οποία θα εκτιμάται η ειδικευμένη εργασία. [...] ακόμα και στον σοσιαλισμό “ο μισθός” πρέπει να πληρώνεται με βάση την αξία της παρεχόμενης εργασίας και όχι με βάση τις ανάγκες».⁶ Αυτή θα είναι η πολιτική που θα ασκείται στην Σοβιετική Ένωση μέχρι το 1991, όταν το σύστημα του κρατικού καπιταλισμού θα καταρρεύσει μόνο του. Οι διάφορες τάσεις που αναφέρονται στην Οκτωβριανή Επανάσταση, διαφωνούν για την εποχή κατά την οποία ξεκινά η στρέβλωση στην πορεία προς τον σοσιαλισμό. Οι τροτσκιστές την εντοπίζουν στην σταλινική περίοδο. Οι σταλινικοί στο 1956 και την χρουσσοφική «αποσταλινοποίηση». Άλλοι στην περίοδο Γκορμπατσόφ και την «περεστρόικα». Κανένα από αυτά τα ρεύματα δεν έχει καταφέρει να εξηγήσει την σιωπή της εργατικής τάξης όταν οι

⁶Στάλιν, *Ζητήματα λενινισμού*, εκδ. Αλφειός, 1990, Λόγος της 23^{ης} Ιούνη 1931, «Νέα κατάσταση, νέα καθήκοντα στην οικονομία»

υποτιθέμενες κατακτήσεις άρχισαν να αίρονται. Αν ο σοσιαλισμός οικοδομούνταν, αν η Σοβιετική Ένωση ήταν μια εργατική δημοκρατία, θα ήταν λογικό οι εργάτες να αντιδράσουν στην προσπάθεια γκρεμίσματος αυτής της κοινωνίας. Κι όμως, όλες οι εσωτερικές εκκαθαρίσεις έγιναν στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης, μέσα σε γενικευμένη αδιαφορία από τη μεριά της εργατικής τάξης. Ο λόγος για αυτό είναι αρκετά προφανής: η εργατική τάξη ενδιαφέρεται για τον κοινωνικό μετασχηματισμό όταν είναι το υποκείμενο και όταν συμμετέχει σε αυτόν, όταν δηλαδή είναι σε θέση να παίρνει τις αποφάσεις. Αδιαφορεί όμως όταν, όπως στον καπιταλισμό, αποκλείεται από αυτές στο όνομα της «ανωριμότητάς» της.

Η Κολοντάι είναι η μοναδική ηγέτιδα των Μπολσεβίκων που το είχε αυτό στο μυαλό της, όταν έγραφε:

•Για να νικηθεί η οικονομική κρίση, για να δημιουργηθεί η κομμουνιστική οικονομία, ο εργάτης πρέπει πριν απ' όλα να γεννήσει στο μυαλό του μια νέα μέθοδο οργάνωσης της δουλειάς και νέες μεθόδους διαχείρισης. Δυστυχώς, αυτή η απλή μαρξιστική αλήθεια δεν βρίσκει σύμφωνους τους κορυφαίους του κόμματός μας.

Βέβαια, η Κολοντάι κάνει λάθος όταν αναφέρει ότι η θέση αυτή, για τον εργάτη – δημιουργικό παραγωγό νέων μεθόδων δουλειάς, που γεννά στο μυαλό του μια νέα μέθοδο οργάνωσης και δημιουργεί έτσι ο ίδιος τον κομμουνισμό είναι μια «απλή μαρξιστική αλήθεια». Παρά τις όψιμες ή όχι σχετικές λυρικές αναφορές που θα συναντήσουμε, κυρίως στον νεαρό Μαρξ, αυτός στην πραγματικότητα πιστεύει στην δημιουργική ικανότητα της εργατικής τάξης μόνο ως επαγωγή του ιστορικού της πεπρωμένου, δηλαδή ως έκφραση μιας νομοτέλειας η οποία θα κινητοποιήσει κάποια στιγμή τις δημιουργικές δυνατότητες του εργάτη όπως ένα επιτάχρονο αγόρι κινητοποιεί το ιπτάμενο ντρόουν του, πατώντας ένα κουμπί. Μέχρι εκείνη τη στιγμή ο εργάτης όχι απλά δεν είναι «δημιουργικός», αλλά ο Μαρξ πιστεύει ότι είναι ιστορικά χρήσιμο να υποβληθεί στα χειρότερα βασανιστήρια του αστικού τρόπου παραγωγής προκειμένου να εξοικειωθεί με αυτήν και να γίνει ικανός και «πειθαρχημένος». Στην *Κριτική του Προγράμματος της*

Γκότα, που δεν είναι καθόλου ένα από τα πιο συντηρητικά έργα του, ο Μαρξ επιμένει ιδιαίτερα σε αυτό, απορρίπτοντας με βδελυγμία και περισσή περιφρόνηση όλα τα επιχειρήματα των Λασαλικών και των σοσιαλδημοκρατών που επιχειρούν να εξανθρωπίσουν τη ζωή των εργατών. Ακόμα και αυτό που αφορά την παιδική εργασία, χαρακτηρίζοντας ενδεχόμενη απαγόρευση της παιδικής εργασίας ως «αντιδραστικό μέτρο»⁷.

Η δημιουργικότητα του εργάτη παραπέμπεται από τον Μαρξ στο βάθος του ιστορικού ορίζοντα, όταν θα έχει εξαλειφθεί η αλλοτρίωση της εργασίας. Ο Μαρξ δεν αφήνει ασαφές μόνο το πότε θα γίνει αυτό, αλλά επίσης και το πώς οι εργαζόμενοι θα παλέψουν ενάντια σε αυτήν, μέσα σε συνθήκες καπιταλισμού. Δηλαδή πώς και γιατί θα αντιταχθούν στην καπιταλιστική συνθήκη, μετατρέπομενοι οι ίδιοι στην «πραγματική κίνηση που καταργεί τη σημερινή κατάσταση πραγμάτων», την οποία «ονομάζουμε κομμουνισμό» και της οποίας «οι όροι (...) προκύπτουν από τις προϋποθέσεις που τώρα υπάρχουν». Ο Καστοριάδης έχει δίκιο όταν σε μια σπάνια στιγμή διαύγειας, γράφει: «Για να πούμε την αλήθεια, δεν υπάρχει στον παραδοσιακό μαρξισμό μια συστηματική θεωρητική απάντηση στην ερώτηση: τι είναι αυτό που πρέπει να οδηγήσει το προλεταριάτο σε μια πολιτική δραστηριότητα που θα έχει για σκοπό τη μεταμόρφωση της κοινωνίας;»⁸.

Ο πολιτικός ή κοινωνικός βολонταρισμός είναι κάτι που αποκλείεται από τον Μαρξ. Η εμπιστοσύνη του στη δύναμη των μαζών είναι μηδενική. Αυτές προορίζονται λίγο – πολύ να κάνουν κάτι μόνο όταν η ιστορία θα τις εξαναγκάσει. Οι Μπολσεβίκοι είναι βέβαια

⁷«Μια γενική απαγόρευση της παιδικής εργασίας είναι ασύμβατη με την ύπαρξη της μεγάλης βιομηχανίας. Δεν είναι λοιπόν παρά μια ευχή αφελής και χωρίς περιεχόμενο. Η εφαρμογή αυτού του μέτρου, αν ήταν ποτέ δυνατό, θα ήταν αντιδραστική. Ένας ασφαλής διακανονισμός του χρόνου εργασίας ανάλογα με την ηλικία, όπως και άλλα μέτρα για την προστασία των παιδιών, που θα συνδυάζουν από νωρίς την παραγωγική εργασία με την κατάρτιση, είναι ένα από τα πιο ισχυρά μέσα για τον μετασχηματισμό της σημερινής κοινωνίας»(Κριτική του προγράμματος της Γκότα)

⁸Κορνήλιος Καστοριάδης, «Εισαγωγή στη θεωρία των κοινωνικών επιστημών» στο *Πρώτες Δοκιμές*, Υψίλον, 1988.

βολονταριστές, αλλά μόνο σε ό,τι αφορά την κίνηση της «πρωτοπορίας των μαζών», δηλαδή του κόμματος. Όταν αυτό καταλαμβάνει την εξουσία, ο βολονταρισμός αυτός τους οδηγεί μόνο σε μια προσπάθεια να «σπρώξουν» οι ίδιοι το «ιστορικό πεπρωμένο», στο οποίο οι μάζες είναι άβουλα ενεργούμενα. Στην περιφρόνησή τους δεν συμμερίζονται απλά τον Μαρξ, τον ξεπερνάνε. Στην περιφρόνηση των μαζών αυτή, που είναι δομική στον μπολσεβικισμό και σε όλες τις τάσεις του, κρύβεται η αδυναμία του λενινισμού να κατανοήσει τη δυναμική μιας κοινωνικής επανάστασης και το δημιουργικό απόθεμα που εξασφαλίζει στη διαδικασία της κοινωνικής εξέλιξης. Ο Μαρξ θεωρεί ότι στον καπιταλισμό, το καλύτερο που έχει να κάνει ένας εργάτης είναι να διδάσκεται από τις τεχνικές μεθόδους του. Το ίδιο θεωρεί και ο Λένιν με τους Μπολσεβίκους για τον κρατικό καπιταλισμό που εγκαθιδρύουν στη Ρωσία. Η Αλεξάντρα Κολοντάι έχει δίκιο να τους κατηγορεί για αυτό. Έχει άδικο ωστόσο να επικαλείται τον Μαρξ ως συνήγορο των απόψεών της. Κι ακόμα περισσότερο, έχει λάθος να αντιλαμβάνεται την κίνηση αυτή ως ένα παραστράτημα των Μπολσεβίκων από τον επαναστατικό δρόμο που είναι ο δρόμος τους.

Ο Βολίν είναι αρκετά πιο συνειδητοποιημένος σε αυτό. Γράφει: «Όχι, ο Λένιν και οι σύντροφοί του δεν υπήρξαν ποτέ επαναστάτες. Δεν υπήρξαν τίποτα άλλο παρά ρεφορμιστές. Κάπως βίαιοι ίσως. Μα ως αληθινοί ρεφορμιστές, κατέφευγαν πάντα στις παλιές αστικές μεθόδους. Δεν είχαν την παραμικρή εμπιστοσύνη στην επανάσταση. Δεν την κατάλαβαν καν».

Επιδράσεις στο εργατικό κίνημα

Ο μπολσεβικισμός δεν αρκέστηκε στο να καταστρέψει το εργατικό και το επαναστατικό κίνημα της Ρωσίας. Προχώρησε πιο πέρα από αυτό: υπήρξε ο νεκροθάφτης του εργατικού και του επαναστατικού κινήματος σε όλη την Ευρώπη. Μετά το 1921, η προσαρμογή των εργατικών κομμάτων και των εργατικών συνδικάτων στις προδιαγραφές που έθεσε ο Λένιν, μετέτρεψε ζωντανά κύτταρα των ευρωπαϊκών κοινωνιών σε κινούμενες μούμιες. Προσαρμόζοντας την τακτική και την στρατηγική τους σε ιδεοληψίες που δεν είχαν καμία σχέση με τις ζωντανές ανάγκες των κοινωνιών στις οποίες δρούσαν, οι εργατικές

σοσιαλιστικές οργανώσεις μεταμορφώθηκαν συχνά σε γραφικές σχέτες που δεν πρόσφεραν καμία λύση στους εργαζόμενους και δεν σχετιζονταν με καμία όψη της κοινωνικής ζωτικότητας.

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, το εργατικό κίνημα έχασε όλες τις μάχες που έδωσε ανεξαιρέτως. Τις έδωσε σχεδόν όλες με την καταστροφική γραμμή της Κομιντέρν. Πρωταγωνιστής του Μεσοπολέμου υπήρξε ο φασισμός, ο οποίος εκμεταλλεύτηκε την οικονομική κρίση του Κεφαλαίου και την ανεπάρκεια των εργατικών οργανώσεων για να θριαμβεύσει και να οδηγήσει την ανθρωπότητα στο μεγαλύτερο σφαγείο της ιστορίας.

Μόνο στην χώρα στην οποία οι ιδέες του μπολσεβικισμού δεν βρήκαν ποτέ αρκετούς οπαδούς, την Ισπανία, η φασιστική προέλαση ανακόπηκε από το εργατικό κίνημα. Και εκεί τελικά, η επέμβαση της Κομιντέρν οδήγησε την εργατική τάξη στην ήττα και την υποδούλωση.

Ο ρόλος των διανοουμένων δεν υπήρξε καλύτερος. Μια ολόκληρη σειρά από αυτούς επισκέφθηκε τη Σοβιετική Ένωση, έγινε δεκτή με τιμές και δεν παρέλειψε να υμνήσει στη συνέχεια όσα συνάντησε και δεν συνάντησε εκεί, αγνοώντας τις κραυγές που καυτηρίαζαν τον αυταρχικό ολοκληρωτισμό των Μπολσεβίκων. Ο Φρανκ Μιντς παρατηρεί ότι οι διανοούμενοι συνηθίζουν να καταδικάζουν τον ολοκληρωτισμό όταν αυτός αρχίζει να απειλεί τις πωλήσεις των βιβλίων τους, όχι πριν. Λίγες εξαιρέσεις βρέθηκαν να υψώσουν τη φωνή τους ενάντια στην στρέβλωση του σοσιαλισμού από τον ρωσικό κρατικό καπιταλισμό, από τη σκοπιά της κοινωνικής χειραφέτησης: ο Παναϊτ Ιστράτι, ο Αντρέ Ζιντ, και περισσότερο από όλους, ο Αλμπέρ Καμί.

Ακόμα και μετά την πτώση του, ο κρατικός καπιταλισμός συνεχίζει να λειτουργεί εναντίον της εργατικής τάξης. Η σύγχρονη απόπειρα να ταυτιστεί ο σοσιαλισμός με τον ναζισμό από τη μεριά του ευρωπαϊκού κεφαλαίου, δεν είναι παρά μια προσπάθεια να ποινικοποιηθεί η απελευθερωτική κίνηση των κοινωνιών και η επιτυχία της δεν είναι πάντα μηδενική.

Ωστόσο, υπάρχει και η τάση της χειραφέτησης, αυτή η «κίνηση αλλαγής της σημερινής τάξης πραγμάτων που ονομάζουμε κομμουνισμό», όπως το έγραφε ο Μαρξ. Σε όλον τον κόσμο τα τελευταία 20 χρόνια συγκροτούνται απόπειρες για μια ακηδεμόνευτη κοινωνική δράση που κοιτάζει προς τη χειραφέτηση. Συχνά καταπνίγονται μέσα στη ρύπανση της δυστοπίας του σημερινού θριαμβεύοντος καπιταλισμού. Η ιστορία της ελευθερίας όμως έχει αυτό το χαρακτηριστικό: είναι ταυτόχρονη με την ανθρώπινη ιστορία.

Δεν θα σταματήσει παρά όταν θα εξαφανιστεί η ανθρωπότητα. Και μέσα σε αυτήν την τελευταία πάντα κάποιος θα ετοιμάζουν μια αναγέννηση μέσα στα ερείπια, όπως το έγραφε ο Αλμπέρ Καμί το 1951. Μια αναγέννηση που θα ξαναθέσει το αίτημα ενός κόσμου χωρίς θεό και χωρίς αφέντη. Αυτή τη φορά και χωρίς Λένιν.

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Με την έννοια *Ρωσική Επανάσταση* μπορεί να εννοούμε ολόκληρο το επαναστατικό κίνημα από την εξέγερση των *Δεκεμβριστών* (1825) μέχρι τις μέρες μας [1934], μόνο τις δύο διαδοχικές επαναστάσεις του 1905 και του 1917 ή, τέλος, μονάχα τη μεγάλη έκρηξη του 1917. Στην αναφορά που ακολουθεί, *Ρωσική Επανάσταση* θα σημαίνει ολόκληρο το κίνημα (πρώτη ερμηνεία). Πράγματι, αυτή η μέθοδος είναι η μόνη που θα επιτρέψει στον αναγνώστη να καταλάβει, στον βαθμό του εφικτού, την αλληλουχία των γεγονότων αλλά και ακόμη την τωρινή κατάσταση στην ΕΣΣΔ.
2. Εξυπακούεται ότι μια σχετικά ολοκληρωμένη μελέτη της Ρωσικής Επανάστασης θα απαιτούσε πάνω από έναν τόμο. Δεν θα μπορούσε παρά να αποτελεί μεγαλόπνοο έργο που προορίζεται για τους ιστορικούς του μέλλοντος. Η παρούσα είναι μια συνοπτική μελέτη με στόχο: α) να γίνει κατανοητό το σύνολο του κινήματος, β) να αναδειχθούν ιδιαίτερα τα χαρακτηριστικά του, τα κύρια γεγονότα και κυρίως τα μέχρι στιγμής λιγότερο γνωστά –ή και άγνωστα στο εξωτερικό– στοιχεία της, και γ) να διατυπωθούν μερικά συμπεράσματα ή εκτιμήσεις.
3. Μια υπολογίσιμη δυσκολία συνίσταται στον αρκετά ιδιαίτερο γενικότερο χαρακτήρα της ρωσικής ιστορίας συγκριτικά με αυτήν της δυτικής Ευρώπης. Για να πούμε την αλήθεια, της εξέτασης της Ρωσικής Επανάστασης θα έπρεπε να προηγείται μια γενική ιστορική μελέτη της χώρας. Ακόμη καλύτερα αν πλαισιώνε αυτήν τη μελέτη. Αλλά μια τέτοια εργασία θα ξεπερνούσε κατά πολύ τα όρια αυτής της αναφοράς. Για να αποφύγω λοιπόν τη συγκεκριμένη δυσκολία, προσπαθώ να προσφέρω στον αναγνώστη γενικές ιστορικές γνώσεις όποτε το κρίνω απαραίτητο.

ΟΙ ΔΕΚΕΜΒΡΙΣΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΡΩΣΙΚΟ ΠΑΡΑΔΟΣΟ

Η δυσανάλογη απεραντοσύνη της χώρας (όπως είναι γνωστό, η Ρωσία καταλαμβάνει μόνη της το ένα έκτο του ηπειρωτικού εδάφους της Γης). Ένας διάσπαρτος πληθυσμός, απομακρυσμένος, που είναι ακόμη πιο εύκολο να υποταχτεί. Η μογγολική κυριαρχία για περισσότερο από δύο αιώνες. Ατελείωτοι πόλεμοι, ταραχές και άλλοι παράγοντες λιγότερο σημαντικοί. Αυτές είναι οι αιτίες μιας μεγάλης πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής καθυστέρησης για τη Ρωσία σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρώπης. Πολιτικά, η Ρωσία μπήκε στον 19ο αιώνα υπό καθεστώσ απόλυτης και παράλογης μοναρχίας (ο τσάρος απολυταρχικός άρχοντας) εδραιωμένης σε μια στρατιωτική και εδαφική αριστοκρατία, σε έναν πολυάριθμο και αφοσιωμένο κλήρο και σε μια αγροτική μάζα άνω των 100 εκατομμυρίων ψυχών. Μια μάζα αγράμματη, πρωτόγονη, θρησκευόμενη και εντελώς πιστή στον «πατερούλη» της τον τσάρο. Οικονομικά, η χώρα βρισκόταν στην εποχή ενός σταδίου αγροτικής φεουδαρχίας. Οι πόλεις ήταν ελάχιστα ανεπτυγμένες, με εξαίρεση τις δύο πρωτεύουσες (Αγία Πετρούπολη και Μόσχα) και κάποιες άλλες στον νότο. Το εμπόριο και ιδιαίτερα η βιομηχανία φυτοζωούσαν. Η πραγματική βάση της εθνικής οικονομίας ήταν η γεωργία, από την οποία ζούσε το 90% του πληθυσμού. Αλλά η γη δεν ανήκε στους άμεσους παραγωγούς, τους αγρότες. Ήταν ιδιοκτησία είτε του Κράτους είτε των μεγαλοκτηματιών, των *pomestchiks*. Οι αγρότες, υποχρεωτικά εξαρτημένοι από τη γη και τον ίδιο τον ιδιοκτήτη, ήταν δουλοπάροικοί του. Οι πλουσιότεροι αγρότες είχαν στην κατοχή τους πραγματικά φέουδα κληρονομημένα από τους προγόνους τους, οι οποίοι τα είχαν λάβει από τον μονάρχη, τον πρώτο ιδιοκτήτη, ως αναγνώριση των υπηρεσιών που είχαν προσφέρει (στρατιωτικές, διοικητικές και άλλες). Ο φεουδάρχης είχε δικαίωμα ζωής και θανάτου πάνω στους δουλοπάροικούς του. Όχι μόνο τους έβαζε να δουλεύουν σαν σκλάβοι, αλλά μπορούσε να τους πωλήσει, να τους τιμωρήσει, να τους βασανίσει, ακόμη και να τους σκοτώσει, σχεδόν χωρίς καμία επίπτωση για τον ίδιο. Αυτή η δουλεία, αυτή η σκλαβιά 100 εκατομμυρίων ανθρώπων, αποτελούσε την οικονομική βάση του «Κράτους». Μετά βίας γίνεται να μιλήσουμε για *κοινωνική* οργάνωση μιας τέτοιας υποτιθέμενης «κοινωνίας». Στην κορυφή, οι απόλυτοι άρχοντες: ο τσάρος, όλο το συγγενολόι του, η αυλή του, η

υψηλή γραφειοκρατία, η στρατιωτική κάστα, ο ανώτατος κλήρος, οι ευγενείς ιδιοκτήτες γης κ.λπ. Στη βάση, οι σκλάβοι: αγρότες-δουλοπάροικοι της υπαίθρου και ο κοινός λαός των πόλεων, που δεν έχει καμία αντίληψη αστικής ζωής, κανένα δικαίωμα, καμία ελευθερία. Ανάμεσα στους δύο υπήρχαν κάποια ενδιάμεσα στρώματα (έμποροι, δημόσιοι λειτουργοί, υπάλληλοι, τεχνίτες κ.λπ.), άχρωμα και ασήμαντα. Είναι σαφές ότι το πολιτισμικό επίπεδο αυτής της κοινωνίας δεν ήταν ιδιαίτερα υψηλό. Όμως, για εκείνη την εποχή υπάρχει μια σημαντική επιφύλαξη: μια χτυπητή αντίθεση –για την οποία έχουμε ακόμη να πούμε– υπήρχε ανάμεσα στον απλό πληθυσμό της επαρχίας ή της πόλης, αμόρφωτο και άθλιο, και στα προνομιούχα στρώματα που η μόρφωση και η παιδεία τους ήταν υψηλού επιπέδου.

Η κατάσταση υποδούλωσης των αγροτικών μαζών αποτελούσε την ανοικτή πληγή της χώρας. Ήδη προς το τέλος του 18ου αιώνα μερικοί άντρες με ευγενές πνεύμα διαμαρτυρήθηκαν ενάντια σε αυτήν τη φρίκη. Πλήρως ακριβά τη γενναία χειρονομία τους. Από την άλλη, οι αγρότες επαναστατούσαν όλο και πιο συχνά ενάντια στους αφέντες τους. Πέρα από τις πολυάριθμες περισσότερες ή λιγότερο τοπικές εξεγέρσεις ατομικιστικού χαρακτήρα, από τις αγροτικές μάζες τον 17ο και τον 18ο αιώνα ξεπήδησαν δύο επαναστατικά κινήματα με διάρκεια (εξέγερση του Ραζίν⁹ και εξέγερση του Πουγκατσιόφ¹⁰ αντίστοιχα), τα οποία παρότι απέτυχαν προκάλεσαν σημαντικές αναταράξεις στην κυβέρνηση του τσάρου και παραλίγο να κλονίσουν ολόκληρο το

⁹Από το 1667 έως το 1671 ο ηγέτης των Κοζάκων Στεπάν Ραζίν (1630-1671) οδηγεί τον ξεσηκωμό των αγροτών του Βόλγα ενάντια στους Βογιάρους και στην εξουσία του τσάρου. Ο Ρολάν Μουσιέ τους αφιέρωσε μεγάλο μέρος της μελέτης του *Η οργή των αγροτών. Οι αγρότες στις εξεγέρσεις του 17ου αιώνα – Γαλλία, Ρωσία, Κίνα*, εκδόσεις Calmann-Levy 1967.

¹⁰Αυτή η εξέγερση των χωρικών, που κρατά από τον Σεπτέμβρη του 1773 μέχρι τον Σεπτέμβρη του 1774, φλογίζει τους λαούς της στέπας ανάμεσα στον Βόλγα και τα Ουράλια Όρη. Παρακινείται από τον Εμελιάν Πουγκατσιόφ, έναν Κοζάκο αγράμματο αλλά γενναίο, και απειλεί την εξουσία της Αικατερίνης Β΄ της Ρωσίας. Αυτός προδόθηκε από κάποιους υποστηρικτές του, συνελήφθη και απαγχονίστηκε το 1775. Ακολούθησε μια μεθοδευμένη και φρικαλέα καταστολή.

σύστημα. Αξίζει να ειπωθεί, ωστόσο, ότι αυτά τα δύο αυθόρμητα και μη συνειδητά κινήματα στράφηκαν ενάντια στον άμεσο εκθρό: τους ευγενείς ιδιοκτήτες γης, την αριστοκρατία των πόλεων και τις διεφθαρμένες διοικήσεις. Δεν εκφράστηκε καμία γενική ιδέα που να αποζητά να καταργήσει ολόκληρο το κοινωνικό σύστημα για να το αντικαταστήσει με ένα άλλο, πιο δίκαιο και ανθρώπινο. Στη συνέχεια η κυβέρνηση κατάφερε, με τη βοήθεια του κλήρου και άλλων αντιδραστικών στοιχείων, να υποτάξει πλήρως τους αγρότες. Δηλαδή ακόμη και ψυχολογικά, έτσι ώστε κάθε μικρότερη ή μεγαλύτερη επαναστατική πράξη να καταστεί αδύνατη για καιρό.

Το πρώτο συνειδητά επαναστατικό κίνημα ενάντια στο καθεστώς –το πρόγραμμα του οποίου έφτανε κοινωνικά μέχρι την κατάργηση της δουλοπαροικίας και πολιτικά μέχρι τη δημοκρατία ή τουλάχιστον το συνταγματικό καθεστώς– δημιουργείται το 1825, τη στιγμή που ο αυτοκράτορας Αλέξανδρος Α΄ της Ρωσίας απεβίωσε χωρίς να έχει άμεσους κληρονόμους. Το στέμμα, το οποίο ο αδερφός του Κωνσταντίνος αρνήθηκε, θα βρισκόταν στο κεφάλι του άλλου του αδερφού, του Νικόλαου.

Το κίνημα δεν ξεπήδησε από τις ίδιες τις καταπιεσμένες τάξεις, αλλά από τους πιο προνομιούχους κοινωνικούς κύκλους. Οι συνωμότες, εκμεταλλευόμενοι τους διαταγμούς της δυναστείας, έβαλαν σε εφαρμογή το ώριμο και μελετημένο από καιρό σχέδιό τους. Παρέσυραν κάποια στρατιωτικά τάγματα στην εξέγερση που ξέσπασε στην Αγία Πετρούπολη. Η ανταρσία συντρίφτηκε στην πλατεία Γερουσίας, έπειτα από σύντομη μάχη ανάμεσα στους επαναστάτες και τα στρατεύματα που παρέμειναν πιστά στην κυβέρνηση. Κάποια μικρά ξεσπάσματα ταραχών στην επαρχία καταπνίγηκαν εξ αρχής. Οι πέντε πρωταγωνιστές του κινήματος πέθαναν στο ικρίωμα, εκατοντάδες άλλοι πήγαν φυλακή, εξορίστηκαν ή στάλθηκαν στα κάτεργα. Η επίθεση έλαβε χώρα τον Δεκέμβρη (στα ρωσικά *dekabre*), τα πρόσωπα αυτού του κινήματος ονομάστηκαν Δεκεμβριστές (οι «του Δεκέμβρη»). Ήταν σχεδόν όλοι ευγενείς ή ανήκαν στις προνομιούχες τάξεις (επικεφαλής του κινήματος ήταν κάποιοι αξιωματούχοι του αυτοκρατορικού στρατού). Σχεδόν όλοι τους είχαν ανώτατη μόρφωση και εκπαίδευση, υψηλή διανοητική ικανότητα, ευγενική καρδιά και υπέφεραν να

βλέπουν τον λαό να καταρρέει υπό καθεστώς αδικίας και αυθαιρεσίας, μέσα στην άγνοια, την αθλιότητα και τη σκλαβιά. Συνέχισαν τις πλατωνικές διαμαρτυρίες των προδρόμων τους του 18ου αιώνα, αλλά τις μετέτρεψαν και σε πράξη. Αυτό που τους παρείχε την απαραίτητη ορμή για τον αγώνα ήταν η επίσκεψη πολλών εξ αυτών στη Γαλλία μετά τον πόλεμο του 1812 και η ευκαιρία να συγκρίνουν το σχετικά υψηλό πολιτιστικό επίπεδο της Ευρώπης με τη βάρβαρη κατάσταση της λαϊκής ζωής στη Ρωσία. Επέστρεψαν στη χώρα τους αποφασισμένοι να πολεμήσουν το παρωχημένο πολιτικό και κοινωνικό σύστημα που καταπίεζε τους συμπατριώτες τους. Πήραν με το μέρος τους πολλούς καλλιεργημένους ανθρώπους. Ακόμη, ένας εκ των αρχηγών του κινήματος, ο Πέστελ, εξέφρασε στο πρόγραμμά του κάποιες ιδέες αόριστα σοσιαλιστικές. Ο διάσημος ποιητής Πούσκιν (γεννήθηκε το 1799) υπήρξε συμπαθών του κινήματος, χωρίς όμως να προσχωρήσει¹¹ σε αυτό. Καθώς η εξέγερση παρέμεινε μόνο σε τοπικό επίπεδο, χαλιναγωγήθηκε, και ο αυτοκράτορας Νικόλαος Α΄ της Ρωσίας, τρομοκρατημένος, έφτασε στα άκρα το δεσποτικό, γραφειοκρατικό και αστυνομικό καθεστώς του ρωσικού Κράτους.

Σημαντική σημείωση. Είναι απαραίτητο να επισημανθεί σε αυτό το σημείο ότι δεν υπήρχε καμία αντίφαση ανάμεσα σε κάποια εξεγερτικά κινήματα των αγροτών ενάντια στους αφέντες και καταπιεστές τους από τη μία και στην τυφλή και πιστή ευλάβεια στον «πατερούλη τσάρο» από την άλλη. Στην πραγματικότητα τα αγροτικά κινήματα κατευθύνονταν πάντα ενάντια στους *άμεσους* καταπιεστές: τους ιδιοκτήτες γης *romestchiks*, τους ευγενείς, τους αξιωματούχους, την αστυνομία. Η ιδέα της εξεύρεσης της πηγής του κακού πιο βαθιά, στο ίδιο το τσαρικό καθεστώς όπως προσωποποιούνταν από τον τσάρο, η ιδέα της αντίληψης αυτού του τελευταίου ως βασικότερου εχθρού, αυτού ως

¹¹Ο Βίκτορ Σερζ γράφει ένα ενδιαφέρον άρθρο με θέμα τον Πούσκιν στην εφημερίδα *Le populaire (Η Λαϊκή)* (αρ. φύλ. 5.103, 31 Ιανουαρίου 1937, σελ. 5), αντιπαραθέτοντας τη «μεγαλειότητα» του ποιητή στην «κατωτερότητα του καθεστώτος», κάνοντας έναν υπόρρητο παραλληλισμό ανάμεσα στη μοίρα των μεγάλων Ρώσων συγγραφέων απέναντι στον απολυταρχισμό του χθες και του καιρού του. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Πούσκιν αφιέρωσε τα ποιήματά του στις εξεγέρσεις του Ραζίν και του Πουγκατσιόφ.

μεγάλου προστάτη των ευγενών και των προνομιούχων, του ιδίου ως πρώτου ευγενή και προνομιούχου, δεν ερχόταν ποτέ στο μυαλό των αγροτών. Αντιθέτως, αντιλαμβάνονταν τον τσάρο σαν είδωλο, ανώτερη ύπαρξη τοποθετημένη πάνω από τους κοινούς θνητούς, πάνω από τα μικρά συμφέροντα και τις αδυναμίες τους, για να σηκώσει και να φέρει εις πέρας το βαρύ πεπρωμένο του Κράτους. Ήταν απολύτως πεπεισμένοι ότι ο τσάρος δεν ήθελε –γι’ αυτούς, τα παιδιά του– παρά μόνο το καλό τους, αλλά ότι τα μεσαία προνομιούχα στρώματα, ενδιαφερόμενα να διατηρήσουν τα δικαιώματα και τα προτερήματά τους, παρεμβάλλονταν ανάμεσα στον μονάρχη και στον λαό του προκειμένου να εμποδίσουν τον πρώτο να γνωρίζει ακριβώς τη φτώχεια του δεύτερου, για να αποτρέψει –προπαντός– να πλησιάσουν οι δυο μεταξύ τους. Ήταν πεπεισμένοι ότι αν ο λαός και ο τσάρος κατάφερναν να επικοινωνήσουν άμεσα, ο τσάρος –στιγμιαία ξεγελασμένος από τους προνομιούχους– θα λύγιζε από τη φτώχεια των αγροτών, θα τους απελευθέρωνε και θα τους έδινε γη. Επίσης, επαναστατώντας κάποιες φορές –συνήθως ατομικά– απέναντι στους ανελέητους άμεσους αφέντες τους, οι αγρότες ήλπιζαν και καρτερούσαν τη μέρα που ο υψωμένος τοίχος ανάμεσα σε αυτούς και τον τσάρο θα έπεφτε και ο τελευταίος θα αποκαθιστούσε την κοινωνική δικαιοσύνη. Με τη βοήθεια του θρησκευτικού μυστικισμού θεωρούσαν πως η περίοδος αναμονής και βασάνων ήταν επιβεβλημένη από τον Θεό αντί τιμωρίας και ως δοκιμασία. Την αποδέχονταν με ενός είδους πρωτόγονη μοιρολατρία.

Αυτή η κατάσταση των ρωσικών αγροτικών μαζών ήταν εξαιρετικά χαρακτηριστική. Επιδεινώθηκε περισσότερο κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, σε πείσμα της αυξανόμενης δυσαρέσκειας και των ατομικών ή τοπικών εξεγερτικών πράξεων, όλο και περισσότερο. Οι αγρότες έχαναν την υπομονή τους. Παρ’ όλα αυτά, περίμεναν με όλο και περισσότερη θέρμη τον απελευθερωτή τσάρο.

Αυτός ο «μύθος του τσάρου» ήταν το κύριο γεγονός της λαϊκής ζωής στη Ρωσία του 19ου αιώνα. Αν τον αγνοούσαμε, δεν θα καταφέραμε ποτέ να κατανοήσουμε τα γεγονότα που ακολούθησαν.

Ο μύθος του τσάρου μάς εξηγεί μερικά σημαντικά φαινόμενα της ρωσικής ζωής, τα οποία υπό άλλες συνθήκες θα παρέμεναν μυστηριώδη. Μας εξηγεί ήδη, σε μεγάλο βαθμό, αυτό το κατά κύριο λόγο ρωσικό παράδοξο στο οποίο αναφερθήκαμε, που άλλοτε εντυπωσίασε πολλούς Ευρωπαίους και που άντεξε μέχρι τις αρχές της επανάστασης του 1917. Από τη μία ο μεγάλος αριθμός των καλλιεργημένων, μορφωμένων, προχωρημένων ανθρώπων που θέλουν να δουν τον λαό τους ελεύθερο και ευτυχισμένο, ανθρώπων που όταν έρθει ο καιρός παλεύουν ακόμη και για την πλήρη χειραφέτηση της εργατικής τάξης, για τη δημοκρατία και τον σοσιαλισμό. Από την άλλη, αυτός ο ίδιος λαός που δεν κάνει τίποτε για τη χειραφέτησή του (με εξαίρεση κάποιες αυθόρμητες εξεγέρσεις χωρίς διάρκεια και σημασία), λαός που υποκλίνεται πεισματικά μπροστά στο είδωλο και το όνειρό του, λαός που δεν καταλαβαίνει καν τη χειρονομία όσων θυσιάζονται για τον ίδιο.

ΤΑ ΕΤΗ 1825-1860

Κανένα κίνημα δεν είναι άξιο αναφοράς μέχρι τη δεκαετία του 1860. Ωστόσο, υπάρχουν κάποια σημεία άξια αναφοράς:

1. Η προοδευτική ενδυνάμωση του απολυταρχικού καθεστώτος, το γραφειοκρατικό και αστυνομικό Κράτος υπό τον Νικόλαο Α΄ της Ρωσίας (1825-1855).
2. Η αυξανόμενη δυσaráεσκεια των αγροτικών μαζών και ο όλο και αυξανόμενος αριθμός των πράξεων αντίστασης ενάντια στους «pomestchiks».
3. Η αρκετά γρήγορη και αξιοσημείωτη ανάπτυξη της βιομηχανίας και της διδασκαλίας (μια κάποια τεχνολογική πρόοδος, βελτίωση των μέσων μεταφοράς, πρώτος σιδηρόδρομος που ενώνει την Αγία Πετρούπολη με τη Μόσχα, δημιουργία πολλών σχολείων κ.λπ.).
4. Η γρήγορη και σημαντική εξέλιξη του στρώματος των διανοούμενων. Σε μια τόσο μεγάλη χώρα όπως η Ρωσία η νεολαία απαριθμούσε πολύ κόσμο σε όλες τις τάξεις του πληθυσμού και ο αριθμός της αυξανόταν γρήγορα. Ποια ήταν γενικά η νοοτροπία της; Αφήνοντας στην άκρη την αγροτική νεολαία, διαπιστώνουμε ότι οι νέες γενιές, περισσότερο ή λιγότερο μορφωμένες, πρέσβευαν προοδευτικές ιδέες. Οι νέοι στα μέσα του 19ου αιώνα αποδέχονταν δύσκολα τη σκλαβιά των αγροτών. Ο απολυταρχισμός τους σόκαρε όλο και περισσότερο. Η μελέτη του δυτικού κόσμου αφύπνιζε τη σκέψη τους. Η ανάπτυξη των φυσικών επιστημών και του υλισμού τους εντυπωσίαζε ιδιαίτερα. Από την άλλη, αυτό συνέβαινε την ίδια εποχή που η ρωσική λογοτεχνία, εμπνεόμενη από τις ανθρωπιστικές αξίες γενικότερα, απέκτησε μεγάλη ορμή, ασκώντας ισχυρή επιρροή στη νεολαία. Συγχρόνως, οικονομικά, η δουλειά των δουλοπάροικων δεν απαντούσε πλέον στις απαιτήσεις της εποχής, το οποίο ήταν εύκολα αντιληπτό. Για όλους αυτούς τους λόγους το στρώμα των διανοούμενων –κυρίως η νεολαία– γύρω στο 1860 φάνηκε

θεωρητικά χειραφετημένο. Αντιστάθηκε στον απολυταρχισμό και στην υποδούλωση. Έτσι γεννήθηκε το περίφημο ρεύμα του *μηδενισμού* και συνάμα η αιχμηρή διαμάχη ανάμεσα στους «πατέρες και γιους» -οι δύο διαδοχικές γενιές- όπως την περιγράφει ο Τουργκένιεφ στο ομότιτλο¹² μυθιστόρημά του.

Η κυβέρνηση του Νικολάου Α' της Ρωσίας, εντελώς αντιδραστική, αρνούσαν να λάβει υπόψη την πραγματικότητα και τον κοινωνικό αναβρασμό. Αντιθέτως, προκάλεσε την κοινωνία. Πράγματι, εκείνη την εποχή δημιουργήθηκαν η πολιτική αστυνομία, το ειδικό σώμα χωροφυλακής κ.λπ., προκειμένου να υποτάξει το κίνημα. Οι πολιτικές διώξεις εκτελούνταν χωρίς ενδοιασμούς και η λογοκρισία ήταν λυσσαλέα. (Ας θυμηθούμε ότι εκείνη την εποχή ο νεαρός Ντοστογιέφσκι παραλίγο να εκτελεστεί και στάλθηκε στα κάτεργα επειδή είχε προσχωρήσει στην εντελώς ακίνδυνη ομάδα κοινωνικών μελετών του Πετρασέφσκι. Ο πρώτος μεγάλος δημοσιογράφος και κριτικός, ο Μπελίνσκι, κατάφερε με πολύ κόπο να εισακουστεί. Ένας άλλος μεγάλος δημοσιογράφος, ο Χέρτσεν, αναγκάστηκε να εκπατριστεί. Φυσικά, δεν μιλάμε καν για ολοκληρωμένους επαναστάτες όπως ο Μπακούνιν και άλλοι) Όλη αυτή η καταστολή δεν κατάφερε καθόλου να κατευνάσει την εξέγερση, τα κίνητρα της οποίας ήταν ισχυρά. Ακόμη λιγότερο κατάφερε να βελτιώσει την κατάσταση. Ως γιατρεία, ο Νικόλαος Α' της Ρωσίας προωθούσε σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό τη γραφειοκρατία. Τη συγκεκριμένη περίοδο η Ρωσία ενεπλάκη στον πόλεμο της Κριμαίας. Οι περιπέτειες αυτού του πολέμου επέδειξαν προφανώς την αποτυχία του καθεστώτος. Τα πολιτικά και κοινωνικά τραύματα έγιναν ορατά. Ο Νικόλαος Α' της Ρωσίας πέθανε το 1855, με πλήρη συνείδηση αυτής της αποτυχίας αλλά αδύναμος να την αντιμετωπίσει. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η ηθική κατάρπωση που ακολούθησε επέσπευσε τον θάνατό του.

¹²Ιβάν Τουργκένιεφ: *Πατέρες και γιοι*, στα ελληνικά από τις Εκδόσεις Άγρα, 2015 (μτφ. Ελένη Μπακοπούλου).

ΟΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ, Η ΝΑΡΟΝΤΝΑΓΙΑ ΒΟΛΙΑ ΚΑΙ Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΤΣΑΡΟΥ

Ήταν ο διάδοχος και γιος του, ο αυτοκράτορας Αλέξανδρος Β΄ της Ρωσίας, που έπρεπε να αντιμετωπίσει την κατάσταση. Η γενική δυσαρέσκεια, η πίεση από στρώματα των προοδευτικών και διανοούμενων, ο φόβος του ξεσηκωμού των αγροτικών μαζών και, τέλος, τα οικονομικά μειονεκτήματα του καθεστώτος της δουλοπαροικίας τον υποχρέωσαν, παρά την πεισματική αντίσταση των αντιδραστικών κύκλων, να προχωρήσει αποφασιστικά στον δρόμο των μεταρρυθμίσεων. Αποφάσισε να βάλει τέλος στο καθαρά γραφειοκρατικό καθεστώς και στην αυθαιρεσία των διοικητικών εξουσιών. Επιχείρησε σημαντική τροποποίηση ολόκληρου του δικαστικού συστήματος. Από το 1860 οι διαδοχικές μεταρρυθμίσεις ήταν ασαφείς. Οι πιο σημαντικές ήταν η πλήρης κατάργηση της δουλοπαροικίας (1861) και η δημιουργία μονάδων τοπικής αυτοδιοίκησης στις πόλεις και στην επαρχία (*gorodskoïé samoupravlénie* και *zemstvo*, ένα είδος αστικών και επαρχιακών δήμων), με δικαίωμα αυτοκυβέρνησης σε κάποιους τομείς της δημόσιας ζωής (εκπαίδευση, υγιεινή, μέσα μεταφοράς κ.λπ.).

Οι μεταρρυθμίσεις του Αλεξάνδρου Β΄ της Ρωσίας παρέμειναν δειλές και σε μεγάλο βαθμό ανολοκλήρωτες σε σχέση με τις προσδοκίες των προοδευτικών στρωμάτων και των υλικών αναγκών που έπρεπε να καλυφθούν, παρά το γεγονός ότι ήταν σημαντικές ως προς την προηγούμενη κατάσταση. Επίσης, δεν πλησίαζαν στην ικανοποίηση των αναγκών της κοινωνίας. Πράγματι, ο Τύπος παρέμεινε φημισμένος όπως άλλοτε, καμία πολιτική ελευθερία δεν παραχωρήθηκε, η νεογέννητη εργατική τάξη δεν είχε κανένα πολιτικό δικαίωμα, οι ευγενείς και οι αστοί παρέμειναν οι ξεκάθαρα κυρίαρχες τάξεις και, κυρίως, ο πολιτικός απολυταρχισμός παρέμεινε άθικτος. Αλλά το πιο αδύνατο σημείο των μεταρρυθμίσεων ήταν οι συνθήκες υπό τις οποίες καταργήθηκε η δουλοπαροικία. Οι μεγαλοκτηματίες αφού πραγματικά πολέμησαν κάθε προσβολή του νόμου της δουλοπαροικίας, έβαλαν τα δυνατά τους ώστε αυτή η μεταρρύθμιση να μειωθεί στο ελάχιστο. Το πέτυχαν πλήρως. Οι αγρότες απέκτησαν ατομική ελευθερία, αλλά έπρεπε να την πληρώσουν ακριβά. Οι κληροί

που έλαβαν ήταν εντελώς ανεπαρκείς. Επιπλέον, ήταν αναγκασμένοι να πληρώνουν για πολλές δεκαετίες, πέραν των κρατικών εισφορών, ένα υπέρογκο τέλος στους πρότερους αφέντες τους για τη μεταβιβασμένη γη. (Αξίζει να σημειωθεί ότι τα 100 εκατομμύρια αγροτών έλαβαν συνολικά περίπου το ένα τρίτο της γης. Το ένα τρίτο κρατήθηκε από το Κράτος. Και σχεδόν ένα τρίτο έμεινε στα χέρια των μεγαλοκτηματιών. Μια τέτοια αναλογία καταδίκαιζε τις αγροτικές μάζες στην πείνα και κατά βάθος τις άφηνε στο έλεος των pomestchiks.)

Η ανεπάρκεια και τα μειονεκτήματα των μεταρρυθμίσεων του Αλεξάνδρου Β΄ της Ρωσίας έγιναν ήδη αισθητά από το 1870. Η ζωή της αγροτικής μάζας ήταν άθλια. Ο εργατικός πληθυσμός των πόλεων έμενε ανυπεράσπιστος απέναντι στην αυξανόμενη εκμετάλλευση. Η απουσία κάθε ελευθεροτυπίας και ελευθερίας λόγου, όπως και η πλήρης απαγόρευση κάθε πολιτικής ή κοινωνικής συλλογικότητας, καθιστούσε αδύνατη την ανταλλαγή ιδεών, την κριτική, την προπαγάνδα, την πολιτική ή κοινωνική δραστηριότητα, οπότε ως εκ τούτου κάθε κοινωνική πρόοδο. Ο πληθυσμός αποτελούνταν από «υποκείμενα» υποταγμένα στην αυθαιρεσία του απολυταρχισμού τα οποία δεν είχαν κανένα δικαίωμα να διαμαρτυρηθούν, να διεκδικήσουν ή έστω να θελήσουν να αλλάξουν την κατάσταση. Και όσον αφορά τις αγροτικές μάζες, ήταν ένα κοπάδι υποζυγίων που περιορίζονταν σε μια σκοτεινή ύπαρξη μέσα στην πλήρη άγνοια, αναγκασμένων να δουλεύουν για να τροφοδοτούν το Κράτος.

Οι καλύτεροι εκπρόσωποι της διανοούμενης νεολαίας αντιλήφθηκαν γρήγορα αυτή την αξιοθρήνητη κατάσταση η οποία ήταν πολύ χειρότερη από αυτό που απολάμβαναν ήδη εκείνη την εποχή οι χώρες της δύσης, δηλαδή ένα σχετικά προοδευτικό πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς. Το 1870 η δυτική Ευρώπη βρισκόταν στο αποκορύφωμα του ταξικού ανταγωνισμού, ο σοσιαλισμός ξεκινούσε την έντονη προπαγάνδα του και ο μαρξισμός ασχολούνταν με το έργο της οργάνωσης της εργατικής τάξης σε ισχυρό πολιτικό κόμμα.

Είναι λοιπόν εντελώς φυσικό ότι εκείνη την εποχή σχηματίστηκαν στη Ρωσία παράνομες ομάδες για να πολεμήσουν ενάντια στο ποταπό καθεστώς και, πρώτα απ' όλα, να καταφέρουν να διαχύσουν την ιδέα

της απελευθέρωσης στις εργαζόμενες τάξεις. Αυτές στελεχώνονταν από μια φλογερή νεολαία και των δύο φύλων, που, μορφωμένη από τους καλύτερους Ρώσους δημοσιογράφους (παρά τη λογοκρισία οι τελευταίοι κατάφερναν να διαδίδουν τις ιδέες τους μέσω συμβατικά γραμμένων άρθρων σε περιοδικά) και επίσης από το κίνημα των ιδεών στο εξωτερικό, αφιερωνόταν ολοκληρωτικά, με μοναδικό πνεύμα αυτοθυσίας, στο έργο της διαφώτισης των εργαζόμενων μαζών. Έτσι λοιπόν σχηματίστηκε ένα ευρύ κίνημα νεολαίας Ρώσων διανοούμενων, το οποίο εγκαταλείποντας οικογένεια, άνεση και καριέρα σε υπολογίσιμο βαθμό, ωθήθηκε «προς τον λαό» προκειμένου να τον διαφωτίσει. (Από την άλλη, αναπτύχθηκε τρομοκρατική δραστηριότητα ενάντια στους βασικούς υπηρέτες του καθεστώτος. Ανάμεσα στο 1870 και το 1880 έγιναν κάποιες επιθέσεις σε ανώτερους αξιωματούχους. Υπήρξαν επίσης και αποτυχημένες επιθέσεις στον τσάρο.)

Το κίνημα κατέληξε σε καταστροφή. Σχεδόν όλοι οι προπαγανδιστές εντοπίστηκαν από την αστυνομία, συλλήφθηκαν και στάλθηκαν στη φυλακή, την εξορία ή στα κάτεργα. Πρακτικά, το εγχείρημα δεν είχε κανένα αποτέλεσμα.

Ήταν προφανές ότι ο τσαρισμός όρθωνε ανυπέρβλητο εμπόδιο ως προς την εκπαίδευση του λαού. Επομένως, έμενε ένα μόνο βήμα ως λογικό αποτέλεσμα: αφού ο τσαρισμός είναι ανυπέρβλητο εμπόδιο, πρέπει να ξεκινήσουμε από την κατάργησή του.

Αυτό το συμπέρασμα ώθησε την τραυματισμένη νεολαία, απεγνωσμένη, σε μια ομαδοποίηση με στόχο τη δολοφονία του τσάρου. Η στόχευση αυτή βασίστηκε σε δύο στοιχεία: 1) στην ιδέα να τιμωρηθεί δημόσια ο άνθρωπος που το μόνο που έκανε με τις υποτιθέμενες μεταρρυθμίσεις του ήταν να εξαπατά τις μάζες, οπότε και στο ξεσκέπασμα αυτής της απάτης, τραβώντας την προσοχή των μαζών με μια βίαιη, φοβερή τιμωρία του και 2) στην ελπίδα της δυνατότητας ανάδειξης στα μάτια του λαού, ταυτόχρονα με την πάταξη του ίδιου του τσάρου, του εύθραυστου, τρωτού, κοινού, συμπτωματικού και εφήμερου χαρακτήρα του καθεστώτος. Συνολικά, ήλπιζαν να μπορούν επίσης να σκοτώσουν μια για πάντα «τον μύθο του τσάρου». Ορισμένα μέλη της ομάδας πήγαιναν ακόμη πιο μακριά: παραδέχονταν ότι η

δολοφονία του τσάρου μπορούσε να λειτουργήσει ως σημείο εκκίνησης μιας εκτενούς εξέγερσης, η οποία με τη βοήθεια της σχετικής σύγκυσης θα κατέληγε στην επανάσταση και την άμεση πτώση του τσαρισμού.

Η ομάδα πήρε το όνομα *Ναρόνταγια Βόλια* (η θέληση του λαού). Κατόπιν σχολαστικής προετοιμασίας εκτέλεσε το σχέδιό της: την 1η Μαρτίου 1881 δολοφονήθηκε ο τσάρος Αλέξανδρος Β΄ της Ρωσίας.

Η χειρονομία παρέμεινε ακατανόητη. Οι αγρότες, παραπλανημένοι εδώ και έναν αιώνα από την ιδέα ότι ο τσάρος ήθελε μονάχα το καλό τους και ότι οι ευγενείς πρόβαλλαν αντίσταση με κάθε πιθανό τρόπο στις καλές προθέσεις του (έβλεπαν μία παραπάνω απόδειξη στην υποχρεωτική πληρωμή των διόλου ευκαταφρόνητων τελών για τους κλήρους τους, υποχρέωση που απέδιδαν στις ίντριγκες των ευγενών), κατηγορούσαν αυτούς τους τελευταίους για τη δολοφονία του τσάρου, ως εκδίκηση για την κατάργηση του καθεστώτος της δουλοπαροικίας.

Ο τσάρος δολοφονήθηκε. Όχι όμως και ο μύθος. Ο αναγνώστης θα δει παρακάτω με τι είδους γεγονότα ανέλαβε στη συνέχεια η ιστορία να τον καταστρέψει.

Από την άλλη, η αυλή δεν εκδήλωσε οποιοδήποτε δείγμα σύγκυσης. Ο νεαρός κληρονόμος Αλέξανδρος (πρωτότοκος γιος του δολοφονημένου αυτοκράτορα) πήρε αμέσως την εξουσία. Οι αρχηγοί της οργάνωσης *Ναρόνταγια Βόλια* εκτελέστηκαν. Τα μέτρα καταστολής συρρίκνωσαν ολόκληρο το κόμμα, το αποδυνάμωσαν πλήρως. Ο νέος αυτοκράτορας Αλέξανδρος Γ΄ της Ρωσίας, έντονα επηρεασμένος από την επίθεση, ακολούθησε τον δρόμο της βίας. Οι ήδη ανεπαρκείς μεταρρυθμίσεις του προκατόχου του, αντιθέτως, του φάνηκαν παράτολμες: τις έκρινε άκαιρες και επικίνδυνες. Εκμεταλλεύτηκε τον φόνο του πατέρα του για να τις πολεμήσει.

Επιδόθηκε στη διαστρέβλωση της ουσίας τους και εναντιώθηκε στα αποτελέσματά τους με σειρά αντιδραστικών νόμων. Το γραφειοκρατικό και αστυνομικό Κράτος ανέκτησε την προηγούμενη άτεγκτη στάση του. Οποιοδήποτε προοδευτικό κίνημα καταπνίγηκε. Οι μάζες ήταν καταδικασμένες να παραμείνουν στην κατάσταση του ζοφερού

κοπαδιού που, ιδανικό προς εκμετάλλευση, στερείται κάθε ανθρώπινο δικαίωμα. Το «ρωσικό παράδοξο» –δηλαδή το αγεφύρωτο χάσμα ανάμεσα στο πολιτιστικό επίπεδο και τις προσδοκίες των μορφωμένων στρωμάτων από τη μία και τη σκοτεινή και αδαή ύπαρξη του λαού από την άλλη– παρέμεινε άθικτο. Υπό αυτές τις συνθήκες, η επαναστατική διαδικασία θα ξαναγεννιόταν μοιραία. Πράγματι αυτό είναι που συνέβη αργότερα. Αλλά εκείνη τη φορά η όψη και η ουσία αυτής της δραστηριότητας άλλαξαν ολοκληρωτικά.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ (1881-1900): Η ΝΕΑ ΟΨΗ ΤΟΥ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Εκτός της αποτυχίας της Ναρόντναγια Βόλια στη βίαιη εκστρατεία της ενάντια στον τσαρισμό και άλλα γεγονότα συνέβαλαν στον δομικό μετασχηματισμό του ρωσικού επαναστατικού κινήματος μετά το 1881. Πιο σημαντική ήταν η εμφάνιση του *μαρξισμού*. Όπως γνωρίζουμε, αυτός φέρει μια νέα αντίληψη των κοινωνικών αγώνων, η οποία καταλήγει σε συμπαγές επαναστατικό πρόγραμμα δράσεων και στον σχηματισμό ενός πολιτικού κόμματος, του αποκαλούμενου σοσιαλδημοκρατικού, στις χώρες της δυτικής Ευρώπης. Παρά το γεγονός ότι ήταν απαγορευμένα στη Ρωσία, οι ιδέες του Λασάλ, ο μαρξισμός και τα συμπαγή αποτελέσματά του γνωστοποιήθηκαν, μελετήθηκαν, κηρύχθηκαν και εφαρμόστηκαν παράνομα. Επιπλέον, η ρωσική λογοτεχνία βρήκε τον τρόπο να ασχοληθεί με τον σοσιαλισμό, χρησιμοποιώντας μια κάπως καμουφλαρισμένη γλώσσα. Εκείνη την εποχή ήταν που πήραν τα πάνω τους τα «μεγάλα ρωσικά περιοδικά», στα οποία εργάζονταν οι καλύτεροι δημοσιογράφοι, για να αναλύουν τακτικά τα κοινωνικά προβλήματα, τα σοσιαλιστικά δόγματα και τους τρόπους εφαρμογής τους. Αυτές οι δημοσιεύσεις ήταν υψίστης σημασίας. Καμία οικογένεια διανοουμένων δεν μπορούσε να τα στερηθεί. Στις βιβλιοθήκες έπρεπε να εγγραφεί κανείς εκ των προτέρων για να μπορεί να έχει πρόσβαση στο νέο τεύχος. Περισσότερες από μία γενιές ρωσικής νεολαίας έλαβαν την *κοινωνική μόρφωσή* τους μέσω αυτών των περιοδικών, συμπληρώνοντάς την με την ανάγνωση κάθε είδους παράνομων εκδόσεων. Και έτσι η μαρξιστική ιδεολογία, που εφαρμόστηκε μονάχα στην οργανωμένη δράση του προλεταριάτου, ήρθε να αντικαταστήσει τις ανεκπλήρωτες προσδοκίες των άλλοτε συνωμοτικών κύκλων.

Το δεύτερο μεγάλης εμβέλειας γεγονός ήταν η όλο και πιο γρήγορη ανάπτυξη της βιομηχανίας και της τεχνολογίας, με τις μοιραίες συνέπειές τους: σιδηροδρομικό δίκτυο, άλλα μέσα και τρόποι κοινωνίας, παραγωγή ορυκτών, εκμετάλλευση της νάφθας, μεταλλουργία, κλωστοϋφαντουργία, μηχανουργική βιομηχανία κ.λπ. Το σύνολο της παραγωγικής διαδικασίας αναπτυσσόταν ραγδαία, ανακτώντας τον χαμένο χρόνο. Κατά μήκος της χώρας ξεπηδούσαν βιομηχανικές περιοχές εδώ και εκεί. Πολλές πόλεις με τα νέα τους

εργοστάσια και τον εργατικό πληθυσμό που όλο και αυξανόταν άλλαξαν γρήγορα όψη. Αυτή η βιομηχανική ανάπτυξη τροφοδοτούσαν κατά κύριο λόγο από εργατικά χέρια από τις μεγάλες αγροτικές μάζες, που υποχρεώνονταν είτε να εγκαταλείψουν για πάντα τα ανεπαρκή αγροτεμάχιά τους είτε να ψάξουν για συμπληρωματική δουλειά τον χειμώνα. Όπως παντού άλλωστε, βιομηχανική ανάπτυξη σήμαινε ταυτόχρονα ανάπτυξη της εργατικής τάξης. Και, όπως παντού, αυτή θα παρείχε το βασικό πλαίσιο ενός μελλοντικού επαναστατικού κινήματος.

Έτσι, η διάδοση των μαρξιστικών ιδεών, από τη μια, και η γέννηση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο οποίο υπολόγιζε να στηριχθεί ο μαρξισμός, από την άλλη, ήταν τα δομικά στοιχεία που καθόριζαν τη νέα όψη του επαναστατικού κινήματος.

Η δημόσια παιδεία ακολουθούσε ανοδική πορεία. Η πρόοδος της βιομηχανίας και το γενικότερα υψηλότερο επίπεδο ζωής απαιτούσε σε όλους τους τομείς εκπαιδευμένους ανθρώπους, επαγγελματίες, τεχνικούς, εξειδικευμένους και εγγράμματος εργάτες. Επίσης, ο αριθμός των σχολείων όλων των ειδών – επίσημα, δημοτικά και ιδιωτικά – αυξανόταν ακατάπαυστα, τόσο στις πόλεις όσο και στην επαρχία. Πανεπιστήμια, ειδικές ανώτατες σχολές, λύκεια, γυμνάσια, δημοτικά, επαγγελματικά σχολεία κ.λπ. ξεπηδούσαν παντού.

Όλη αυτή η εξέλιξη συνέβαινε έξω από το απολυταρχικό πολιτικό καθεστώς και μάλιστα αντιθετικά προς αυτό, το οποίο επέμενε να σχηματίζει ένα άκαμπτο, παράλογο και ενοχλητικό κουφάρι πάνω από το ζωντανό σώμα της χώρας. Επίσης, παρά τη βίαιη καταστολή το αντιμοναρχικό κίνημα και η επαναστατική και σοσιαλιστική προπαγάνδα κέρδιζαν έδαφος.

Προς το τέλος του αιώνα δύο διακριτές δυνάμεις αντιτίθεντο η μια στην άλλη σε μια διαμάχη χωρίς προοπτικές συμφιλίωσης: η μια ήταν η παλιά δύναμη της απολυταρχικής αντιδραστικότητας που ένωνε γύρω από τον θρόνο τις πιο προνομιούχες τάξεις (τους ευγενείς, τους μεγαλοκτηματίες, τη στρατιωτική κάστα, τον ανώτατο κλήρο κ.λπ.) και η άλλη ήταν η νέα επαναστατική δύναμη της δεκαετίας 1890-1900 που προερχόταν κυρίως από τη μάζα των φοιτητών, η οποία ξεκινούσε

όμως να στρατολογεί την εργατική νεολαία των πόλεων και των βιομηχανικών περιοχών. Το 1898 το επαναστατικό ρεύμα της μαρξιστικής τάσης κατάφερε να σχηματίσει το Ρωσικό Εργατικό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα.

Ανάμεσα σε αυτές τις δυο εμφανώς αντιτιθέμενες δυνάμεις βρισκόταν ένα τρίτο στοιχείο, που συμπεριλάμβανε τους εκπροσώπους της μεσαίας τάξης και μεγάλο αριθμό επιφανών διανοουμένων: καθηγητές πανεπιστημίων, δικηγόρους, γιατρούς, συγγραφείς κ.λπ. Ήταν ένα φιλελεύθερο κίνημα με συστολές. Υποστηρίζοντας κρυφά και με μεγάλη προσοχή την επαναστατική διαδικασία, οι υποστηρικτές του πίστευαν στις μεταρρυθμίσεις, ελπίζοντας να καταφέρουν μια μέρα να ξεριζώσουν τον απολυταρχισμό των προνομίων και να χτίσουν ένα συνταγματικό καθεστώς.

Ο αυτοκράτορας Αλέξανδρος Γ΄ της Ρωσίας απεβίωσε το 1894. Παραχώρησε τη θέση του στον γιο του Νικόλαο, τον τελευταίο των Ρομανόφ. Ένας παράλογος θρύλος ισχυριζόταν ότι αυτός πρέσβευε φιλελεύθερες ιδέες. Λεγόταν ότι ήταν έτοιμος να χορηγήσει στον «λαό του» ένα σύνταγμα που θα περιόριζε σημαντικά την αυθαίρετη εξουσία των τσάρων. Οι εκπρόσωποι των προοδευτικών στρωμάτων, συγχέοντας τις επιθυμίες τους με την πραγματικότητα, παρευρέθησαν στην επίσημη τελετή του παλατιού, ως αντιπρόσωποι ορισμένων σωμάτων, επί τη ευκαιρία της στέψης του Νικολάου Β΄ της Ρωσίας και απευθύνθηκαν στον τελευταίο για το ζήτημα της επείγουσας ανάγκης των μεταρρυθμίσεων κάνοντας μια ταπεινή αναφορά στην καταλληλότητα ενός συνταγματικού καθεστώτος. Αλλά, προς μεγάλη τους έκπληξη, ο νέος αφέντης χτύπησε το πόδι του στο πάτωμα πολύ θυμωμένος, φωνάζοντας σχεδόν σε κατάσταση υστερίας, και τους κάλεσε να ανακαλέσουν μια για πάντα αυτές τις «παράλογες ονειρώξεις».

ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ (1900-1905)

Τα φαινόμενα και τα χαρακτηριστικά που επισημάναμε τονίζονται ακόμη περισσότερο στις αρχές του 20ού αιώνα.

Από τη μία ο απολυταρχισμός, σε αντίθετη κατεύθυνση από τις φιλελεύθερες προσδοκίες όπως εκφράζονται ολοένα και περισσότερο από την κοινωνία, πήρε τη σθεναρή απόφαση να διατηρηθεί με κάθε μέσο και να καταστείλει, μέσω της βίας ή διά του δόλου, όχι μόνο κάθε επαναστατικό κίνημα, αλλά και κάθε εκδήλωση αντίθεσης. Εκείνη την εποχή ήταν που η τσαρική κυβέρνηση, προκειμένου να εκτρέψει τη δυσαρέσκεια του κόσμου που μεγάλωνε, στράφηκε, μεταξύ άλλων, σε μια ισχυρή αντισημιτική προπαγάνδα και έπειτα στην παρότρυνση – ακόμη και στην οργάνωση– πογκρόμ κατά Εβραίων.

Από την άλλη, ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας αυξανόταν όλο και περισσότερο. Σε διάστημα πέντε ετών, από το 1900 έως το 1905, η βιομηχανία και η τεχνολογική πρόοδος έκαναν τεράστια άλματα. Η παραγωγή πετρελαίου (δεξαμενή του Μπακού), άνθρακα (δεξαμενή του Ντονέτσκ), πολύτιμων μεταλλευμάτων κ.λπ. πλησίαζαν γρήγορα το επίπεδο των πιο βιομηχανικών χωρών. Οι δρόμοι και τα μέσα μεταφοράς (σιδηρόδρομοι, ηλεκτρική έλξη, συγκοινωνίες σε θάλασσες και ποτάμια κ.λπ.) πολλαπλασιάζονταν και εκσυγχρονίζονταν. Σημαντικά εργοστάσια μηχανημάτων και άλλων κατασκευών, που απασχολούσαν χιλιάδες ή και δεκάδες χιλιάδες εργάτες, φύτρωναν –και άνθιζαν– στα περίχωρα των μεγάλων πόλεων. Ολόκληρες βιομηχανικές περιοχές γεννιόνταν ή επεκτείνονταν (για παράδειγμα τα μεγάλα εργοστάσια του Πουτίλοφ, τα σημαντικά ναυπηγία του Νιέφσκι, το μεγάλο βαλτικό εργοστάσιο και άλλα εργοστάσια της Αγίας Πετρούπολης, τα βιομηχανικά προάστια της ίδιας πρωτεύουσας με τις δεκάδες χιλιάδες εργάτες, όπως το Κολπίνο, το Μπούκκοβο, το Σέστρορετσκ και άλλα, η βιομηχανική περιοχή Ιβάνοβο – Βοζνεσένσκ κάτω από τη Μόσχα, πολλά και σημαντικά εργοστάσια στη νότια Ρωσία, στο Χάρκοβο, στο Αικατερίνοσλαβ κ.λπ.). Αυτή η γρήγορη και σημαντική πρόοδος γενικά δεν έγινε γνωστή στο εξωτερικό. Ωστόσο, όπως ειπώθηκε ήδη, η σπουδαιότητά της ήταν μεγάλη, όχι μόνο από καθαρά βιομηχανική άποψη, αλλά κυρίως από

κοινωνική άποψη. Με την εκβιομηχάνιση αυξανόταν γρήγορα η στελέκωση του προλεταριάτου της χώρας. Με βάση τα στατιστικά της εποχής, εκτιμούμε τον συνολικό αριθμό των βιομηχανικών εργατών στη Ρωσία του 1905 γύρω στα τρία εκατομμύρια.

Τον ίδιο καιρό η χώρα σημείωνε γρήγορη εξέλιξη σε σχέση με τη γενική κουλτούρα. Από το 1890 η παιδεία, η διδασκαλία και η εκπαίδευση της νεολαίας έκαναν μεγάλη πρόοδο. Γύρω στο 1905 υπήρχαν στη Ρωσία καμιά τριανταριά πανεπιστήμια και ανώτατα ιδρύματα για άντρες και γυναίκες. Σχεδόν όλες οι πόλεις, ακόμη και οι πιο ασημαντες, είχαν λύκεια και γυμνάσια για αγόρια και κορίτσια. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση και η διδασκαλία σε ενήλικες βρισκόταν σε συνεχή πρόοδο, τα *ζέμστρο*, οι δήμοι και τελικά και τα ίδια τα άτομα απασχολούνταν με ιδιαίτερο ζήλο. Στα λαϊκά πανεπιστήμια όλων των μεγάλων πόλεων λειτουργούσαν νυχτερινά μαθήματα για τους εργατές. Σε πολλά σχολεία και ιδρύματα, έξω από τη διδασκαλία αυτή καθαυτή, η προπαγάνδα προοδευτικών ιδεών διεξαγόταν ελεύθερα, παρά την επιτήρηση της αστυνομίας. Εξάλλου, συχνά οι λέκτορες και το διδακτικό προσωπικό ήταν στρατευμένα σε λιγότερο ή περισσότερο επαναστατικούς κύκλους. Η φιλελεύθερη πίεση που ασκούνταν σχεδόν παντού από τα στρώματα των διανοουμένων ήταν τέτοια που η κυβέρνηση ήταν ανίκανη να καταστείλει τις επιπτώσεις της. Μαζί με την εκπαιδευτική δραστηριότητα στον προφορικό λόγο αναπτυσσόταν ιδιαίτερα και ο γραπτός λόγος. Αναρίθμητη ποσότητα από λαϊκές μπροσούρες σχετικά με όλες τις επιστήμες και τα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα υπό πιο φιλελεύθερη σκοπιά τέθηκε σε κυκλοφορία. Η ανικανότητα της λογοκρισίας να φράξει αυτό τον νέο χείμαρρο επαληθεύτηκε. Εξάλλου οι τρόποι των εκδοτών ώστε οι εκδόσεις τους να ξεγελούν την επαγρύπνηση της λογοκρισίας δεν εξαντλούνταν. Αν προσθέσουμε τη διακίνηση –αρκετά σημαντική στους κύκλους διανοουμένων και εργατών– μιας λογοτεχνίας παράνομης, καθαρά επαναστατικής και σοσιαλιστικής, φτάνουμε σε ακριβή αντίληψη γι' αυτό το ευρύ κίνημα εκπαίδευσης, πολιτισμού και επαναστατικής προετοιμασίας που χαρακτηρίζει τα έτη 1900-1905.

Στην επαρχία η φτωχοποίηση των αγροτικών μαζών μετά τον αυξανόμενο διαμελισμό των ήδη ανεπαρκών αγροτεμαχίων τους,

συνεπώς και η δυσαρέσκειά τους, αυξανόταν με γρήγορο ρυθμό. Ακόμη και η κοινή εκμετάλλευση γης, το περίφημο ρωσικό *μυρ*, δεν έφτανε πλέον για να ανακουφίσει τον αγρότη. Εξάλλου η κυβέρνηση του Αλεξάνδρου Γ' της Ρωσίας και αυτή του διαδόχου του έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους για να υποβιβάσουν το *μυρ* σε απλή διοικητική μονάδα, υπό τη στενή επιτήρηση του Κράτους, χρήσιμη κυρίως στην είσπραξη των φόρων.

Η πολιτική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση του εργατικού πληθυσμού έμεινε अपαράλλακτη μέχρι γύρω στο 1900. Οι εργάτες, εκτεθειμένοι, χωρίς κανένα μέσο άμυνας στην αυξανόμενη εκμετάλλευση από τους αστούς, χωρίς κανένα δικαίωμα συνεννόησης, χωρίς να μπορούν να εισακουστούν οι διεκδικήσεις τους, να οργανωθούν ή να απεργήσουν, ήταν δυστυχισμένοι, υλικά και ηθικά.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η σοσιαλιστική και επαναστατική προπαγάνδα και δραστηριότητα πήρε διαστάσεις από το 1890. Όπως είπαμε ήδη, ο μαρξισμός, παράνομα διαδομένος, βρήκε πολλούς υπέρμαχους, αρχικά ανάμεσα στη διανοούμενη νεολαία και αργότερα στους εργατικούς κύκλους. Η επιρροή του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, που ιδρύθηκε το 1898, μεγάλωσε γρήγορα. Φυσικά, η τσαρική κυβέρνηση ήταν αυστηρή απέναντι στους σοσιαλιστές. Οι φυλακές, οι εξορίες και τα κάτεργα ήταν γεμάτα. Οι πολιτικές δίκες ήταν αμέτρητες. Αλλά παρά την προσπάθεια των αρχών να μειώσουν στο ελάχιστο τη δραστηριότητα του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, δεν κατάφεραν ποτέ να την καταπνίξουν. Από το 1900 το επαναστατικό κίνημα, ωθούμενο από τη διανοούμενη νεολαία και από κάποιους εργατικούς σχηματισμούς μεγάλων πόλεων και βιομηχανικών περιοχών, έκανε μεγάλα βήματα. Οι πανεπιστημιακές και οι εργατικές ταραχές πέρασαν στα ψιλά γράμματα. Εξάλλου τα πανεπιστήμια συχνά παρέμεναν κλειστά για μήνες λόγω πολιτικών ζητημάτων. Με την πρώτη ευκαιρία οι φοιτητές, υποστηριζόμενοι από τους εργάτες, οργάνωναν ηχηρές διαδηλώσεις σε δημόσια μέρη. Στην Αγία Πετρούπολη η πλατεία μπροστά από τον καθεδρικό ναό του Καζάν έγινε κλασικό σημείο λαϊκών διαδηλώσεων, στις οποίες πήγαιναν οι φοιτητές και οι εργάτες τραγουδώντας επαναστατικά τραγούδια και καμιά φορά κρατώντας κόκκινες σημαίες που κυμάτιζαν. Η

κυβέρνηση έστελνε αστυνομικά αποσπάσματα και έφιππους Κοζάκους που καθάριζαν την πλατεία με ξίφη και μαστίγια (*υαγκάικα*). Να προσθέσουμε ότι αυτό το κίνημα πολιτικών και κοινωνικών προσδοκιών διακρινόταν από αξιοσημείωτα υψηλό ηθικό. Η επαναστατική νεολαία χειραφετούνταν ταυτόχρονα από όλες τις θρησκευτικές, εθνικές, σεξουαλικές και άλλες προκαταλήψεις. Σε κάποια σημεία οι ρωσικοί κύκλοι ήταν πιο προοδευτικοί από τις δυτικές χώρες. Η ισότητα των φυλών, των φύλων, η ελεύθερη συμβίωση κ.λπ. έγιναν για εκείνους αποκτημένη γνώση και καθημερινότητα μετά τους «μηδενιστές». Σχετικά, οι καλύτεροι Ρώσοι δημοσιογράφοι (Μπελίνσκι, Χέρτσεν, Τσερνισέφσκι, Ντομπρολιούμποφ, Πισάρεφ, Μιχαϊλόφσκι) ολοκλήρωσαν ένα μεγαλόπνοο έργο. Δίδαξαν πολλές γενιές Ρώσων διανοούμενων περί την έννοια της πλήρους απελευθέρωσης, παρά την αντιθετική επιρροή που δέχονταν υποχρεωτικά από το σύστημα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (λύκεια, γυμνάσια). Η νεολαία, έχοντας υποστεί την επίσημη επιβεβλημένη διδασκαλία, ξέφυγε από τη βίτσα της μόλις έπαιρνε το δίπλωμα στο χέρι.

Ωστόσο, για να αποκτήσει ο αναγνώστης μια ιδέα της γενικής κατάστασης, επιβάλλεται εκ νέου μια σημαντική παραδοχή.

Η εικόνα που σας μεταφέρω είναι ακριβής. Αλλά αν περιοριστούμε σ' αυτήν, χωρίς σοβαρές διορθώσεις, κινδυνεύουμε να υποπέσουμε στην υπερβολή, να καταλήξουμε σε λανθασμένες γενικές εκτιμήσεις και συνεπώς να μην κατανοήσουμε τα γεγονότα που ακολούθησαν.

Λς μην ξεχνάμε, πράγματι, ότι στη γιγαντιαία μάζα των 175 εκατομμυρίων ανθρώπων οι ομάδες που άγγιξε το προαναφερθέν κίνημα ιδεών σχημάτιζαν ένα μικρό στρώμα. Επρόκειτο, συνοπτικά, για κάποιες χιλιάδες διανοούμενων –φοιτητών κατά κύριο λόγο– και για τον ανθό της εργατικής τάξης στα μεγάλα αστικά κέντρα. Ο υπόλοιπος πληθυσμός –οι αναρίθμητες αγροτικές μάζες, το μεγάλο μέρος των πολιτών και η πλειονότητα ακόμη του εργατικού πληθυσμού– ήταν ακόμη ξένος, αδιάφορος ή ακόμη και εχθρικός απέναντι σ' αυτό τον αναβρασμό. Όμως οι προοδευτικοί κύκλοι αύξαναν γρήγορα το δυναμικό τους. Βέβαια, από το 1900 ο αριθμός

των εργατών που κέρδιζε το επαναστατικό κίνημα των πόλεων αυξανόταν συνεχώς, παρά τα κατασταλτικά μέτρα. Εκείνη την εποχή η αναταραχή έφτασε τις όλο και πιο φτωχοποιημένες και εξαθλιωμένες αγροτικές μάζες. Αλλά ταυτόχρονα η αυθεντική λαϊκή μάζα –η κίνηση της οποίας καθορίζει τις μεγάλες κοινωνικές αλλαγές– διατηρούσε ακόμη πρωτόγονη νοοτροπία. Το «ρωσικό παράδοξο» το οποίο αναφέρθηκε πιο πάνω έμενε άθικτο και ο μύθος του τσάρου θάμπωνε ακόμη εκατομμύρια ανθρώπους. Σε σχέση με αυτήν τη μάζα, το εν λόγω κίνημα ήταν ακόμη μια μικρή επιφανειακή κίνηση. Και, υπό αυτές τις συνθήκες, κάθε επαφή ανάμεσα στην εμπροσθοφυλακή, αρκετά προωθημένη, και την πλειονότητα των μαζών, αρκετά πίσω, ήταν αδύνατη. Ο αναγνώστης πρέπει να λάβει αυστηρά υπόψη αυτή την ιδιαιτερότητα για να μπορέσει να κατανοήσει τη συνέχεια των γεγονότων.

Από το 1901 η επαναστατική διαδικασία εμπλουτίστηκε από ένα νέο στοιχείο. Δίπλα στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα γεννήθηκε το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα, η προπαγάνδα του οποίου στέφθηκε με ιδιαίτερη επιτυχία.

Τρία βασικά σημεία συνιστούσαν τη διαφορά ανάμεσα στα δύο κόμματα: 1) Φιλοσοφικά και κοινωνιολογικά το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα ήταν αντιμαρξιστικό. 2) Λόγω του αντιμαρξισμού του, πρότεινε διαφορετική λύση για το αγροτικό ζήτημα από το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα. Ενώ αυτό το τελευταίο, στηριζόμενο μόνο στην εργατική τάξη, δεν υπολόγιζε καθόλου τη μεγάλη αγροτική μάζα (την προλεταριοποίηση της οποίας εξάλλου προεξοφλούσε) και, κατά συνέπεια, παραμελούσε την αγροτική προπαγάνδα, το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα πίστευε ότι ο επαναστατικός και σοσιαλιστικός αγώνας μπορούσε να κερδίσει τις ρωσικές αγροτικές μάζες και έκρινε αδύνατη την αναμονή της προλεταριοποίησής τους. Συνεπώς ανέπτυξε ισχυρή προπαγάνδα στην επαρχία. Πρακτικά, το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα οραματιζόταν στο άμεσο αγροτικό πρόγραμμά του την αύξηση των κλήρων γης που ανήκαν στους αγρότες, ενώ το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα συμπεριλάμβανε στο ελάχιστο πρόγραμμά του την άμεση και πλήρη κοινωνικοποίηση ολόκληρης της γης. 3) Σε πλήρη συμφωνία με το δόγμα του, το

Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (που υπολόγιζε κυρίως την κίνηση των μαζών) απέρριπτε οποιαδήποτε τρομοκρατική δράση και κάθε πολιτική επίθεση ως κοινωνικά ανώφελες. Αντιθέτως, το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα απέδιδε μια σχετική πολιτική χρησιμότητα στις πετυχημένες τρομοκρατικές απόπειρες, υπό κάποιες δεδομένες συνθήκες. Διέθετε συγκεκριμένη δομή (λεγόμενη και «οργάνωση μάχης») υπεύθυνη για την προετοιμασία και την εκτέλεση πολιτικών επιθέσεων, υπό τον έλεγχο της κεντρικής επιτροπής. Πέρα από τις διαφωνίες, το άμεσο πολιτικό πρόγραμμα των δύο κομμάτων είχε αισθητές ομοιότητες: μια (αστική) δημοκρατία που θα άνοιγε τον δρόμο για τη μετεξέλιξη μέχρι τον σοσιαλισμό.

Από το 1901 έως το 1905 το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα¹³ πραγματοποίησε αρκετές πολιτικές επιθέσεις, κάποιες εκ των οποίων είχαν εξαιρετική απήχηση. Ειδικά: το 1902 το μέλος του κόμματος Μπαλμάχοφ δολοφόνησε τον Σιπιαγκίν, υπουργό Εσωτερικών, ενώ το 1904 ένας άλλος επαναστάτης σοσιαλιστής, ο Σαζόνωφ, σκότωσε τον Φον Πλέβε, διάδοχο του Σιπιαγκίν.

Εκτός από αυτά τα δύο πολιτικά κόμματα, εκείνη την εποχή υπήρχε ακόμη ένα κάποιο αναρχικό κίνημα. Αρκετά αδύναμο, εκπροσωπούσαν μονάχα από μερικές ομάδες διανοουμένων και εργατών, χωρίς σταθερή επαφή. Υπήρχαν μία ή δύο αναρχικές ομάδες στην Αγία Πετρούπολη, άλλες τόσες στη Μόσχα, μερικές στον νότο. Η δραστηριότητά τους περιοριζόταν στην προπαγάνδα, αρκετά δύσκολη εξάλλου, σε επιθέσεις ενάντια στους υπηρέτες του καθεστώτος και σε πράξεις «απαλλοτριώσης ατομικής ιδιοκτησίας». Η ελευθεριακή λογοτεχνία έφτανε λαθραία από το εξωτερικό. Ήταν διαδεδομένες οι μπροσούρες του Κροπότκιν που, και αυτός ο ίδιος, υποχρεωμένος να μεταναστεύσει μετά τη συντριβή της Ναρόντναγια Βόλια, ήταν εγκατεστημένος στην Αγγλία.

¹³Η πιο πλήρης μελέτη μέχρι το 1917γί' αυτό το κόμμα είναι αυτή του Ζακ Μπαϊνάν *Οι Επαναστάτες Σοσιαλιστές* (Μάρτιος 1881 – Μάιος 1917), Εκδόσεις Ρομπέρ Λαφόν, 1979.

Η αυξανόμενη επιτυχία της επαναστατικής προπαγάνδας από το 1900 ανησύχησε έντονα την κυβέρνηση. Αυτό που την ενοχλούσε κυρίως ήταν η συμπάθεια που κέρδιζε όλο και περισσότερο εκείνη η προπαγάνδα από την εργατική τάξη. Παρά την παράνομη, άρα και δύσκολη, ύπαρξή τους, τα σοσιαλιστικά κόμματα διέθεταν επιτροπές, προπαγανδιστικούς κύκλους, παράνομα τυπογραφεία και εργατικές ομάδες σε όλες τις πόλεις. Το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα κατάφερε να πραγματοποιήσει μερικές πολιτικές επιθέσεις. Η κυβέρνηση έκρινε τα μέσα άμυνάς της –φυλακή, παρακολούθηση, προβοκάτσια, πογκρόμ– ανεπαρκή. Προκειμένου να αποκόψει τις εργατικές μάζες από την επιρροή των σοσιαλιστικών κομμάτων και κάθε επαναστατική δραστηριότητα συνέλαβε ένα μακιαβελικό σχέδιο που, λογικά, θα τη βοηθούσε να ελέγξει το εργατικό κίνημα. Αποφάσισε να δημιουργήσει *νόμιμες, εγκεκριμένες* εργατικές οργανώσεις, τις οποίες θα χειριζόταν η ίδια. Σε περίπτωση επιτυχίας θα έπιανε με έναν σμπάρο δυο τρυγόνια: από τη μία θα κέρδιζε τη συμπάθεια της εργατικής τάξης αρπάζοντάς την από τα χέρια των επαναστατικών κομμάτων από την άλλη θα μπορούσε να οδηγήσει το εργατικό κίνημα εκεί που ήθελε, να το έχει από κοντά. Αναμφίβολα επρόκειτο για λεπτό χειρισμό. Έπρεπε να τραβήξει τους εργάτες σε αυτούς τους οργανισμούς του Κράτους, να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, να τους κεντρίσει το ενδιαφέρον, να τους κολακεύσει, να τους γοητεύσει, να τους εξαπατήσει, έπρεπε να προσποιηθεί ότι συμβαδίζει με τις προσδοκίες τους... Για να πετύχει, η κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να κάνει μερικές παραχωρήσεις οικονομικής και κοινωνικής φύσεως, ενώ οι εργάτες ήταν στο έλεός της, χειραγωγούμενοι από το σχέδιό της. Η εκτέλεση ενός τέτοιου προγράμματος απαιτούσε ανθρώπους απολύτου εμπιστοσύνης, επιδέξιους και δοκιμασμένους ως επικεφαλής της επιχείρησης, οι οποίοι γνώριζαν την ψυχολογία των εργατών και πώς να τους χειριστούν. Η επιλογή της κυβέρνησης περιορίστηκε σε δύο πράκτορες της μυστικής αστυνομίας (Οκράνα), στους οποίους ανατέθηκε η αποστολή ήταν να εκτελέσουν αυτό το σχέδιο. Ο ένας ήταν ο Ζουμπάτοφ (στη Μόσχα) και ο άλλος ο παπάς Γκαπόν, στρατιωτικός ιερέας μιας φυλακής της Αγίας Πετρούπολης. Η κυβέρνηση του τσάρου θέλησε να παίξει με τη φωτιά. Δεν άργησε να έρθει η στιγμή που θα καιγόταν.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1905

Στη Μόσχα ο Ζουμπάτοφ ξεσκεπάστηκε γρήγορα. Δεν κατάφερε πολλά. Αλλά στην Αγία Πετρούπολη τα πράγματα πήγαιναν καλύτερα. Ο Γκαπόν, προικισμένος με το ταλέντο του αγκιτατορα και του οργανωτή, αρκετά επιδέξιος, δρώντας παρασκηνιακά και γνωρίζοντας πώς να κερδίζει την εμπιστοσύνη, ακόμη και τη συμπόνια των εργατικών κύκλων, πετυχαίνει να δημιουργηθούν τα λεγόμενα «εργατικά τμήματα», τα οποία καθοδηγούσε αυτοπροσώπως (σε επαφή με τους ανωτέρους του) και εμπύκωνε με την ενεργό δράση του. Γύρω στα τέλη του 1914 αυτά τα τμήματα ήταν έντεκα και βρίσκονταν σε διαφορετικές γειτονιές της πρωτεύουσας, με μερικές χιλιάδες μέλη.

Το βράδυ πολλοί εργάτες πήγαιναν στα τμήματά τους για να συζητήσουν τα ζητήματά τους, να ακούσουν κάποια ομιλία, να ξεφυλλίσουν τις εφημερίδες κ.λπ. Η είσοδος στα τμήματα ήταν αυστηρά ελεγχόμενη από τους ίδιους τους «γκαπονιστές» εργάτες και οι επαναστάτες αγωνιστές μετά βίας μπορούσαν να διεισδύσουν. Ακόμη κι όταν το κατάφερναν, ξεσκεπάζονταν γρήγορα και τους πετούσαν έξω.

Οι εργάτες της Αγίας Πετρούπολης πήραν τα τμήματά τους στα σοβαρά. Είχαν απόλυτη εμπιστοσύνη στον Γκαπόν, του μιλούσαν για τις δυστυχίες και τις προσδοκίες τους, συζητούσαν μαζί του τους τρόπους βελτίωσης της κατάστασης. Αυτός, γιος φτωχού αγρότη, κατανοούσε στο έπακρο την ψυχολογία των έμπιστών του. Ήξερε ακόμη να προσποιείται τη συναίνεση και τη μεγάλη συμπάθειά του στο εργατικό κίνημα. Αυτή ήταν, λίγο πολύ, η επίσημη αποστολή του. Η θέση που επέλεξε η κυβέρνηση να επιβάλει στα τμήματα των εργατών ήταν η εξής: «Εργάτες, μπορείτε να καταφέρετε να βελτιώσετε την κατάστασή σας, λειτουργώντας μεθοδικά, με νόμιμο τρόπο, μέσα από τα τμήματά σας. Για να πετύχετε δεν έχετε καμία ανάγκη να κάνετε πολιτική. Ασχοληθείτε με τα προσωπικά και άμεσα συμφέροντά σας και θα είστε ευτυχημένοι. Τα κόμματα και οι πολιτικές μάχες, συνταγές που προτείνουν οι κακοί ποιμένες σοσιαλιστές και επαναστάτες, δεν θα οδηγήσουν σε τίποτε καλό. Αφήστε στην άκρη την πολιτική και ασχοληθείτε μονάχα με τα δικά σας οικονομικά

συμφέροντα. Αυτό επιτρέπεται και αυτός είναι ο δρόμος για να πετύχετε». Αυτή ήταν η θέση που υποστήριζε και ανέπτυσαν, με την παρότρυνση της κυβέρνησης, ο Γκαπόν και οι βοηθοί που αντλούσε ακόμη και μεταξύ των εργατών σε όλα τα τμήματα.

Οι εργάτες δέχτηκαν αμέσως την πρόσκληση. Ξεκίνησαν να ετοιμάζουν μια οικονομική δράση που θα εφαρμόζαν σε περίπτωση αποτυχίας, προκειμένου να υποστηρίξουν τις διεκδικήσεις τους που είχαν ήδη προετοιμάσει και συμφωνήσει με τον Γκαπόν. Αυτός ο τελευταίος, καθώς ήταν λεπτή η θέση του, έπρεπε να προσποιείται ότι εγκρίνει τα πάντα. Αν δεν το έκανε θα προκαλούσε τη δυσαρέσκεια των εργατών. Μάλιστα θα κατηγορούνταν σίγουρα ότι πρόδωσε τα συμφέροντά τους, ότι υποστήριξε υπερβολικά το εργοδοτικό κόμμα. Θα έκανε γρήγορα τη δημοτικότητά του. Ως εκ τούτου, το έργο του θα εξασθενούσε. Στο διπλό παιχνίδι του ο Γκαπόν έπρεπε πρώτα από όλα και με κάθε κόστος να διατηρήσει τη συμπάθεια των εργατών που είχε κερδίσει. Το καταλάβαινε καλά και έδειχνε ότι υποστηρίζει τον αγώνα τους, ελπίζοντας να μπορεί έτσι να συνεχίσει να έχει τον έλεγχο του κινήματος, να μπορεί να χειραγωγεί τις μάζες, να διευθύνει, να διαμορφώνει και να διοικεί όπου και όπως θελήσει τη δράση τους. Ήταν το αντίθετο από αυτό που συνέβη. Το κίνημα πήρε διαστάσεις γρήγορα. Λίγο αργότερα μετατράπηκε σε έναν πραγματικό χείμαρρο που ξεχείλισε και παρέσυρε ακόμη και τον ίδιο τον Γκαπόν.

Συνοπτικά, τα γεγονότα εκτυλίσσονται ως εξής: τον Δεκέμβρη του 1904 οι εργάτες στο εργοστάσιο Πουτίλοφ, ένα εκ των πιο σημαντικών στην Αγία Πετρούπολη, όπου ο Γκαπόν μετρούσε πολλούς υποστηρικτές και φίλους, αποφάσισαν να ξεκινήσουν τη δράση. Στην αρχή με τον Γκαπόν, ετοίμασαν και παρέδωσαν στη διεύθυνση της επιχείρησης μια λίστα πολύ μετριοπαθών αιτημάτων οικονομικής φύσεως. Στο τέλος του μήνα έμαθαν ότι η διεύθυνση θεωρούσε αδύνατο να δώσει συνέχεια και ότι η κυβέρνηση ήταν ανίκανη να την υποχρεώσει.

Ο θυμός και η αγανάκτηση των εργατών δεν είχαν όρια: αρχικά επειδή οι μεγάλες και επίπονες προσπάθειές τους δεν έβγαζαν πουθενά, έπειτα –και κυρίως– επειδή τους είχαν αφήσει να πιστεύουν ότι οι προσπάθειές τους θα στέφονταν με επιτυχία. Ο Γκαπόν αυτοπροσώπως

τους είχε ενθαρρύνει, τους είχε δώσει ελπίδες. Και ορίστε πώς το πρώτο τους βήμα στον καλό και νόμιμο δρόμο τους οδήγησε σε παταγώδη και εντελώς αδικαιολόγητη αποτυχία.

Ένωσαν ότι τους είχαν εξαπατήσει. Φυσικά, το βλέμμα τους στράφηκε προς τον Γκαπόν. Για να προφυλάξει το κύρος και τον ρόλο του, υποκρίθηκε ότι ήταν αγανακτισμένος περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο και ώθησε τους εργάτες του εργοστασίου Πουτίλοφ να αντιδράσουν σθεναρά. Πράγμα που δεν άργησαν να κάνουν. Νιώθοντας αρκετά προστατευμένοι, καθώς περιοριζόνταν πάντα σε καθαρά οικονομικά αιτήματα, καλυμμένοι από τα τμήματα και από τον Γκαπόν, αποφάσισαν, ύστερα από πολλές ταραχώδεις συνελεύσεις, να υποστηρίξουν τον αγώνα τους με απεργία. Η κυβέρνηση, έχοντας εμπιστοσύνη στον Γκαπόν, δεν επενέβη. Και έτσι η απεργία των εργοστασίων Πουτίλοφ, η πρώτη σημαντική εργατική απεργία στη Ρωσία, κηρύχθηκε τον Δεκέμβρη του 1904. Αλλά η κυβέρνηση δεν σταμάτησε εκεί. Όλα τα εργατικά τμήματα εξεγέρθηκαν και κινήθηκαν προκειμένου να υπερασπιστούν την ενέργεια αυτών του Πουτίλοφ, έχοντας δικαίως εκτιμήσει την αποτυχία των τελευταίων ως γενική αποτυχία. Φυσικά, ο Γκαπόν έπρεπε να αποφασίσει για όλα τα τμήματα. Το βράδυ τα γύριζε όλα, το ένα μετά το άλλο, βγάζοντας παντού λόγο υπέρ των απεργών του Πουτίλοφ, καλώντας όλους τους εργάτες να τους υποστηρίξουν με μια ανάλογη κίνηση.

Πέρασαν μερικές μέρες. Ένας αναβρασμός ταρακούνησε τις εργατικές μάζες της πρωτεύουσας. Τα εργαστήρια ξαφνικά άδειασαν. Χωρίς συγκεκριμένο σύνθημα, χωρίς προετοιμασία ή κατεύθυνση, η απεργία του Πουτίλοφ γινόταν μια σχεδόν γενική απεργία της Αγίας Πετρούπολης.

Αυτό, λοιπόν, έφερε τη θύελλα. Οι μάζες των απεργών έσπευσαν προς τα τμήματα, λυγίζοντας κάθε έλεγχο, απαιτώντας την άμεση δράση.

Στην πραγματικότητα η απεργία από μόνη της δεν ήταν αρκετή. Έπρεπε να δράσουν, να κάνουν κάτι. Έτσι λοιπόν ξεπρόβαλε –δεν ξέραμε πώς κι από πού ακριβώς– η φανταστική ιδέα της σύνταξης μια επίσημης αίτησης παραίτησης του τσάρου, στο όνομα των δυστυχών εργατών και αγροτών της κάθε Ρωσίας, για να τη στηρίξουν μαζικά

μπροστά από τα χειμερινά ανάκτορα, να παραδώσουν την αίτηση στον ίδιο τον τσάρο μέσω μιας αντιπροσωπείας με επικεφαλής τον Γκαπόν και ο πρώτος να ακούσει τη δυστυχία του λαού του. Αυτή η ιδέα, όσο αφελής και παράδοξη κι αν ήταν, διαδόθηκε στους εργάτες της Αγίας Πετρούπολης όπως η φλόγα στο μπαρούτι. Τους συσπείρωσε. Τους ενέπνευσε. Νοηματοδότησε το κίνημά τους και του προσέδωσε ακριβή στόχο.

Τα τμήματα συμφωνούσαν με τις μάζες. Αποφάσισαν να οργανώσουν τη δράση. Ο Γκαπόν είχε αναλάβει να συντάξει την αίτηση. Υποκλίθηκε εκ νέου. Έτσι, εκ των πραγμάτων γινόταν ο αρχηγός μιας σημαντικής, μιας ιστορικής κίνησης των μαζών.

Τις πρώτες μέρες του Ιανουαρίου του 1905 η αίτηση ήταν έτοιμη. Απλή, συγκινητική, ενέπνεε αφοσίωση και εμπιστοσύνη. Οι αθλιότητες του λαού καταγράφονταν με πολύ συναίσθημα και ειλικρίνεια. Έπειτα ζητούσε από τον τσάρο να συναινέσει και να προβεί σε κάποιες μεταρρυθμίσεις. Περιέργως αλλά αναμφίβολα, η αίτηση του Γκαπόν ήταν πολύ εμπνευσμένο έργο.

Τώρα έπρεπε να την υιοθετήσουν όλα τα τμήματα, να μεταφέρουν τη γνώση στις ακανείς μάζες και να οργανώσουν την πορεία προς τα χειμερινά ανάκτορα.

Εν τω μεταξύ, ένα νέο γεγονός εκτυλισσόταν. Οι επαναστάτες που ανήκαν στα πολιτικά κόμματα (αυτοί οι τελευταίοι διατηρούσαν απόσταση από το κίνημα) παρέμβαιναν προς τον Γκαπόν. Επεδίωκαν, πρώτα από όλα, να τον επηρεάσουν, να τον υποχρεώσουν να προσδώσει στη στάση, την αίτησή του και σε κάθε δράση του λιγότερο «χαμερπή» όψη, πιο αξιοπρεπή, πιο σθεναρή, με κάποια λέξη πιο επαναστατική. Οι προσδευτικοί εργατικοί κύκλοι τού ασκούσαν την ίδια πίεση. Ο Γκαπόν ανταποκρίθηκε με χαρά. Ιδιαίτερα οι σοσιαλιστές επαναστάτες κράτησαν επαφή μαζί του. Σύμφωνα με αυτούς, τις τελευταίες μέρες τροποποίησε την αρχική του αίτηση, επεκτεινοντάς την σημαντικά και μετριάζοντας πολύ το αίσθημα αφοσίωσής του στον τσάρο.

Στην τελική της μορφή η αίτηση αποτελούσε το μεγαλύτερο ιστορικό παράδοξο που υπήρξε ποτέ. Απευθυνόταν πολύ δίκαια στον τσάρο και του ζητούσε ούτε λίγο ούτε πολύ να επιτρέψει –ακόμη και να επικυρώσει– μια δομική επανάσταση που, στο κάτω κάτω, καταργούσε την εξουσία του. Πράγματι, βρισκόταν εκεί όλο το ελάχιστο πρόγραμμα των επαναστατικών κομμάτων. Απαιτούνταν, προπαντός, κατά συνέπεια των άμεσων μέτρων, επειγόντως: πλήρης ελευθερία του Τύπου, του λόγου, της συνείδησης κ.λπ., απόλυτη ελευθερία κάθε είδους συλλόγου, οργάνωσης κ.λπ., συνδικαλιστικά δικαιώματα για τους εργάτες (μεταξύ των οποίων αυτό στην απεργία), αγροτικοί νόμοι στην κατεύθυνση της απαλλοτρίωσης προς όφελος των αγροτικών κοινοτήτων και, κυρίως, η άμεση σύγκληση συνταγματικής συνεδρίασης, που ψηφίστηκε στη βάση του δημοκρατικού εκλογικού νόμου. Ήταν, εμφανώς, πρόσκληση αυτοκτονίας. Αξίζει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι παρά τα σημεία που κυριαρχούσε το παράδοξο στη νέα κατάσταση, η δράση που ετοιμαζόταν έτσι, για ένα έμπειρο μυαλό, δεν ήταν παρά η λογική κατάληξη των τάσεων που υπήρχαν, μια φυσική σύνθεση των διαφορετικών στοιχείων που παρουσιάζονταν.

Από τη μία η ιδέα της συλλογικής πορείας προς τον τσάρο με την αίτηση ήταν κατά βάθος η φυσική έκφραση της αφέλειας των λαϊκών μαζών περί καλής θέλησης του τσάρου (αυτό που αποκαλέσαμε παραπάνω «μύθο του τσάρου»). Έτσι, οι εργάτες, που στη Ρωσία, δεν αποκόπονταν ποτέ από τη στενή ή λιγότερο στενή επαφή με την επαρχία, αναβίωσαν για μια στιγμή την αγροτική παράδοση ώστε να πάνε να ζητήσουν βοήθεια και προστασία από τον «πατερούλη». Επωφελούμενοι από τη μοναδική ευκαιρία, ξσηκωμένοι αυθόρμητα από μια ακαταμάχητη παρόρμηση, ίσως προσπάθησαν να βάλουν το χέρι στην πληγή για να πετύχουν χειροπιαστά και συγκεκριμένα αποτελέσματα, μια πραγματική και οριστική λύση. Ελπίζοντας, ο καθένας από τα βάθη της απλοϊκής ψυχής του, να πετύχουν ιουλάχιστον μια μερική επιτυχία, ήθελαν κυρίως να λυτρωθούν. Από την άλλη, επιβεβαιώθηκε ότι η επιρροή των επαναστατικών κομμάτων (αναγκασμένων να κρατήσουν αποστάσεις), όχι αρκετά ισχυρή για να εμποδίσει το κίνημα ή –ακόμη λιγότερο– να το αντικαταστήσει με ένα άλλο πιο επαναστατικό, ήταν εντούτοις αρκετά ισχυρή ώστε να πετύχει να ασκήσει στον Γκαπόν μια κάποια έμμεση πίεση και να τον

υποχρεώσει να «ριζοσπαστικοποιήσει» τη δράση του. Έτσι, αυτή η δράση ήταν το νόθο αλλά φυσικό προϊόν των αντικρουόμενων δυνάμεων σε δράση.

Η συμπεριφορά και η ψυχολογία του ίδιου του Γκαπόν εξηγούνταν απλά, όσο παράδοξες και αν φαίνονταν. Αρχικά απλός ηθοποιός, μισθοφόρος πράκτορας της αστυνομίας, στη συνέχεια παρασύρθηκε από το τρομερό κύμα του λαϊκού κινήματος που τον ωθούσε. Τελικά τον πήρε το κύμα. Τα γεγονότα τον έθεσαν, παρά τη θέλησή του, επικεφαλής του πλήθους, για το οποίο έφτασε σιγά σιγά να αποτελέσει είδωλο. Περιπετειώδες και ρομαντικό πνεύμα, βαυκαλιστήκε από τις παραισθήσεις. Καθώς αντιλαμβανόταν ενστικτωδώς την ιστορική σημασία των γεγονότων, επρόκειτο να κάνει μια υπερβολική εκτίμηση που ξεπέρασε κατά πολύ τα όρια της πραγματικότητας. Έβλεπε ήδη ολόκληρη τη χώρα σε επανάσταση, τον θρόνο να κινδυνεύει, και τον ίδιο, τον Γκαπόν, ανώτατο ηγέτη του κινήματος, είδωλο του λαού, στην κορυφή της δόξας των αιώνων. Όλο και πιο ξελογιασμένος από αυτό το όνειρο (το οποίο τα γεγονότα έδειχναν όλο και περισσότερο να δικαιώνουν), τελικά έδωσε σώμα και ψυχή στο κίνημα που είχε ξεσπάσει. Ο ρόλος του αστυνομικού δεν τον ενδιέφερε πλέον. Δεν τον σκεφτόταν καν κατά τη διάρκεια αυτών των πυρετώδων ημερών, εκθαμβωμένος από τις αστραπές αυτής της υπέροχης καταιγίδας, απορροφημένος από τον νέο ρόλο του που πρέπει να του φαινόταν σαν ουράνια αποστολή. Πολύ πιθανό να ήταν αυτή η ψυχολογία του Γκαπόν στις αρχές του Ιανουαρίου του 1905. Οπότε μπορούμε λογικά να υποθέσουμε πως μέχρι τη στιγμή εκείνη και υπό αυτή την έννοια ο Γκαπόν ήταν ειλικρινής. Τουλάχιστον αυτή είναι η εντύπωση του συγγραφέα αυτών των γραμμών, που τον γνώρισε μερικές ημέρες πριν από τα γεγονότα και τον έζησε επί το έργον.

Ακόμη και το πιο παράδοξο από όλα τα υπόλοιπα φαινόμενα –η αποχή της κυβέρνησης και η απουσία κάθε αστυνομικής επέμβασης κατά τη διάρκεια αυτών των ημερών πυρετώδους προετοιμασίας– εξηγείται εύκολα. Αρχικά η αστυνομία δεν μπορούσε να αντιληφθεί τη νέα στάση του Γκαπόν. Μέχρι το τέλος εμπιστευόταν τον τρόπο που έπαιζε. Και μέχρι εντέλει να καταλάβει την αλλαγή και τον κίνδυνο που ελλόχευε, ήταν πολύ αργά για να ανακόψει και να σταματήσει τα

γεγονότα που εκτυλίχθηκαν. Αρχικά λίγο συγχυσμένη, η κυβέρνηση τελικά αποφάσισε να περιμένει την κατάλληλη στιγμή για να συντρίψει το κίνημα με ένα μονάχα χτύπημα. Προς στιγμήν, μη λαμβάνοντας κάποια εντολή, η αστυνομία δεν κουνιόταν χωρίς καν μάλιστα να εμφανίζεται. Αυτό το ακατανόητο και μυστηριώδες γεγονός ενθάρρυνε τις μάζες και αύξησε τις ελπίδες τους.

Η πορεία προς τα χειμερινά ανάκτορα ορίστηκε το πρωί της Κυριακής της 9ης Ιανουαρίου (κατά το παλιό ημερολόγιο). Οι τελευταίες ημέρες, ιδιαίτερα η 8η και η 9η, αφιερώθηκαν κυρίως στη δημόσια ανάγνωση της αίτησης μέσα στα τμήματα. Γινόταν παντού με τον ίδιο περίπου τρόπο. Κατά τη διάρκεια της ημέρας, αλλά κυρίως το βράδυ, ο Γκαπόν αυτοπροσώπως –ή κάποιος φίλος του– διάβαζε, εξηγούσε και σχολίαζε την αίτηση στις εργατικές μάζες που στοιβάζονταν εκ περιτροπής στους χώρους. Μόλις ο χώρος γέμιζε έκλεινε η πόρτα, διαβαζόταν η αίτηση, οι ακροατές έβαζαν την υπογραφή τους σε ένα ειδικό φύλλο και η αίθουσα άδειαζε. Γέμιζε εκ νέου από ένα πλήθος που περίμενε στον δρόμο υπομονετικά τη σειρά του και η τελετουργία ξανάρχιζε. Αυτό συνεχιζόταν έτσι σε όλα τα τμήματα μέχρι τα μεσάνυχτα και πιο αργά.

Αυτό που αποτελούσε τραγική νότα στις τελευταίες προετοιμασίες κάθε φορά ήταν η υπέρτατη προσφώνηση του ομιλητή και ο επίσημος, θηριώδης όρκος του πλήθους σε απάντηση αυτής της προσφώνησης: «Σύντροφοι εργάτες, αγρότες και άλλοι!» έλεγε ο ομιλητής «Αδερφοί στη μιζέρια! Να είστε όλοι σας πιστοί στον γενικό σκοπό και στο ραντεβού. Την Κυριακή το πρωί ελάτε όλοι στην πλατεία μπροστά από τα χειμερινά ανάκτορα. Κάθε αποτυχία από μέρους σας θα είναι ηροδοσία στον δίκαιο αγώνα μας. Αλλά ελάτε ήρεμα, ειρηνικά, άξιοι της ιερής στιγμής που έρχεται. Ο πάτερ Γκαπόν έχει ήδη ηροειδοποιήσει τον τσάρο και του έχει εγγυηθεί, υπό προσωπική του ευθύνη, απόλυτη ασφάλεια. Αν επιτρέψετε κάποια άκαιρη πράξη, αυτός που θα απαντήσει θα είναι ο πάτερ Γκαπόν. Εξάλλου, ακούσατε την αίτηση. Ζητάμε δίκαια πράγματα. Δεν μπορούμε να συνεχίσουμε αυτή την άθλια ύπαρξη. Θα πάμε λοιπόν στον τσάρο με ανοικτές αγκάλες και με καρδιές γεμάτες αγάπη και ελπίδα. Αυτό που μένει είναι να μας δεχτεί με τον ίδιο τρόπο και να ακούσει το αίτημά μας. Ο

ιδιος ο Γκαπόν θα του παραδώσει την αίτηση. Ας ελπίσουμε, σύντροφοι, ας ελπίσουμε, αδέρφια, ότι ο τσάρος θα μας περιμένει με ανοιχτές αγκάλες, θα μας υποδεχτεί, θα μας ακούσει, θα μας καταλάβει και θα ανταποκριθεί στις δίκαιες διεκδικήσεις μας. Αλλά αν, αδέρφια μου, ο τσάρος αντί να μας υποδεχτεί, αντί να μας ακούσει, μας δεχτεί με τουφεκίες και ξίφη, αν δεν μας θέλει, τότε, αδέρφια μου, κρίμα για αυτόν! Τότε δεν θα έχουμε πια τσάρο! Τότε να είναι καταραμένοι για πάντα ο ίδιος και όλη η δυναστεία του! Ορκιστείτε όλοι σας, σύντροφοι, αδέρφια, απλοί πολίτες, ορκιστείτε ότι τότε δεν θα ξεχάσετε ποτέ την προδοσία του. Ορκιστείτε ότι τότε θα προσπαθήσετε να καταστρέψετε τον προδότη με κάθε μέσο...». Κι ολόκληρη η συνέλευση, καθώς διακατεχόταν από μια έκτακτη παρόρμηση, απαντούσε σηκώνοντας το χέρι: «Ορκιζόμαστε!». Εκεί που διάβαζε την αίτηση ο ίδιος ο Γκαπόν –και την είχε διαβάσει μία φορά σε κάθε τμήμα– προσέθετε:

«Εγώ, ο κήρυκας Ζορζ Γκαπόν, με τη θέληση του Θεού, σας αποδεσμεύω από τον όρκο υπακοής στον τσάρο. Ευλογώ εκ των προτέρων αυτόν που θα τον καταστρέψει. Αφού λοιπόν δεν θα έχουμε πια τσάρο! (Κάτωχος από το συναισθημα, επαναλάμβανε δύο-τρεις φορές αυτήν τη φράση μπροστά στο σιωπηλό ακροατήριο που είχε ανατριχιάσει.) Ορκιστείτε ότι θα με ακολουθήσετε, ορκιστείτε το στα παιδιά σας!... «Ναι, πατέρα, το ορκιζόμαστε στα παιδιά μας», ήταν πάντοτε η απάντηση. Το βράδυ της 8ης Ιανουαρίου ήταν όλα έτοιμα για την πορεία. Ήταν όλα έτοιμα επίσης και από την πλευρά της κυβέρνησης. Πράγματι, μερικοί κύκλοι διανοουμένων και λογοτεχνών έμαθαν ότι η απόφαση της κυβέρνησης ήταν συγκεκριμένη: σε καμία περίπτωση να μην αφήσει τα πλήθη να πλησιάσουν στο παλάτι. Αν επιμείνουν, να τα πυροβολήσουν δίχως έλεος. Πολύ βιαστικά, μια αντιπροσωπεία έσπευσε στις αρχές για να προσπαθήσει να αποφύγει την αιματοχυσία. Η προσπάθεια ήταν μάταιη. Όλες οι διευθετήσεις είχαν ήδη γίνει. Η πρωτεύουσα ήταν στα χέρια των στρατευμάτων που ήταν οπλισμένα σαν αστακοί.

Η συνέχεια είναι γνωστή. Στις 9 Ιανουαρίου, Κυριακή, από το πρωί, ένα γιγαντιαίο πλήθος που αποτελούταν κυρίως από εργάτες (συχνά με τις οικογένειές τους) και από άλλα πολύ διαφορετικά στοιχεία

ξεκίνησε για τα χειμερινά ανάκτορα. Δεκάδες χιλιάδες άντρες, γυναίκες, παιδιά, ξεκίνησαν από όλα τα σημεία της πρωτεύουσας και από τα περίκωρα εφορμούσαν προς τον ενδεδειγμένο στόχο.

Αλίμονο! Παντού συγκρούονταν με τα μπλόκα των στρατευμάτων και της αστυνομίας που άνοιγαν πυρ σε αυτή την ανθρώπινη θάλασσα. Ωστόσο, η πίεση της οπισθοφυλακής αυτής της συμπαγούς μάζας ανθρώπων –πίεση που αυξανόταν κάθε λεπτό– ήταν τέτοια που από όλα τα πλάγια περάσματα το πλήθος αναδυόταν αδιάκοπα, εισβάλλοντας στην πλατεία του παλατιού και σε όλους τους γειτονικούς δρόμους. Οπότε η κυβέρνηση δεν βρήκε κάτι καλύτερο από το να σαρώσει με πυροβολισμούς αυτό το άοπλο, αβοήθητο και απεγνωσμένο πλήθος...

Χιλιάδες άντρες, γυναίκες και παιδιά σκοτώθηκαν εκείνη τη μέρα στους δρόμους της πρωτεύουσας.

Μέχρι το βράδυ «η τάξη αποκαταστάθηκε». Και κατά τη διάρκεια όλης της νύκτας με ολόκληρα βαγόνια η αστυνομία μετέφερε τα πτώματα έξω από την πρωτεύουσα για να τα θάψει φύρδην μίγδην στους γειτονικούς αγρούς.

Όσο για τον ίδιο τον Γκαπόν, ο οποίος οδηγούσε ένα γιγαντιαίο πλήθος που κατευθυνόταν προς τα χειμερινά ανάκτορα από την πύλη της Νάρβα περιτριγυρισμένος από κόσμο που έφερε εικονίσματα και εικόνες του τσάρου, ούτε καν τραυματίστηκε. Με τους πρώτους πυροβολισμούς τον άρπαξαν οι φίλοι του, τον μετέφεραν μακριά από τη γραμμή του πυρός και τον πήγαν σε ασφαλές σημείο. Του έκοψαν τα μακριά μαλλιά του παπά, τον έντυσαν με πολιτικά και, μερικές μέρες αργότερα, βρέθηκε ήδη στο εξωτερικό άπιαστος. Αμέσως έκανε ένα σύντομο κάλεσμα στους εργάτες και τους αγρότες κάθε γωνιάς της Ρωσίας, στο οποίο με όρους εξαιρετικής ευφράδειας και σθένους καταριόταν, στο όνομα της εξουσίας που είχε από τον Θεό, τον τσάρο Ρομανόφ και τη δυναστεία του. Ευλογούσε εκ των προτέρων όποιον κατάφερε να σκοτώσει τον προδότη. Αυτό το κάλεσμα διαδόθηκε σε πολύ κόσμο κατά μήκος της χώρας. Εδώ είναι απαραίτητα κάποια λόγια σε σχέση με την οριστική τύχη του Γκαπόν, προκειμένου να κλείσουμε αυτό το κεφάλαιο. Αφότου τον έσωσαν οι φίλοι του, ο πρόην

κήρυκας εγκαταστάθηκε οριστικά στο εξωτερικό. Ήταν κυρίως οι επαναστάτες σοσιαλιστές που τον φρόντισαν. Τώρα το μέλλον του εξαρτιόταν μονάχα από τον ίδιο. Είχε στη διάθεσή του τα απαραίτητα μέσα για να ξεκινήσει μια καινούργια ζωή, για να ολοκληρώσει τη μόρφωσή του – για να μπορέσει να γίνει ένας άνθρωπος της δράσης μεγάλου βεληνεκούς. Αλλά ο Γκαπόν δεν ήταν φτιαγμένος από αυτό το υλικό.

Το άγιο φως που κατά τύχη άγγιξε τη ζοφερή ψυχή του, γι' αυτόν δεν ήταν παρά μια φωτιά από φιλοδοξία και προσωπική ικανοποίηση που έσβησε γρήγορα. Αντί να ασχοληθεί με τη δουλειά της αυτομόρφωσης και της προετοιμασίας μιας σοβαρής δραστηριότητας, ο Γκαπόν παρέμενε στην απραγμία, μητέρα της ανίας. Η αργή και υπομονετική δουλειά δεν του έλεγε τίποτα. Ονειρευόταν την άμεση και δοξασμένη συνέχεια της περιπέτειάς του. Άρα στη Ρωσία τα γεγονότα έμεναν πίσω. Η μεγάλη επανάσταση δεν ερχόταν. Έπιληττε ολοένα και περισσότερο. Σύντομα προσπάθησε να ξεχαστεί μέσα από την κραιπάλη. Συχνά περνούσε τα βράδια του στα ύποπτα καμπαρέ, όπου, μισομεθυσμένος, με τη συντροφιά των εύκολων γυναικών, θρηνούσε με πικρά δάκρυα τις συμπαρλιασμένες αυταπάτες του. Η ζωή στο εξωτερικό τον αηδίαζε. Το κακό της χώρας τον βασάνιζε. Ήθελε να επιστρέψει στη Ρωσία με κάθε κόστος. Οπότε συνέλαβε την ιδέα να απευθυνθεί στην κυβέρνησή του, να της ζητήσει χάρη και την άδεια να επιστρέψει για να αναλάβει εκ νέου τα καθήκοντά του. Έγραψε στη μυστική αστυνομία. Επανάκτησε σχέσεις μαζί της. Οι παλιοί του προϊστάμενοι υποδέχτηκαν την προσφορά του με αρκετά ευνοϊκούς όρους. Αλλά, πρώτα από όλα, απαιτήσαν από τον Γκαπόν μια υλική απόδειξη της μεταμέλειάς του και της καλής του θέλησης. Γνωρίζοντας την οικειότητά του με τα σημαίνοντα μέλη του Σοσιαλιστικού Επαναστατικού Κόμματος, του ζήτησαν να τους παρέχει ακριβείς ενδείξεις που θα τους επέτρεπαν να κάνουν ζημιά στο συγκεκριμένο κόμμα. Ο Γκαπόν δέχτηκε τους όρους τους. Εν τω μεταξύ, ένα σημαίνον μέλος του κόμματος και στενός φίλος του Γκαπόν, ο μηχανικός Ρούτενμπεργκ, ενημερώθηκε για τις νέες σχέσεις του Γκαπόν με την αστυνομία. Τις ανέφερε στην κεντρική επιτροπή του κόμματος. Η επιτροπή του ανέθεσε –όπως αφηγείται ο ίδιος ο Ρούτενμπεργκ στα απομνημονεύματά του– να κάνει ό,τι μπορεί για να

ξεσκεπάσει τον Γκαπόν. Ο Ρούτενμπεργκ ήταν υποχρεωμένος να παίξει τον ρόλο του. Κατέληξε να έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη του Γκαπόν ενώ ο τελευταίος υπέθετε ότι ο μηχανικός γρόδιδε πρόθυμα το κόμμα του για ένα μεγάλο χρηματικό ποσό. Ο Γκαπόν του έκανε προτάσεις στην ίδια λογική. Ο Ρούτενμπεργκ προσποιήθηκε ότι τις αποδέχεται. Συμφώνησε ότι θα παρέδιδε στην αστυνομία, μέσω του Γκαπόν, τα πιο σημαντικά μυστικά του κόμματος. Διαπραγματεύτηκαν την τιμή. Αυτή η διαπραγμάτευση –ηθελημένα προσποιητή και αργόσυρτη από πλευράς του Ρούτενμπεργκ, σε συμφωνία με το κόμμα του– που έγινε από τον Γκαπόν σε συμφωνία με την αστυνομία έληξε στη Ρωσία, όπου ο Γκαπόν μπόρεσε εν τω μεταξύ να παραδοθεί όπως και ο Ρούτενμπεργκ. Στην Αγία Πετρούπολη παίχτηκε η τελευταία πράξη του δράματος. Μόλις έφτασε, ο Ρούτενμπεργκ προειδοποίησε κάποιους εργάτες, πιστούς φίλους του Γκαπόν –οι οποίοι αρνούνταν να πιστέψουν στην προδοσία του– ότι μπορούσε να τους παρέχει αδιάσειστες αποδείξεις. Συμφώνησε οι γκαπονιστές εργάτες να παρακολουθήσουν κρυφά την τελευταία συνομιλία ανάμεσα στον Γκαπόν και τον Ρούτενμπεργκ, κατά την οποία θα οριζόταν η τελική τιμή της υποτιθέμενης προδοσίας του Ρούτενμπεργκ.

Το ραντεβού έλαβε χώρα σε μια έρημη βίλα όχι πολύ μακριά από την Αγία Πετρούπολη. Σύμφωνα με το σχέδιο οι εργάτες θα κρύβονταν σε ένα διπλανό δωμάτιο ώστε να μπορούν έτσι να παρακολουθήσουν τη συνομιλία χωρίς να γίνουν ορατοί, για να πειστούν για τον πραγματικό ρόλο του Γκαπόν και να μπορέσουν, στη συνέχεια, να τον ξεσκεπάσουν δημόσια. Αλλά οι εργάτες δεν μπόρεσαν να το αντέξουν. Μόλις πείστηκαν για την προδοσία του Γκαπόν εισέβαλαν στο δωμάτιο στο οποίο συζητούσαν οι δύο άντρες, όρμησαν στον Γκαπόν, τον άρπαξαν και παρά τις ικεσίες του τον εκτέλεσαν επιτόπου. Στη συνέχεια του πέρασαν ένα σκοινί από τον λαιμό και τον κρέμασαν από το ταβάνι. Σε αυτήν τη θέση βρέθηκε το πτώμα του τυχαία, καιρό αργότερα.

Έτσι τελείωσε το προσωπικό έπος του Γκαπόν. Όσο για το έπος του κινήματος, ακολούθησε τον ίδιο δρόμο. Τα γεγονότα της 9ης Ιανουαρίου είχαν τεράστια απήχηση σε ολόκληρη τη χώρα. Χωρίς να μιλήσουμε για τις βιομηχανικές πόλεις και περιοχές, σε κάθε σκοτεινή

γωνία ο κόσμος μάθαινε έκπληκτος από αγανάκτηση ότι ο τσάρος αντί να ακούσει τον λαό που ήρθε ειρηνικά μπροστά στο παλάτι για να του αφηγηθεί τη δυστυχία του έδωσε εν ψυχρώ την εντολή να ανοίξουν πυρ. Για πολύ ακόμα οι αγρότες που ήταν απεσταλμένοι από τα χωριά τους πήγαιναν στην Αγία Πετρούπολη με αποστολή να μάθουν την ακριβή αλήθεια. Η αλήθεια αυτή έγινε παντού γνωστή. Εκείνη τη στιγμή ο «μύθος του τσάρου» σταμάτησε να υπάρχει. Ένα ακόμη ιστορικό παράδοξο! Το 1881 οι επαναστάτες δολοφόνησαν τον τσάρο για να σκοτώσουν τον μύθο του. Αυτός επέζησε. Είκοσι τέσσερα χρόνια αργότερα τον σκότωσε ο ίδιος ο τσάρος. Ηθικά, ο τσαρισμός εκθρονίστηκε στις 9 Ιανουαρίου του 1905. Αλλά αυτό που είναι πραγματικά σημαντικό σε αυτά τα γεγονότα ήταν ότι χρειαζόταν μια ιστορική εμπειρία απτή και μεγάλου βεληνεκούς ώστε ο λαός να ξεκινήσει να καταλαβαίνει την πραγματική φύση του τσαρισμού. Ούτε η προπαγάνδα ούτε η θυσία των ζηλωτών μπορούσαν από μόνες τους να φτάσουν σε αυτό το αποτέλεσμα.

Όσον αφορά την πόλη της Αγίας Πετρούπολης, τα γεγονότα της 9ης Ιανουαρίου είχαν ως αποτέλεσμα τη γενική απεργία των εργατών. Αυτή έγινε παντού. Το πρωί της 10ης Ιανουαρίου δεν λειτούργησε ούτε ένα εργοστάσιο ούτε ένα εργοτάξιο της πρωτεύουσας. Ο υπόκωφος βρόντος της κίνησης της εξέγερσης ήχησε παντού. Η πρώτη επαναστατική μεγάλη απεργία των Ρώσων εργαζομένων –αυτή των εργατών της Αγίας Πετρούπολης– έγινε τετελεσμένο γεγονός.

Εδώ αγγίζουμε ένα πολύ σημαντικό σημείο της ρωσικής επανάστασης: *τη γέννηση των σοβιέτ*. Ο αναγνώστης θα βρει κάποιες περαιτέρω λεπτομέρειες πάνω σε αυτό το θέμα στη λέξη *σοβιέτ*. Αλλά το σημαντικό πρέπει να ειπωθεί εδώ.

Σε όλα όσα εμφανίστηκαν μέχρι εκείνη τη μέρα στη ρωσική επανάσταση –δεν μιλώ μονάχα για τις ξένες μελέτες αλλά επίσης για τη ρωσική έρευνα– υπάρχει ένα κενό που χτυπάει στο μάτι ενός προσεκτικού αναγνώστη. *Καυείς μέχρι στιγμής δεν μπόρεσε να τοποθετήσει επακριβώς το πότε, πού και πώς δημιουργήθηκε το πρώτο σοβιέτ εργατών*. Αυτό που θα βρει εδώ ο αναγνώστης σε σχέση με

συγκεκριμένο το ζήτημα είναι απολύτως ανέκδοτο (διαβάζοντας αυτό που ακολουθεί, θα καταλάβουμε τον λόγο αυτού του κενού).

Όπως και το προηγούμενο κίνημα που οδηγήθηκε από τον Γκαπόν, η γενική απεργία των εργατών της Αγίας Πετρούπολης ξεπρόβαλε αυθόρμητα. Δεν κηρύχθηκε από κανένα πολιτικό κόμμα ούτε από καμία απεργιακή επιτροπή. Από τον ίδιο τους τον ηγέτη, και με εντελώς ανεξάρτητο ενθουσιασμό, οι εργατικές μάζες εγκατέλειψαν τα εργοστάσια και τα εργοτάξιά τους. Τα πολιτικά κόμματα δεν ήξεραν να επωφεληθούν από την περίπτωση και να αρπαχθούν από το κίνημα όπως συνηθίζουν. Απομακρύνθηκαν εντελώς από αυτό. Ωστόσο, όσον αφορά τους εργάτες ξεπρόβαλε αμέσως το σημαντικό ερώτημα: τι κάνουμε τώρα;

Μια μέρα αυτό το ερώτημα τέθηκε συμπαγώς σε μια μικρή κλειστή συνέλευση όπου παρευρίσκονταν σαράντα εργάτες από διαφορετικά εργοστάσια, ο συγγραφέας αυτών των αράδων (που οι εργάτες ήταν μαθητές του) και ο δικηγόρος Ζορζ Νοσάρ. Ούτε οι μεν ούτε οι δε ανήκαν σε οποιοδήποτε πολιτικό κόμμα. Ο συγγραφέας αυτών των γραμμών, τότε νεαρός 22 χρονών, έκανε ήδη για δύο χρόνια μια δουλειά καθαρά επιμορφωτική στους εργατικούς κύκλους. Όσον αφορά τον Νοσάρ, ήταν μια γνωριμία λίγων ημερών, που έγινε σε μια από τις συνελεύσεις των γκαπονιστών την οποία και παρακολούθησε. Κατά τη διάρκεια εκείνης της μικρής κλειστής συνέλευσης συζητούσαν για την αναγκαιότητα της οργάνωσης μιας επιτροπής –ή μάλλον ενός «συμβουλίου» (σοβιέτ)– που θα αποτελούνταν από αντιπροσώπους διαφορετικών εργοστασίων και θα αναλάμβανε τη διεύθυνση μιας απεργίας όπως επίσης και τη συνέχιση του κινήματος. Εκφράστηκε μάλιστα η ιδέα να ονομαστεί αυτή η επιτροπή *Συμβούλιο (σοβιέτ) των εκπροσώπων των εργατών*. Οι εργάτες αποφάσισαν να θέσουν άμεσα σε εφαρμογή αυτή την ιδέα. Από την επομένη επρόκειτο να το ανακοινώσουν στους συντρόφους τους στο εργοστάσιο, για να μπορέσουν να διορίσουν προσωρινούς αντιπροσώπους σε αυτό το σοβιέτ εργατών. Αλλά έπρεπε κάποιος να αναλάβει, επιτόπου, τη διεύθυνση αυτού του σοβιέτ. Οι παρόντες εργάτες πρόσφεραν αυτήν τη θέση στον συγγραφέα αυτών των γραμμών. Μη γνωρίζοντας ακόμη οτιδήποτε για την αναρχική αντίληψη, αυτός ο τελευταίος χωρίς να

χάσει την αυτοκυριαρχία του έθεσε στους εργάτες την εξής ερώτηση: πώς μπορούσε να προσχωρήσει σε μια ουσιαστικά εργατική οργάνωση χωρίς να είναι εργάτης; να την οδηγήσει, να τη διευθύνει; Οι εργάτες αποκρίθηκαν ότι αυτό δεν είχε καμία σημασία, καθώς θα μπορούσαν πάντα να βάλουν στην νεοϊδρυθείσα οργάνωσή τους έναν άνθρωπο εμπιστοσύνης προμηθευόντάς τον με τα χαρτιά οποιουδήποτε εργάτη. Ο συγγραφέας αυτών των γραμμών αρνήθηκε κατηγορηματικά, όσον αφορά τον ίδιο, να προσφύγει σε μια τέτοια διαδικασία, βασισμένη σε ένα ψέμα, σε μια απάτη. Εξάλλου, εκτιμούσε ότι οι εργάτες έπρεπε οι ίδιοι να διαχειρίζονται να ζητήματά τους και να περιορίζονται στο να βοηθούνται από τους διανοούμενους φίλους τους ή να τους συμβουλευονται εξωτερικά των οργανώσεών τους, χωρίς να τους κάνουν αφέντες. Οπότε οι εργάτες έκαναν την ίδια προσφορά στον Νοσάρ, που την αποδέχτηκε. Έτσι λοιπόν, μερικές ημέρες αργότερα έλαβε χώρα στην Αγία Πετρούπολη η πρώτη συνεδρίαση του πρώτου ρωσικού σοβιέτ εργατών, στο οποίο ο Νοσάρ, εφοδιασμένος με ψεύτικα χαρτιά εργάτη με το όνομα Χρουστάλεφ, διορίστηκε πρόεδρος. Λίγο αργότερα, αυτό το πρώτο σοβιέτ συμπληρώθηκε με αξιοπρεπή αριθμό αντιπροσώπων των εργατών. Για κάποιον καιρό συνεδρίαζε αρκετά τακτικά στον χώρο των μαθημάτων του καθηγητή Π. Λεσγκάφτ. Δημοσίευε περιοδικά ένα φύλλο εργατικής πληροφόρησης με τίτλο «Τα Νέα (Izvestia) του σοβιέτ των αντιπροσώπων των εργατών». Ταυτόχρονα, διέυθυνε το εργατικό κίνημα της πρωτεύουσας. Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα κατάφερε, ομοίως, να διεισδύσει στο σοβιέτ και να αρπάξει σημαντική θέση. Στην πραγματικότητα ο σοσιαλδημοκράτης πολιτικός Τρότσκι (ο μελλοντικός κομισάριος των μπολσεβίκων) εισχώρησε και διορίστηκε γραμματέας. Αργότερα, αντικατέστησε τον Χρουστάλεφ-Νοσάρ στην προεδρία του σοβιέτ.

Καταλαβαίνουμε χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια γιατί τα γεγονότα που αναφέρονται σε αυτό το σημείο παρέμειναν στο σκοτάδι. Ο Νοσάρ (ο αναγνώστης θα βρει αλλού κάποιες λέξεις για το είδος του) δεν είπε λέξη σε κανέναν. Από τους 40 εργάτες που ήταν παρόντες στα γεγονότα, κανείς ποτέ δεν σκέφτηκε να τα διηγηθεί. Και όσον αφορά αυτόν που γράφει το συγκεκριμένο κείμενο, δεν μίλησε πουθενά για αυτά μέχρι στιγμής.

Για ένα χρονικό διάστημα η κυβέρνηση δεν άγγιξε το σοβιέτ. Αυτό συνεδρίαζε αρκετά συχνά. Εξάλλου η απεργία έσβησε από μόνη της, ελλείπει ενός κινήματος όλο και μεγαλύτερου βεληνεκούς. Η δραστηριότητα αυτού του πρώτου σοβιέτ επρόκειτο να περιοριστεί στο έργο της καθαρής προπαγάνδας.

Η κυβέρνηση υποχρεώθηκε να κάνει τα στραβά μάτια προσωρινά, καθώς η κατάσταση στην οποία βρισκόταν γινόταν όλο και πιο δύσκολη. Ήταν υποχρεωμένη να δράσει όσο πιο προσεκτικά γινόταν. Βασικός λόγος αυτής της δύσκολης κατάστασης ήταν η παταγώδης συντριβή που υπέστη ο ρωσικός από τον ιαπωνικό ιμπεριαλισμό. Ο πόλεμος, που ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 1904 με μεγάλη έπαρση και εν μέρει με στόχο να αναθερμάνει τα εθνικά και φιλομοναρχικά συναισθήματα, ήταν μη αναστρέψιμα χαμένος. Ο στρατός και το ναυτικό συνθλίφθηκαν. Η κοινή γνώμη καταλόγιζε ανοικτά την ήττα στην ανικανότητα και την αποσάθρωση του καθεστώτος. Όχι μόνο οι εργατικές μάζες, αλλά και όλοι οι κοινωνικοί κύκλοι βρέθηκαν να διακατέχονται από θυμό και πνεύμα εξέγερσης που οξύνονταν μέρα με τη μέρα.

Το αποτέλεσμα αυτών των διαδοχικών ηττών ήταν τρομακτικό. Σύντομα το πάθος μεγάλωσε, η αγανάκτηση πλέον δεν είχε όρια, ο αναβρασμός έγινε συνολικός. Έχοντας άδικο, η κυβέρνηση δεν είχε παρά να σωπάσει. Οι φιλελεύθεροι και επαναστατικοί κύκλοι επωφελήθηκαν αμέσως για να ξεκινήσουν μια βίαιη εκστρατεία ενάντια στο καθεστώς. Χωρίς να ζητήσουν άδεια, ο Τύπος και ο λόγος ήταν ελεύθεροι. Ήταν ένα πραγματικό άδραγμα των πολιτικών ελευθεριών. Οι εφημερίδες όλων των τάσεων, ακόμη και των επαναστατικών, εκδίδονταν και πωλούνταν χωρίς λογοκρισία ή έλεγχο. Η κυβέρνηση και ολόκληρο το σύστημα δέχονταν σφοδρή κριτική. Οι αρχές ήταν αναγκασμένες να ανεχθούν όλα αυτά, όπως είχαν ήδη ανεχτεί την απεργία του Ιανουαρίου, τα ψηφίσματα του σοβιέτ κ.λπ. Επίσης, εκείνη την εποχή έλαβαν χώρα σε διάφορες πόλεις διαδηλώσεις, ακόμη και κάποιες επιθέσεις, ενώ στην Αγία Πετρούπολη και τη Μόσχα εμφανίστηκαν κάποια οδοφράγματα. Οι εχθροί της κυβέρνησης ήταν πολλοί, αυθάδεις και –κυρίως– είχαν δικίο. Επιπλέον, το καλοκαίρι του 1905 έφερε αρκετά σοβαρές ταραχές στον

στρατό και στο ναυτικό. Ολόκληρη η χώρα ξεσηκωνόταν όλο και πιο αποφασιστικά ενάντια στον τσαρισμό. Πέραν του χαμηλού ηθικού και της ήττας στον ρωσοϊαπωνικό πόλεμο, έλειπε από την κυβέρνηση ο πιο σημαντικός παράγοντας για να μπορέσει να ανταγωνιστεί το κίνημα: το χρήμα.

Η ομολογούμενη απραξία και αδυναμία της κυβέρνησης ενθάρρυνε τις δυνάμεις της αντίστασης. Από τις αρχές του Οκτώβρη μιλούσαμε για μια γενική απεργία σε ολόκληρη τη χώρα ως αρχή μιας αποφασιστικής επανάστασης. Αυτή η απεργία σε ολόκληρη τη χώρα – φανταστική απεργία, μοναδική στην ιστορία του κόσμου– έλαβε χώρα στα μέσα του Οκτώβρη. Ήταν λιγότερο αυθόρμητη από εκείνη του Ιανουαρίου. Σχεδιαζόμενη από καιρό, προετοιμασμένη, οργανώθηκε από το σοβιέτ και κυρίως από τις πολλές απεργιακές επιτροπές. Εργοστάσια, εργοτάξια, μαγαζιά, τράπεζες, δημόσια διοίκηση και – κυρίως– σιδηρόδρομοι, όλα τα μέσα ενημέρωσης, ταχυδρομεία και τηλεγραφικά κέντρα, όλα, απολύτως όλα, σταμάτησαν εντελώς. Η κυβέρνηση τα έχασε και παραδόθηκε. Στις 17 Οκτωβρίου (1905) ο τσάρος εξέδωσε ένα μανιφέστο –το μανιφέστο της 17ης Οκτωβρίου– το οποίο έλεγε ότι είχε πάρει την απόφαση να χορηγήσει στους αγαπητούς ανθρώπους όλες τις πολιτικές ελευθερίες και, επιπλέον, να συγκαλέσει όσο πιο σύντομα γινόταν την Κρατική Δούμα (μια συνέλευση των τάξεων) για να βοηθήσει στις κυβερνητικές λειτουργίες. Αυτό ήταν, εντέλει, υπόσχεση για σύνταγμα. Κάποιοι κύκλοι, μάλιστα, την πήραν στα σοβαρά. Έτσι, αμέσως δημιουργήθηκε το «οκτωβριανό» κόμμα με σκοπό να διεγείρει την πραγμάτωση και να εποπτεύει την εφαρμογή των μετριοπαθών μεταρρυθμίσεων που ανακοινώθηκαν στο μανιφέστο.

Ο άμεσος σκοπός του μανιφέστου επιτεύχθηκε: η απεργία σταμάτησε, η επαναστατική ορμή ανακόπηκε. Αλλά ήταν προφανές ότι τα επαναστατικά κόμματα δεν είχαν καμία εμπιστοσύνη στις υποσχέσεις. Στο μανιφέστο έβλεπαν μονάχα έναν πολιτικό ελιγμό. Σύντομα ξεκίνησαν να το εξηγούν στις εργατικές μάζες. Εξάλλου, αυτές οι τελευταίες αδιαφορούσαν. Δέκα μέρες μετά το μανιφέστο έλαβε χώρα το μεγάλο ξέσπασμα των ναυτών της Κροστάνδης, στο οποίο

συμμετείχε ο συγγραφέας αυτών των γραμμών, το οποίο μάλιστα ήταν αρκετά σπουδαίο.

Οι ελευθερίες που αρπάχτηκαν διά της βίας και τις οποίες υποσχόταν *postfactum* το μανιφέστο του Οκτώβρη δέχτηκαν επίθεση τη μέρα που η κυβέρνηση βρήκε το χρήμα (γαλλικό δάνειο) και επίσης τη δυνατότητα της λήξης του αποτυχημένου πολέμου με τρόπο όχι ιδιαίτερα εξευτελιστικό. Εκείνη τη μέρα η κυβέρνηση ξαναβρήκε πάτημα. Το 1905 απαγόρευσε εκ νέου τον επαναστατικό Τύπο, αποκατέστησε τη λογοκρισία, προχώρησε σε μαζικές συλλήψεις, ξέκανε όλες τις εργατικές ή επαναστατικές οργανώσεις που έπεσαν στα χέρια της, κατέστειλε το σοβιέτ, πέταξε στη φυλακή τον Νοσάρ και τον Τρότσκι και έστειλε τα στρατεύματά της, σε μια αποφασιστική προσπάθεια κάθαρσης, σε όλες τις περιοχές που υπήρχαν σημαντικές αναταραχές. Ένα μόνο πράγμα έμενε που η κυβέρνηση δεν τόλμησε να αγγίξει: τη Δούμα, που η σύγκλησή της πλησίαζε χρονικά.

Έτσι, προς το τέλος του 1905 η επανάσταση αναχαιτίστηκε οριστικά. Αλλά, φυσικά, η περασμένη θύελλα είχε αφήσει ανεξίτηλα σημάδια τόσο στην υλική ζωή της χώρας όσο και στη νοοτροπία του πληθυσμού.

Πρακτικά, όπως είπαμε μόλις, υπήρχε η Δούμα. Προσωρινά, η κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να επεξεργαστεί έναν αρκετά ευρύ εκλογικό νόμο για τη Δούμα. Ολόκληρος ο λαός είχε μεγάλες ελπίδες για τον συγκεκριμένο θεσμό. Οι εκλογές, που ορίστηκαν την άνοιξη του 1906, προκάλεσαν στη χώρα πυρετώδη προεκλογική δραστηριότητα. Πήραν μέρος όλα τα πολιτικά κόμματα. Η κατάσταση ήταν αρκετά παράδοξη, καθώς ενώ τα κόμματα της Αριστεράς ανέπτυσσαν ανοικτά και νόμιμα τη δραστηριότητά τους, οι φυλακές ξεχειλίζαν από τα μέλη των ίδιων κομμάτων, που συνελήφθησαν κατά την καταστολή του κινήματος. Αυτό το παράδοξο εξηγείται εύκολα. Παρά την όποια ελευθερία χορήγησε η τσαρική κυβέρνηση ενόψει των εκλογών, η κυβέρνηση απείχε αρκετά από το να ερμηνεύει τη Δούμα ως θεσμό που κλήθηκε να αντισταθεί ενάντια στον απολυταρχισμό ή να τον περιορίσει. Κατά την κυβέρνηση, η Δούμα έπρεπε να είναι αποκλειστικά και καθαρά συμβουλευτικό όργανο, που καλούνταν απλώς να βοηθήσει τις αρχές στο δύσκολο έργο τους. Καθώς ήταν

υποχρεωμένη να ανεχθεί τον εκλογικό ενθουσιασμό των κομμάτων της Αριστεράς, η κυβέρνηση αποφάσισε εκ των προτέρων να αντιδράσει δίχως καθυστέρηση σε κάθε προσπάθεια της Δούμας να σταθεί επικριτικά ως προς την εξουσία της. Ήταν, λοιπόν, απολύτως λογικό η Δούμα στα μάτια της κυβέρνησης να μην έχει τίποτε κοινό με την επανάσταση. Η κυβέρνηση κρατούσε τους επαναστάτες στη φυλακή.

Ένα άλλο πρακτικό γεγονός, για την ακρίβεια εντελώς καινούργιο στη ζωή της Ρωσίας, ήταν ο σχηματισμός και η νόμιμη δραστηριότητα των διάφορων πολιτικών κομμάτων. Όπως γνωρίζει ο αναγνώστης, πριν από τα γεγονότα του 1905 στη χώρα υπήρχαν μόνο δύο πολιτικά κόμματα, αμφότερα στην παρανομία. Ήταν το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα και το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα. Το μανιφέστο της 17ης Οκτώβρη, οι κάποιες λίγες ελευθερίες που έγιναν επιτρεπτές στη συνέχεια και, κυρίως, η μελλοντική εκλογική εκστρατεία για τη Δούμα σύντομα γέννησαν μια σειρά από νόμιμα πολιτικά κόμματα.

Οι οπαδοί του μοναρχισμού δημιούργησαν την «Ένωση του λαού της Ρωσίας». Τα λιγότερο έντονα αντιδραστικά στοιχεία – υψηλά ιστάμενοι αξιωματούχοι, μεγαλοβιομήχανοι, ιδιοκτήτες γης, έμποροι, αγρότες κ.λπ. – ομαδοποιήθηκαν γύρω από το οκτωβριανό κόμμα, για το οποίο μιλήσαμε ήδη. Το πολιτικό βάρος αυτών των δύο κομμάτων της Δεξιάς ήταν μηδαμινό. Και τα δύο, για τη χώρα, θεωρούνταν της πλάκας.

Η μεγάλη πλειονότητα των ευκατάστατων και μεσαίων τάξεων, όπως και οι επιφανείς διανοούμενοι, οργανώθηκαν σε ένα μεγάλο πολιτικό κόμμα του κέντρου, στο οποίο η Δεξιά πλησίαζε τους οκτωβριστές και η Αριστερά κατηγορούσε τις πιο δημοκρατικές τάσεις. Το μεγαλύτερο μέρος του κόμματος επεξεργαζόταν το πρόγραμμα ενός συνταγματικού συστήματος που, διατηρώντας τον μονάρχη αλλά περιορίζοντας την εξουσία του, θα έβαζε τέλος στον απολυταρχισμό. Το κόμμα ονομάστηκε Συνταγματικό – Δημοκρατικό Κόμμα (εν συντομία *Καυτέτ*). Οι αρχηγοί του στρατολογήθηκαν κυρίως μεταξύ των υψηλά ιστάμενων των δήμων, των δικηγόρων, των ατόμων που ασκούσαν ελεύθερα επαγγέλματα, των μεγάλων πανεπιστημιακών. Με μεγάλη επιρροή και κύρος, αυτό το κόμμα από την ίδρυσή του είχε ευρεία δραστηριότητα και ενεργητικό.

Στην άκρα Αριστερά βρισκόταν το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, η εκλογική δραστηριότητα του οποίου ήταν σχεδόν ανοικτή και νόμιμη παρά το καθαρά δημοκρατικό πρόγραμμά του και την επαναστατική τακτική του, και τέλος το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα, οι υποψήφιοι του οποίου προκειμένου να μπορέσουν να δρουν ανεμπόδιστα σχημάτισαν ένα διαφορετικό κόμμα με όνομα Εργατικό Κόμμα, το πρόγραμμα και η τακτική του οποίου διέφεραν λίγο –πέραν του αγροτικού ζητήματος– από του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος. Συνεπώς, τα δύο τελευταία κόμματα αντιπροσώπευαν κυρίως τις εργατικές και αγροτικές μάζες όπως και ένα ευρύ στρώμα διανοούμενων εργαζομένων.

Πέρα από το πολιτικό ζήτημα, το πιο σημαντικό σημείο στα προγράμματα όλων των κομμάτων εντοπιζόταν αδιαμφισβήτητα στο αγροτικό ζήτημα. Ήταν επείγον να βρεθεί μια αποτελεσματική λύση στο τελευταίο. Στην πραγματικότητα η αύξηση του αγροτικού πληθυσμού ήταν τόσο ραγδαία που οι κλήροι γης που παραχωρήθηκαν στους αγρότες που απελευθερώθηκαν από τους παλιούς αφέντες τους το 1861 ήταν ήδη ανεπαρκείς, ενώ μειώθηκαν μέσα σε 25 χρόνια, κατόπιν ενός συνεχούς τεμαχισμού, σε κλήρους ιης πείνας.

Ο τεράστιος αγροτικός πληθυσμός περίμενε με όλο και μεγαλύτερη ανυπομονησία δίκαιη και αποτελεσματική λύση σε αυτό το πρόβλημα. Όλα τα κόμματα γνώριζαν την πρωταρχική σημασία του. Μέχρι στιγμής υπήρχαν κυρίως τρεις λύσεις: 1. Το Συνταγματικό – Λημοκρατικό Κόμμα πρότεινε την αύξηση των κλήρων με τη μεταβίβαση μεγάλου μέρους της μεγάλης ατομικής ιδιοκτησίας ή της ιδιοκτησίας του Κράτους, η οποία θα γινόταν, με τη βοήθεια του Κράτους, σύμφωνα με μια επίσημη και «δίκαιη» εκτίμηση. 2. Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα πρότεινε μια καθαρή και απλή μεταβίβαση της απαραίτητης γης στους αγρότες, η οποία αποτελούσε επίσης εθνικό κεφάλαιο που θα διανεμόταν στους αγρότες αναλογικά σε σχέση με τις ανάγκες (εθνικοποίηση ή κοινοτικοποίηση της γης). 3. Το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα πρόσφερε την πιο ριζοσπαστική λύση, δηλαδή πλήρη δήμευση κάθε γης που ήταν ατομική ιδιοκτησία,

άμεση και πλήρη κατάργηση κάθε εδαφικής ιδιοκτησίας, διάθεση όλης της γης στις αγροτικές κοινότητες (κοινωνικοποίηση της γης).

Αξίζει να γίνει μια σημαντική διευκρίνιση σε αυτό που μόλις ειπώθηκε. Την εποχή της επανάστασης του 1905 δύο ιδεολογικά ρεύματα (που αργότερα θα κατέληγαν στην πλήρη απόσχιση) περιγράφονταν ήδη καθαρά στο εσωτερικό των δύο κομμάτων της Αριστεράς (Σοσιαλδημοκρατικό και Σοσιαλιστικό Επαναστατικό): στο ένα όπως και στο άλλο, δίπλα στο «επίσημο» ρεύμα γινόταν σαφής μια παραβατική νοοτροπία σε σχέση με το οριζόμενο πρόγραμμα. Σύμφωνα με αυτήν τη νέα ιδεολογία, η επανάσταση που πλησίαζε ήταν πιθανό από τώρα να γίνει μια πραγματική κοινωνική επανάσταση. Οι ακόλουθοι αυτού του ρεύματος, και στα δύο ρεύματα, επέμεναν λοιπόν στην αναγκαιότητα της εγκατάλειψης του ελάχιστου προγράμματος στην πορεία και στην αντικατάστασή του με ένα άλλο, πιο επαναστατικό, πιο σοσιαλιστικό. Στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα αυτό το ρεύμα έφτασε, ήδη από το 1903, στη γέννηση του *μπολσεβικισμού* και αργότερα στον σχηματισμό του (μπολσεβίκου) Κομμουνιστικού Κόμματος. Όσον αφορά το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα, διαιρούνταν τελικά σε δύο διακριτά μέρη: τους επαναστάτες σοσιαλιστές της Δεξιάς, που υπερασπιζόνταν πάντα την ανάγκη του περάσματος, πρώτα από όλα, από μια αστική δημοκρατία και τους σοσιαλιστές επαναστάτες της Αριστεράς, που ισχυρίζονταν, παράλληλα με τον μπολσεβικισμό, ότι η επικείμενη επανάσταση έπρεπε να ωθηθεί όσο πιο μακριά γίνεται, ιδιαίτερα μέχρι την άμεση κατάργηση του καπιταλιστικού Κράτους και την εγκαθίδρυση μιας κοινωνικής δημοκρατίας¹⁴. Στον καιρό της επανάστασης του 1905 η

¹⁴ΣτΕ: Εδώ υπάρχει μια ανακρίβεια εκ μέρους του Βολίν, παραδόξως υπέρ των μπολσεβίκων. Εκείνη την εποχή (1905) η μπολσεβίκικη φράξια μέσα στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα δεν είχε υιοθετήσει ακόμα τη στρατηγική της σοσιαλιστικής επανάστασης (δηλαδή την άμεση κατάλυση του αστικού κράτους και την εγκαθίδρυση της σοσιαλιστικής δημοκρατίας). Υποστήριζε ότι πρέπει να ολοκληρωθεί η αστικοδημοκρατική επανάσταση, με το σύνταγμά της, τις ελεύθερες εκλογές της και τους αστικούς κοινοβουλευτικούς θεσμούς της, με την αναδιανομή της γης, την καθιέρωση του οκτώωρου και ελεύθερων συνδικάτων και πολιτικών κομμάτων. Το ίδιο πρόγραμμα που είχαν και οι μενσεβίκοι. Η προγραμματική διαφορά από τους τελευταίους εντοπίζεται στο ότι όλα τα

πρακτική επιρροή των δύο παραβατικών ρευμάτων ήταν ακόμη ασήμαντη.

Για να ολοκληρώσουμε την έκθεση των δύο διαφορετικών ιδεολογικών ρευμάτων κατά την επανάσταση του 1905, επισημαίνουμε ότι το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα γέννησε την ίδια εποχή ένα τρίτο κοινωνικό δόγμα, που προσέγγιζε την ιδέα πως στην επόμενη επανάσταση χρειάζεται να καταργηθεί όχι μόνο το αστικό Κράτος, αλλά κάθε Κράτος γενικά ως πολιτικός θεσμός. Αυτό το ιδεολογικό ρεύμα, επομένως, πλησίαζε αισθητά την αναρχική αντίληψη, χωρίς ωστόσο να την υιοθετεί πλήρως. Είναι γνωστό στη Ρωσία ως *μαξιμαλισμός*.

Όσον αφορά τις συνδικαλιστικές και αναρχικές αντιλήψεις, εκείνη την εποχή ήταν ελάχιστα διαδεδομένες στη Ρωσία. Όπως ειπώθηκε ήδη, υπήρχαν κάποιοι ελευθεριακοί σχηματισμοί στην Αγία Πετρούπολη, τη Μόσχα και στον νότο. Αυτοί ήταν όλοι. Εντούτοις, μια αναρχική ομάδα της Μόσχας συμμετείχε πολύ ενεργά στα γεγονότα του Οκτωβρίου και τράβηξε τα βλέμματα πάνω της κατά τις επαναστατικές διαδηλώσεις.

Οι ηθικές συνέπειες και τα ψυχολογικά αποτελέσματα των γεγονότων του 1905 ήταν ακόμη πιο σημαντικά από τις άμεσες χειροπιαστές

προηγούμενα θα γίνονταν μέσω της κοινής επαναστατικής δράσης των εργατών και των αγροτών και όχι της ρωσικής αστικής τάξης, αφού η τελευταία δεν ήταν επαναστατική (με αστικούς όρους), όπως η γαλλική αστική τάξη του 1789. Το μπολσεβίκικο κόμμα υιοθέτησε στο πρόγραμμά του τη σοσιαλιστική επανάσταση μόλις τον Απρίλη του 1917, όταν επέστρεψε ο Λένιν στη Ρωσία από την εξορία και διατύπωσε τις περίφημες «θέσεις του Απρίλη», που περιλάμβαναν και το σύνθημα-συμπύκνωση του σοσιαλιστικού περιεχομένου της ρωσικής επανάστασης «όλη η εξουσία στα σοβιέτ». Μάλιστα γι' αυτές ακριβώς τις θέσεις του, που υιοθετούσαν την αναρχική αντίληψη για άμεση κοινωνική επανάσταση και μεταβίβαση της εξουσίας στα σοβιέτ, κατηγορήθηκε τότε από τους περισσότερους συντρόφους του στο μπολσεβίκικο κόμμα ως αναρχικός, ως «νέος Μπακούνιν». Η μοναδική φράξη μέσα στη ρωσική σοσιαλδημοκρατία που υποστήριζε ότι η ρωσική επανάσταση πρέπει να μετατραπεί άμεσα από αστική σε σοσιαλιστική ήταν αυτή του Τρότσκι (με τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης) κι αυτό μόνο μετά την εμπειρία της επανάστασης του 1905.

πραγματώσεις. Αρχικά, όπως γιοιοημάναμε ήδη, ο μύθος του τσάρου εξασθένησε, ο απολυταρχισμός εκθρονιόθηκε ηθικά. Δεν ήταν όμως μόνο αυτό. Την ίδια στιγμή οι λαϊκές μάζες στράφηκαν προς τα στοιχεία που εδώ και καιρό μάχονταν αυτό τον απολυταρχισμό: προς τους κύκλους των διανοούμενων και των προοδευτικών, προς τα πολιτικά κόμματα, προς τους επαναστάτες γενικά κ.λπ. Έτσι, καθιερώθηκε μια συμπαγής και εκτενής επαφή ανάμεσα στους προοδευτικούς κύκλους και τη λαϊκή μάζα. Από εδώ και στο εξής αυτή η επαφή δεν είχε παρά να παγιωθεί και να θεμελιωθεί. Το «ρωσικό παράδοξο», για το οποίο είχαμε μιλήσει πιο πάνω, είχε επιζηήσει.

Πρέπει να ειπωθούν κάποια λόγια για τη μοίρα του Χρυστάλεφ-Νοσάρ, πρώτου προέδρου του πρώτου εργατικού σοβιέτ της Αγίας Πετρούπολης. Συνελήφθη κατά την περίοδο της καταστολής του κινήματος και εξορίστηκε στη Σιβηρία. Σώθηκε και κατέφυγε στο εξωτερικό. Αλλά, όπως και ο Γκαπόν, δεν μπόρεσε να προσαρμοστεί σε μια νέα ύπαρξη και πόσο μάλλον σε μια κανονική δουλειά. Βέβαια, δεν έζησε άσωτο βίο, δεν διέπραξε καμία πράξη προδοσίας... Αλλά περιέφερε στο εξωτερικό τη διαταραγμένη, άθλια και δυστυχική ύπαρξή του. Αυτό συνεχίστηκε μέχρι την επανάσταση του 1917. Μόλις ξέσπασε, εφόρμησε στη χώρα του, όπως όλοι οι Ρώσοι μετανάστες (εμιγκρέδες), και συμμετείχε στους επαναστατικούς αγώνες. Έπειτα χάθηκε από προσώπου γης. Σύμφωνα με κάποιες πληροφορίες, από έμπιστη πηγή, τελικά στάθηκε ενάντια στους μπολσεβίκους και τουφεκίστηκε από τους τελευταίους.

ΠΡΟΣ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΕΚΡΗΣΗ (1905-1917)

Τα ακριβώς δώδεκα έτη που χωρίζουν την πραγματική επανάσταση από το πρόπλασμά της δεν έφεραν τίποτε το αξιοσημείωτο από επαναστατική σκοπιά. Αντιθέτως, είναι συγκεκριμένα η αντιδραστικότητα που θριάμβευσε ολοσχερώς. Η πιο χτυπητή εκδήλωσή της ήταν η τύχη της Δούμας.

Η Δούμα ξεκίνησε να συνεδριάζει τον Απρίλιο του 1906. Στη γέννησή της ξεχείλιζε ο λαϊκός ενθουσιασμός. Παρά τις μηχανορραφίες της κυβέρνησης, φάνηκε να είναι ξεκάθαρα αντίθετη. Το Συνταγματικό – Δημοκρατικό Κόμμα κυριάρχησε στο εσωτερικό της, λόγω του αριθμού και της ποιότητας των εκπροσώπων του. Ο καθηγητής Μουρόμτσεφ, από τα πιο διαπρεπή μέλη αυτού του κόμματος, εκλέχθηκε πρόεδρος της. Οι βουλευτές της Αριστεράς – σοσιαλδημοκράτες και σοσιαλιστές επαναστάτες («εργατικοί»)– σχημάτιζαν επιβλητικό μπλοκ. Ολόκληρος ο πληθυσμός παρακολουθούσε τις ενέργειες της Δούμας με μεγάλο ενδιαφέρον. Είχε εναποθέσει σε αυτήν όλες τις ελπίδες του.

Περιμένε τουλάχιστον μεγάλες, δίκαιες, αποδοτικές μεταρρυθμίσεις.

Αλλά από την πρώτη επαφή υπήρχε μια εκθρόνηση – αρχικά συγκαλυμμένη, αργότερα όλο και πιο ανοιχτή – μεταξύ του «κοινοβουλίου» και της κυβέρνησης. Αυτή η τελευταία σκόπευε να φερθεί στη Δούμα υποτιμητικά, με απροκάλυπτη υπεροψία. Μετά βίας την ανεχόταν. Δύσκολα την παραδεχόταν, ακόμη και ως καθαρά συμβουλευτικό θεσμό. Η Δούμα, αντιθέτως, προσπαθούσε να επιβληθεί ως νομοθετικός, συνταγματικός θεσμός. Οι αναφορές ανάμεσα στις δύο ήταν όλο και πιο τεταμένες. Φυσικά, ο λαός πήρε το μέρος της Δούμας. Η κατάσταση της κυβέρνησης γινόταν γελοία και επικίνδυνη. Ωστόσο, μια άμεση επανάσταση δεν ήταν κάτι πιθανό. Και επίσης η κυβέρνηση υπολόγιζε στα στρατεύματά της. Αποφάσισε λοιπόν να λάβει δραστικά μέτρα άμεσα. Μια όμορφη μέρα το καλοκαίρι του 1906, την επομένη από κάποιες θυελλώδεις συζητήσεις με τους εκπροσώπους της κυβέρνησης, η Δούμα – αυτοαποκαλούμενη «Πρώτη Δούμα» – διαλύθηκε. Με εξαίρεση κάποιες εξεγέρσεις, πιο σημαντική εκ των οποίων ήταν αυτή της Κροστάνδης (πιο σπουδαία από εκείνη του Οκτωβρίου του 1905), στη χώρα επικρατούσε ηρεμία.

Όσον αφορά τους ίδιους τους βουλευτές, δεν τόλμησαν να αντισταθούν δραστικά. Υποτάχθηκαν στη διάλυση και περιορίστηκαν σε μια καταγγελία διαμαρτυρίας ενάντια σε αυτή την αυθαίρετη ενέργεια. Για να εκπονήσουν αυτή την ανακοίνωση, οι πρώην βουλευτές –κυρίως μέλη του Συνταγματικού – Δημοκρατικού Κόμματος– πήγαν σε μια πόλη της Φινλανδίας, το Βίμποργκ, πράγμα που έδωσε σε αυτή την ανακοίνωση το όνομα «Έκκληση του Βίμποργκ». Μετά επέστρεψαν ήσυχα στο σπίτι τους. Παρά τον ανώδυνο χαρακτήρα της «εξέγερσής» τους, δικάστηκαν κάποιον καιρό αργότερα από ένα ειδικό δικαστήριο και καταδικάστηκαν σε κάποιες ελαφριές ποινές. Μόνο ένας βουλευτής δεν υποτάχθηκε, ο νεαρός αγρότης της κυβέρνησης της Σταουρούπολης, ο «εργατικός» Φ. Ονίπκο. Αυτός ήταν ο ιθύνων νους του δεύτερου ξεσηκωμού της Κροστάνδης. Συνελήφθη επιτόπου και εξορίστηκε στη Σιβηρία. Σώθηκε και διέφυγε στο εξωτερικό. Επέστρεψε στη Ρωσία το 1917.

Λίγο μετά τη διάλυση της «Πρώτης Δούμας» η κυβέρνηση έκανε αισθητές τροπολογίες στον εκλογικό νόμο και συγκάλεσε τη «Δεύτερη Δούμα». Ασύγκριτα πιο μετριοπαθής και μέτρια, φάνηκε και αυτή στην κυβέρνηση, ομοίως, πολύ επαναστατική. Διαλύθηκε και αυτή με τη σειρά της. Ο εκλογικός νόμος τροποποιήθηκε εκ νέου. Φτάσαμε σε μια τρίτη και, τέλος, μια τέταρτη Δούμα, η οποία –βολικό όργανο στα χέρια της κυβέρνησης– κατάφερε να διάγει μια ζοφερή και στείρα ύπαρξη μέχρι την επανάσταση του 1917.

Σε σχέση με μεταρρυθμίσεις, χρήσιμους νόμους κ.λπ. η Δούμα δεν κατάφερε τίποτα. Αλλά η παρουσία της δεν παρέμεινε εντελώς αναποτελεσματική. Οι αποφασιστικοί διάλογοι κάποιων βουλευτών της αντιπολίτευσης, η στάση του τσαρισμού απέναντι στα φλέγοντα ζητήματα της στιγμής, η αδυναμία ακόμη του «κοινοβουλίου» να τα επιλύσει εφόσον ο απολυταρχισμός επέμενε να μένει όρθιος· όλα αυτά τα γεγονότα ολοένα και περισσότερο αποκάλυπταν στις ακανείς μάζες ποια ήταν η πραγματική φύση του καθεστώτος.

Δύο παράλληλες διαδικασίες χαρακτήρισαν την εν λόγω περίοδο: από τη μία ο ραγδαίος, μη αναστρέψιμος εκφυλισμός –μπορούμε πραγματικά να πούμε η αποσάθρωση– του απολυταρχικού

συστήματος και από την άλλη η γρήγορη ανάπτυξη της συνείδησης των μαζών.

Οι αδιάσειστες ενδείξεις της αποσύνθεσης του ισαρισμού ήταν αρκετά γνωστές στο εξωτερικό. Η στάση και ο τρόπος ζωής της αυτοκρατορικής αυλής θύμιζαν αυτό το κλασικό είδος που, γενικά, προηγείται της πτώσης κάθε μοναρχίας. Η ανικανότητα και η αδιαφορία του Νικολάου Β΄ της Ρωσίας, ο κρετινισμός των υπουργών και των αξιωματούχων, όπως και η αισχροτήτά τους, ο χυδαίος μυστικισμός που κυριεύσε τον μονάρχη και την οικογένειά του (το περίφημο έπος του Ρασπούτιν κ.λπ.) αυτό το σύνολο φαινομένων δεν ήταν μυστικό για κανέναν στο εξωτερικό.

Πολύ λιγότερο δημοφιλείς ήταν οι βαθιές αλλαγές που έγιναν στην ψυχολογία των λαϊκών μαζών. Και ωστόσο η ψυχική κατάσταση ενός λαϊκού ανθρώπου του 1912 δεν είχε τίποτε κοινό με την πρωτόγονη ψυχολογία του πριν από το 1905. Τα λαϊκά στρώματα, που διευρύνονταν μέρα με τη μέρα, τάσσονταν καθαρά κατά του τσάρου. Μόνο η κτηνώδης αντίδραση που απαγόρευε κάθε εργατική οργάνωση και επαναστατική προπαγάνδα εμπόδιζε τις μάζες να καθορίσουν επακριβώς τις ιδέες τους.

Περιμένοντας, εκκρεμούσαν όλα τα ζωτικά προβλήματα. Η χώρα βρισκόταν σε αδιέξοδο. Μια επανάσταση ήταν επιτακτική ανάγκη και ήταν αναπόφευκτη. Έλειπαν μονάχα ο αυθορμητισμός και τα όπλα. Υπό αυτές τις συνθήκες ξέσπασε ο πόλεμος του 1914. Πρόσφερε σύντομα στις μάζες τον αναγκαίο αυθορμητισμό και τα απαραίτητα όπλα.

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΞΕΣΠΑΣΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΑΚΟΥΛΟΥΘΑ ΤΟΥ

Όπως συμβαίνει συνήθως σε ανάλογες περιπτώσεις, στην αρχή του πολέμου η ρωσική κυβέρνηση αυτήν τη φορά κατάφερε να ξυπνήσει στις μάζες όλη την γκάμα των κακών ενστίκτων, των παθών που προικίζουν έναν ζωικό αταβισμό, των άκαιρων συναισθημάτων – σήμερα ανθρωπιστικά και κοινωνιολογικά εγκληματικών– όπως ο εθνικισμός, ο πατριωτισμός κ.λπ. Όπως οπουδήποτε αλλού έτσι και στη Ρωσία, εκατομμύρια άνθρωποι εξαπατήθηκαν, αποπροσανατολίστηκαν, μαγνητίστηκαν και αναγκάστηκαν να τρέξουν προς τα σύνορα σαν κοπάδι πρόβατα στο σφαγείο. Τα σοβαρά προβλήματα της ώρας εγκαταλείφθηκαν, ξεχάστηκαν. Οι πρώτες λίγες «επιτυχίες» που κατάφεραν τα ρωσικά στρατεύματα αναθέρμαναν ακόμη περισσότερο τον «μεγάλο ενθουσιασμό του λαού». Αλλά αρκετά γρήγορα άλλαξε η όψη των πραγμάτων στη Ρωσία. Ξεκίνησε μια σειρά από ήττες και μαζί με αυτές σύντομα αναγεννήθηκαν η ανησυχία, η απογοήτευση, η δυσaréσκεια. Ο πόλεμος κόστιζε εξωφρενικά πολύ, σε χρήμα αλλά κυρίως σε ανθρώπους. Εκατομμύρια ανθρώπινες ζωές έπρεπε να θυσιαστούν, χωρίς καμία χρησιμότητα, χωρίς την παραμικρή αποζημίωση. Το καθεστώς εκ νέου απέδειξε ανοικτά την ανικανότητά του, τη χρεοκοπία του, την αποσάθρωσή του. Και επιπλέον κάποιες ήττες, που κόστισαν βέβαια έναν σωρό θύματα, παρέμειναν ανεξήγητες, μυστηριώδεις, ύποπτες. Κατά μήκος ολόκληρης της χώρας μιλούσαμε όχι μόνο για εγκληματική αμέλεια και κατάφωρη ανικανότητα, αλλά κυρίως για κατασκοπία στην ανώτερη διοίκηση, ακόμη και για εσχάτη προδοσία στην ίδια την αυλή. Ακόμη, τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας κατηγορούνταν, σχεδόν ανοικτά, ότι συμπαθούσαν τους Γερμανούς, ότι συνέπραταν με τον εχθρό. Η αυλή δεν ανησυχούσε ιδιαίτερα γι' αυτές τις φήμες. Πάρθηκαν αργοπορημένα κάποια μέτρα, που δεν αρκούσαν για να τις διαψεύσουν. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο «ενθουσιασμός» του λαού, ακόμη και αυτός του στρατού, εξατμίστηκε εξολοκλήρου από το 1916.

Εντούτοις δεν ήταν τόσο τα γεγονότα καθαρά στρατιωτικής φύσης αυτό που καθόρισε το μεγάλο ξέσπασμα του Φεβρουαρίου του 1917. Αυτό που απέλπισε τις μάζες του λαού, αυτό που ξεχείλισε το ποτήρι ήταν κυρίως η πλήρης αποδιοργάνωση της οικονομικής ζωής στο εσωτερικό

της χώρας. Σε αυτό τον τομέα ήταν που η αδυναμία της τσαρικής κυβέρνησης διαφάνηκε άμεσα και αιτιά. Σε εκείνο το σημείο τα καταστροφικά αποτελέσματά της επέβαλαν στις μάζες επείγουσα και αποφασιστική δράση.

Όλες οι χώρες που ήταν σε εμπόλεμη κατάσταση την ίδια εποχή υπέστησαν μεγάλες οικονομικές δυσκολίες ως αποτέλεσμα της αναγκαιότητας να θρέψουν, να εφοδιάσουν, να υποστηρίξουν εκτενώς εκατομμύρια ανθρώπους στην τεράστια απεραντοσύνη των μετώπων και ταυτόχρονα να διασφαλίσουν τη φυσιολογική ζωή στο εσωτερικό τους. Παντού αυτό το διπλό έργο απαιτούσε μεγάλη καταβολή δυνάμεων. Αλλά παντού –ακόμη και στη Γερμανία, όπου η κατάσταση ήταν ιδιαίτερα δύσκολη– το πρόβλημα επιλύθηκε με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία. Παντού εκτός από τη Ρωσία, όπου η κυβέρνηση δεν προνοούσε, δεν προέβλεπε, δεν οργάνωνε τίποτε. Τον Ιανουάριο του 1917 η κατάσταση έγινε αβάσταχτη. Το οικονομικό χάος και η αιθλιότητα του εργαζόμενου πληθυσμού έφτασαν σε τέτοιο σημείο που οι εργάτες κάποιων μεγάλων πόλεων –της Αγίας Πετρούπολης για παράδειγμα– υστερούσαν όχι μόνο σε κρέας, σε βούτυρο, σε ζάχαρη κ.λπ., αλλά ακόμη και στο ψωμί. Αυτή η άθλια κατάσταση επιδεινώθηκε σύντομα. Τον Φεβρουάριο, παρά τις προσπάθειες που ανέπτυξε η Δούμα, μέσω των zemstvos, των δημοτικών αρχών κ.λπ., όχι μόνο ο πληθυσμός των πόλεων ήταν καταδικασμένος στην πείνα, αλλά και ο εφοδιασμός του στρατού ήταν ελλιπής. Και ταυτόχρονα η κατάρρευση του στρατού ήταν ολοκληρωτική.

Οπότε, οι εργάτες της Αγίας Πετρούπολης, καθώς αισθάνονταν αλληλέγγυοι σε ολόκληρη τη χώρα και βρίσκονταν σε έντονο ιναβρασμό ήδη εδώ και μερικές εβδομάδες, λιμασμένοι και στερημένοι από όλα τα μέσα επιβίωσης καθώς δεν λάμβαναν πλέον ούτε ψωμί, κατέβηκαν μαζικά στους δρόμους της πρωτεύουσας, διαδήλωσαν και αρνήθηκαν κατηγορηματικά να διαλυθούν. Την πρώτη μέρα –25 Φεβρουαρίου 1917 με το παλιό ημερολόγιο– αυτή η διαδήλωση παρέμεινε συνειδή και αβλαβής. Σε συμπαγείς μάζες, οι εργάτες με τις γυναίκες τους και τα παιδιά τους γέμισαν τους δρόμους φωνάζοντας: «Ψωμί! Ψωμί! Δεν έχουμε να φάμε! Ας μας δώσει ψωμί ή ας μας τουφεκίσει όλους! Τα παιδιά μας πεθαίνουν της πείνας! Ψωμί!

Ψωμί!» Η κυβέρνηση έσπευσε να στείλει τάγματα ιππικού ενάντια στους διαδηλωτές. Αλλά αρχικά είχε λίγα στρατεύματα στην Αγία Πετρούπολη ενώ έπειτα –και αυτό ήταν το σημαντικό σημείο του ζητήματος– οι στρατιώτες, με το χαμόγελο στα χείλη, βάδισαν προσεκτικά προς το πλήθος, χωρίς να τραβήξουν τα ξίφη ή τα τουφέκια τους, χωρίς να υπακούν τις διαταγές των αξιωματικών τους. Ακόμη καλύτερα: σε πολλά μέρη οι στρατιώτες αδελφώνονταν με τους εργάτες και έφταναν μέχρι και να τους παραδίδουν τα τουφέκια τους. Φυσικά, αυτή η συμπεριφορά των στρατευμάτων ενθάρρυνε τις μάζες. Το πρωί της 26ης Φεβρουαρίου η διαδήλωση μετατράπηκε ξεκάθαρα σε επαναστατικό κίνημα. Οι κραυγές: «Ζήτω η επανάσταση! Κάτω ο τσαρισμός!» αντηκούσαν μέσα στον κόσμο, η συμπεριφορά του οποίου γινόταν πιο απειλητική, πιο επιθετική ώρα με την ώρα. Σύντομα εμφανίστηκαν οι πρώτες κόκκινες σημαίες. Οι στρατιώτες διατηρούσαν πάντοτε την ουδετερότητα ή ακόμη αναμειγνύονταν με το πλήθος, με τέτοιο τρόπο που η κυβέρνηση δεν μπορούσε να υπολογίσει τα στρατεύματά της. Εξαπέλυσε, λοιπόν, ενάντια στους επαναστάτες όλες τις αστυνομικές δυνάμεις της πρωτεύουσας. Οι αστυνομικοί σχημάτισαν βιαστικά αποσπάσματα καταστολής. Εγκατέστησαν μυδραλιοβόλα σε πολλά μέρη, σε σκεπές σπιτιών, ακόμη και σε μερικές εκκλησίες, και σύντομα ξεκίνησαν τη γενική επίθεσή τους στις εξεγερμένες μάζες. Η μάχη ήταν θερμή καθ' όλη τη διάρκεια της 26ης Φεβρουαρίου. Σε πολλά μέρη η αστυνομία εκτοπίστηκε, οι πράκτορές της δολοφονήθηκαν, τα μυδραλιοβόλα της σιώπησαν. Όμως αλλού οι αστυνομικές δυνάμεις αντιστάθηκαν με μανία. Ο τσάρος, που βρισκόταν στο μέτωπο, προειδοποιήθηκε με τηλεγράφημα για τη σοβαρότητα των γεγονότων.

Η αποφασιστική δράση εκτυλίχθηκε το πρωί της 27ης Φεβρουαρίου. Μια εξαιρετικά μεγάλη μάζα διαδηλωτών, σε πλήρη αναβρασμό, συγκεντρώθηκε στην πλατεία του σταθμού Νικολάιεφσκι και η κυβέρνηση έσπευσε να στείλει δύο τάγματα ιππικού, τα οποία μπορούσε ακόμα να διαθέσει, όπως και ισχυρά αστυνομικά αποσπάσματα πεζών και έφιππων. Τα τάγματα έλαβαν θέση από τη μια πλευρά της πλατείας και η αστυνομία από την άλλη, με τέτοιο τρόπο ώστε ο κόσμος βρισκόταν ανάμεσα στα πυρά των δύο πλευρών. Μετά την προειδοποιητική βολή ο αξιωματικός της αστυνομίας έδωσε

διαταγή να γεμίσουν. Αμέσως ένας αξιωματικός, ταγματάρχης του ιππικού, τράβηξε το σπαθί του και φωνάζοντας «Επίθεση στην αστυνομία, εμπρός!» εξαπέλυσε τα δύο τάγματα στις αστυνομικές δυνάμεις. Εν ριπή οφθαλμού αυτές οι τελευταίες ανατράπηκαν, συνθλίφθηκαν. Περικυκλωμένα από ένα πλήθος σε ντελίριο, τα τάγματα σύντομα υποχώρησαν, με ανοιχτές σημαίες, στο παλάτι της Ταυρίδας, όπου έδρευε η Δούμα, και τέθηκαν εξολοκλήρου στη διάθεση της τελευταίας.

Τα γεγονότα που ακολούθησαν είναι αρκετά γνωστά. Σχηματίστηκε μια προσωρινή κυβέρνηση που συμπεριλάμβανε τα μέλη της Δούμας και επευφημήθηκε από το πλήθος. Ο τσάρος, που κατευθυνόταν βιαστικά προς την πρωτεύουσα μέσω του σιδηροδρόμου, είδε το τρένο του να σταματάει στο Πσκοφ και αναγκάστηκε να υπογράψει, επιτόπου, την παραίτηση του ίδιου και του γιου του Αλέξιου από τα αξιώματά τους. Η πρώτη πράξη της επανάστασης είχε ολοκληρωθεί.

Αν αφηγηθήκαμε τις περιπέτειες αυτής της επανάστασης του Φεβρουαρίου αρκετά λεπτομερώς, είναι για να αναδείξουμε το παρακάτω καίριο ζήτημα: για ακόμη μια φορά η κίνηση των μαζών ήταν μια κίνηση αυθόρμητη που λογικά αναγνωρίστηκε επισήμως, μοιραία, ως μια μεγάλη περίοδος βιωμένων εμπειριών και ηθικής προετοιμασίας. Αυτή η κίνηση δεν καθοδηγήθηκε ούτε οργανώθηκε από κάποιο πολιτικό κόμμα. Με την υποστήριξη του οπλισμένου λαού -του στρατού- ήταν νικηφόρα.

Εξάλλου λόγω της καταστολής όλες οι κεντρικές οργανώσεις των πολιτικών κομμάτων της Αριστεράς, όπως και οι αρχηγοί τους, τη στιγμή της επανάστασης βρίσκονταν μακριά από τη Ρωσία. Ο Μάρτοφ (από το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα), ο Τσερνόφ (από το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα), ο Τρότσκι, ο Λένιν, ο Λουνατσάρσκι, ο Λοζέφκι κ.λπ., όλοι αυτοί οι άνθρωποι ζούσαν στο εξωτερικό. Δεν ήταν παρά μόνο μετά την επανάσταση του Φεβρουαρίου που ξαναγύρισαν στη χώρα τους.

Η «προσωρινή κυβέρνηση» που σχηματίστηκε από τη Δούμα, που ηγεμόνευσε στα συντρίμια του τσαρισμού, ήταν προφανώς ξεκάθαρα αστική και συντηρητική. Τα μέλη της –ο πρίγκιπας Λβοφ και άλλοι–

πολιτικά ανήκαν σχεδόν όλοι στο Συνταγματικό Κόμμα και κοινωνικά ανήκαν στις προνομιούχες τάξεις. Για αυτούς μόλις έπεφτε ο απολυταρχισμός η επανάσταση ενδεχομένως είχε τελειώσει. Τώρα αυτή αφορούσε την «αποκατάσταση της τάξης», τη σταδιακή βελτίωση της γενικής κατάστασης στο εσωτερικό της χώρας αλλά και στο μέτωπο και κυρίως την ήρεμη προετοιμασία της σύγκλησης Συντακτικής Συνέλευσης, η οποία έπρεπε να εγκαθιδρύσει τους νέους θεμελιώδεις νόμους της χώρας, του νέου πολιτικού καθεστώτος, της νέας μορφής διακυβέρνησης κ.λπ. Από εκεί και πέρα, ο λαός δεν είχε παρά να περιμένει υπομονετικά, φρόνιμα, σαν καλό παιδί, τις χάρες που θα του έκαναν οικειοθελώς οι νέοι του αφέντες. Αυτοί οι νέοι αφέντες, τους οποίους φυσικά εκπροσωπούσε η προσωρινή κυβέρνηση, ήταν καλοί μετριοπαθείς αστοί και η εξουσία τους δεν είχε τίποτε να ζηλέψει από τις υπόλοιπες «πολιτισμένες» χώρες. Οι πολιτικές βλέψεις της προσωρινής κυβέρνησης διόλου δεν ξεπερνούσαν τις αντίστοιχες μιας καλής συνταγματικής μοναρχίας. Στην ανάγκη, κάποια από τα μέλη της προέβλεπαν μια πολύ μετριοπαθή αστική δημοκρατία. Το αγροτικό πρόβλημα, το εργατικό ζήτημα κ.λπ. έπρεπε να επιλυθούν από τη μελλοντική μόνιμη κυβέρνηση κατά τα δυτικά πρότυπα. Στο κάτω κάτω της γραφής, η προσωρινή κυβέρνηση ήταν λίγο πολύ σίγουρη ότι θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει μια προπαρασκευαστική περίοδο, επεκτείνοντάς την όσο χρειαζόταν, για να ηρεμίσουν, να πειθαρχήσουν και να υποτάξουν τις λαϊκές μάζες, στην περίπτωση που αυτές οι τελευταίες διαδήλωναν πολύ βίαια για την επιθυμία τους να ξεπεράσουν έτσι τα ήδη προβλεπόμενα όριά τους.

Είναι εκπληκτικό σε πόσο μεγάλο βαθμό είχαν πέσει έξω στις προβλέψεις και στους υπολογισμούς τους οι «αναγνωρισμένοι» πολιτικοί, οι γνώστες, οι οικονομολόγοι και οι σοφοί κοινωνιολόγοι. *Η πραγματικότητα τους διέφυγε παντελώς.* Θυμάμαι, για παράδειγμα, που είχα παρακολουθήσει στη Νέα Υόρκη, τον Απρίλιο ή τον Μάιο του 1917, τη διάλεξη ενός αξιέπαινου καθηγητή που έκανε μια μακρά, πολύ «επιστημονική» ανάλυση της σύνθεσης και της πιθανής κίνησης της επόμενης ρωσικής Συντακτικής Συνέλευσης. Έκανα στον αξιότιμο καθηγητή μία μόνο ερώτηση: «Τι προέβλεπε στην περίπτωση που η ρωσική επανάσταση θα περνούσε από μια Συντακτική Συνέλευση;» Με αρκετή υπεροψία, αρκετά ειρωνικά, ο αξιότιμος καθηγητής είπε

απαντώντας ότι ο συνομιλητής του που υπήρξε σε αντιφάσεις ήταν σίγουρα αναρχικός και δεν τον ενδιέφερε η φανταστική υπόθεσή του. Το μέλλον έδειξε ότι ο αξιότιμος καθηγητής έπιασε έξω πανηγυρικά. Στη δίωρη παρουσίασή του είχε παραλείψει να αναλύσει ένα μονάχα ενδεχόμενο: *αυτό ακριβώς που έγινε πραγματικότητα μερικούς μήνες αργότερα!* Ας μου επιτραπεί να εκφράσω σε αυτό το σημείο, επί τη ευκαιρία, μια προσωπική άποψη. Το 1917 οι αξιότιμοι κύριοι πολιτικοί, συγγραφείς, καθηγητές –Ρώσοι ή ξένοι– είχαν παραλείψει με υπεροπτικό και αυταρχικό τρόπο, με μερικές πολύ σπάνιες εξαιρέσεις, να προβλέψουν τον θρίαμβο του μπολσεβικισμού στη ρωσική επανάσταση. Σήμερα αυτός ο μπολσεβικισμός θριάμβευε καθώς –στιγμαία και με σύντομη ημερομηνία λήξης, ιστορικά μιλώντας– η ύπαρξή του είναι τετελεσμένο γεγονός πολύ περισσότερο από όσο θα ήθελαν να παραδεχτούν αυτοί οι κύριοι. Είμαι απολύτως σίγουρος ότι με την ίδια «οξυδέρκεια», αρχικά με την ίδια υπεροψία και αργότερα με την ίδια «πραγματογνωμοσύνη», αυτοί οι ίδιοι κύριοι θα παραλείψουν να προβλέψουν εγκαίρως, για να αποδεχτούν αργότερα, τον –πραγματικό και οριστικό– θρίαμβο του αναρχισμού στην παγκόσμια κοινωνική επανάσταση.

Η προσωρινή κυβέρνηση σίγουρα δεν γνώριζε τα πολλά και διάφορα γεγονότα που επρόκειτο με βεβαιότητα να σταθούν στο διάβα της ως ανυπέβλητα εμπόδια.

Το πιο σημαντικό εμπόδιο ήταν ο ίδιος ο χαρακτήρας των προβλημάτων που είχε να επιλύσει η προσωρινή κυβέρνηση.

Αρχικά, το πρόβλημα του πολέμου. Ο ρωσικός στρατός ήταν εξαντλημένος σωματικά και ηθικά. Η άθλια κατάσταση στην οποία βρισκόταν η χώρα από τη μία και η επανάσταση από την άλλη περιέπλεκαν την κατάσταση ακόμη περισσότερο. Δύο λύσεις παρουσιάζονταν στην κυβέρνηση: είτε να τερματιστεί ο πόλεμος, να συμφωνηθεί ειρήνη, να αποστρατευτεί ο κόσμος που πολεμούσε και αυτή να αφοσιωθεί στα εσωτερικά προβλήματα είτε να κάνει ό,τι είναι δυνατό για να διατηρήσει το μέτωπο, να διασφαλίσει την πειθαρχία, να εξυψώσει το ηθικό του στρατού και να συνεχίσει τον πόλεμο, τουλάχιστον μέχρι τη σύγκληση της Συντακτικής Συνέλευσης. Η

πρώτη λύση ήταν εμφανώς απαράδεκτη για μια κυβέρνηση αστική, εθνικιστική, συμμάχου άλλων χωρών σε εμπόλεμη κατάσταση και η ενδεχόμενη ρήξη αυτής της συμμαχίας θεωρούνταν εθνικό όνειδος. Επιπλέον, ως προσωρινή κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να ακολουθήσει πιστά τη συνταγή: καμία σημαντική αλλαγή πριν από τη σύγκληση της Συντακτικής Συνέλευσης που θα έχει πλήρη δικαιώματα να πάρει οποιαδήποτε απόφαση. Η προσωρινή κυβέρνηση ακολούθησε, λοιπόν, τη δεύτερη λύση. Αλλά υπό τις τρέχουσες συνθήκες αυτή δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Αυτό το πρόβλημα ήταν καταδικασμένο να παραμείνει σε εκκρεμότητα.

Το δεύτερο ακανθώδες πρόβλημα ήταν το *αγροτικό πρόβλημα*. Οι αγρότες –το 85% του πληθυσμού– ποθούσαν τη γη. Η επανάσταση έδωσε στον πόθο τους μια νέα ασυγκράτητη ορμή. Ξεπεσμένες στην αδυναμία, εκμεταλλευόμενες και εξαπατημένες εδώ και αιώνες, οι αγροτικές μάζες έχαναν την υπομονή τους. Τους χρειαζόταν η γη, με οποιοδήποτε κόστος, και άμεσα, χωρίς διαδικασίες ή τελετουργικά. Οι αγρότες την άρπαζαν σχεδόν παντού, ακόμη και κυνηγώντας τους ιδιοκτήτες όταν δεν έφευγαν από μόνοι τους. Έτσι, έλυσαν το αγροτικό πρόβλημα με τον δικό τους τρόπο και από μόνοι τους, χωρίς να περιμένουν τα ψηφίσματα, τις μηχανογραφίες και τις αποφάσεις της κυβέρνησης ή της Συντακτικής Συνέλευσης. Ο στρατός, που αποτελούνταν κυρίως από αγρότες, ήταν σίγουρα έτοιμος να υποστηρίξει αυτή την άμεση δράση. Η προσωρινή κυβέρνηση υποχρεώθηκε είτε να υποκλιθεί μπροστά στην κατάσταση των πραγμάτων και να την αποδεχτεί είτε να αντισταθεί, δηλαδή να πολεμήσει ενάντια στους εξεγερμένους αγρότες και, σχεδόν σίγουρα, ενάντια στον στρατό. Φυσικά, υιοθέτησε μια τακτική αντίστασης. Αλλά δεν είχε καμία πιθανότητα επιτυχίας.

Το *εργατικό πρόβλημα* ήταν σχεδόν άλυτο τόσο για μια αστική κυβέρνηση όσο και για μια αγροτική. Οι εργατικές μάζες προσπαθούσαν να πετύχουν στην επανάσταση το μέγιστο σε ευημερία και σε δικαιώματα. Αλλά φυσικά η αστική κυβέρνηση προσπαθούσε να μειώσει αυτά τα δικαιώματα στο ελάχιστο. Διαφαινόταν εξίσου σημαντικοί αγώνες στο πεδίο μάχης.

Το απίστευτο *οικονομικό πρόβλημα* ήταν και αυτό από τα πιο τρομερά και δεν δεχόταν καμία καθυστέρηση. Στη μέση του πολέμου, τη μέση της επανάστασης, έπρεπε να οργανωθούν εκ νέου η παραγωγή, η διανομή, το συνάλλαγμα, τα οικονομικά κ.λπ. σε μια χώρα αποδιοργανωμένη, αναστατωμένη, εξαντλημένη.

Τέλος, έμενε το *καθαρά πολιτικό πρόβλημα*, στο οποίο υπό τις δεδομένες συνθήκες δεν διαφαινόταν καμία πιθανή λύση. Η προσωρινή κυβέρνηση, προφανώς, ανέλαβε να συγκαλέσει όσο πιο σύντομα γινόταν τη Συντακτική Συνέλευση. Αλλά για χίλιους λόγους αυτό το έργο δεν μπορούσε να επιτύχει. Και αρχικά έπρεπε απαραίτητως να φοβάται αυτήν τη συνέλευση. Ο ευσεβής πόθος της σίγουρα ήταν να καθυστερήσει όσο γινόταν τη σύγκληση της Συντακτικής Συνέλευσης και να προσπαθήσει να εγκαθιδρύσει, περιμένοντας κάποια ευτυχή συγκυρία, μια συνταγματική μοναρχία.

Αλλά «*περιμένοντας*» υψώθηκαν μπροστά της κι άλλα, ακόμη πιο φοβερά εμπόδια σε σχέση με την πολυπλοκότητα των προβλημάτων που έπρεπε να επιλυθούν.

Το βασικό ήταν η *νεκρανάσταση των σοβιέτ των εργατών*, κυρίως αυτού της Αγίας Πετρούπολης. Ξαναστάθηκε στα πόδια του τις πρώτες ημέρες της επανάστασης. Βέβαια, εκείνη τη στιγμή οι εργάτες αντιπροσωπεύονταν κυρίως από μετριοπαθείς σοσιαλιστές (μενσεβίκους και επαναστάτες σοσιαλιστές της Δεξιάς). Αλλά η ιδεολογία του και το πρόγραμμά του ήταν απολύτως αντίθετα με τα σχέδια της προσωρινής κυβέρνησης ενώ, από την άλλη, η ηθική επιρροή και η δραστηριότητα του σοβιέτ της Αγίας Πετρούπολης κατάφεραν σύντομα να ανταγωνιστούν εκείνες της κυβέρνησης εις βάρος της τελευταίας. Αυτό το σοβιέτ σχημάτισε στη χώρα ένα είδος δεύτερης κυβέρνησης, την οποία έπρεπε η προσωρινή κυβέρνηση να υπολογίζει. Εννοείται ότι αυτή η τελευταία ήθελε πόλεμο με το σοβιέτ. Αλλά ήταν αδύνατο να επιχειρήσει μια τέτοια κίνηση ενάντια σε οργανωμένους εργάτες την επομένη μιας επανάστασης που διακήρυσσε ανοικτά την απόλυτη ελευθερία του λόγου, της κάθε οργάνωσης και της κάθε κοινωνικής κίνησης. Οπότε η κυβέρνηση υποχρεώθηκε να την αποδεχτεί και να μην αποκαλύψει τις προθέσεις

της, να ανεχθεί τον αντίπαλό της και να φλερτάρει μαζί του ακόμη. Αυτό ακόμη περισσότερο καθώς ένωθε την ευαισθησία της συμπάθειας που του είχαν η εργατική μάζα και ο στρατός. Γνώριζε καλά ότι στην πρώτη σοβαρή κοινωνική διαμάχη αυτές οι δύο επιτακτικές δυνάμεις θα τάσσονταν σίγουρα υπέρ του σοβιέτ. Η παρουσία αυτής της δεύτερης, τόσο ενοκλητικής κυβέρνησης με την οποία η προσωρινή κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να συμβιβαστεί αποτελούσε γι' αυτήν ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια που έπρεπε να ξεπεράσει.

Η σφοδρή κριτική, η σθεναρή προπαγάνδα όλων των σοσιαλιστικών κομμάτων και ιδιαίτερα των στοιχείων της άκρας Αριστεράς (επαναστάτες σοσιαλιστές της Αριστεράς, μπολσεβίκοι, μαξιμαλιστές, αναρχικοί) αποτελούσαν ακόμη μεγαλύτερο εμπόδιο.

Συνοπτικά, μόνο μια πολύ ισχυρή αστική τάξη, καλά οργανωμένη, που έχει στη διάθεσή της μεγάλη υλική δύναμη (στράτο, χρήμα κ.λπ.) –και μάλιστα σε λίγο πολύ κανονικές γενικές συνθήκες– θα μπορούσε να έχει βάσιμες ελπίδες να πετύχει να επιβάλει τη θέληση και την εξουσία της σε μια επαναστατημένη χώρα. Όμως μια τέτοια αστική τάξη έλειπε εντελώς από τη Ρωσία. Και, όσον αφορά τις γενικές συνθήκες, δεν ήταν καθόλου ευνοϊκές για μια τέτοια κίνηση.

Για όλους αυτούς τους λόγους, η προσωρινή κυβέρνηση περιορίστηκε άμεσα και μοιραία σε μια αδυναμία προφανή, γελοία, θανάσιμη. Λοξοδρομούσε, αμφιταλαντευόταν, προσπαθούσε να κερδίσει χρόνο. Και όσο περίμενε όλα τα φλέγοντα ζητήματα παρέμεναν στην ίδια κατάσταση. Η κριτική και, έπειτα, ο αγώνας ενάντια στην κυβέρνηση μεγάλωναν μέρα με τη μέρα. Μόλις εξήντα μέρες μετά την εγκαθίδρυσή της, αυτή η κυβέρνηση έπρεπε να παραχωρήσει αναίμακτα τη θέση της σε μια αποκαλούμενη κυβέρνηση «συμμαχίας», πιο επιφανές μέλος της οποίας ήταν ο Αλεξάντρ Κερένσκι, πολύ μετριοπαθής σοσιαλιστής επαναστάτης.

Αυτή η συμμαχική (σοσιαλ-αστική) κυβέρνηση περίμενε να πετύχει καλύτερα αποτελέσματα; Σίγουρα όχι, καθώς οι συνθήκες ύπαρξης και αδυναμίας της δράσης της επρόκειτο μοιραία να είναι ίδιες με εκείνες της πρώτης προσωρινής κυβέρνησης. Υποχρεωμένη να στηριχθεί στην

εξασθενημένη και αποπροσανατολισμένη αισική τάξη, αναγκασμένη να συνεχίσει τον πόλεμο, ανίκανη να βρει μια πραγματική λύση στα προβλήματα που υπήρχαν για την ώρα, καθώς δεχόταν επίθεση από τους αριστερούς και αναμετριόταν με τις δυσκολίες κάθε είδους και κάθε ώρας, αυτή η δεύτερη κυβέρνηση έχασε τη δόξα της, όπως και η πρώτη, και περίπου στον ίδιο χρόνο, για να παραχωρήσει τη θέση της σε μια τρίτη κυβέρνηση, που αποτελούνταν σχεδόν αποκλειστικά από σοσιαλιστές. Ήταν εκείνη τη στιγμή που ο Κερένσκι, αρχηγός και ανώτατος άρχοντας αυτής της τρίτης κυβέρνησης, έγινε για κάποιους μήνες κάτι σαν δούκας της χώρας και το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα φάνηκε να θέλει να τον κάνει πατρόνα της επανάστασης.

Πάντως, δεν έγινε τίποτε.

Οι λόγοι της πτώσης της κυβέρνησης Κερένσκι ήταν κατά βάθος οι ίδιοι που προκάλεσαν την αποτυχία των προηγούμενων κυβερνήσεων. Αυτοί ήταν κυρίως: η αξιοθρήνητη αδυναμία της ως προς την επίλυση προβλημάτων τη δεδομένη χρονική στιγμή, η αδυναμία των μειοπαθών σοσιαλιστών να σταματήσουν τον πόλεμο και η επιθυμία τους να σταματήσουν την επανάσταση εντός των ορίων ενός αστικού δημοκρατικού καθεστώτος.

Αλλά η κατάσταση της κυβέρνησης του Κερένσκι χειροτέρευσε κι άλλο λόγω κάποιων νέων παραγόντων: καταρχήν το (μπολσεβίκικο) Κομμουνιστικό Κόμμα, χρησιμοποιώντας όλες του τις δυνάμεις εκείνη την εποχή και έχοντας εξαιρετικά ισχυρή προπαγανδιστική οργάνωση, διέχεε κάθε μέρα με χίλιες φωνές τη σφοδρή και ουσιώδη κριτική του, τις καθαρά επαναστατικές ιδέες του για την κοινωνία και κυρίως τις υποσχέσεις του ότι θα επιλύσει με απόλυτη επιτυχία όλα τα προβλήματα της επανάστασης, *πήρε την εξουσία*. Καθώς είχε όλο και μεγαλύτερη απήχηση στις εργατικές μάζες και στον στρατό, το Κομμουνιστικό Κόμμα ήδη τον Ιούνιο διέθετε επιβλητικές δυνάμεις αγκιτατόρων, προπαγανδιστών, οργανωτών και ανθρώπων της δράσης. Επίπλέον, είχε επικεφαλής μια ισχυρή κεντρική επιτροπή που τη διεύθυνε ο Λένιν. Ανέπτυξε λοιπόν μια πυρετώδη, θηριώδη, κεραυνοβόλα δραστηριότητα και ένιωθε ότι είχε τον έλεγχο της κατάστασης.

Σε αυτό το σημείο να θυμηθούμε την περίφημη αποτυχημένη επίθεση του Κερένσκι στο γερμανικό μέτωπο τον Ιούνιο του 1917, τον ξεσηκωμό των εργατών της Αγίας Πετρούπολης που υποστηρίχθηκε από τους ναύτες της Κροστάνδης τον Ιούλιο (τον οποίο κέρδισε ο Κερένσκι αλλά δίνοντας τη χαριστική βολή στην εύνοια που είχε από τον λαό) και, τέλος, την περιπέτεια του στρατηγού Κορνίλοφ, ο οποίος επιχείρησε, με πολλά στρατεύματα του Καυκάσου να λείπουν στο μέτωπο, μια αντεπαναστατική πορεία στην Αγία Πετρούπολη ενάντια στην οποία η κυβέρνηση Κερένσκι αντέδρασε με μεγάλη νωθρότητα και εντελώς προσχηματικά – ας θυμηθούμε όλα εκείνα τα γεγονότα και τις συνέπειές τους που κατέληξαν να αποστρέψουν τις εργατικές μάζες και τον στρατό από τον αρχηγό τους και γενικά από τα μετριοπαθή σοσιαλιστικά κόμματα. Στις αρχές του Αυγούστου στρώθηκε ο δρόμος από μια σθεναρή επίθεση του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Δεύτερον –και αυτό το γεγονός έπαιξε βασικό ρόλο στο ζήτημα-περίπου την ίδια εποχή οι μπολσεβίκοι πέτυχαν μια συντριπτική νίκη στις νέες εκλογές, όπως επίσης και στα σοβιέτ όλων των υπόλοιπων εργατικών οργανώσεων (για τα οποία θα μιλήσουμε αργότερα). Οι μετριοπαθείς σοσιαλιστές (μενσεβίκοι και επαναστάτες σοσιαλιστές της Δεξιάς) παραχώρησαν παντού τις θέσεις τους στους μπολσεβίκους, που έτσι άρπαζαν αποφασιστικά όλη την εργατική κίνηση και τη συμπάθεια του στρατού. Οι καλές στρατηγικές θέσεις για την επίθεση ήταν τώρα στα δικά τους χέρια.

Ας συνεχίσουμε. Η απόλυτη, εμφανής αδυναμία όλων των μετριοπαθών ή συντηρητικών κυβερνήσεων που επέζησαν από τον Φλεβάρη μέχρι τον Οκτώβρη να λύσουν, υπό τις δεδομένες συνθήκες, τα εξαιρετικής οξύτητας και βαρύτητας προβλήματα που εμφανίστηκαν στη χώρα λόγω της επανάστασης – αυτός ήταν ο κύριος λόγος για τον οποίο η χώρα έθαψε στο σύντομο χρονικό διάστημα των οκτώ μηνών τη συνταγματική κυβέρνηση, την καθαρά αστική δημοκρατία και, τέλος, το μετριοπαθές σοσιαλιστικό καθεστώς. Η σθεναρή προπαγάνδα της άκρας Αριστεράς για την άμεση και ολοκληρωτική κοινωνική επανάσταση ως μόνο τρόπο σωτηρίας, το σύνθημα της κοινωνικής επανάστασης στις μάζες και άλλοι ακόμη,

ήσσοнос σημασίας παράγοντες συνέλεξαν στ' αυτή την κεραυνοβόλα πορεία της επανάστασης. Έτσι, η ρωσική εϋανάστιαση που ξέσπασε το 1917, 'ως φυσική συνέπεια πολλών παραγόντων, έκαψε γρήγορα και σύντομα όλα τα στάδια μιας πολιτικής επανάστασης, αστικής, δημοκρατικής και μετριοπαθώς σοσιαλιστικής. Τον Οκτώβριο καθάρισε ο δρόμος από όλα τα εμπόδια και η επανάσταση τοποθετήθηκε, αποτελεσματικά και οριστικά, στο πεδίο της *κοινωνικής επανάστασης*. Και ήταν απολύτως λογικό και φυσικό το γεγονός ότι μετά την αποτυχία όλων των κυβερνήσεων και των μετριοπαθών πολιτικών κομμάτων, οι εργατικές μάζες στράφηκαν προς το τελευταίο κόμμα που υπήρχε, το μόνο που παρέμενε όρθιο, το μόνο που οραματιζόταν άφοβα την κοινωνική επανάσταση, το μόνο που υποσχόταν, με την προϋπόθεση να έρθει στην εξουσία, τη γρήγορη, ολοκληρωτική και επιτυχή επίλυση όλων των προβλημάτων: το (μπολσεβίκικο) Κομμουνιστικό Κόμμα.

Αμέσως τίθεται ένα ερώτημα. Αφού οι αναρχικοί, όπως έλεγα πιο πάνω, ασκούσαν και αυτοί επιρροή στις μάζες, ποιοι ήταν οι λόγοι για τους οποίους αυτές οι τελευταίες ακολούθησαν από επιλογή το μπολσεβίκικο κόμμα αντί να διεισδύσουν στην ελευθεριακή ιδέα και να επιχειρήσουν την πραγμάτωσή της; Για τους αναρχικούς ήταν πολύ σπουδαίο ερώτημα. Αναφέρθηκε παραπάνω από μία φορά στον ελευθεριακό Τύπο. Αλλά μου φαίνεται ότι εξεταζόταν πάντοτε μερικώς και ανολοκληρώτα. Μέχρι σήμερα το πρόβλημα μελετήθηκε κυρίως από ανθρώπους που επεδίωκαν είτε να ασκήσουν κριτική στο αναρχικό κίνημα είτε να αποδώσουν την τελική αποτυχία του ενός και του άλλου στη ρωσική επανάσταση στον ίδιο τον αναρχισμό. Γι' αυτό είναι καλό να ασχοληθούμε εδώ με αυτό το ζήτημα όσο πιο διεξοδικά γίνεται.

Κατ' εμέ, οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν στη «νίκη» του μπολσεβικισμού επί του αναρχισμού κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1917 ήταν οι εξής:

1. Η διανοητική κατάσταση των λαϊκών μαζών γενικότερα. Όπως οπουδήποτε αλλού, έτσι και στη Ρωσία, το Κράτος και η κυβέρνηση φαίνονταν πάντοτε στις μάζες σαν στοιχεία

ανεξάρτητα, φυσικά, ιστορικά δεδομένα μια για πάντα. Οι άνθρωποι δεν αναρωτιόνταν καν αν το Κράτος και η κυβέρνηση ήταν χρήσιμοι και αποδεκτοί θεσμοί. Ένα παρόμοιο ερώτημα δεν τους ερχόταν ποτέ στο μυαλό και αν κάποιος το διατύπωνε ξεκινούσε –και πολλές φορές κατέληγε– να μη γίνεται κατανοητός.

2. Η κρατική προκατάληψη, σχεδόν έμφυτη λόγω του εκατονταετούς περιβάλλοντος, ενδυναμωνόταν επιπλέον – ιδιαίτερα στη Ρωσία όπου η αναρχική λογοτεχνία δεν υπήρχε σχεδόν καθόλου, με εξαίρεση κάποιες παράνομες μπροσουρές και φυλλάδια– από ολόκληρο τον Τύπο, συμπεριλαμβανομένων των εκδόσεων των σοσιαλιστικών κομμάτων. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η νεολαία της Ρωσίας είχε εκπαιδευτεί με τη βοήθεια μιας λογοτεχνίας που παρουσίαζε σταθερά τον σοσιαλισμό ως κρατικό. Οι μαρξιστές και οι αντιμαρξιστές διαφωνούσαν μεταξύ τους, αλλά για τους μεν όπως και για τους δε το Κράτος παρέμενε αναμφισβήτητη η βάση κάθε ανθρώπινης κοινωνίας. Οι νέες γενιές των Ρώσων ποτέ δεν παρουσίαζαν τον σοσιαλισμό σε διαφορετικό πλαίσιο από το κρατικό. Η αναρχική αντίληψη παρέμεινε άγνωστη, χώρια από κάποιες σπάνιες και μεμονωμένες εξαιρέσεις, μέχρι τα γεγονότα του 1917.
3. Για τους λόγους που μόλις αναφέρθηκαν, τα σοσιαλιστικά κόμματα, συμπεριλαμβανομένων των μπολσεβίκων, μπορούσαν να επιδείξουν, *ακόμη κι από την αρχή της επανάστασης του 1917*, σημαντικούς αγωνιστές – διανοούμενους και εργάτες– έτοιμους για μεγάλες δράσεις. Τα μέλη των *μετριοπαθών* σοσιαλιστικών κομμάτων τη δεδομένη στιγμή ήταν αρκετά στη Ρωσία και αυτό αποτελούσε έναν από τους λόγους για τους οποίους αυτός ο σοσιαλισμός είχε επιτυχία. Τα στελέχη των μπολσεβίκων βρίσκονταν τότε στο εξωτερικό. Αλλά όλοι αυτοί οι άνθρωποι ξανακέρδισαν άμεσα τη χώρα τους και σύντομα μπήκαν στο παιχνίδι. Σε σύγκριση με τις δυνάμεις των μπολσεβίκων, που δρούσαν στη Ρωσία από την αρχή της επανάστασης σε μεγάλη κλίμακα με συμπαγή

τρόπο, οργανωμένο και αφρωτικό, οι αναρχικοί ήταν μια ασήμαντη δράκα ανθρώπων. Θυμάμαι πως, έχοντας επιστρέψει από το εξωτερικό στη Ρωσία και την Αγία Πετρούπολη τον Ιούλιο του 1917, εξεπλάγην απευθείας από τον σημαντικό αριθμό μπολσεβίκικων αφισών, που ανακοίνωναν τις συναντήσεις και τις συνεδριάσεις τους σε όλες τις γωνιές της πρωτεύουσας και των προαστίων. Έμαθα επίσης ότι το μπολσεβίκικο κόμμα έκδιδε ήδη, στην πρωτεύουσα και αλλού, πολύ επιτυχημένα περιοδικά και ότι είχε σχεδόν παντού –στα εργοστάσια, στο δημόσιο, στον στρατό κ.λπ.– σημαντικούς πυρήνες με μεγάλη επιρροή. Και διαπίστανε ταυτόχρονα, με πικρή απογοήτευση, την απόλυτη απουσία κάποιας αναρχικής εφημερίδας όπως και κάθε προφορικής προπαγάνδας στην περιοχή της Αγίας Πετρούπολης. Βέβαια, υπήρχαν κάποιο μικροί ελευθεριακοί σχηματισμοί, αρκιά δραστήριοι αλλά και αρκετά πρωτόλειοι. *Τον πέμπτο μήνα μας φοβερής επανάστασης καμία εφημερίδα, καμία αναρχική προπαγάνδα στην πρωτεύουσα της χώρας! Αυτό απέναντι στην πεισματική, προφορική και γραπτή, προπαγάνδα του μπολσεβίκικου κόμματος.* Αυτή ήταν η αποκαρδιωτική διαπίστωσή μου. Δεν ήταν παρά τον Αύγουστο, και με πλύ μεγάλη δυσκολία, που η μικρή αναρχοσυνδικαλιστική ομάδα μας, αποτελούμενη κυρίως από συντρόφους που επέστρεψαν από το εξωτερικό, πέτυχε εντέλει να βάλει μπροστά μια εβδομαδιαία εφημερίδα: την *Γκόλος Τρούντα* (Η φωνή της εργασίας). Και, όσον αφορά την προφορική προπαγάνδα, μετρούσαμε μόνο τρεις ή τέσσερις συντρόφους ικανούς να την κάνουν στην Αγία Πετρούπολη. Στη Μόσχα η κατάσταση ήταν καλύτερη, καθώς εκδιδόταν ήδη ένα ελευθεριακό περιοδικό, με τίτλο *Αναρχισμός*, από μια αρκετά μεγάλη ομοσπονδία. Αλλά στην υπόλοιπη χώρα οι ελευθεριακές δυνάμεις και η ελευθεριακή προπαγάνδα ήταν σχετικά αδύναμες και είναι εκπληκτικό ότι, παρά αυτή την ανεπάρκεια, οι αναρχικοί απέκτησαν σχεδόν παντού μια κάποια επιρροή. Καθώς κατά την επιστροφή μου στη Ρωσία οι σύντροφοι θέλησαν να μάθουν τις πρώτες εντυπώσεις μου, τους είπα αυτό: «Η καθυστέρησή μας είναι αδιόρθωτη. Είναι σαν να έχουμε να προλάβουμε με

τα πόδια ένα τρένο που είναι εκατό χιλιόμετρα μπροστά από μας, που προχωρά με εκατό χιλιόμετρα την ώρα και είναι γεμάτο μπολσεβίκους. Πρέπει όχι μόνο να προλάβουμε το τρένο, αλλά και να κρεμαστούμε από αυτό ενώ είναι σε πλήρη κίνηση, να σκαρφλώσουμε, να νικήσουμε τους μπολσεβίκους, να τους εκποτίσουμε και, τέλος, να μην κυριεύσουμε το τρένο –πράγμα το οποίο είναι ακόμη πιο δύσκολο– αλλά να το διαθέσουμε στις μάζες βοηθώντας τις να το λειτουργήσουν. Χρειάζεται ένα θαύμα για να πετύχει αυτό. Το χρέος μας είναι να ελπίζουμε σε αυτό το θαύμα και να το βοηθήσουμε να συμβεί». Προσθέτω ότι αυτό το θαύμα απέτυχε να συμβεί τουλάχιστον δύο φορές κατά τη διάρκεια της επανάστασης: την πρώτη στην Κροστάνδη κατά τον ξεσηκωμό του 1921, τη δεύτερη στην Ουκρανία κατά το μαχνοβίτικο κίνημα. Και θα μιλήσουμε για αυτά παραπέρα.

4. Είμαι της άποψης ότι, παρά την ανεπάρκεια αναρχικών στελεχών, η ιδέα θα μπορούσε να υπερισχύσει *αν οι εργατικές μάζες είχαν στη διάθεσή τους, κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια της επανάστασης, τις οργανώσεις της τάξης που θα προϋπήρχαν, θα είχαν εμπειρία, θα ήταν δοκιμασμένες, έτοιμες να δράσουν για τον εαυτό τους και να θέσουν σε εφαρμογή την προαναφερθείσα ιδέα*. Όμως η πραγματικότητα ήταν εντελώς διαφορετική. Οι εργατικές οργανώσεις ξεπρόβαλαν κατά τη διάρκεια της επανάστασης. Βέβαια, απέκτησαν σύντομα ένα υπέρμετρο αριθμητικό ξέσπασμα. Γρήγορα ολόκληρη η χώρα καλύφθηκε από ένα μεγάλο δίκτυο σωματείων, εργοστασιακών επιτροπών και σοβιέτ (συμβουλίων). Αλλά οι οργανώσεις ήταν εκεί χωρίς προετοιμασία ή προηγούμενη περίοδο δραστηριότητας, χωρίς αποκτημένη εμπειρία, χωρίς σαφή ιδεολογία, χωρίς τη λήψη ανεξάρτητων πρωτοβουλιών. Δεν είχαν ζήσει ποτέ πριν τη μάχη των ιδεών ή οποιαδήποτε άλλη. Δεν είχαν καμία ιστορική παράδοση, καμία πραγματογνωμοσύνη, καμία άμεση επίγνωση του ρόλου τους, του έργου τους, της πραγματικής αποστολής τους. Οι ελευθεριακές ιδέες τους ήταν παντελώς άγνωστες. Και το χρονικό διάστημα ήταν πολύ σύντομο ώστε οι ανίσχυρες

αναρχικές δυνάμεις να μπορέσουν να τις αποσαφηνίσουν στον απαραίτητο βαθμό.

Ελευθεριακοί σχηματισμοί *σαν κι αυτούς* δεν μπορούσαν να είναι πομποί ιδεών. Για να εφαρμοστούν στη ζωή αυτές οι τελευταίες χρειάζονται δέκτες: εργατικές οργανώσεις έτοιμες να λάβουν αυτές τις ιδέες-κύματα και να τις υλοποιήσουν (αν υπήρχαν τέτοιοι οργανισμοί, οι αναρχικοί φυσικά θα έπαιρναν μέρος σε αυτή την υλοποίηση με την ιδιότητα των απλών μελών των οργανώσεων που προαναφέρθηκαν, ενώ θα την τροφοδοτούσαν με τη λαμπρή βοήθειά τους, τις συμβουλές τους, τα παραδείγματά τους κ.λπ.). Όμως στη Ρωσία αυτοί οι «δέκτες» έλειπαν εντελώς, οι εργατικές οργανώσεις που ξεπήδησαν κατά την επανάσταση δεν μπορούσαν να φέρουν απευθείας σε πέρας αυτό τον ρόλο. Οι αναρχικές ιδέες, που όντως εκπέμπονταν πολύ ενεργητικά από μερικούς πομπούς – πολύ λιγότερους αριθμητικά σε σχέση με αλλοδαπούς διασκορπιζόνταν στον αέρα χωρίς να λαμβάνονται με χρήσιμο τρόπο, οπότε χωρίς πρακτικά αποτελέσματα, σχεδόν χωρίς πραγματική απήχηση. Υπό αυτές τις συνθήκες, για να χαράξουν οι αναρχικές ιδέες έναν δρόμο και να μεταφερθούν θα χρειαζόταν είτε να μην υπήρχε μπολσεβικισμός και οι μπολσεβίκοι να ενεργούσαν σαν αναρχικοί είτε οι επανάσταση να έδινε στους ελευθεριακούς τον απαραίτητο χρόνο που θα επέτρεπε στις εργατικές οργανώσεις να λάβουν την ιδέα και να γίνουν ικανές να την πραγματοποιήσουν προτού μονοπωληθούν και υποταχθούν στο μπολσεβίκικο Κράτος. Το πρώτο ενδεχόμενο ήταν εμφανώς αδύνατο. Όσον αφορά το δεύτερο, επίσης δεν θα συνέβαινε: οι μπολσεβίκοι είχαν αρπάξει τις εργατικές οργανώσεις προτού αυτές μπορέσουν να εξοικειωθούν με τις αναρχικές ιδέες ώστε να αντισταθούν στη μονοπώληση και να προσανατολίσουν την επανάσταση σε ελευθεριακή κατεύθυνση. Συνοψίζοντας, η απουσία δεκτών, δηλαδή εργατικών οργανώσεων κοινωνικά έτοιμων από την αρχή να λάβουν και να πραγματοποιήσουν τις αναρχικές ιδέες, και έπειτα η έλλειψη του απαραίτητου χρόνου ώστε αυτοί οι

δέκτες να σχηματιστούν ήσαν ένας από τους βασικούς λόγους της αποτυχίας του αναρχισμού στην επανάσταση του 1917.

Υπάρχει μια άποψη που έχει κάποιο κύρος, ακόμη κι ανάμεσα στους αναρχικούς. Αξιώνεται, ιδιαίτερα λόγω των δεδομένων συνθηκών, ότι αυτοί οι τελευταίοι έπρεπε, απαρνούμενοι *στιγμιαία* την άρνησή τους προς τα κόμματα, τη δημαγωγία, την εξουσία κ.λπ., να δράσουν «μπολσεβίκικα», δηλαδή να σχηματίσουν ένα κάποιου είδους πολιτικό κόμμα και να επιχειρήσουν να πάρουν την εξουσία *προσωρινά*. Σε αυτή την περίπτωση, ας πούμε, θα μπορούσαν να «δελεάσουν τις μάζες», να επιβληθούν στους μπολσεβίκους και να πάρουν την εξουσία «ώστε αργότερα να οργανώσουν την αναρχία». Υπό αυτήν τη οπτική τίθεται ένα πολύ σημαντικό ζήτημα αρχής. Χωρίς να μπορώ να την καταδείξω εδώ, θα περιοριστώ στο να εκφράσω εν συντομία την προσωπική μου άποψη. Θεωρώ αυτήν τη συλλογιστική θεμελιωδώς και επικινδύνα εσφαλμένη. Καθώς ακόμη κι αν οι αναρχικοί, σε τέτοια περίπτωση, κατάφεραν να πετύχουν τη νίκη (το οποίο είναι ιδιαίτερα αμφισβητήσιμο), αυτή, *εξαγορασμένη με κόστος τη «στιγμιαία» εγκατάλειψη της θεμελιώδους αξίας του αναρχισμού, δεν θα μπορούσε καταλήξει στον θρίαμβο αυτής της ίδιας αρχής*. Παραπλανημένοι μέσα από τις περιστάσεις και τη λογική των πραγμάτων, οι αναρχικοί στην εξουσία –τι αντίφαση!– θα κατέληγαν σε μια παραλλαγή του μπολσεβικισμού. Αν αυτό μπορούσε να γίνει διαφορετικά, δηλαδή αν ήταν δυνατό να σκοτωθεί η εξουσία από την εξουσία, ο αναρχισμός δεν θα είχε κανέναν λόγο ύπαρξης. Δεν είμαστε αναρχικοί επειδή θέλουμε να βάλουμε τέλος στην εξουσία μέσω της εξουσίας και των «παραπλανημένων μαζών»: είμαστε αναρχικοί γιατί θεωρούμε αδύνατο να βάλουμε τέλος στην εξουσία, στον αυταρχισμό του Κράτους, με τη βοήθεια της εξουσίας και των «παραπλανημένων μαζών». Μόλις βρούμε καταφύγιο σε αυτά τα μέσα –«στιγμιαία» ακόμη και με τις καλύτερες των προθέσεων– παύουμε να είμαστε αναρχικοί, απαρνιόμαστε τον αναρχισμό, ανασυντασσόμαστε με τις μπολσεβίκικες αρχές. Από την ιδέα να επιχειρήσει κανείς να «παραπλανήσει τις μάζες» πίσω από την «εξουσία» τίποτε δεν

είναι περισσότερο αντίθετο από τον αναρχισμό, ο οποίος μάλιστα δεν επιδιώκει να καιαλήξει στην αναρχία μέσω παράπλανημένων μαζών από τους ανθρώπους της εξουσίας.

5. Θα αναφέρω ένα ακόμη γεγονός, η οπουδαιότητα του οποίου, χωρίς να εξισώνεται με τους λόγους που προαναφέρθηκαν, δεν είναι λιγότερο σημαντική. Προκειμένου να αφυπνίσει τις μάζες, να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους και τη συμπάθειά τους, το μπολσεβίκικο κόμμα ξεκίνησε να διαχέει, μέσω του Τύπου και του λόγου του, συνθήματα που δανειίστηκε από τους αναρχικούς. «Ζήτω η κοινωνική επανάσταση!» «Κάτω ο πόλεμος, ζήτω η άμεση ειρήνη!» Και κυρίως: «Η γη στους αγρότες, τα εργοστάσια στους εργάτες!» Αυτά ήταν τα γοητευτικά συνθήματα. Οι εργατικές μάζες τα άδραξαν γρήγορα. Εξάλλου, από τα χείλη ή υπό τις πένες των αναρχικών αυτά τα συνθήματα ήταν απολύτως ελικρινή, καθώς ανταποκρίνονταν στις *επαρκείς αρχές*, ενώ για τους μπολσεβίκους σήμαιναν εντελώς διαφορετικές λύσεις από αυτές των ελευθεριακών.

Έτσι, κοινωνική επανάσταση σήμαινε για τους αναρχικούς έναν μετασχηματισμό που θα παραγόταν έξω από κάθε κρατική δομή, κάθε πολιτική δραστηριότητα, κάθε κυβερνητικό και εξουσιαστικό σύστημα. Για τους αναρχικούς η *ουσία* μάλιστα της επανάστασης ήταν η δόμηση μιας νέας κοινωνίας *με νέες μεθόδους*, δηλαδή όχι με τη βοήθεια του Κράτους, μιας κυβέρνησης κ.λπ., αλλά μέσω των ελεύθερων ενώσεων κάθε είδους, μέσω των ομοσπονδιών τους, της φυσικής, υγιούς, παραγωγικής δραστηριότητάς τους. Εξάλλου, οι μπολσεβίκοι ισχυριζονταν ότι κάνουν κοινωνική επανάσταση ακριβώς με τη βοήθεια ενός παντοδύναμου Κράτους, μιας πανίσχυρης κυβέρνησης, μια δικτατορικής εξουσίας. Αφού μια επανάσταση δεν σκότωσε το Κράτος, την κυβέρνηση, την πολιτική κ.λπ., οι αναρχικοί δεν τη θεωρούσαν κοινωνική επανάσταση, αλλά απλώς μια πολιτική επανάσταση (που προφανώς ίσως ήταν –λιγότερο ή περισσότερο– αρωματισμένη με κοινωνικά στοιχεία). Εξάλλου, ο ερχομός

στην εξουσία, η οργάνωση της «κυβέρνησής» τους και του «Κράτους» τους αρκούσε στους «κομμουνιστές» για να μιλούν για κοινωνική επανάσταση. Για τους αναρχικούς κοινωνική επανάσταση σήμαινε, λοιπόν, τον *θάνατο του Κράτους* (ταυτόχρονα με αυτόν του καπιταλισμού) και τη γέννηση μιας κοινωνίας που βασίζεται σε έναν διαφορετικό τρόπο κοινωνικής οργάνωσης. Για τους μπολσεβίκους κοινωνική επανάσταση σήμαινε, αντιθέτως, τη *νεκρανάσταση του Κράτους*, δηλαδή την κατάκτηση και την αναδιοργάνωση του Κράτους που, κατ' αυτούς, αποκαλούνταν «δόμηση του σοσιαλισμού». Οι αναρχικοί θεωρούσαν αδύνατη τη δόμηση του σοσιαλισμού μέσω του Κράτους. Οι μπολσεβίκοι ισχυρίζονταν ότι δεν μπορούσαν να τον δομήσουν με άλλον τρόπο πέραν του Κράτους.

Η διαφορά στην ερμηνεία, από ό,τι φαίνεται, ήταν θεμελιώδης (θυμάμαι ακόμη τις μεγάλες τοικοκολλημένες αφίσες που υπήρχαν σχεδόν παντού τη στιγμή της επανάστασης του Οκτωβρίου οι οποίες ανακοίνωναν με μεγάλα γράμματα τις διαλέξεις του Τρότσκι για την *οργάνωση της εξουσίας*. «Τυπικό μοιραίο λάθος», έλεγα εγώ στους συντρόφους, «καθώς αν πρόκειται για κοινωνική επανάσταση, πρέπει να απασχοληθούμε με την οργάνωση της επανάστασης και όχι της εξουσίας!»).

Η ερμηνεία του καλέσματος σε άμεση ειρήνη ήταν αρκετά διαφορετική. Οι αναρχικοί άκουγαν για τη *μία δράση μεγάλου βεληνεκούς* που θα ασκούσαν από τις ίδιες τις οπλισμένες μάζες, κάτω από το κεφάλι των κυβερνώντων, των πολιτικών, των αξιωματικών, των στρατηγών κ.λπ. Για τους αναρχικούς αυτές οι μάζες έπρεπε να εγκαταλείψουν το μέτωπο και να επιστρέψουν στη χώρα, διακηρύσσοντας ανοιχτά στον κόσμο την άρνησή τους να πολεμήσουν βλακωδώς για τα συμφέροντα των καπιταλιστών και την απέχθειά τους για αυτή την άχρηστη κρεατομηχανή. Οι αναρχικοί ήταν της άποψης ότι, συγκεκριμένα, μια τέτοια κίνηση –ειλικρινής, έντιμη, αποφασιστική– θα παρήγαγε ένα απασπράπτον αποτέλεσμα

στους στρατιώτες των άλλων χωρών και μπορούσε να φέρει, στο κάτω κάτω της γραφής, το τέλος του πολέμου, ίσως ακόμη και τον μετασχηματισμό σε μια παγκόσμια επανάσταση. Οι μπολσεβίκοι, πολιτικοί και κραισιές, ονειρεύονταν μια ειρήνη μέσω της διπλωματικής και της πολιτικής οδού, ως αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων με τους Γερμανούς στρατηγούς. Από ό,τι φαίνεται, οι δύο ερμηνείες ήταν ουσιαστικά διαφορετικές.

•Η γη στους αγρότες, τα εργοστάσια στους εργάτες•. Οι αναρχικοί άκουγαν σε αυτό ότι, χωρίς να είναι περιουσία κάποιου, το έδαφος θα ήταν στη διάθεση όλων όσοι επιθυμούσαν να το καλλιεργήσουν (χωρίς να εκμεταλλεύονται κάποιον), των ενώσεων και των ομοσπονδιών τους και ότι ομοίως τα εργοστάσια, οι φάμπρικες, τα ορυχεία, τα μηχανήματα κ.λπ. έπρεπε να είναι στη διάθεση κάθε είδους παραγωγικής εργατικής ένωσης και των διάφορων ομοσπονδιών τους. Όμως οι μπολσεβίκοι άκουγαν από το ίδιο σύνθημα την *κρατικοποίηση* όλων αυτών των στοιχείων. Γι' αυτούς η γη, τα εργοστάσια, οι φάμπρικες, τα ορυχεία, τα μηχανήματα, τα μέσα μεταφοράς κ.λπ. έπρεπε να γίνουν *περιουσία* του Κράτους, το οποίο έπειτα θα τα έθετε στη διάθεση των εργαζομένων. Για ακόμη μια φορά η διαφορά στην ερμηνεία είναι θεμελιώδης.

Όσον αφορά τις ίδιες τις μάζες, διαισθητικά ερμήνευαν όλα αυτά τα συνθήματα με την ελευθεριακή έννοια. Αλλά, όπως προείπαμε, η αναρχική φωνή ήταν σχετικά τόσο αδύναμη που οι μεγάλες μάζες δεν την άκουγαν. Τους φαινόταν ότι *μόνο οι μπολσεβίκοι* τολμούσαν να εκστομίζουν και να υπερασπίζονται αυτές τις τόσο όμορφες και δίκαιες αξίες. Επιπλέον το μπολσεβίκικο κόμμα διακήρυττε καθημερινά και σε κάθε γωνιά του δρόμου ότι είναι *το μόνο κόμμα* που δίνει αγώνα για τα συμφέροντα των εργατών και των αγροτών, το μόνο που, όταν βρεθεί στην εξουσία, θα μπορεί να εκπληρώσει την κοινωνική επανάσταση. •*Εργάτες και αγρότες! Το μπολσεβίκικο κόμμα είναι το μόνο που θα σας υπερασπιστεί! Κανένα άλλο κόμμα δεν*

θα μπορέσει να σας οδηγήσει στη νίκη. Εργάτες και αγρότες! Το μπολσεβίκικο κόμμα είναι το δικό σας κόμμα. Είναι το μοναδικό κόμμα που είναι πραγματικά δικό σας. Βοηθήστε το να πάρει την εξουσία και θα θριαμβεύσετε...». Αυτό το κύριο θέμα της μπολσεβίκικης προπαγάνδας τελικά έγινε πραγματική εμμονή. Ακόμη και το Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα της Αριστεράς –πολιτικό κόμμα πολύ πιο ισχυρό από τους μικρούς αναρχικούς σχηματισμούς– δεν μπόρεσε να ανταγωνιστεί τους μπολσεβίκους. Ωστόσο είναι αρκετά πιθανό μέχρι ενός σημείου οι μπολσεβίκοι να υπολόγιζαν σε αυτό και να του πρόσφεραν, για κάποιον καιρό, τις έδρες της κυβέρνησης.

Από την άλλη, οι μάζες φυσικά δεν μπορούσαν να διεισδύσουν σε όλες τις λεπτομερείς διαφορές της κάθε ερμηνείας. Τους ήταν αδύνατο να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα αυτών των διαφοροποιήσεων. Και, τέλος, οι Ρώσοι εργαζόμενοι ήταν οι λιγότερο εξοικειωμένοι σε θέματα πολιτικής, δεν μπορούσαν να γνωρίζουν τον κίνδυνο της μπολσεβίκικης ερμηνείας. Θυμάμαι ότι, δύο ή τρεις εβδομάδες πριν από την επανάσταση του Οκτωβρίου, προβλέποντας τη νίκη του μπολσεβικισμού, έκανα απέλπιδες προσπάθειες να προειδοποιήσω τους εργαζόμενους, όσο μπορούσα, μέσω του λόγου και της πέννας, για τον ελλοχεύοντα κίνδυνο που διέτρεχε η πραγματική επανάσταση στην περίπτωση που οι μάζες επέτρεπαν στο μπολσεβίκικο κόμμα να εγκατασταθεί σταθερά στην εξουσία. Όσο κι αν επέμενα, οι μάζες δεν κατανοούσαν τον κίνδυνο. Πόσες ήταν οι φορές που δεχόμουν τον αντίλογο «Σύντροφε, σε καταλαβαίνουμε απόλυτα. Εξάλλου δεν τους έχουμε μεγάλη εμπιστοσύνη. Είμαστε σύμφωνοι ότι πρέπει να είμαστε κάπως επιφυλακτικοί, να μην πιστεύουμε τυφλά, να διατηρούμε στο πίσω μέρος του μυαλού μας μια υγιή δυσπιστία. Αλλά μέχρι στιγμής οι μπολσεβίκοι δεν μας πρόδωσαν ποτέ, προχώρησαν μαζί μας με ειλικρίνεια, είναι φίλοι μας, μας δίνουν χέρι βοηθείας και μας διαβεβαιώνουν ότι όταν βρεθούν στην εξουσία θα μπορούν εύκολα να εκπληρώσουν τις προσδοκίες μας. Αυτό μας φαίνεται αληθινό. Οπότε για ποιον λόγο να τους απορρίψουμε; Ας τους βοηθήσουμε να κατακτήσουν την

εξουσία και μετά βλέπουμε». Ήταν πολλές οι φορές που επαναλάμβανα ότι όταν ο μπολσεβικισμός –ή μάλλον το μπολσεβίκικο Κράτος– οργανωθεί και πάρει τα όπλα, για τους εργαζόμενους θα είναι πολύ πιο επικίνδυνο και πολύ πιο δύσκολο να το καταστείλουν από οποιοδήποτε άλλο Κράτος και μου απαντούσαν: «Σύντροφε, εμείς είμαστε οι μάζες που ανέτρεψαν τον τσαρισμό. Εμείς ανατρέψαμε την αστική κυβέρνηση. Κι ακόμα είμαστε εμείς που είμαστε έτοιμοι να ανατρέψουμε τον Κερένσκι. Εντάξει! Αν έχεις δίκιο, αν οι μπολσεβίκοι βρεθούν στη δυστυχική θέση να μας προδώσουν, να μην κρατήσουν τις υποσχέσεις τους, θα τους ανατρέψουμε όπως το κάναμε προηγουμένως. Και λοιπόν θα προχωρήσουμε με τους φίλους μας τους αναρχικούς...» Συνήθιζα να τους διαβεβαιώνω εκ νέου, ακριβώς, και για διάφορους λόγους, ότι το μπολσεβίκικο Κράτος θα ήταν πολύ πιο δύσκολο να ανατραπεί, είτε θέλαμε είτε δεν θέλαμε να το πιστέψουμε. Δεν πρέπει να μας εκπλήσσει καθόλου, καθώς και στις χώρες που είναι εξοικειωμένες με την πολιτική (για παράδειγμα στη Γαλλία), που λίγο πολύ μας απεχθάνονται, οι εργατικές μάζες, ακόμη κι οι διανοούμενοι, επικαλούμενοι την επανάσταση δεν καταφέρνουν να κατανοήσουν ότι το να πάρει την εξουσία ένα πολιτικό κόμμα, ακόμη και το πιο αριστερό, η εξουσία του Κράτους, κάτω από οποιαδήποτε ταμπέλα, θα καταλήξει στον θάνατο της επανάστασης. Θα μπορούσε να είναι διαφορετικά σε μια χώρα όπως η Ρωσία, δηλαδή που να μην είχε αποκτήσει ποτέ πολιτική εμπειρία; Η ιδέα της πολιτικής, του κρατισμού, της διακυβέρνησης δεν είχε αποκλειστεί ακόμη το 1917. Σήμερα ακόμη δεν υπάρχει χώρα στην οποία να έχει αποκλειστεί. Σίγουρα θα χρειαζόταν αρκετός καιρός και κυρίως μεγάλη ιστορική εμπειρία ώστε οι μάζες, διαφωτισμένες από την προπαγάνδα μας, να κατανοήσουν πλήρως τον κίνδυνο αυτής της ιδέας. *Η έλλειψη μιας τέτοιας κατανόησης ήταν, κατά βάθος, ο πρωταρχικός λόγος για τον οποίο ο μπολσεβικισμός επιβλήθηκε στον αναρχισμό κατά τη ρωσική επανάσταση.*

Ας επιστρέψουμε στα γεγονότα. Από τις αρχές του Σεπτεμβρίου τα γεγονότα επισπεύστηκαν. Οι μάζες είναι έτοιμες να κάνουν μια

κοινωνική επανάσταση. Κάποιοι αρκετά σημαντικοί ξεσηκωμοί (στην Αγία Πετρούπολη, τον Ιούλιο στην Καλούγα και στο Καζάν) και άλλα μαζικά κινήματα το απέδειξαν επαρκώς.

Το μπολσεβίκικο κόμμα ετοιμάζεται πυρετωδώς για τη μεγάλη μάχη. Ο αναβρασμός του είναι λυσοαλέος. Οργανώνει στελέχη των εργατών και των στρατιωτών. Οργανώνει επίσης τα ίδια του τα στελέχη και φτιάχνει, σε περίπτωση επιτυχίας, τη λίστα της νέας κυβέρνησης, με επικεφαλής τον Λένιν. Οι αναρχικοί, από πλευράς τους, κάνουν ό,τι μπορούν για να υποστηρίξουν, να ενθαρρύνουν, να δια φωτίσουν την κίνηση των μαζών.

Ας θυμηθούμε πάνω σε αυτό το θέμα ότι πέραν της μεγάλης διαφοροποίησης σε ζητήματα αρχής που χώριζαν τους αναρχικούς και τους μπολσεβίκους, υπήρχαν ακόμη λιγότερο σημαντικές διαφωνίες ανάμεσα στους μεν και τους δε. Αναφέρουμε δύο που αποτελούσαν αντικείμενο φλογερών συζητήσεων ανάμεσα στους αγωνιστές των δύο τάσεων.

Η πρώτη αφορούσε το εργατικό ζήτημα. Σε αυτό τον τομέα οι μπολσεβίκοι επεδίωκαν –και ετοιμάζονταν να πραγματοποιήσουν– τον λεγόμενο *εργατικό έλεγχο της παραγωγής*, δηλαδή την ανάμειξη των εργατών στη διαχείριση των εργοστασίων. Οι αναρχικοί διαφωνούσαν, λέγοντας πως αυτός ο έλεγχος δεν έπρεπε να μείνει στα χαρτιά· αν οι εργατικές οργανώσεις ήταν ικανές να ασκήσουν *συλλογικό έλεγχο*, τότε ήταν ικανές να διασφαλίσουν οι ίδιες ολόκληρη την παραγωγή. Σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσαμε να εξαλείψουμε κατευθείαν ολόκληρη την ιδιωτική βιομηχανία, αντικαθιστώντας την με τη συλλογική βιομηχανία. Συνεπώς, οι αναρχικοί αρνούσαν το αφηρημένο, αμφίβολο σύνθημα του «*έλεγχου της παραγωγής*». Κήρυτταν την *–προοδευτική αλλά άμεση– απαλλοτρίωση της ιδιωτικής βιομηχανίας από τις οργανώσεις της συλλογικής παραγωγής*. Καλούσαν λοιπόν τις εργατικές μάζες να *ξεκινησουν αμέσως τη δόμηση μιας κοινωνικής οικονομίας*.

Με αυτή την ευκαιρία οφείλω να υπογραμμίσω εδώ ένα σημαντικό σημείο. Είναι απολύτως λάθος –επιμένω εδώ καθώς αυτή η λανθασμένη εκτίμηση υποστηρίχθηκε από ανίδεους ή κακόπιστους

ανθρώπους- ότι κατά τη διάρκεια της ρωσικής επανάστασης οι αναρχικοί το μόνο που ήξεραν να κάνουν ήταν να «καταστρέφουν» ή να «κριτικάρουν», δίχως να μπορούν να σχηματίσουν την παραμικρή θετική δημιουργική ιδέα. Είναι λάθος ότι οι αναρχικοί δεν είχαν οι ίδιοι και επομένως δεν είχαν εκφράσει ιδέες αρκετά καθαρές ως προς την εφαρμογή της ίδιας τους της αντίληψης. Ρίχνοντας μια ματιά στον ελευθεριακό Τύπο της εποχής -την *Γκόλος Τρούντα*, τον *Αναρχισμό*, τη *Ναμπάτ* κ.λπ.- μπορούμε να δούμε ότι όλη αυτή η λογοτεχνία αφθονούσε από καθαρές αναφορές και πρακτικές για τον ρόλο και τη λειτουργία των εργατικών οργανώσεων, όπως και για τον τρόπο δράσης που επέτρεπε σε αυτές τις τελευταίες να αντικαταστήσουν, σε σύνδεση με τους αγρότες, τον κατεστραμμένο καπιταλιστικό και κρατικό μηχανισμό. Δεν ήταν οι καθαρές και πρακτικές ιδέες αυτό που έλειπε από τον αναρχισμό κατά τη ρωσική επανάσταση, όπως προείπαμε, ήταν οι *θεσμοί* που θα μπορούσαν από την αρχή να εφαρμόσουν αυτές τις ιδέες στην καθημερινή ζωή.

Το δεύτερο αμφισβητούμενο σημείο ήταν εκείνο της *Συντακτικής Συνέλευσης*. Συνεχίζοντας την επανάσταση, μετατρέποντάς την σε κοινωνική επανάσταση, οι αναρχικοί φυσικά δεν έβρισκαν κάποια χρησιμότητα στη σύγκληση αυτής της συνέλευσης - θεσμού ουσιαστικά πολιτικού, στείρου, που αποτελούσε εμπόδιο. Οι αναρχικοί προσπαθούσαν λοιπόν να δώσουν στις εργατικές μάζες να καταλάβουν την αχρηστία της Συντακτικής Συνέλευσης, την αναγκαιότητα να την ξεπεράσουν και να την αντικαταστήσουν με οικονομικές και κοινωνικές οργανώσεις μέχρι να ξεκινήσει η κοινωνική επανάσταση. Οι μπολσεβίκοι, ως πραγματικοί πολιτικοί, δίσταζαν να αρνηθούν τη σύγκληση της συνέλευσης. Αντιθέτως, η σύγκληση αυτή βρισκόταν στο πρόγραμμά τους μέσα στα σημαντικά σημεία (παρασκηνιακά ήταν ωστόσο υπέρ της άποψης της διάλυσης της Συντακτικής Συνέλευσης αν, παρά τη φαινομενική λήψη της εξουσίας, αυτή δεν είχε καλή πλειοψηφία από μπολσεβίκους).

Είναι επίσης πολύ ενδιαφέρον να συγκρίνουμε τη στάση των μπολσεβίκων και των αναρχικών την παραμονή της επανάστασης του Οκτωβρίου *απέναντι στα σοβιέτ των εργατών*. Ο αναγνώστης θυμάται ότι εκείνη τη στιγμή τα σοβιέτ λειτουργούσαν σε όλες τις πόλεις ή σε

όλα τα σημαντικά μέρη και ότι πιθανού οι υπέρμαχοι των μπολσεβίκων είχαν τη συντριπτική πλειοψηφία. Το μπολσεβίκικο κόμμα υπολόγιζε να πετύχει την επανάσταση από τη μία με την εξέγερση των σοβιέτ που απαιτούσαν «όλη την εξουσία σε αυτά τα ίδια» και από την άλλη με τη στρατιωτική εξέγερση που θα υποστήριζε την κίνηση των σοβιέτ (οι εργατικές μάζες είχαν την αποστολή να υποστηρίξουν τη μία ή την άλλη).

Σε πλήρη συμφωνία με το πρόγραμμά του, το μπολσεβίκικο κόμμα έδωσε το γενικό σύνθημα της επανάστασης: *Όλη η εξουσία στα σοβιέτ!*

Όσον αφορά τους αναρχικούς, αυτό το σύνθημα τους φαινόταν ύποπτο και υπήρχε λόγος. Γνώριζαν καλά ότι αυτή η συνταγή δεν ανταποκρινόταν καθόλου στις πραγματικές προθέσεις του κόμματος. Γνώριζαν ότι στο κάτω κάτω της γραφής αυτό επεδίωκε *την πολιτική εξουσία, κεντριοποιημένη, για τον εαυτό του* (δηλαδή για την κεντρική επιτροπή του και, τέλος, για τον ηγέτη του τον Λένιν. Αυτός ο τελευταίος, εξάλλου, διεύθυνε όλες τις προπαρασκευαστικές διαδικασίες για τη λήψη της εξουσίας, με τη βοήθεια του Τρότσκι). «Όλη η εξουσία στα σοβιέτ» δεν ήταν, λοιπόν, παρά μια κεκαλυμμένη συνταγή, που κατά βάθος μπορούσε να εκτελεστεί με οποιονδήποτε τρόπο. Γι' αυτό οι αναρχικοί, ενώ ήταν παρτιζάνοι των σοβιέτ των εργατών όπως και κάθε άλλης μορφής οργάνωσης των εργατικών μαζών που καλούσαν να υπηρετήσει τη δόμηση μιας νέας κοινωνίας, δεν δέχονταν την προαναφερθείσα συνταγή ανεπιφύλακτα. Γι' αυτούς η λέξη *εξουσία* υποδείκνυε μια αμφιλεγόμενη συνταγή, παράλογη, δημαγωγική, ύποπτη. Ορίστε πώς εξέφρασαν τις αμφιβολίες τους πάνω σε αυτό το ζήτημα οι αναρχοσυνδικαλιστές, σε ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε με τίτλο: «Φτάσαμε ως το τέλος;» στην έκδοση της εβδομαδιαίας εφημερίδας τους *Γκόλος Τρούντα* (αρ. φύλ. 11, της 20ής Οκτωβρίου του 1917), πέντε ημέρες πριν από την επανάσταση του Οκτωβρίου:

«Η ενδεχόμενη πραγμάτωση της φράσης *Όλη η εξουσία στα σοβιέτ* (ή μάλλον η ανάληψη της πολιτικής εξουσίας), *φτάσαμε ως το τέλος;* Αυτό ήταν όλο; Αυτή η κίνηση θα αποτελείωνε το καταστροφικό έργο της επανάστασης, θα εκτόπιζε οριστικά τα εμπόδια από τον δρόμο για τη

μεγάλη κοινωνική δόμηση, για τη δημιουργική ώθηση της επανάστασης;

Η νίκη των “σοβιέτ” αν είναι τετελεσμένο γεγονός και, ακόμη περισσότερο, η “οργάνωση της εξουσίας” που θα την ακολουθήσει σημαίνουν πραγματικά τη νίκη της *εργασίας*, τη νίκη των *οργανωμένων δυνάμεων των εργαζομένων*, την απαρχή της αληθινής σοσιαλιστικής ανοικοδόμησης; Αυτή η νίκη και αυτή η νέα “εξουσία” θα πετύχουν να βγάλουν την επανάσταση από το αδιέξοδο στο οποίο είναι εγκλωβισμένη; Θα καταφέρουν να χαράξουν νέους ορίζοντες *δημιουργίας* στην επανάσταση, στις μάζες, στην ανθρωπότητα; Θα χαράξουν στην επανάσταση τον *αληθινό δρόμο του εποικοδομητικού έργου*, θα δημιουργήσουν τη δίοδο προς την αποτελεσματική λύση όλων των προβλημάτων της εποχής;

Θα εξαρτηθούν όλα από την ερμηνεία που θα προσδώσουν οι νικητές στη λέξη “εξουσία” και στην έννοια “οργάνωση της εξουσίας”. Θα εξαρτηθούν όλα από τον τρόπο με τον οποίο θα χρησιμοποιηθεί έπειτα η νίκη από τα στοιχεία που θα έχουν τη λεγόμενη “εξουσία” την επομένη της επανάστασης.

Αν με την “εξουσία” θέλουμε να πούμε ότι όλο το δημιουργικό έργο και κάθε οργανωτική δραστηριότητα, κατά μήκος ολόκληρης της χώρας, θα περάσει στα χέρια *των εργατικών και αγροτικών οργανώσεων υποστηριζόμενων* από τις οπλισμένες μάζες. Αν καταλαβαίνουμε ως “εξουσία” το πλήρες δικαίωμα των οργανώσεων αυτών να ομοσπονδοποιούνται φυσικά και ελεύθερα, ασκώντας αυτήν τη δραστηριότητα να ξεκινήσουν τη νέα οικονομική και κοινωνική δόμηση, να άγουν την επανάσταση σε νέους ορίζοντες ειρήνης, οικονομικής ισότητας και πραγματικής ελευθερίας.

Αν το σύνθημα “όλη η εξουσία στα σοβιέτ” δεν σημαίνει την εγκαθίδρυση τζακιών με *πολιτική εξουσία*, τζακιών υποτελών στο κυριότερο πολιτικό και εξουσιαστικό κέντρο του Κράτους.

Τέλος, αν το *πολιτικό κόμμα* που λαχταρά την εξουσία και την κυριαρχία εξαλείφεται μετά τη νίκη και παραχωρεί πραγματικά τη θέση του στην ελεύθερη αυτοοργάνωση των εργαζομένων, αν η “εξουσία

των σοβιέτ” δεν γίνει στην πραγματικότητα μια κρατική εξουσία ενός νέου πολιτικού κόμματος, έτσι, και μόνο έτσι, η νέα κρίση θα μπορέσει να γίνει η τελευταία, θα μπορέσει να σημάνει την απαρχή μιας νέας εποχής.

Αλλά αν θέλουμε με την “εξουσία” να κατανοήσουμε μια δραστηριότητα των *πολιτικών κέντρων* υπό την ηγεμονία ενός *πολιτικού κόμματος*, κέντρων που διευθύνονται από ένα *κύριο πολιτικό ιζάκι* (κεντρική εξουσία), αν η “ανάληψη της εξουσίας από τα σοβιέτ” σημαίνει στην πραγματικότητα τον σφετερισμό της εξουσίας από ένα νέο πολιτικό κόμμα με σκοπό την αναδόμηση, με τη βοήθεια της εξουσίας, ολόκληρης της οικονομικής και κοινωνικής ζωής και την επίλυση των περιπλοκών προβλημάτων της στιγμής και της εποχής, τότε αυτό το νέο στάδιο της επανάστασης *δεν θα είναι, ούτε αυτό, ένα οριστικό στάδιο.*

Στην πραγματικότητα δεν αμφιβάλλουμε ούτε στιγμή ότι η “νέα εξουσία” δεν θα μπορεί σε καμία περίπτωση όχι μόνο να ξεκινήσει την αληθινή “κοινωνική αναδόμηση”, αλλά ούτε να ικανοποιεί ακόμη τις βασικές ανάγκες και τα συμφέροντα του πληθυσμού...

Δεν πιστεύουμε στην πιθανότητα επιτυχίας της κοινωνικής επανάστασης με την πολιτική διαδικασία που θα σημαίνει ότι το έργο της κοινωνικής αναδόμησης, ότι η λύση των μεγάλων, ποικίλων και σύνθετων προβλημάτων των καιρών μας θα ξεκινήσει με μια πολιτική κίνηση, με την ανάληψη της εξουσίας από τα πάνω, κεντρικά...

Όποιος ζήσει, θα μάθει...».

Την ίδια μέρα η «Ομάδα αναρχοσυνδικαλιστικής προπαγάνδας» δημοσίευσε στην *Γκόλος Τρούντα* την παρακάτω προκήρυξη, όπου έπαιρνε ξεκάθαρα θέση σε σχέση με τα γεγονότα:

1. «Στον βαθμό που προσδίδουμε στο σύνθημα “Όλη η εξουσία στα σοβιέτ” διαφορετική έννοια από εκείνη που, κατά τη γνώμη μας, του αποδόθηκε από το μπολσεβίκικο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα “καλούμενο από τα γεγονότα να διευθύνει το κίνημα”, στον βαθμό που δεν πιστεύουμε στις μεγάλες προοπτικές μιας

επανάστασης που ξεκινά με μια *πολιτική* πράξη, ιδιαίτερα με την ανάληψη της εξουσίας, στον βαθμό που εκτιμούμε αρνητικά κάθε κίνηση των μαζών που εκκινείται για πολιτικούς σκοπούς και υπό την επιβολή ενός πολιτικού κόμματος, τέλος, στον βαθμό που αντιλαμβανόμαστε με εντελώς διασορευτικό τρόπο τόσο την αρχή όσο και την απώτερη ανάπτυξη μιας πραγματικής κοινωνικής επανάστασης εκτιμούμε *αρνητικά* την τρέχουσα κίνηση.

2. Αν, ωστόσο, η κίνηση των μαζών εκκινήσει –τότε, ως αναρχικοί– θα συμμετάσχουμε με όση ενέργεια διαθέτουμε. Δεν μπορούμε να μείνουμε έξω από την κίνηση των *επαναστατικών μαζών*, ακόμη κι αν αυτές δεν ακολουθήσουν τον δρόμο και τα καλέσματά μας, ακόμη και αν προβλέπουμε την αποτυχία του κινήματος. Δεν ξηχνάμε ποτέ ότι είναι αδύνατο, άλλωστε, να προβλέψει κανείς εκ των προτέρων την κατεύθυνση και το αποτέλεσμα μιας κίνησης των μαζών. Συνεπώς, θεωρούμε χρέος μας να συμμετέχουμε πάντοτε σε μια τέτοια κίνηση, επιχειρώντας να της προσδώσουμε τη *δική μας* κατεύθυνση, τις *δικές μας* ιδέες, τη *δική μας* αλήθεια».

Η συνέχεια των γεγονότων είναι λίγο πολύ γνωστή. Παραθέτουμε τα γεγονότα συνοπτικά.

Με τη σίγουρη υποστήριξη του στόλου της Κροστάνδης και της πλειονότητας των στρατευμάτων της Αγίας Πετρούπολης, τη διαπιστωμένη αδυναμία της κυβέρνησης Κερένσκι και έχοντας κερδίσει τη συμπάθεια της συντριπτικής πλειονότητας των εργαζόμενων μαζών, η Κεντρική Επιτροπή του μπολσεβίκικου κόμματος όρισε την ημερομηνία της εξέγερσης στις 25 Οκτωβρίου (7 Νοεμβρίου με το νέο ημερολόγιο), ημέρα της σύσκεψης του 2ου Πανρωσικού Συνεδρίου των Σοβιέτ. Αυτή η εξέγερση πράγματι έγινε στην Αγία Πετρούπολη το βράδυ της 25ης Οκτωβρίου. Δεν υπήρχαν ούτε κίνηση των μαζών ούτε μάχες στους δρόμους. Εγκαταλειμμένη από όλους, η προσωρινή κυβέρνηση, αγκιστρωμένη στις χίμαιρες, έδρευε στα χειμερινά ανάκτορα. Την φυλούσε ένα τάγμα «επιλέκτων», ένα τάγμα γυναικών και μια δράκα νέων δόκιμων αξιωματικών. Τα

στρατιωτικά αποσπάσματα που απέκτησαν οι μπολσεβίκοι, με τη στήριξη των πλοίων του βαλτικού οικόλου της Κροστάνδης, τα οποία ήταν ευθυγραμμισμένα στον Νέβα απέναντι από τα χειμερινά ανάκτορα, περικύκλωσαν αυτά τα τελευταία και, ύστερα από σύντομη μικροσυμπλοκή, τα κυρίευσαν. Ο Κερένσκι κατάφερε να φύγει. Τα άλλα μέλη της προσωρινής κυβέρνησης συνελήφθησαν. Η συνηθισμένη κυκλοφορία στους δρόμους της πρωτεύουσας όπως και η γενική όψη της πόλης δεν επηρεάστηκαν καθόλου. Έτσι, στην Αγία Πετρούπολη όλη η «εξέγερση» δεν ήταν παρά μια μικρή στρατιωτική επιχείρηση που έκανε το μπολσεβίκικο κόμμα που στηριζόταν στη συμπάθεια της αχανούς μάζας των εργαζομένων.¹⁵ Η έδρα της προσωρινής κυβέρνησης άδειασε και εγκαταστάθηκε εκεί η νικηφόρα κεντρική επιτροπή του μπολσεβίκικου κόμματος.

Γύρω στις 11 το βράδυ εκείνης της περίφημης ημέρας της 25 Οκτωβρίου βρισκόμουν σε έναν δρόμο της Αγίας Πετρούπολης. Ήταν σκοτεινός και ήρεμος. Από μακριά ακούγαμε κάποιες τουφεκιές αραιά και πού. Ξάφνου, ένα θωρακισμένο αυτοκίνητο με προσπέρασε με μεγάλη ταχύτητα. Από το εσωτερικό του αυτοκινήτου ένα χέρι πέταξε ένα χοντρό πακέτο από φύλλα χαρτιού, τα οποία πέταξαν προς κάθε κατεύθυνση. Έσκυψα και σήκωσα ένα. Ήταν ένα κάλεσμα της νέας κυβέρνησης στους Ρώσους «εργάτες και αγρότες», που τους ανακοίνωνε την πτώση της κυβέρνησης Κερένσκι και, πιο κάτω, τη λίστα της νέας κυβέρνησης με τα ονόματα «των κομισάριων του λαού», με επικεφαλής τον Λένιν. Ένα σύνθετο συναίσθημα δυστυχίας, θυμού, αηδίας και ταυτόχρονα ένα είδος ειρωνικής ικανοποίησης με κυρίευσαν. «Αυτοί οι ηλίθιοι, αν δεν είναι απλώς απατεώνες δημαγωγοί», σκέφτηκα, «πρέπει να φαντάζονται ότι ολοκλήρωσαν τη ρωσική επανάσταση! Ε μάλιστα! Θα δούνε αυτοί... Και οι μάζες θα πάρουν το μάθημά τους!»

¹⁵ΣΤΕ: Την ένοπλη εξέγερση της 25ης Οκτωβρίου την είχε οργανώσει η «Επαναστατική Στρατιωτική Επιτροπή», η οποία συγκροτήθηκε στις 13 Οκτώβρη με πρόεδρο τον Τρότσκι, ύστερα από απόφαση του σοβιέτ της Πετρούπολης στις 9 Οκτώβρη. Κατά πλειοψηφία αποτελούνταν από μέλη του μπολσεβίκικου κόμματος, αλλά περιλάμβανε κι άλλους επαναστάτες, μεταξύ των οποίων και τέσσερις αναρχικούς.

Στη Μόσχα και σχεδόν σε όλη την έκταση της χώρας η ανάληψη της εξουσίας από το μπολσεβίκικο κόμμα δεν πραγματοποιήθηκε με την ίδια ευκολία.

Η Μόσχα έζησε δέκα ημέρες μανιασμένης μάχης. Υπήρξαν πολλά θύματα και πολλές περιοχές της πόλης υπέστησαν ιδιαίτερες ζημιές από τα πυρά του πυροβολικού. Σε άλλες πόλεις, ομοίως, η νίκη υποβαθμίστηκε από τη μεγάλη μάχη. Σε κάποια μέρη, κυρίως ανατολικά και νότια, αυτή η νίκη δεν ήταν οριστική. Γεννήθηκαν σημαντικά αντεπαναστατικά κινήματα, οπλίστηκαν, συγκεκριμοποιήθηκαν και κατέληξαν σε έναν εμφύλιο πόλεμο που διήρκησε μέχρι το τέλος του 1921. Ένα από αυτά τα κινήματα, που διευθυνόταν από τον στρατηγό Ντενίκιν (1919), πήρε τις διαστάσεις επεισοδίου πολύ επικίνδυνου για την μπολσεβίκικη εξουσία. Ξεκινώντας από τις εκτάσεις της Ουκρανίας στο νότιο άκρο της Ρωσίας, ο στρατός του Ντενίκιν το καλοκαίρι του 1919 έφτασε κοντά στα πρόθυρα της Μόσχας (βλέπουμε παρακάτω με ποιον τρόπο απομονώθηκε αυτός ο επικείμενος κίνδυνος). Πολύ επικίνδυνος ήταν, παρομοίως, το κίνημα που ξέσπασε από τον στρατηγό Βράνγκελ, έπειτα από εκείνο του Ντενίκιν στον νότο. Αρκετά απειλητικό υπήρξε αργότερα το κίνημα του ναυάρχου Κολτσάκ στην Ανατολή. Τα άλλα αντεπαναστατικά κινήματα ήταν ήσσονος σημασίας. Σχεδόν όλα αυτά τα κινήματα, εν μέρει, είχαν υποστήριξη και τρέφονταν από τις ξένες επεμβάσεις. Συνοπτικά, μονάχα από τις αρχές του 1922 το μπολσεβίκικο κόμμα μπόρεσε οριστικά να νιώσει ότι ελέγχει την κατάσταση και να επιχειρήσει το έργο που συνέχισε μέχρι τις μέρες μας.

ΟΙ ΡΩΣΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ ΚΑΙ Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Πλησιάζοντας στο τέλος της μελέτης μας, καθώς συνοψίσαμε τη γενική κατάσταση μετά την οριστική νίκη της μπολσεβίκικης επανάστασης, στο πρώτο μέρος του έργου μας δεν θα ασχοληθούμε άλλο με τη χρονολογική σειρά των γεγονότων. Τώρα δουλειά μας θα είναι να αναδείξουμε και να αναλύσουμε *τα αξιοσημείωτα γεγονότα της μπολσεβίκικης περιόδου της ρωσικής επανάστασης*, προκειμένου να μπορέσουμε να σχηματίσουμε ξεκάθαρα τις εκτιμήσεις και τα συμπεράσματα που υπαγορεύει αυτή η ανάλυση.

Ας αποσαφηνίσουμε, αρχικά, ένα γεγονός που δεν είναι αρκετά γνωστό. Πιστοί στις αρχές τους, οι αναρχικοί πήραν μέρος πολύ ενεργά, συχνά καθοριστικά, σε όλες τις κινήσεις των μαζών, σε όλους τους αγώνες που χρειάστηκε να σηκώσει η επανάσταση ενάντια στην αντίδραση. Στις μάχες της Μόσχας, όπως και παντού, οι αναρχικοί ήταν στην πρώτη γραμμή και θυσιάστηκαν ολοκληρωτικά. Επιμένω σε αυτό το σημείο, καθώς πολύ συχνά, από άγνοια ή κακοπιστία, κατηγορούμε τους Ρώσους αναρχικούς ότι κατά τη διάρκεια της επανάστασης περιορίστηκαν σε συζητήσεις και δεν έκαναν τίποτε.

Στη ρωσική επανάσταση η μοίρα της Συντακτικής Συνέλευσης υπήρξε πολύ πρωτότυπη. Όπως έχει ήδη ειπωθεί, οι αναρχικοί ελικρινά αρνούνταν τη σύγκλησή της.¹⁶ Οι μπολσεβίκοι προτίμησαν να φανεί ότι θα την καλέσουν, αποφασισμένοι εκ των προτέρων να την διαλύσουν στην περίπτωση που η πλειοψηφία της –πιθανό στη γενική κατάσταση της στιγμής– δεν ήταν μπολσεβίκικη. Η Συντακτική Συνέλευση κλήθηκε λοιπόν να συνεδριάσει τον Ιανουάριο του 1918. Παρά τις προσπάθειες του μπολσεβίκικου κόμματος που ήταν ήδη τρεις μήνες στην εξουσία, η πλειοψηφία της αποδείχτηκε

¹⁶ΣΤΕ: Άλλοι συγγραφείς (Βικτόρ Σερζ, Πολ Άβρις) υποστηρίζουν ότι η στάση του ρωσικού αναρχικού κινήματος απέναντι στη σύγκληση της Συντακτικής Συνέλευσης δεν ήταν ενιαία. Αναφέρουν ότι η μεγάλη πλειονότητα ήταν σαφώς κατά αυτής, αλλά ότι υπήρχε και μια μειοψηφία υπέρ της ή και αμφιταλαντευόμενη απέναντί της.

αντιμπολσεβίκικη.¹⁷ Ωστόσο, παρά την καίφη αχρηστία αυτής της συνέλευσης, τα έργα της οποίας διαδέχονταν το ένα το άλλο σε μια ατμόσφαιρα γενικής αδιαφορίας, η μπολσεβίκικη κυβέρνηση διάταζε να την διαλύσει. Χρειάστηκε η σχεδόν ουμπρωματική παρέμβαση ενός αναρχικού ώστε να διαλυθεί η Συντακτική Συνέλευση. Το όνομα αυτού του αναρχικού, ενός εκ των καλύτερων συντρόφων μας (που σκοτώθηκε αργότερα στο πόστο του μάγειρα ενός θωρακισμένου τρένου σε μάχη ενάντια στις δυνάμεις του Ντενίκιν) –όνομα στο οποίο πάντα γίνεται λάθος, ακόμη και από τους αναρχικούς συγγραφείς– είναι Ζελεζνιάκοφ (Ανατόλι). Αυτός ο σύντροφος, ναύτης της Κροστάνδης, τέθηκε από την μπολσεβίκικη κυβέρνηση επικεφαλής του αποσπάσματος που φρουρούσε την έδρα της συνέλευσης. Ήδη εδώ και αρκετές μέρες οι ατελείωτοι, βαρετοί και στείροι διάλογοι των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων της συνέλευσης –διάλογοι που παρατεινόταν μέχρι αργά το βράδυ– κούραζαν και προκαλούσαν ανία στο σώμα της φρουράς, που ήταν υποχρεωμένο κάθε φορά να περιμένει το τέλος της και να ξαγρυπνά.¹⁸ Μια νύχτα –οι μπολσεβίκοι και οι σοσιαλιστές επαναστάτες της Αριστεράς είχαν εγκαταλείψει τη συνεδρίαση ύστερα από μια απειλητική δήλωση και οι διάλογοι παρατεινόταν– ο Ζελεζνιάκοφ, επικεφαλής του αποσπάσματος του, μιλησίασε στην πολυθρόνα του προέδρου και είπε: «Διακόψτε τη συνεδρίαση, σας παρακαλώ, οι άντρες μου είναι κουρασμένοι». Συγκυσμένος, αγανακτισμένος, ο πρόεδρος (Β. Τσερνόφ, σοσιαλιστής επαναστάτης της Δεξιάς) διαμαρτυρήθηκε. Ο Ζελεζνιάκοφ επανέλαβε: «Σας λέω ότι το σώμα της φρουράς είναι κουρασμένο. Σας παρακαλώ να φύγετε από την αίθουσα συνεδριάσεων». Η συνέλευση έληξε. Η

¹⁷ΣΤΕ: Για την ακρίβεια, μετά τις εκλογές για τη Συντακτική Συνέλευση οι δεξιοί σοσιαλεπαναστάτες είχαν 370 έδρες σε σύνολο 707, τη στιγμή που οι μπολσεβίκοι είχαν 175. Οι μπολσεβίκοι βγήκαν νικητές των εκλογών, με άνετη πλειοψηφία, στις δύο πρωτεύουσες, την Πετρούπολη και τη Μόσχα, όπου βρισκόταν κυρίως το βιομηχανικό προλεταριάτο. Η ύπαιθρος, αντίθετα, ήταν με τους σοσιαλεπαναστάτες.

¹⁸ΣΤΕ: Ο Βολίν κάνει ένα επουσιώδες λάθος εδώ. Όλοι οι άλλοι συγγραφείς που αναφέρονται στο επεισόδιο της διάλυσης της Συντακτικής Συνέλευσης περιγράφουν ότι αυτή συνέβη την πρώτη κιόλας νύχτα της σύγκλησής της, κι όχι ύστερα από αρκετές μέρες, όπως αναφέρεται εδώ.

μπολοεβίικη κυβέρνηση ειωφελήθηκε από το γεγονός για να δημοσιεύσει την επομένη τη διακήρυξη της διάλυσης της Συντακτικής Συνέλευσης.

ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΜΑΖΩΝ, ΚΡΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΦΥΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Για να κατανοήσει ο αναγνώστης το πραγματικό νόημα, την πραγματική εμβέλεια διάφορων επερχόμενων γεγονότων (μεταξύ άλλων, τη διάρκεια, την πιθανότητα της επιτυχίας και της τελικής ήττας των αντεπαναστατικών κινημάτων), πρέπει να κάνουμε τώρα μια σύνοψη της κατάστασης όχι από την άποψη της γενικής οπτικής, αλλά από εκείνη των επαναστατικών και κοινωνικών αρχών που διακηρύχτηκαν από την επανάσταση, όπως και από την πρακτική εφαρμογή τους.

Κατά τη διάρκεια των κρίσεων και των αποτυχιών που ακολούθησαν μέχρι την επανάσταση του Οκτωβρίου του 1917, δύο θεμελιώδεις ιδέες –επαναστατικές ιδέες που ξέφευγαν από το ελάχιστο σοσιαλιστικό πρόγραμμα και οραματιζόνταν μια πραγματική κοινωνική επανάσταση– γίνονταν σαφείς στους επαναστατικούς κύκλους, όπως επίσης και στο εσωτερικό των εργατικών μαζών.

Η μία ήταν η ιδέα της δόμησης ενός νέου «εργατικού Κράτους» στα ερείπια του αστικού Κράτους, της θέσπισης μιας «εργατικής και αγροτικής κυβέρνησης», της εγκαθίδρυσης της «δικτατορίας του προλεταριάτου».

Η άλλη ήταν αυτή της πέρα για πέρα τροποποίησης της οικονομικής και κοινωνικής βάσης της κοινωνίας χωρίς την καταφυγή σε ένα Κράτος, μια κυβέρνηση και ούτω καθ' εξής, δηλαδή της επίτευξης του στόχου της κοινωνικής επανάστασης και της επίλυσης των προβλημάτων της στιγμής από μια φυσική και ελεύθερη προσπάθεια των εργαζομένων, οικονομική και κοινωνική, στο εσωτερικό των οργανώσεών τους, έχοντας ήδη ανατρέψει την τελευταία κυβέρνηση.

Προκειμένου να συντονιστεί η δράση των εργαζομένων, η πρώτη ιδέα έθετε ως προϋπόθεση την ανάληψη της πολιτικής εξουσίας, την εγκαθίδρυση μιας δικτατορικής κυβέρνησης και την οργάνωση ενός νέου «προλεταριακού» Κράτους. Η άλλη ιδέα προέβλεπε την απουσία κάθε κρατικής οργάνωσης, την ομοσπονδιακή συμφωνία των οργανώσεων της τάξης (σωματείων, συνεταιρισμών, κάθε είδους ένωσης

κ.λπ.), τη φυσική συνοχή που ξεκινούσε από τα κάτω, όχι την πολιτική και κρατική συγκεντροποίηση αλλά την οικονομική και τεχνική, σύμφωνα με τις πραγματικές ανάγκες.

Οι δύο αντιλήψεις οραματιζόνταν, μεταξύ άλλων, την ύπαρξη των σοβιέτ (εργατικών συμβουλίων), ακόμη και πολυάριθμων άλλων εργατικών οργανώσεων ως κυττάρων της νέας κοινωνίας. Αλλά ενώ η πρώτη αντίληψη προέβλεπε κυρίως πολιτικά κύτταρα, η δεύτερη προϋπέθετε τις οικονομικές και κοινωνικές οργανώσεις.

Η πρώτη ιδέα αναφέρθηκε, διαδόθηκε, δέχτηκε την υπεράσπιση του κρατικού Κομμουνιστικού Κόμματος (των μπολσεβίκων). Πολύ καλά οργανωμένοι, όλο και μαζικότεροι, έχοντας επικεφαλής ικανούς διανοούμενους, διέθεταν έναν στρατό αγκιτατόρων, προπαγανδιστών, συγγραφέων, που δεν έκαναν πίσω με τίποτε και γνώριζαν να εφαρμόσουν με επιδεξιότητα όλες τις συνταγές της δημαγωγίας· αυτό το κόμμα πολύ σύντομα είχε όλο και μεγαλύτερη απήχηση στις μάζες.

Όσον αφορά την άλλη αντίληψη, δεν μπορούσε να την υπερασπιστεί ή να τη διαδώσει παρά ένας περιορισμένος αριθμός ελευθεριακών προπαγανδιστών.

Το λαϊκό ρεύμα, από μόνο του, προχωρούσε παραπέρα την κρατική αντίληψη των μπολσεβίκων. Οι μάζες προχωρούσαν σθεναρά προς την πραγματική κοινωνική επανάσταση. Αλλά ενθουσιασμένες από τα φλογισμένα συνθήματα και την εκτεταμένη δραστηριότητα των μπολσεβίκων, παρασυρμένες από τις υποσχέσεις τους ότι θα επιλύσουν, μέσω της «κυβέρνησης της δικτατορίας του προλεταριάτου», τα αθέατα προβλήματα, ο εργαζόμενος λαός τούς έδειξε την εμπιστοσύνη και τη συνεισφορά του.

Η μάχη ανάμεσα στις δύο ιδέες ήταν άνιση.

Όπως είδαμε, οι εργατικές μάζες υποστήριζαν το Κομμουνιστικό Κόμμα στον αγώνα του για την εξουσία. Τέλη του Οκτωβρίου του 1917 αυτό το κόμμα επιτέθηκε στην αδύναμη κυβέρνηση Κερένσκι και την ανέτρεψε. Η νέα μπολσεβίκικη κυβέρνηση εγκαταστάθηκε άμεσα στον διαθέσιμο θρόνο. Ο Λένιν ήταν αρχηγός της. Σε αυτόν τον τελευταίο

και στο κόμμα του ανατέθηκε από εδώ και οιο εξής το έργο της αντιμετώπισης όλων των προβλημάτων της επανάστασης.

Η ιδέα του κρατισμού υπερίσχυσε. Ήταν αυτή που θα εκδηλωνόταν. Πολύ σύντομα θα δούμε και με ποιον τρόπο.

Κατά την ελευθεριακή θέση ήταν οι ίδιες οι εργατικές μάζες που έπρεπε, μέσω της ευρείας και ισχυρής δράσης τους, να επιμεληθούν της λύσης των διαρθρωτικών προβλημάτων της κοινωνικής επανάστασης. Ο ρόλος των «ελίτ», όπως των αντιλαμβάνονταν οι ελευθεριακοί, έπρεπε να περιορίζεται στο να *βοηθάει* τις μάζες, να τις *διδάσκει*, να τις *συμβουλεύει*, να τις ωθεί προς τη μία ή την άλλη πρωτοβουλία, να τις υποστηρίζει στη δράση τους, αλλά κυρίως να μην τις διευθύνει κυβερνητικά. Η θεμελιώδης ιδέα των ελευθεριακών ήταν η εξής: η αίσια επίλυση των προβλημάτων της κοινωνικής επανάστασης δεν μπορούσε παρά να είναι συλλογικό έργο των εκατομμυρίων ανθρώπων που θα την τροφοδοτούσαν με τις πρωτοβουλίες τους, τις δυνάμεις τους, τις ικανότητές τους, τις δεξιότητές τους, τις ευρείες, ποικίλες και γόνιμες γνώσεις τους. Μέσω πολλών και διάφορων οργανώσεων, οι εργατικές μάζες έπρεπε, κατά τους ελευθεριακούς, να μπορούν να πιέσουν αποτελεσματικά πριν από την κοινωνική επανάσταση και να φτάσουν σε μια πρακτική λύση όλων αυτών των προβλημάτων.

Η μπολσεβίκικη θέση ήταν διαμετρικά αντίθετη. Κατά τους μπολσεβίκους η *ελίτ*, η υποτιθέμενη «εργατική» κυβέρνηση, ασκώντας την αποκαλούμενη «δικτατορία του προλεταριάτου» έπρεπε να επιμεληθεί να ωθήσει τον κοινωνικό μετασχηματισμό προς τη λύση των φοβερών προβλημάτων. Οι μάζες έπρεπε να βοηθήσουν αυτή την *ελίτ*, εκτελώντας τις αποφάσεις της, τα διατάγματά της, τις εντολές της, τους νόμους της.

Τελικά, αυτή ήταν μια κυβέρνηση διανοούμενων, δογματικών μαρξιστών, που ανέβηκε στην εξουσία και ξεκίνησε τη δράση της με διατάγματα και πράξεις στις οποίες οι μάζες ήταν εξαναγκασμένες να συναινέσουν και να τις εφαρμόσουν.

Αυτή η κυβέρνηση λειτούργησε. Η επίδραση του κρατισμού ξεκίνησε.

Από την αρχή η κυβέρνηση και ο αρχηγός της, ο Λένιν, προσποιούνταν ότι είναι πιστοί εκτελεστές της Θέλησης του εργαζόμενου λαού· σε κάθε περίπτωση ότι έπρεπε να δικαιολογήσουν στον λαό τις αποφάσεις τους, τις χειρονομίες τους, τις κινήσεις τους (έτσι, για παράδειγμα, ο Λένιν θεωρούσε απαραίτητη τη δικαιολόγηση σε αυτό τον λαό της διάλυσης της Συντακτικής Συνέλευσης μπροστά στην Εκτελεστική Επιτροπή των σοβιέτ). Αυτό λειτούργησε αρκετά καλά, μέχρι τη μέρα που η θέληση της «κυβέρνησης» βρέθηκε για πρώτη φορά σε διαμάχη με εκείνη του «λαού».

Αυτό έγινε με την ευκαιρία της επίθεσης της Γερμανίας τον Φεβρουάριο του 1918.

Την επομένη της επανάστασης του Οκτωβρίου ο γερμανικός στρατός που διεξήγε επιχείρηση ενάντια στη Ρωσία παρέμεινε για λίγο ανενεργός. Η γερμανική διοίκηση δίσταζε, περίμενε τα γεγονότα, συσκεπτόταν, έκανε διαπραγματεύσεις. Αλλά τον Φεβρουάριο του 1918 αποφάσισε να εξαπολύσει επίθεση ενάντια στην επαναστατική Ρωσία. Έπρεπε να πάρουμε θέση. Κάθε αντίσταση ήταν αδύνατη, ο ρωσικός στρατός δεν μπορούσε να την αντικρούσει. Χρειαζόταν να βρεθεί μια επαρκής λύση για τη γενική κατάσταση των πραγμάτων. Αυτή η λύση έπρεπε, ταυτόχρονα, να επιλύσει το κύριο πρόβλημα της επανάστασης: αυτό του πολέμου.

Η κατάσταση παρουσίαζε μονάχα δύο ενδεχόμενες λύσεις:

A. Να εγκαταλειφθεί το μέτωπο, να αφεθεί ο γερμανικός στρατός να περιπλανηθεί στις ακανείς εκτάσεις της χώρας που ήταν σε πλήρη επανάσταση, να παρασυρθεί στα βάθη της χώρας, να απομονωθεί, να διαχωριστεί από τη βάση εφοδιασμού του, να του γίνει ανταρτοπόλεμος, να αποθαρρυνθεί, να αποδιοργανωθεί κ.λπ. κι έτσι να υπερασπιστούμε την κοινωνική επανάσταση.

B. Να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις με τη γερμανική διοίκηση, να της προταθεί ειρήνη, να επεξεργαστεί και να αποδεχτεί αυτή την πρόταση, ή κάτι τέτοιο.

Την πρώτη λύση υποστήριζε η ιεράσια ιδιαιδιότητα των εργατικών οργανώσεων, όπως και των σοσιαλιστών επαναστατών της Αριστεράς, των μαξιμαλιστών, των αναρχικών. Ήμαστε της άποψης ότι μόνος ικανός τρόπος αντίδρασης ήταν εκείνος της κοινωνικής επανάστασης. Μόνο αυτή θα επέτρεπε τη διαπραγμάτευση με τον γερμανικό λαό που είχε εξαντληθεί από τους στρατηγούς του· μόνο αυτή εγγυόταν ένα μεγάλο ξέσπασμα της επανάστασης στη Γερμανία και αλλού.

Ορίστε τι έγραφε σε σχέση με αυτό το θέμα η αναρχοσυνδικαλιστική *Γκόλος Τρούντα* της Αγίας Πετρούπολης (αρ. φύλλου 27, 24 Φεβρουαρίου του 1918), σε ένα άρθρο με τίτλο «Από το επαναστατικό πνεύμα»:

«Εδώ είμαστε σε μια κρίσιμη καμπή της επανάστασης. Υπάρχει μια κρίση που μπορεί να αποβεί μοιραία. Σήμανε η ώρα μιας εκπληκτικής σαφήνειας και μιας εξαιρετικής τραγικότητας. Επιτέλους η κατάσταση είναι ξεκάθαρη. Το ζήτημα πρόκειται να επιλυθεί άμεσα. Σε κάποιες ώρες θα γνωρίζουμε αν η κυβέρνηση υπογράφει την ειρήνη με τη Γερμανία. Όλο το μέλλον της ρωσικής επανάστασης και επίσης τα επικείμενα γεγονότα παγκοσμίως κρίνονται από εκείνη την ημέρα, από εκείνη τη στιγμή.

Οι όροι τίθενται από τη Γερμανία χωρίς υπεκφυγές και χωρίς επιφυλάξεις. Από εδώ και στο εξής γνωρίζουμε τις ιδέες πολλών “διακεκριμένων” μελών των πολιτικών κομμάτων, όπως και εκείνων της κυβέρνησης. Δεν υπάρχει πουθενά ενότητα στις απόψεις. Στους μπολσεβίκους υπάρχει ασυμφωνία. Ασυμφωνία υπάρχει και στους σοσιαλιστές επαναστάτες της Αριστεράς. Ασυμφωνία και στο Συμβούλιο των Κομισάριων του Λαού.¹⁹ Ασυμφωνία στο σοβιέτ της Αγίας Πετρούπολης και στην Εκτελεστική Επιτροπή των Σοβιέτ. Ασυμφωνία στις μάζες, τις φάμπρικες, στα εργοστάσια και στους στρατώνες. Η άποψη της επαρχίας δεν είναι ακόμη επαρκώς γνωστή... (το είπαμε παραπάνω: η άποψη των σοσιαλιστών επαναστατών της Αριστεράς όπως και εκείνη των εργαζόμενων μαζών της Αγίας

¹⁹ΣτΕ: «Συμβούλιο (ή αλλιώς σοβιέτ) των Κομισάριων του Λαού» λεγόταν το υπουργικό συμβούλιο ή αλλιώς η «επαναστατική κυβέρνηση» μετά τον Οκτώβρη.

Πετρούπολης και της επαρχίας διαμορφώνονται έπειτα, ως εκθρική προς την υπογραφή συνθήκης ειρήνης με τους Γερμανούς στρατηγούς). «Η καθυστέρηση του γερμανικού τελεσίγραφου είναι σαράντα οκτώ ώρες. Υπό αυτές τις συνθήκες, θέλουμε δεν θέλουμε, το ζήτημα θα είναι υπό συζήτηση, η απόφαση θα ληφθεί βιαστικά, αυστηρά από τους κυβερνητικούς κύκλους. Και αυτό είναι το χειρότερο από όλα...

Όσον αφορά τη δική μας άποψη, οι αναγνώστες μας την γνωρίζουν. Ήμαστε εξαρχής ενάντια στις «ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις». Σήμερα στεκόμαστε ενάντια στην υπογραφή της συνθήκης ειρήνης. Είμαστε *υπέρ της άμεσης και ενεργητικής οργάνωσης μιας αντίστασης του σώματος των παριζάνων*. Εκτιμούμε ότι το τηλεγράφημα της κυβέρνησης που αιτείται την ειρήνη πρέπει να ακυρωθεί, πρέπει η πρόκληση να γίνει αποδεκτή και η μοίρα της επανάστασης να παραδοθεί άμεσα, ειλικρινά, στα χέρια των προλετάρων ολόκληρου του κόσμου.

Ο Λένιν επιμένει στην υπογραφή της ειρήνης. Και αν είναι βάσιμες οι πληροφορίες μας, η μεγάλη πλειονότητα θα καταλήξει να τον ακολουθήσει. Η συνθήκη θα υπογραφεί. Μονάχα η βαθιά πεποίθηση ότι στο τέλος *δεν θα ηγηθεί* αυτή η επανάσταση μας επιτρέπει να μη θεωρήσουμε αυτό το ενδεχόμενο *επικίνδυνο*. Αλλά με αυτή την κατάληξη η ειρήνη θα αποτελέσει *πολύ ισχυρό χτύπημα* στην επανάσταση, *αναιρώντας την, παραμορφώνοντάς την* για πολύ καιρό, για τα οποία είμαστε απολύτως πεπεισμένοι.

Γνωρίζουμε την επιχειρηματολογία του Λένιν, κυρίως από το άρθρο του: «Από την επαναστατική φράση», εφημερίδα *Πράβντα*, αρ. φύλ. 31. Αυτή η επιχειρηματολογία δεν μας έπεισε.»

Ο συγγραφέας ασκεί έπειτα σφοδρή κριτική στην επιχειρηματολογία του Λένιν και του αντιπαραθέτει μια άλλη για να καταλήξει ως εξής:

«Είμαστε βαθιά πεπεισμένοι ότι η αποδοχή της ειρήνης που προτάθηκε θα επιβαρύνει την επανάσταση, θα την υποβαθμίσει, για πολύ καιρό θα την κάνει ασθενική, αναιμική, κλωμιασμένη... Η αποδοχή της ειρήνης θα κύριωνε την επανάσταση, θα την γονάτιζε, θα

της έκοβε τα φτερά, θα την υποχρέωνε να έρπει... Καθώς το επαναστατικό πνεύμα, ο μεγάλος ενθουσιασμός του αγώνα, αυτή η εντυπωσιακή απογείωση της μεγαλειώδους ιδέας της απελευθέρωσης του κόσμου θα έφθιναν.

Και για τον κόσμο η λάμψη της θα έσβηνε.»

Η πλειοψηφία της Κεντρικής Επιτροπής του Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος αποφάνθηκε αρχικά υπέρ της πρώτης λύσης. Αλλά ο Λένιν, σαν πραγματικός δικτάτορας, φοβόταν αυτή την τολμηρή λύση. Αντιθέτως, επικαλέστηκε τον κίνδυνο του θανάτου της επανάστασης σε περίπτωση μη αποδοχής της προσφερόμενης ειρήνης. Ανακήρυξε την αναγκαιότητα μιας «ανάπαυλας» που θα επέτρεπε τη δημιουργία ενός τακτικού στρατού. Αψήφησε την άποψη των μαζών και των ιδίων των συντρόφων του. Απειλхам αυτούς τους τελευταίους ότι θα αποποιηθεί κάθε ευθύνης και θα αποσυρθεί αμέσως αν η επιθυμία του δεν εκτελούνταν. Οι σύντροφοι, με τη σειρά τους, φοβούνταν να χάσουν «τον μεγάλο ηγέτη της επανάστασης». Ενέδωσαν. Οι ειρήνη υπογράφηκε.

Έτσι, για πρώτη φορά, η «δικτατορία του προλεταριάτου» επιβλήθηκε στο προλεταριάτο. Για πρώτη φορά η μπολσεβίκικη εξουσία κατάφερε να τρομοκρατήσει τις μάζες, να αντικαταστήσει την επιθυμία τους με τη δική της, να επιβάλει το κύρος της, να δράσει σαν αρχηγός τους, περιφρονώντας την άποψη των υπολοίπων...

Η συνθήκη ειρήνης του Μπρεστ - Λιτόφσκ επιβλήθηκε στον εργαζόμενο λαό από την μπολσεβίκικη κυβέρνηση, η οποία κατάφερε να συντριψει την αντίσταση των μαζών, πετύχει την υπακοή τους, την υποχρεωτική παθητικότητά τους.

Αυτό ήταν το αποτέλεσμα της πρώτης σημαντικής ασυμφωνίας ανάμεσα στη νέα κυβέρνηση και τον κυβερνώμενο λαό. Αυτό ήταν το πρώτο βήμα - το πιο δύσκολο. Η συνέχεια ήταν πολύ πιο εύκολη. Έχοντας καταπατήσει ήδη μία φορά τη θέληση του λαού δίχως να υπάρξουν συνέπειες, έχοντας αρπάξει την πρωτοβουλία για δράση, η νέα εξουσία, ως το πούμε έτσι, ικέταξε ένα λάσο γύρω από την επανάσταση. Από εδώ και πέρα δεν έμενε παρά να συνεχίσει να το σφίγγει για να υποχρεώσει τις μάζες να συρθούν στη συνέχεια, για να

τις κάνει να εγκαταλείψουν οια χέρια της κάθε πρωτοβουλία, για να της υποτάξει εξολοκλήρου οηη δικαιοδοσία της και, τελικά, για να περιορίσει όλη την επανάσταση στο πλαίσιο μιας δικτατορίας.

Το οποίο πράγματι συνέβη. Καθώς αυτή είναι, μοιραία, η στάση ολόκληρης της κυβέρνησης. Αυτή είναι, μοιραία, η πορεία κάθε επανάστασης που αφήνει ανέπαφες τις αρχές του κρατισμού, της πολιτικής, της διακυβέρνησης. Αργά ή γρήγορα ήρθε η πρώτη διαφωνία ανάμεσα στους κυβερνώντες και τους κυβερνώμενους. Αυτή η διαφωνία είναι ακόμη πιο μοιραία από μια κυβέρνηση η οποία πάντα αδυνατεί να επιλύσει τα προβλήματα μιας μεγάλης επανάστασης. Παρά το γεγονός αυτό, πάντοτε κάθε κυβέρνηση θέλει να έχει δικιο, να παίρνει η ίδια τις πρωτοβουλίες, να κρατά για τον εαυτό της την αλήθεια, την υπευθυνότητα, τη δράση... Αυτή η διαφωνία είναι πάντα πλεονεκτική για τους κυβερνώντες. Και έπειτα η κάθε πρωτοβουλία περνάει, εξίσου μοιραία, σε αυτούς τους κυβερνώντες, που γίνονται έτσι απόλυτοι άρχοντες εκατομμυρίων κυβερνώμενων. Με αυτό το δεδομένο, οι άρχοντες αγκιστρώνονται στην εξουσία, σε πείσμα της ανικανότητάς τους, της ανεπάρκειάς τους, της μοχθηρίας τους... Αντιθέτως, πιστεύουν ότι είναι οι μόνοι φορείς της αλήθειας. Υπερασπίζονται τον εαυτό τους απέναντι σε κάθε εναντίωση, εξαγοράζουν τα πάντα, δημιουργούν προνόμια στα οποία στηρίζονται, οργανώνουν τις απαραίτητες δυνάμεις για να τους υποστηρίξουν, αναχαιτίζουν την κάθε αντίσταση, καταδιώκουν όλους όσοι δεν θέλουν να υποκλιθούν προς ευχαρίστησή τους, ψεύδονται, εξαπατούν, μαίνονται, σκοτώνουν...

Πράγμα το οποίο, μοιραία, συνέβη και στη ρωσική επανάσταση.

Μόλις θρονιάστηκε για τα καλά στην εξουσία, έχοντας οργανώσει τον στρατό και την αστυνομία, έχοντας χτίσει ένα νέο Κράτος αποκαλούμενο «εργατικό», η μπολσεβίκικη κυβέρνηση, απόλυτος άρχοντας, πήρε στα χέρια της οριστικά την επικείμενη μοίρα της επανάστασης. Σιγά-σιγά, αναλογικά με την αύξηση των δυνάμεων εξαναγκασμού και καταστολής, η κυβέρνηση κρατικοποίησε και μονοπώλησε τα πάντα, απολύτως τα πάντα, μέχρι και τον λόγο, μέχρι και τη σκέψη.

Αυτό ήταν το Κράτος –επομένως η *κυβέρνηση*– που κυριεύσε όλη τη γη, το σύνολο του εδάφους. Έγινε ο πραγματικός *ιδιοκτήτης*. Οι αγρότες, σιγά-σιγά αλλά με όρους μαζικότητας, μετατράπηκαν σε κολίγους του Κράτους.

Αυτή ήταν η *κυβέρνηση* που οικειοποιήθηκε τα εργοστάσια, τις φάμπρικές, τα ορυχεία, όλα τα μέσα παραγωγής, κατανάλωσης, επικοινωνίας κ.λπ.

Αυτή ήταν η *κυβέρνηση* που σφετερίστηκε το *δικαίωμα στην πρωτοβουλία*, την τεχνική οργάνωση, τη δημόσια διοίκηση, τη διεύθυνση, σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Αυτή, τέλος, ήταν η *κυβέρνηση* που έγινε μοναδικός αφέντης του Τύπου της χώρας. Όλες οι εκδόσεις, όλες οι δημοσιεύσεις της ΕΣΣΔ –μέχρι και οι επαγγελματικές κάρτες– έγιναν ή, το λιγότερο, ελέγχονταν αυστηρά από το Κράτος.

Εν συντομία, το Κράτος, η κυβέρνηση, έγινε τελικά ο μοναδικός κάτοχος της αλήθειας, ο μοναδικός ιδιοκτήτης όλων των αγαθών, υλικών και πνευματικών, μοναδικός πρωτοπόρος, οργανωτής, ενορχηστρωτής ολόκληρης της ζωής της χώρας, σε όλες τις εκφάνσεις της.

Τα 150 εκατομμύρια κατοίκων μετατράπηκαν σιγά-σιγά σε απλούς εκτελεστές κυβερνητικών εντολών, σε απλούς σκλάβους της κυβέρνησης και των αναρίθμητων πρακτόρων της.

Όλες οι οικονομικές, κοινωνικές ή άλλες οργανώσεις, χωρίς εξαίρεση, ξεκινώντας από τα σοβιέτ και καταλήγοντας στα μικρότερα κύτταρα, έγιναν απλά διοικητικά υποκαταστήματα της κρατικής επιχείρησης, υποκαταστήματα εντελώς υπόλογα στο κεντρικό διοικητικό συμβούλιο –την κυβέρνηση–, εποπτευόμενα από κοντά από τους πράκτορες αυτής της τελευταίας –την αστυνομία–, στερούμενα τον ίσκιο της οποίας ανεξαρτησίας.

Η αυθεντική και λεπτομερής ιστορία αυτής της ολοκληρωμένης εξέλιξης –φανταστική, εκπληκτική ιστορία, μοναδική στον κόσμο...–

διαρκεί το πολύ δύο-τρία χρόνια και άξιζε από μόνη της έναν τόμο. Εδώ ήμασταν υποχρεωμένοι να συμπυκνώσουμε και δεν της αφιερώσαμε παρά μια μικρή περίληψη.

Να συμπληρώσουμε μια λεπτομέρεια, καθώς από άποψη *χρονολογικής σειράς* η περίληψή μας αντέστρεψε κάπως τη σειρά των γεγονότων.

Μόλις πήρε την εξουσία, και έχοντας στην κατοχή του στρατιωτικές δυνάμεις, το πιο εύκολο πράγμα για το μπολσεβίκικο κόμμα ήταν η κρατικοποίηση των εργατικών οργανώσεων, των μέσων μεταφοράς και επικοινωνίας, της μεταλλευτικής παραγωγής, της βαριάς βιομηχανίας, του χονδρεμπορίου. Στην πραγματικότητα, από εκείνο το σημείο ξεκίνησε η κρατικοποίηση.

Το πιο δύσκολο ήταν η οικειοποίηση *του εδάφους*, η κατάργηση του ιδιώτη αγρότη, η κρατικοποίηση της *γεωργίας*. Αυτό το έργο ολοκληρώθηκε τελευταίο, ύστερα από χρόνια μανιασμένων μαχών.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Αφού οτιδήποτε είναι απαραίτητο για την εργασία του ανθρώπου –να το πούμε διαφορετικά, οτιδήποτε είναι κεφάλαιο– στη σύγχρονη Ρωσία ανήκει στο Κράτος, σε αυτήν τη χώρα επικρατεί ένας ολοκληρωτικός κρατικός *καπιταλισμός*. Κρατικός καπιταλισμός: αυτό είναι το πολιτικό, οικονομικό, χρηματοπιστωτικό και κοινωνικό σύστημα στην ΕΣΣΔ, με όλες τις λογικές συνέπειες στον ηθικό και πνευματικό τομέα και σε άλλους.

Για τον εργαζόμενο το ουσιαδές σε αυτό το σύστημα είναι το εξής: κάθε εργαζόμενος, ό,τι κι αν είναι, στο κάτω-κάτω της γραφής είναι *μισθωτός* του Κράτους. Το Κράτος είναι ο μοναδικός εργοδότης του. Αν ο εργάτης διακόψει τη σύμβαση με αυτό τον εργοδότη δεν μπορεί να δουλέψει πουθενά. Συνεπώς, το Κράτος-εργοδότης μπορεί να κάνει ό,τι θέλει με τον εργάτη. Και αν για οποιονδήποτε λόγο αυτός ο τελευταίος βρεθεί στον δρόμο, δεν του μένει παρά να πεθάνει της πείνας, εκτός αν τα βγάλει πέρα όπως μπορεί. Και δεν είναι μόνο αυτό. Το σύστημα θέλει το Κράτος-εργοδότη να είναι ταυτόχρονα δικαστής, δεσμοφύλακας και δήμιος για κάθε πολίτη, για κάθε εργαζόμενο. Το Κράτος του παρέχει δουλειά, το Κράτος πληρώνει, το Κράτος επιβλέπει, το Κράτος προσλαμβάνει και διευθύνει κατά το δοκούν, το Κράτος τον εκπαιδεύει, το Κράτος τον δικάζει, το Κράτος τον τιμωρεί, το Κράτος τον φυλακίζει, το Κράτος τον εξορίζει ή τον εκτελεί... Εργοδότης, προστάτης, επόπιτης, εκπαιδευτής, δικαστής, δεσμοφύλακας, δήμιος – τα πάντα, απολύτως τα πάντα, στο ίδιο πρόσωπο: αυτό του φανταστικού, πανταχού παρόντος, παντοδύναμου Κράτους...

Όπως βλέπει ο αναγνώστης, αυτό το σύστημα είναι εκείνο της *απόλυτης, της πλήρους υποδούλωσης του εργαζόμενου λαού*: φυσική και ηθική υποδούλωση. Αυτό ήταν το εκπληρωμένο έργο της Ρωσίας, μέσω του μπολσεβίκικου κόμματος, από το 1917 μέχρι σήμερα. Και αυτό είναι σήμερα το αποτέλεσμα του συγκεκριμένου έργου.

Το μπολσεβίκικο κόμμα επεδίωκε αυτό το αποτέλεσμα; Έφτασε σε αυτό ηθελήμενα;

Σίγουρα όχι. Αναμφίβολα οι καλύτεροι εκπρόσωποι του φιλοδοξούσαν ένα σύστημα που θα ειπέριπε τη δόμηση του πραγματικού σοσιαλισμού, ανοίγοντας τον δρόμο προς τον ολοκληρωμένο κομμουνισμό. Θα προσπαθήσω να καταγράψω εδώ αυτά που μου εξομολογήθηκε πριν από μερικά χρόνια ένας Ρώσος μπολσεβίκος, επιφανής και ειλικρινής, κατά τη διάρκεια μιας σύντομης, παθιασμένης συζήτησης: «Σίγουρα, λέει, έχουμε παρασρατήσει και οδηγηθεί εκεί που δεν θέλουμε να πάμε... Αλλά προσπαθούμε να τα βγάλουμε πέρα και θα τα καταφέρουμε...».

Αντιθέτως, μπορούμε να είμαστε απολύτως σίγουροι ότι δεν θα τα καταφέρουν, ότι ποτέ δεν θα τα βγάλουν πέρα. Καθώς η δύναμη της λογικής των πραγμάτων, η ανθρώπινη ψυχολογία, η αλληλουχία των υλικών γεγονότων, η προκαθορισμένη σειρά των αιτιών και των αποτελεσμάτων στο κάτω-κάτω της γραφής είναι ισχυρότερες από τις φιλοδοξίες των ατόμων.

Το μπολσεβίκικο κόμμα επεδίωξε να δομήσει τον σοσιαλισμό μέσω ενός Κράτους, μιας κυβέρνησης, μιας εξουσιαστικής πολιτικής κίνησης. Καταλήγει, μοιραία, σε έναν κρατικό καπιταλισμό- τερατώδη, θανατηφόρο, δολοφονικό.

Και όσο περισσότερο αποδεικνύεται ότι οι αρχηγοί του κόμματος ήταν ειλικρινείς, ενεργητικοί, ικανοί, ευνοημένοι από τις συνθήκες, ακολουθούμενοι, υποστηριγμένοι από τις μάζες, τόσο ευκολότερα προκύπτει το ιστορικό συμπέρασμα που διέπει το έργο τους.

Αυτό το συμπέρασμα είναι το εξής: *κάθε προσπάθεια να εκπληρωθεί η κοινωνική επανάσταση με τη βοήθεια ενός Κράτους, μιας κυβέρνησης και μιας πολιτικής κίνησης καταλήγει μοιραία στον κρατικό καπιταλισμό, τον χειρότερο των καπιταλισμών.*

Αυτό είναι το παγκόσμιο μάθημα από τη φανταστική μπολσεβίκικη εμπειρία, μάθημα που επιβεβαιώνει εντελώς την αναρχική θέση και σύντομα θα βρίσκεται στη διάθεση όλων.

ΤΑ ΑΝΔΡΑΓΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ο κρατικός καπιταλισμός –οιον οιοίο, όπως εξομολογήθηκαν οι ειλικρινείς κομμουνιστές, κατέληξε ο μπολσεβικισμός στη Ρωσία– επέφερε τουλάχιστον αξιόλογα αποιελέσματα; Πραγματοποίησε κάποια πρόοδο; Θα μπορούσε να εξυπηρετήσει σαν γέφυρα προς τον επικείμενο πραγματικό κοινωνικό μετασχηματισμό; Θα μπορούσε να τον διευκολύνει;

Μέχρι στιγμής τα μεγάλα και οριστικά ανδραγαθήματα του μπολσεβίκικου Κράτους ήταν τα παρακάτω:

1. Κατάφερε να δημιουργήσει *έναν επικίνδυνο στρατό*, αν όχι για τους εξωτερικούς εχθρούς τουλάχιστον για τον εσωτερικό εχθρό, αυτόν που αρνήθηκε να γίνει σκλάβος του νέου καπιταλισμού.
2. Κατάφερε, από την άλλη, να στρατιωτικοποιήσει τις ίδιες τις τάξεις του διευθύνοντος κόμματος, σχηματίζοντας, με την μπολσεβίκικη νεολαία, *ένα ειδικό στρατιωτικό σώμα*– τύπου πολιτοφυλακής ή εθνοφρουράς. Η νέα κυβέρνηση μπορούσε να υπολογίζει κυρίως σε αυτό το νέο ειδικό σώμα. Με τη βοήθεια αυτών των ειδικών σωμάτων η μπολσεβίκικη κυβέρνηση πάταξε την επαναστατική εξέγερση της Κροστάνδης το 1921 και όποτε χρειάζεται πνίγει στο αίμα τις απεργίες, τις εξεγέρσεις και τις πολλές διαδηλώσεις για τις οποίες δεν άρθρωσε ούτε μία λέξη ο μπολσεβίκικος Τύπος.
3. Κατάφερε επίσης να σχηματίσει *μια πανίσχυρη αστυνομία*, τακτική και εντελώς μυστική, ίσως την πρώτη μυστική αστυνομία που πέτυχε, μέχρι τις μέρες μας, να διατηρήσει την υπακοή ενός πληθυσμού υποδουλωμένου, εξαπατημένου, εκμεταλλεζόμενου, λιμασμένου. Κατάφερε κυρίως να αναπτύξει τον χαφιεδισμό σε σημείο να θεωρείται μεγάλη αρετή του πολίτη. Κάθε μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος –και κάθε πιστός πολίτης ακόμη– είναι δεσμευμένος να βοηθάει την Γκε Πε Ου, να της αναφέρει τις ύποπτες περιπτώσεις, να καρφώνει, να καταγγέλλει.

4. Κατάφερε να συμβάλει στη γέννηση και την αναπαραγωγή, με ιλιγγιώδη ταχύτητα, μιας τρομερής γραφειοκρατίας, ασύγκριτης, απaráμιλλης, μιας γραφειοκρατίας που σχηματίζει αυτήν τη στιγμή στη χώρα μια προνομιούχα κάστα, «αριστοκρατική», περίπου ενός εκατομμυρίου ατόμων. Τα πάντα είναι γραφειοκρατικοποιημένα στην ΕΣΣΔ: η παραγωγή, ο καταμερισμός, η κατανάλωση, οι επικοινωνίες, το δικαίωμα της ύπαρξης (ένα εξαιρετικό σύστημα διαβατηρίων), η επιστήμη, η λογοτεχνία, η τέχνη κ.λπ. Από την άλλη, οι κοινωνικές αισιότητες είναι εδραιωμένες περισσότερο απ' ό,τι σε κάθε άλλη χώρα. Οι πολίτες γενικά και οι εργαζόμενοι ειδικά χωρίζονται σε πολλές κατηγορίες μισθωτών, ευνοημένων, μη ευνοημένων, επιδοτημένων, προνομιούχων...
5. Τέλος, όπως είπαμε, το μπολσεβίκικο Κράτος πέτυχε να μειώσει την απόλυτη σκλαβιά 150 εκατομμυρίων ανθρώπων, με σκοπό μια μέρα –μέσω αυτού του ασφαλούς μέσου, απ' ό,τι φαίνεται– να τους άγει στην ελευθερία, την ευημερία εν συντομία: στην ευτυχία.

Να προσθέσουμε ότι αυτό το Κράτος κυριάρχησε με το ασυναγώνιστο έργο του στο ψέμα, στην απάτη, τη σκηνοθεσία, στον εμπαιγμό... Η παραπλανητική προπαγάνδα του στον κόσμο ήταν απaráμιλλης δεξιοτεχνίας. Αν η αστική τάξη των άλλων χωρών καταφεύγει στην πλύση εγκεφάλου, τότε ο μπολσεβικισμός κάνει τέτοια υπερπλύση εγκεφάλου που ακόμη στις μέρες μας εκατομμύρια εργαζομένων σε όλες τις χώρες του κόσμου δεν γνωρίζουν την αλήθεια για την ΕΣΣΔ. Βιβλία, μπροσούρες, εφημερίδες, περιοδικά, φωτογραφίες, κινηματογράφος, τηλεγράφος, εκθέσεις, όλα τα μέσα –τα μεν ακόμη λιγότερο αμερόληπτα από τα δε, όλα στα χέρια του Κράτους– είναι χρήσιμα για την προπαγάνδα. Οι «εργατικές αντιπροσωπείες», εξουσιοδοτημένες κατά καιρούς να περνούν κάποιες εβδομάδες στη Ρωσία, ειδικώς εξαπατημένες (αν τα μέλη τους είναι ειλικρινή), ανήκουν στα μέσα αυτής. Ομοίως η συντριπτική πλειονότητα των «τουριστών» ή των απομονωμένων επισκεπτών που διέσχισαν τη χώρα, υπό το άγρυπνο βλέμμα των καφιέδων, χωρίς να γνωρίζουν τη ρωσική γλώσσα, χωρίς να καταλαβαίνουν οτιδήποτε συμβαίνει γύρω τους.

Επισημαίνουμε ακόμη ότι το μπολοβίβικικο Κράτος (η κυβέρνηση) άρπαξε όχι μόνο όλα τα υλικά και πνευματικά αγαθά που υπήρχαν, αλλά –πράγμα ακόμη πιο σοβαρό– οικειοποιήθηκε ακόμη την αλήθεια. Πιστεύει ότι είναι ο μοναδικός, ο πραγματικός υπερασπιστής όλης της αλήθειας για όποιον τομέα κι αν πρόκειται: αλήθεια ιστορική, οικονομική, κοινωνική, επιστημονική, φιλοσοφική ή άλλη. Σε όλους τους τομείς, χωρίς εξαίρεση, η μπολσεβίκικη κυβέρνηση θεωρεί τον εαυτό της απολύτως αλάνθαστο. Τον μόνο κάτοχο της αλήθειας. Τον μόνο που ξέρει πού και πώς να χειριστεί το στιδήποτε. Τον μόνο ικανό να διαχειριστεί καλά την επανάσταση. Έτσι λοιπόν, λογικά, μεiraία, προσποιείται ότι 150 εκατομμύρια άνθρωποι που κατοικούν στη χώρα πρέπει επίσης να θεωρούν το Κράτος τον μοναδικό κάτοχο της αλήθειας, κάτοχο αλάνθαστο, αδιαμφισβήτητο, ιερό. Και έτσι, λογικά, αναπόφευκτα, κάθε άνθρωπος ή κάθε ομαδοποίηση ανθρώπων που δεν θα τολμήσει καν να αντιπαλέψει αυτή την κυβέρνηση, αλλά να αμφισβητήσει απλώς τη βεβαιότητά της, να της ασκήσει κριτική, να την αντικρούσει σε επίπεδο λόγου, να της προσάψει το στιδήποτε, θεωρείται εχθρός της, κάποιες φορές και εχθρός της αλήθειας, εχθρός της επανάστασης: αντεπαναστάτης! Πρόκειται για ένα πραγματικό *μουσώλιο απόψεων*. Κάθε άποψη διαφορετική της ελί: (της κυβέρνησης) θεωρείται αίρεση, επικίνδυνη αίρεση, απαράδεκτη, εγκληματική. Και έτσι, λογικά, αναπόφευκτα, έρχεται ο εξαγισμός των αιρετικών: η φυλακή, η εξορία ή ο πάσσαλος της εκτέλεσης. Οι συνδικαλιστές και οι αναρχικοί, θηριωδώς διωκόμενοι μονάχα επειδή τόλμησαν να έχουν ανεξάρτητη άποψη για την επανάσταση, τα γνώρισαν αυτά... Και αν ο αναγνώστης επιθυμεί να μάθει περισσότερες και πιο ακριβείς λεπτομέρειες πάνω σε αυτή την άγρια, βάρβαρη καταστολή των ελευθεριακών επαναστατών από την κοινωνική ιερά εξέταση των μπολσεβίκων, δεν έχει παρά να ανατρέξει σε μια μπροσούρα που εκδόθηκε από την Κοινωνική Βιβλιοθήκη το 1923 με τίτλο: *Καταστολή του αναρχισμού στη σοβιετική Ρωσία*, ή να διαβάσει στον περιοδικό αναρχικό Τύπο τα αποσπάσματα του *Δελτίου* που εκδόθηκε, σε τακτά διαστήματα, από το ταμείο αλληλοβοήθειας της ΑΙΤ (αναρχοσυνδικαλιστική Διεθνής Ένωση των Εργαζομένων) στους φυλακισμένους ή εξόριστους αναρχικούς και αναρχοσυνδικαλιστές της Ρωσίας.

(Κάποιοι ισχυρίζονται ότι ένα από τα ανδραγαθήματα του μπολσεβικισμού ήταν η χειραφέτηση της γυναίκας, η νόμιμη κατάργηση του γάμου, η αναγνώριση του δικαιώματος στην έκτρωση. Αυτή η διαβεβαίωση στηρίζεται στην πλήρη άγνοια των γεγονότων. Όπως μπορεί να δει ο αναγνώστης την αρχή αυτής της μελέτης, πολύ νωρίτερα από την επανάσταση του 1917 οι κύκλοι των Ρώσων διανοούμενων και εργατών πρέσβευαν πολύ προοδευτικές ιδέες σε αυτό το ζήτημα. Σχεδόν σε όλα τα μέρη της Ρωσίας ήταν προφανές ότι η γυναίκα είναι ίση με τον άντρα και μπορούσε να διαθέσει ελεύθερα την αγάπη της, το σώμα της. Έτσι *κάθε κυβέρνηση που καταγόταν από επανάσταση* θα ήταν υποχρεωμένη να επικυρώσει αυτή την κατάσταση πραγμάτων. Δεν υπάρχει κάτι το ιδιαίτερα μπολσεβίκικο σε αυτό το «ανδραγάθημα» και η αρετή των μπολσεβίκων ήταν πολύ μετριοπαθής. Από την άλλη, ο νόμιμος γάμος δεν καταργήθηκε πουθενά στην ΕΣΣΔ: απλοποιήθηκε ή μάλλον έγινε πολιτικός γάμος, ενώ πριν ο νόμιμος γάμος ήταν υποχρεωτικά θρησκευτικός. Είναι ένα λάθος του οποίου η πηγή είναι ίδια με την προηγούμενη περίπτωση: η άγνοια των τετελεσμένων γεγονότων. Η μπολσεβίκικη κυβέρνηση κατάφερε, διά του φόβου, να καταργήσει *τη δημόσια θρησκευτική λατρεία*, τίποτε παραπάνω. Όσον αφορά το θρησκευτικό *αίσθημα*, μακριά από το να το ξεριζώσει, ο μπολσεβικισμός, με τις μεθόδους και τα αποτελέσματά του, αντιθέτως το έκανε πιο έντονο σε κάποιους, το μετασχημάτισε σε άλλους. Να προσθέσουμε ότι πριν από την επανάσταση του 1917, και κυρίως μετά το 1905, το θρησκευτικό αίσθημα των λαϊκών μαζών ήταν σε πλήρη παρακμή, πράγμα το οποίο δεν παρέλειψε να ανησυχήσει τους παπάδες και τις τσαρικές αρχές. Ο μπολσεβικισμός κατάφερε πιο πολύ να το αρπάξει. Η θρησκεία θα σκοτωνόταν όχι διά του φόβου, αλλά μέσω του επιτυχούς αποτελέσματος μιας πραγματικής κοινωνικής επανάστασης, με τις ευτυχείς συνέπειές της.)

Αφήνω προς το παρόν τον ίδιο τον αναγνώστη να απαντήσει στην ερώτηση που τέθηκε παραπάνω. Συγκεκριμένα: *ένα σύστημα όπως αυτό που περιέγραψα μόλις μπορεί να φέρει τον κοινωνικό μετασχηματισμό ή να καταλήξει σε αυτόν υπό την έννοια της χειραφέτησης των εργαζομένων; Μπορεί να ευνοήσει αυτήν τη χειραφέτηση; Μπορεί να σώσει την ανθρωπότητα;* Στο σημείο που μας αφορά, η άποψή μας είναι σαφής: βεβαιώνουμε κατηγορηματικά ότι

ο μπολσεβικισμός, δηλαδή η προσιδιάθεια επίτευξης μιας κοινωνικής επανάστασης με τη βοήθεια μιας κυβερνητικής δικτατορίας και ενός Κράτους, δεν θα μπορούσε ποτέ να καιαλήξει σε κάτι διαφορετικό από μια τρομακτική κοινωνική αντίδραση.

Αλλά είμαστε υποχρεωμένοι να διαπιστώσουμε ένα σημαντικό γεγονός: την πλήρη αδυναμία αυτού του συστήματος, έστω και ως καπιταλισμού. Χωρίς να μπορούμε να μπούμε σε λεπτομέρειες, οφείλω να σας διαβεβαιώσω με πλήρη γνώση της υπόθεσης ότι πράγματι η υποτιθέμενη «εκβιομηχάνιση» της χώρας κατέληξε σε μερικές απραγματοποίητες και άχρηστες ανεγέρσεις και κατασκευές, ότι το περίφημο «πενταετές πλάνο» είναι σε φάση κατάρρευσης στην παραζάλη μιας αποτυχίας και ότι η υποτιθέμενη κρατική «κολεκτιβοποίηση» της γεωργίας δεν είναι διαφορετική από την τεράστια επιχείρηση στρατιωτικοποιημένης δουλείας, που δεν θα μπορούσε ποτέ να αποφέρει αποτελέσματα διαφορετικά από τον γενικευμένο λιμό και τη γενικευμένη αθλιότητα. Εξάλλου, θα μιλήσω γι' αυτά σε πολύ λίγο.

Ο ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Πολλοί άνθρωποι «της Αριστεράς», ακόμη και ενήμεροι, ισχυρίζονται ότι πρέπει να σιωπήσουμε σε σχέση με τα οικτρά αποτελέσματα του μπολσεβικισμού, και αυτό για τους διάφορους παρακάτω λόγους:

1. «Οι μπολσεβίκοι ήταν ιστορικά υπόχρεοι να κάνουν την επανάστασή τους. Αν δεν το έκαναν, η αντίδραση θα ήταν η σύντομη αποσυμπίεση. Στη συνέχεια, έκαναν ό,τι μπορούσαν σε μια παρωχημένη χώρα, εν μέσω αναρίθμητων δυσκολιών.»

Αυτή είναι μια απλή *υπόθεση* και τίποτε παραπάνω. Δεν την συμεριζομαι διόλου. Κατά τη γνώμη μου, υπό τις δεδομένες συνθήκες μια *αντίδραση* ήταν αδύνατη στη Ρωσία και αν οι μπολσεβίκοι μετά την ανάληψη της εξουσίας δεν είχαν σταματήσει και αλλοιώσει το πραγματικό, μεγάλο επαναστατικό ξέσπασμα, οι εργατικές μάζες, με τη βοήθεια των ανιδιοτελών διανοούμενων (υπήρχαν και τέτοιοι) και κυρίως των ελευθεριακών θα κατάφερναν να πετύχουν μια ολοκληρωτική κοινωνική επανάσταση. Αυτή είναι μια υπόθεση όπως και η πρώτη. Μου την υπαγορεύουν τα *βιωμένα* γεγονότα, είναι αδύνατο να γνωρίζουμε ποια από τις δύο είναι η σωστή, καθώς είναι αδύνατο να γνωρίζουμε «τι θα είχε συμβεί αν οι μπολσεβίκοι δεν υπήρχαν». Οπότε συνεχίζουμε...

2. «Οι μπολσεβίκοι, ομοίως, έφεραν εις πέρας ένα αξιοθαύμαστο έργο. Απέδειξαν ότι είναι δυνατό να ηττηθεί ο καπιταλισμός, επέφεραν ένα δυνατό πλήγμα σε αυτόν τον τελευταίο, κλόνισαν τον κόσμο²⁰.»

Δεν συμεριζομαι διόλου αυτή την οπτική. Δεν ήταν οι μπολσεβίκοι, αλλά οι *ανώνυμες μάζες* που έφεραν εις πέρας αυτό το αξιοθαύμαστο έργο. Έπειτα διέπραξαν το θεμελιώδες λάθος να εμπιστευτούν τη μοίρα της επανάστασης στο

²⁰Αναφορά στο διάσημο βιβλίο του Τζον Ριντ *Δέκα μέρες που συγκλόνισαν τον κόσμο*.

μπολσεβίκικο κόμμα, στην κυβέρνησή του, στο Κράις. Οι μπολσεβίκοι επωφελήθηκαν –όπως τόσοι πολιτικοί πριν από αυτούς– για να ευνοήσουν την πραγματική επανάσταση. Αυτή είναι η αλήθεια. Έχοντας πάρει μέρος ενεργό στην επανάσταση, αρχικά στον βορρά και έπειτα στον νότο της χώρας, θα μπορούσα να γεμίσω εκατοντάδες σελίδες να καταδείξω, με πραγματικά γεγονότα σταχυολογημένα από διάφορους τομείς, τη γενναιότητα, την ικανότητα, την ξαίσια δραστηριότητα των μαζών από τη μία και από την άλλη την αδυναμία και ανικανότητα των μπολσεβίκων αλλά κυρίως την αντιδιαμετρική, μεθοδική, αδυσώπητη, εγκληματική δραστηριότητα με την οποία τσάκισαν το ξέσπασμα των μαζών. Η συντριβή του λεγόμενου «μαχνοβίτικου» κινήματος αποτελεί χτυπητό παράδειγμα και μάλιστα μεγάλου βεληνεκώς. Η ανάγνωση της *Ιστορίας του μαχνοβίτικου κινήματος* (του Π. Αρσίνοφ) θα πληροφορούσε επαρκώς κάθε αμερόληπτο αναγνώστη²¹. Αλλά πέραν αυτού του σημαντικού παραδείγματος θα μπορούσαμε να ανακαλέσουμε πολλά μικρά τετριμμένα γεγονότα ήσσονος σημασίας, αντλάμενα στην τύχη, στα χρονικά της επανάστασης, με την ίδια σημασία!

Είναι οι *μάζες του λαού* –και όχι οι μπολσεβίκοι– που επιβεβαίωσαν την πιθανότητα να ηττηθεί ο καπιταλισμός.

Οι μπολσεβίκοι δεν «κλώνισαν» τίποτε, καθώς δεκαπέντε χρόνια μετά την «επανάστασή» τους κυριαρχεί παντού η αντίδραση. Εντούτοις, η ρωσική επανάσταση *θα μπορούσε πραγματικά «να κλονίσει τον κόσμο» αν κατέληγε σε ένα τλήρες και συμπαγές αποτέλεσμα*. Αυτό ακριβώς ήταν που απέφευξαν οι μπολσεβίκοι να συμβεί.

²¹Μεταφρασμένη και προλογισμένη από τον Βολίν, *Η Ιστορία του μαχνοβίτικου κινήματος (1918-1921)* του Πιοτρ Αρσίνοφ εκδόθηκε από τις Αναρχικές Εκδόσεις το 1924. Το 2000 εκδόθηκε μια νέα εκδοχή του από τον Σπάρτακο, υπό τον τίτλο: *Η Μαχνοβτίνα και η επαναστατική εξέγερση της Ουκρανίας από το 1918 μέχρι το 1921*, επαυξημένη με επίλογο της Ελέν Σατλέν και με μερικώς αναθεωρημένη μετάφραση.

Οι πρώτες «φανταστικές» εντυπώσεις από την μπολσεβίκικη «επανάσταση», οι οποίες έδιναν μεγάλες ελπίδες και καλή ώθηση στους εργαζόμενους του κόσμου ολόκληρου, δεν ήταν παρά *ψευδαισθηση*. Ως τέτοια ήταν επικίνδυνη, ακόμη κι εκείνη την εποχή. Καθώς αργά ή γρήγορα μια ψευδαισθηση φέρνει απαραίτητα όχι την επιτυχία, αλλά την αλήθεια της αποτυχίας και έπειτα την απότομη γείωση στην πραγματικότητα, την αποθάρρυνση, την αδιαφορία, την κατάρρευση. Είναι αυτό που ήρθε ήδη, σε κάποιον βαθμό, σχεδόν παντού. Το να συνεχίσει να υποστηρίζεται συνειδητά αυτή η ψευδαισθηση σήμερα θα σήμαινε έναν ακόμη μεγαλύτερο κίνδυνο. Καθώς όσο διαρκεί η ψευδαισθηση και όσο περισσότερο επιμένουμε να πιστεύουμε σε αυτήν τόσο πιο απότομη είναι η γείωση με την πραγματικότητα, τόσο μεγαλύτερη η αποθάρρυνση και η κατάρρευση που πλησιάζουν μοιραία, οι οποίες θα είναι καταστροφικές. Αντιθέτως, είναι καιρός να πούμε όλη την αλήθεια, να ξεσκεπάσουμε την ψευδαισθηση, να την αναγνωρίσουμε, να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τα αίτια της αποτυχίας, να αφιερώσουμε –και να βοηθήσουμε τις μάζες– στην αναζήτηση της πραγματικής λύσης. Η θαρραλέα στάση του συγγραφέα Παναΐτ Ιστράτι (στο έργο του *Προς την άλλη φλόγα*), η οποία συχνά δεν γίνεται κατανοητή, κάποιες φορές αποδοκιμάζεται, ίσως ακόμη να διασύρεται από κάποια στοιχεία, είναι ωστόσο η μόνη δίκαιη και άξια ενός ανθρώπου και ενός επαναστάτη.²²

3. «Οι μπολσεβίκοι ήδη δέχονται ισχυρή επίθεση και συκοφάντηση από την αστική τάξη όλων των χωρών. Αν τους επιτεθούμε κι εμείς με τη σειρά μας μοιάζει σαν να συμπαιγνιά με αυτή την τελευταία, πράγμα το οποίο δημιουργεί μια

²²Υπογεγραμμένη από τον Ρουμάνο συγγραφέα, η τριλογία *Προς την άλλη φλόγα* εκδόθηκε το 1929 από τις εκδόσεις Rieder. Μόνο ο πρώτος τόμος είχε γραφτεί από τον ίδιο τον Παναΐτ Ιστράτι, ο δεύτερος ήταν του Βίκτορ Σερζ και ο τρίτος του Μπορίς Σουβάριν. Ο Βολίν αναφέρει το έργο στο *Αναρχικό Περιοδικό* τεύχος 6, Μάιος 1930, σελ. 17-19, υπό τον τίτλο «Η αλήθεια εν κινήσει».

δυσάρεστη σύγχυση. •

Για μένα η αλήθεια προέχει, καθώς από αυτήν και από τη μεγάλη λάμψη της εξαρτάται, σε πρώτη φάση, το ζήτημα της γιγαντιαίας διαμάχης που ξεκίνησε. Δεν με ενδιαφέρει διόλου τι λέει η αστική τάξη. Οι λόγοι και οι στόχοι των επιθέσεών μας είναι αντιδιαμετρικά αντίθετοι. Στην ανάγκη, δεν έχουμε παρά να τους εξηγήσουμε. Κρίμα γι' αυτούς που δεν θέλησαν να μας καταλάβουν. Θα καταλήξουν εξάλλου να το καταλάβουν κάποια στιγμή, καθώς αργά ή γρήγορα οι μπολσεβίκοι θα φανούν ακατάλληλοι στα μάτια του κόσμου της Εργασίας. Τέτε θα έχουμε το δυστυχές πλεονέκτημα να μπορούμε να πούμε πως είχαμε δίκιο. Αφού εκείνη την ημέρα η κάθετη, ειλικρινής και έντιμη στάση μας θα πετύχει τη συμπάθειά και την απαραίτητη πίστη για τη νίκη της πραγματικής κοινωνικής επανάστασης.

Εξάλλου στην πραγματικότητα σήμερα οι μπολσεβίκοι συνεννοούνται θαυμάσια με την αστική τάξη όλων των χωρών (ακόμη και με τη φασιστική της Ιταλίας και της Γερμανίας). Συνθηκολογούν μαζί της, κλείνουν συμφωνίες με αυτήν, κάνουν πράγματα μαζί της, παίρνουν μέρος στις συσκέψεις της, της κάνουν κοσμικές επισκέψεις, ανταλλάσσουν συγκαρητήριες και συλλυπητήριες επιστολές μαζί της κ.λπ. Είναι λυπηρό το γεγονός ότι οι προλετάριοι όλων των χωρών δεν σκέφτονται αρκετά τα γεγονότα αυτού του είδους. Καθώς αυτή η στάση των μπολσεβίκων αξίζει βαθιά περισυλλογή: είναι μια από τις μοιραίες συνέπειες του λάθους τους και της κίβδηλης επανάστασής τους. Αν η αστική τάξη ασκήσει κριτική στο μπολσεβίκικο καθεστώς στον Τύπο της, είναι επειδή δεν θέλει μπολσεβίκικα βάσανα εκεί που είναι. Και φυσικά σημειώνει και επωφελείται από τις οικτρές ελλείψεις και αδυναμίες του συστήματος. Γι' αυτό δεν έχει ανάγκη να το συκοφαντήσει. Αντιθέτως, θεωρώ ότι το κάνει αρκετά νωθρά, αρκετά τεμπέλικα – για διάφορους λόγους τους οποίους δεν πρόκειται να αναλύσω εδώ. Και όσον αφορά την έχθρα του μπολσεβίκισμού για τον καπιταλισμό, είναι καθαρά

φαινομενική και κυρίως «ιδίας χρήσης». Στην ΕΣΣΔ είναι πάντα ένα φιλόδοξο όπλο. Εξωτερικά, αυτό το όπλο εξασθενεί όλο και περισσότερο καθώς στην πραγματικότητα ο *μπολσεβικισμός δεν είναι παρά παραλλαγή του καπιταλισμού*. Όπως οι δύο καπιταλισμοί τα πάνε πολύ καλά μεταξύ τους. Οι διάφορες εξαγγελίες των μεγάλων μπολσεβίκων αρχόντων που διαβεβαίωναν πως «τα δύο οικονομικά συστήματα μπορούν να συνυπάρξουν πλήρως και να συνεργαστούν σε μια μεγάλη φιλία» το αποδεικνύουν. Αυτή η στάση του μπολσεβικισμού είναι χίλιες φορές πιο προκλητική, πιο εντυπωσιακή και πιο ενδεικτική απ' ό,τι η επιφανειακή και καθαρά απροσδόκητη σύμπτωση της δικής μας κριτικής με αυτήν της αστικής τάξης.

4. «Η αστική τάξη επιδιώκει κυρίως να εκθρονίσει τη *ρωσική επανάσταση* (ως τέτοια και στο σύνολό της), που την ενοκλεί και την φοβίζεται. Αυτή η επανάσταση είναι ομοίως φανταστικό γεγονός. Σήμερα μένει η μόνη μεγάλη ελπίδα της τάξης των εκμεταλλευόμενων σε όλη τη χώρα. Κάνοντας επίθεση σε αυτήν, δεν μπορούμε παρά να καταλήξουμε στη βαθιά αποθάρρυνση των εργατικών μαζών, στο να τα αποστρέψουμε από κάθε επανάσταση. Έτσι παίζουμε το παιχνίδι της αστικής τάξης, θέλοντας και μη.»

Αρχικά, δεν κάνουμε επίθεση *στη ρωσική επανάσταση*.

Αντιθέτως, κάνουμε επίθεση σε όσους –ελπίζουμε στιγμιαία– σταμάτησαν, αλλοίωσαν, ευνοούσαν αυτή την επανάσταση. Δεν υπάρχει τίποτε πιο ειρωνικό, πιο λαθεμένο, πιο επικίνδυνο από να συγκέουμε τη ρωσική επανάσταση με τον μπολσεβικισμό. Πιστεύω ότι το επέδειξα επαρκώς κατά τη διάρκεια της μελέτης μου. Επίσης, αν σήμερα ή ακόμη και πάντα η αστική τάξη μπορεί να ασκεί κριτική σε αυτή την επανάσταση και αν, από την άλλη, οι εργαζόμενοι φτάνουν να είναι αποθαρρημένοι στα δεκαπέντε χρόνια που μετράει, μοναδικοί υπεύθυνοι είναι οι ίδιοι οι μπολσεβίκοι. Ας το παραδεχτούν από μόνοι τους λοιπόν! Δεν είμαστε τίποτε τέτοιο, δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι ανάλογο. Τέλος, κάνοντας

επίθεση στον μπολοσεβικισμό ως αιτυχές λάθος, θανάσιμο για την επανάσταση, δεν το κάνουμε ελαφρά τη καρδία ούτε για την ευχαρίστηση της κριτικής: καταδεικνύουμε το μέγεθος του λάθους, αναλύουμε λεπτομερώς αυτό το τελευταίο και υποδεικνύουμε τον τρόπο ώστε να αποφευχθεί στο μέλλον. Δεν ωθούμε, λοιπόν, καθόλου τους εργαζόμενους στην αποθάρρυνση αντιθέτως τους προειδοποιούμε. Καθώς όσο οι μάζες αποστρέφονται την μπολοσεβίκικη επανάσταση –όχι ως επόμενο της κριτικής μας αλλά λόγω της αποτυχίας που θα ξεσπάσει μια μέρα με τρόπο παταγώδη και αποφασιστικό– θα βρουν στις ιδέες μας και στη στάση μας ένα νέο θάρρος, θα γνωρίζουν ήδη ότι αυτή δεν είναι η μόνη εφικτή επανάσταση. Θα κατανοήσουν σαφώς το μέγεθος του λάθους και θα αντιληφθούν μεμιάς την αναλαμπή αυτής της «άλλης φλόγας» προς την οποία θα στρέψουν λοιπόν τις προσπάθειές τους.

Επιπροσθέτως σε αυτό που ειπώθηκε μόλις, υπάρχει *ένας υπέρτατος λόγος* για τον οποίο πρέπει να έρθει στο φως *όλη η αλήθεια* για τον μπολοσεβικισμό –τι λέω;–, *να διαλαληθεί ακούραστα, αδιάλλακτα σε όλο του κόσμου* από όσους την γνωρίζουν.

Ζούμε σε μια πλήρως επαναστατική²³ εποχή. Τώρα, ακόμη και εν μέσω τέτοιων εποχών, αυτή είναι εξαιρετική. Πράγματι, σύμφωνα με διάφορες ενδείξεις η γιγαντιαία αναταραχή που ξεκινά θα είναι αυτήν τη φορά *θεμελιώδης, πλήρης, οριστική*. Θα καταλήξει, στο κάτω-κάτω της γραφής, όχι μόνο σε έναν μερικό ανασχηματισμό των οικονομικών και κοινωνικών συσχετισμών όπως έγινε στην περίπτωση των προηγούμενων επαναστάσεων, αλλά σε μια αλλαγή *στις ίδιες τις βάσεις* της ανθρώπινης κοινωνίας. Αυτήν τη φορά θα πρόκειται, πιθανώς, όχι για έναν νέο διαμοιρασμό των προνομίων και των αγαθών που αφήνει άθικτη την εκμετάλλευση των μαζών και το πολιτικό σύστημα καταπίεσης, αλλά για την πλήρη κατάργηση κάθε εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο και κάθε πολιτικής εξουσίας. Σύμφωνα με

²³Ο Βολίν εμβαθύνει σε αυτό το ζήτημα σε μια μπροσούρα με τίτλο *Η Επανάσταση εν κινήσει*, Νιμ, Ζωή & Σκέψη, 1938.

κάθε πιθανότητα, αυτήν τη φορά θα πρόκειται εντέλει για την ολοκληρωτική χειραφέτηση του ανθρώπου.

Αυτή η νέα υπόσταση της επανάστασης δίχως προηγούμενο θα απαιτεί νέες διαδικασίες, νέες μεθόδους, εντελώς νέα ψυχολογία – γεγονός το οποίο συχνά λησμονείται από αυτούς που αναλύουν τα γεγονότα´ ως το σημειώσουμε εντός παρένθεσης.

Η πρόοδος αυτής της τεράστιας αλλαγής θα είναι μακρά, επίπονη, κοπιαστική. Σε μεγάλο μέρος της διαδρομής θα υπάρχουν παρασρατήματα, σφάλματα, αποτυχίες, ανατροπές, σταματήματα, πιασγυρίσματα... Όλες αυτές οι δυσχέρειες, όλα αυτά τα παραπατήματα θα χρησιμεύσουν ως εμπειρία, ως μάθημα. Και είναι κυρίως δυνάμει αυτών των εμπειριών ότι οι μάζες θα βρουν τον πραγματικό δρόμο που οδηγεί στον τελικό στόχο.

Αλλά προκειμένου να είναι *χρήσιμες* οι αρνητικές εμπειρίες, για να μπορέσουν να αποτελέσουν μάθημα, για να μπορέσουν να κατορθώσουν σε ελάχιστο χρόνο και με το ελάχιστο σε συμφορές και θύματα την τελική επιτυχία, υπάρχει *ένας ουσιαστικός, απαραίτητος όρος*: πρέπει όλα τα παρασρατήματα, όλα τα λάθη, όλα τα σημαντικά σφάλματα να μπορούν άμεσα να εντοπίζονται, να σηματοδοτούνται, να αναγνωρίζονται, να συζητούνται και να αποκαθιστώνται. Μια σχετική αμέλεια ή αδυναμία θα μπορούσε να έχει πολύ σοβαρές συνέπειες για την επανάσταση, θα μπορούσε να αποβεί μοιραία για αυτήν. Εξάλλου, αυτός ο *sine qua non* όρος απαιτεί την ύπαρξη ενός άλλου, όχι λιγότερο απαραίτητου. Πράγματι, για να μπορέσει να αποκαλυφθεί ένα σφάλμα, να συζητηθεί και να διορθωθεί στον απαραίτητο χρόνο, πρέπει να μην έχει συγκαλυφθεί, να μην έχει αποκρυφτεί, να μην έχει καταπνιγεί. *Χρειάζεται από την αρχή και κατά τη διάρκεια της επανάστασης κάθε σφάλμα να ομολογείται ειλικρινά και η αλήθεια να λέγεται μεγαλόφωνα* (εν μέρει γι' αυτό τον λόγο η ελευθερία απόψεων, λόγου και δράσης είναι τόσο πολύτιμη και η δικτατορία τόσο αδύναμη). Στη μεγάλη κοινωνική επανάσταση –σε αυτό το τεράστιο και πολύπλοκο έργο που αφορά εκατομμύρια ανθρώπους, στο οποίο τα σφάλματα πρόκειται να είναι πολυάριθμα αλλά ωστόσο πρόκειται να καταλήξει όχι σε νέο παρασρατήμα αλλά στον πραγματικό στόχο, στο

ολοκληρωτικό και οριστικό αποτέλεσμα – η απόλυτη ελικρίνεια και η ολοκληρωτική παρρησία είναι εξαιρετικά απαραίτητες. *Η απόλυτη αλήθεια – η αλήθεια παντού και κάθε στιγμή – οφείλει να φωτίζει διαρκώς τον δρόμο της κοινωνικής επανάστασης, ώστε τα σφάλματά της να μπορούν να ξεκαθαρίζονται και οι αρνητικές εμπειρίες της να είναι χρήσιμες.*

Με τις δεδομένες ιστορικές συνθήκες, την τωρινή κοινωνική κατάσταση, η πολιτική παραπλάνηση – Κράτος, κυβέρνηση κ.λπ. – είναι σχεδόν μοιραία στην αρχή της επανάστασης. Έχει εξαιρετικά μεγάλη βαρύτητα. Και υπάρχουμε μόνο εμείς, οι αναρχικοί, για να το επισημάνουμε, για να προειδοποιήσουμε για τον κίνδυνο που ελλοχεύει.

Ας επιστρέψουμε στον μπολσεβικισμό. Αδιαμφισβήτητα είναι ιστορικό και παγκόσμιο γεγονός τεράστιας εμβέλειας. Αλλά ποια είναι η πραγματική ιστορική σημασία του; Ποια είναι η «χρησιμότητά» του; Επιβεβαιώνουμε, ακριβώς, πως ο μπολσεβικισμός δεν είναι παρά μια *πολιτική παρεκτροπή* που επήλθε στην αρχή της παγκόσμιας κοινωνικής επανάστασης: συνεπώς, μια *αρνητική εμπειρία*. Εκτιμούμε ότι η μόνη ιστορική σημασία του μπολσεβικισμού είναι η κατάδειξη, στις εργατικές μάζες ολόκληρου του κόσμου, μια για πάντα και με τρόπο απτό, αδιαμφισβήτητο, οριστικό, του κινδύνου της πολιτικής, κρατικής, κυβερνητικής αξίας για την κοινωνική επανάσταση. Θεωρούμε ότι η μόνη «χρησιμότητα» του μπολσεβικισμού είναι ότι γνωστοποίησε στις μάζες όλων των χωρών, από τις απαρχές της κοινωνικής επανάστασης, αυτό το πρακτικό και απαραίτητο μάθημα – μάθημα μεγάλου βεληνεκούς, μεγάλης διάρκειας και τέλειου συμπεράσματος: *πώς δεν πρέπει να κάνουμε επανάσταση*. Άλλωστε στη Ρωσία ο μύθος του τσάρου σκοτώθηκε οριστικά από τον ίδιο τον τσάρο: μέσω εκείνης της «αρνητικής εμπειρίας» της 9ης Ιανουαρίου του 1905 (η οποία έπειτα επέτρεψε να γίνει γρήγορα και εύκολα η αντιτσαρική επανάσταση όταν ήρθε η κατάλληλη στιγμή). Ομοίως, σήμερα ο *μύθος του Κράτους, ο μύθος της δικτατορίας*, θα σκοτωθεί από τους ίδιους τους κρατιστές, από τους ίδιους τους δικτάτορες: από αυτή την εντυπωσιακή, φανταστική, εμπειρία της ρωσικής επανάστασης, εμπειρίας που με τα προφανή, απιά, αρνητικά της αποτελέσματα θα

στρώσει τον δρόμο και θα προετοιμάσει το έδαφος για την *πραγματική* κοινωνική επανάσταση. Έτσι, προκειμένου να μάθουν οι μάζες ποια είναι η σωστή μέθοδος, τους χρειάζεται ένα καλό εμπειρικό μάθημα. Τα ιστορικά μαθήματα αυτού του είδους αποτελούν, υπό ορισμένες συνθήκες συνολικά, την πρωταρχική εκπαίδευσή τους.

Αλλά για να μπορέσουν οι μάζες των άλλων χωρών να επωφεληθούν εγκαίρως από αυτό το μάθημα, είναι απαραίτητο να διαβεβαιώνεται όλη η αλήθεια για τον μπολσεβικισμό –για την πραγματική φύση του, για τις ατυχείς πράξεις του, για τα οικτρά αποτελέσματά του και για την όλο και πιο ξεκάθαρη αποτυχία του– χωρίς καθυστερήσεις και επιφυλάξεις· να έρχεται στο φως εικονογραφημένη, εξηγημένη, σχολιασμένη...

Αυτός είναι ο πιο σημαντικός λόγος που μας υποχρεώνει να πούμε όλη την αλήθεια για τον μπολσεβικισμό, όσο σκληρή κι αν είναι για όσους κοιμούνται στο λίκνο των ψευδαισθήσεων. Είμαστε πεπεισμένοι ότι αυτό είναι το ιερό καθήκον μας.

ΤΑ ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΑ ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΜΑΧΝΟΒΙΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Η δημιουργική αδυναμία, η «προδοσία» (όπως την εξέφραζαν άλλοτε οι ναύτες της Κροστάνδης) και ο ανήκουστος δεοποτισμός της μπολσεβίκικης κυβέρνησης προκάλεσαν αντιδράσεις στη χώρα;

Ναι, σίγουρα. Και αυτό υπό δύο έννοιες διαμετρικά αντίθετες.

Από τη μία, όπως γνωρίζει ο αναγνώστης, δύο πολύ ευρεία αντεπαναστατικά κινήματα –τα οποία μια δεδομένη στιγμή αποτελούσαν εξαιρετικά σημαντική απειλή για την μπολσεβίκικη εξουσία– είχαν σχηματιστεί στον νότο το 1919 και το 1920.

Οι πρώτες αντιστάσεις στην επανάσταση, το 1917 και το 1918, εντελώς τοπικές και αρκετά ανώδυνες παρά τη μανία τους, ήταν λίγο πολύ φυσικές: όπως πάντα, κάποια καθαρά αντιδραστικά στοιχεία υψώθηκαν ενάντια στην επανάσταση και επιχειρήσαν να αντιταχθούν σε αυτήν. Με τη συντριπτική πλειονότητα των εργατών, των αγροτών και του στρατού εκείνη τη στιγμή υπέρ της νέας τάξης πραγμάτων, αυτές οι αντιστάσεις πατάχθηκαν γρήγορα και εύκολα. Αν στη συνέχεια η επανάσταση είχε φανεί πραγματικά ισχυρή, δίκαιη, γόνιμη, αν είχε καταφέρει να επιλύσει όπως έπρεπε τα μεγάλα προβλήματά της, όλα θα ήταν σίγουρα περιορισμένα σε μερικές διάσπαρτες μάχες και η νίκη δεν θα απειλούνταν πλέον. Αλλά, όπως προείπαμε, ο μπολσεβικισμός διαστρέβλωσε και ευνούκισε την επανάσταση. Την έκανε αδύναμη, άχρηστα και βλακωδώς βίαιη, στείρα, πένθιμη. Προσγείωσε, εκνεύρισε, αηδίασε γρήγορα τα ακανή στρώματα του πληθυσμού. Είδαμε ήδη με ποιον τρόπο κατάπιε τους εργάτες. Η βίαιη δράση της και η κρατική τρομοκρατία ενάντια στις αγροτικές μάζες (θα μιλήσουμε για αυτά παρακάτω) κατέληξε να φέρει τις τελευταίες απέναντί της. Ας μην ξεχνάμε ότι σε όλες τις επαναστάσεις το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού αρχικά παραμένει ουδέτερο, διστάζει, περιμένει τα πρώτα αποτελέσματα. Είναι πάντοτε απαραίτητο μια επανάσταση να μπορεί να «αιτιολογηθεί» όσο πιο σύντομα γίνεται. Αλλιώς, όλος αυτός ο ουδέτερος πληθυσμός θα αποστρέφεται το επαναστατικό έργο, το οποίο θα του φανεί εκθρικό, θα ξεκινήσει να συμπαθεί τα αντεπαναστατικά κινήματα, θα τα

υποστηρίζει και θα τα κάνει πολύ πιο επικίνδυνα. Αυτή είναι η κατάσταση όταν ο μεγάλου βεληνεκούς αναβρασμός αγγίζει τα συμφέροντα εκατομμυρίων ανθρώπων, όταν αλλάξει σε βάθος τους κοινωνικούς συσχετισμούς και όταν συνοδεύεται από μεγάλες υποσχέσεις προς ικανοποίηση. Αυτή η ικανοποίηση πρέπει να έρθει γρήγορα. Σε αντίθετη περίπτωση η επανάσταση εξασθενεί και η αντεπανάσταση αποκτά φτερά. Να προσθέσουμε ότι πολλά από αυτά τα ουδέτερα στοιχεία είναι απαραίτητα προκειμένου να έχει καλή πορεία η επανάσταση, καθώς συμπεριλαμβάνουν έναν μεγάλο αριθμό ανθρώπων της «ελίτ», τεχνικών, ανθρώπων της δουλειάς, εργαζομένων κάθε είδους, ειδικών, διανοουμένων κ.λπ. Όλος αυτός ο κόσμος, που δεν είναι ακριβώς εκθρικός στην επανάσταση, θα στρεφόταν εξολοκλήρου υπέρ της και θα τη βοηθούσε ισχυρά και με ενθουσιασμό *αν αυτή κατάφερε να εμπνεύσει μια ορισμένη εμπιστοσύνη, να του κάνει να νιώσει τις ικανότητές της, τις προοπτικές και τις δυνατότητές της, τα προτερήματά της, τη δύναμή της, τη δικαιοσύνη της...* Στην αντίθετη περίπτωση όλα αυτά τα στοιχεία γίνονται ειλικρινείς εχθροί της επανάστασης, πράγμα το οποίο αποτελεί πολύ σοβαρό πλήγμα για την ίδια. Εξάλλου είναι σίγουρο ότι οι εργατικές μάζες, ασκώντας από μόνες τους με την ελεύθερη βοήθεια των ήδη επαναστατημένων ανθρώπων της ελίτ την ελεύθερη δραστηριότητα, θα καταφέρουν γρήγορα να προσεγγίσουν μια πραγματική λύση για τα προβλήματα, θα καταφέρουν να φτάσουν σε πειστικά αποτελέσματα και συνεπώς να διαβεβαιώσουν, να ενθαρρύνουν και να προσδώσουν ρόλο στα προαναφερθέντα στοιχεία. Η δικτατορία –αδύναμη, υπερόπτης, αδαής και μοχθηρά βίαιη– δεν το καταφέρνει και τα στέλνει στην άλλη πλευρά του οδοφράγματος.

Ο μπολσεβικισμός δεν κατάφερε διόλου να «δικαιολογηθεί». Όπως είδαμε, το μόνο μεγάλο πρόβλημα που πέτυχε να λύσει, κακήν κακώς (και ακόμη υπό την ακατανίκητη πίεση του ίδιου του στρατού που αρνούσαν να πολεμήσει), ήταν αυτό του πολέμου. Αυτή η επιτυχία – η κεκτημένη ειρήνη– του απέφερε την εμπιστοσύνη και την αέναη εύνοια των αχανών λαϊκών μαζών. Αλλά αυτό ήταν όλο. Γενικά, η οικονομική, κοινωνική και δημιουργική αδυναμία του έγινε σύντομα αισθητή. Η ακαρπία αυτών των τρόπων δράσης –κυβερνητικών διεργασιών, κρατικού αιπολυταρχισμού κ.λπ.– αποκαλύφθηκε σχεδόν

την επομένη της νίκης του. Οι μολογβίκοι και οι συμπαθούντες τους αρέσκονται να μιλούν για «τρομακτικές δυσκολίες» που η μπολσεβίκικη κυβέρνηση κατάφερε να ξεπεράσει, μετά τον πόλεμο και την επανάσταση, σε μια χώρα όπως η Ρωσία. Είναι λόγω αυτών των δυσκολιών που προσπαθούν να δικαιολογήσουν ορισμένες μπολσεβίκικες μεθόδους – μεταξύ άλλων, την αγροτική πολιτική και τον λεγόμενο «πολεμικό κομμουνισμό» τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια. Εξάλλου, έχοντας βιώσει τα γεγονότα είμαι απολύτως σίγουρος: 1. Ότι οι ατυχείς μέθοδοι του μπολσεβικισμού προέρχονταν όχι από τις δυσκολίες που συνάντησε, αλλά από την ίδια τη φύση του δόγματος του μπολσεβικισμού, 2. Ότι οι δυσκολίες είχαν ξεπροβάλει ακριβώς επειδή η κυβέρνηση εξαρχής βάλθηκε να καιαπνίζει την ελεύθερη δραστηριότητα των μαζών, 3. Ότι αυτές οι δυσκολίες, αν όντως υπήρχαν, θα είχαν ξεπεραστεί χίλιες φορές πιο απλά και πιο εύκολα από την ελεύθερη δράση των μαζών. Όσο μεγαλύτερες ήταν οι δυσκολίες τόσο περισσότερο έπρεπε, ακριβώς γι' αυτό, να ανατρέξει στην ελεύθερη πρωτοβουλία, την αυτόνομη δραστηριότητα του λαού. Εξάλλου –το γνωρίζουμε– η μπολσεβίκικη κυβέρνηση εξαγόρασε τα πάντα: την ιδέα, την πρωτοβουλία, τους τρόπους δράσης. Εγκαθιδρύθηκε ως δικτάτορας («του προλεταριάτου»). Υπέταξε τις μάζες, κατέπνιξε την παρόρμησή τους. Και όσο πιο μεγάλες ήταν οι δυσκολίες τόσο λιγότερο επέτρεπε στο «προλεταριάτο» να αντιδράσει ανεξάρτητα (οι μπολσεβίκικες αρχές δεν εξαφανίζονταν, αφήνοντας χώρο στην κίνηση του λαού, παρά μόνο όταν διακατέχονταν απροσδόκητα από μια αντεπαναστατική οπισθοχώρηση, δηλαδή τις στιγμές που ελλόχευε μεγάλος κίνδυνος, που επικρατούσε πανικός στις τάξεις τους. Πολλές φορές και σε πολλά μέρη οι εγκαταλειμμένες μάζες έσωζαν την κατάσταση. Λίγο αργότερα οι μπολσεβίκοι επανεμφανίζονταν με τη στρατιωτική δύναμή τους και επανακτούσαν περήφανα τον θρόνο και το κνούτο τους). Δεν υπάρχει τίποτε το εκπληκτικό στο ότι ο μπολσεβικισμός δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει φυσικά τις δυσκολίες (μεγάλο μέρος των οποίων προκλήθηκε από τον ίδιο) και αναγκάστηκε να καταφύγει στη διάλεκτο των μυδραλιοβόλων (πράγμα το οποίο δεν έκανε κάτι άλλο από το να επισημάνει την πραγματική αδυναμία του). Στους μεγάλους κοινωνικούς αναβρασμούς δεν υπάρχει μέση λύση: είτε πρόκειται για την ολοκληρωτική και ευεργετική ελευθερία των μαζών, που μόνο αυτή

μπορεί να αποφέρει οριστικά την εφανάσταση (και να καταλήξει σε αυτήν), είτε για την αιυχή δικαιοσύνη που του επιβάλλεται (και τις καταπνίγει).

Θα μπορούσα να αναφέρω ιλήθος τυπικών περιπτώσεων που επαληθεύουν τα λεγόμενά μου. Ανά πάσα στιγμή, και σε όλη την έκταση της χώρας, οι εργάτες των πόλεων ήθελαν, για παράδειγμα, να πάρουν οι ίδιοι κάποια μέτρα για να λειτουργήσουν τα εργοστάσια που απειλούνταν με παύση ελλείψει καυσίμων ή πρώτης ύλης ή ακόμη οι εργάτες έψαχναν τρόπο να διασφαλίσουν και να οργανώσουν τις συναλλαγές με την επαρχία, ή ακόμη οι εργατικές οργανώσεις έπαιρναν πρωτοβουλίες για να αντιμετωπίσουν την τάδε ή τη δείνα δυσκολία, για να βελτιώσουν μια μη λειτουργική υπηρεσία, να εξομαλύνουν μια ασταθή κατάσταση, να διορθώσουν σφάλματα, να γεμίσουν τα κενά κ.λπ. Συστηματικά, και παντού, οι μπολσεβίκικες αρχές απαγόρευαν στις μάζες κάθε ανεξάρτητη κίνηση, παρά το γεγονός ότι συχνά οι ίδιες ήταν ανίκανες να αντιδράσουν χρήσιμα και έγκαιρα. Ανέφερα αλλού, και με διαφορετική συλλογιστική πορεία, μια περίπτωση που έλαβε χώρα στο παλιό εργοστάσιο Νόμπελ στην Αγία Πετρούπολη, όπου η κυβέρνηση προτίμησε να κλείσει το εργοστάσιο αντί να επιτρέψει στους εργάτες να προμηθευτούν τις απαραίτητες πρώτες ύλες. Χρειάζεται να πολλαπλασιάσουμε αυτή την περίπτωση *το λιγότερο επί χίλια* για να αποκτήσουμε εικόνα για την αληθινή κατάσταση των πραγμάτων. Ορίστε ένα άλλο παράδειγμα, που ανασύρεται από έναν διαφορετικό τομέα: το 1918 δούλεψα για κάποιες εβδομάδες στο τμήμα της δημόσιας εκπαίδευσης ενός σοβιέτ σε μια μικρή επαρχιακή πόλη. Μου είχε ανατεθεί να λειτουργήσω έναν ειδικό οργανισμό που προοριζόταν για την εκπαίδευση ενηλίκων, τη λεγόμενη «προλεταριακή κουλτούρα». Πιστός στις αρχές μου, έκανα το μέγιστο δυνατό για να ξυπνήσω την πρωτοβουλία στον εργατικό πληθυσμό της περιοχής, περιοριζόμενος στο να τον κάνω να ενδιαφερθεί, να εκπαιδευτεί, να βοηθηθεί. Τα αποτελέσματα ξεπέρασαν κάθε προσδοκία μου. Δεκάδες άνθρωποι, από τα σπλάχνα του λαού, ενθουσιάστηκαν με το έργο και βάλθηκαν να δουλέψουν με τέτοιο θάρρος και τέτοια επιδεξιότητα, με τέτοιον πλούτο ιδεών και διαπιστώσεων, που το μόνο που έμενε ήταν να συνδυάσω και να συντονίσω τις προσπάθειές τους. Σύντομα ολόκληρος ο πληθυσμός

ενδιαφέρθηκε για το έργο μας. Αλλά... οι τοπικές αρχές έστειλαν τα ραπόρτα τους στο κέντρο, στη Μόσχα. Καταλάβαμε αμέσως ότι είχε να κάνει με την ελεύθερη κρίση μου, με το ότι όλοι εργαζόμαστε ελεύθερα, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη τις αποφάσεις και τις διαταγές της Μόσχας. Μια ωραία μέρα άρχισα να λαμβάνω από κει, και' επανάληψη, μεγάλα πακέτα ξέχειλα από αποφάσεις, κανονισμούς, διαταγές, επίσημες οδηγίες... Εξαναγκάστηκα να μείνω αυστηρά στα κείμενα όλης αυτής της ηλίθιας γραφειοκρατίας, στις αδύνατες, μη πραγματοποιήσιμες, δολοφονικές διαταγές της... Ύστερα από μια σύντομη και άχρηστη αντίσταση αναγκάστηκα να φύγω, μη θέλοντας να υποκλιθώ, γνωρίζοντας καλά ότι η εκτέλεση των διαταγών της Μόσχας θα σκότωνε όλο το έργο του εγχειρήματος (παρακαλώ την αναγνώστη να σημειώσει ότι παρέμενα πολύ πιστός στα επαγγελματικά μου καθήκοντα, χωρίς να κάνω ποτέ αναφορά στις αναρχικές μου ιδέες. Δεν είχε καμία σχέση με οποιαδήποτε «ανατρεπτική» προπαγάνδα και ουδέποτε υπήρξε τέτοιο ζήτημα. Απλώς το κέντρο δεν δεχόταν ότι μπορούσαμε να μην ακολουθήσουμε τυφλά τις προσταγές του). Ο διάδοχός μου, πιστός υπηρέτης της Μόσχας, εφάρμοσε κατά γράμμα τους κανονισμούς του κέντρου. Μερικές εβδομάδες αργότερα ο κόσμος αποχώρησε. Ο οργανισμός που ακόμη πρόσφατα ήταν γεμάτος ζωή μετατράπηκε σύντομα σε πτώμα και αφανίστηκε (να συμπληρώσω ότι, κάποιους μήνες αργότερα, αυτό το εγχείρημα της «προλεταριακής κουλτούρας» απέτυχε παταγωδώς σε όλη την έκταση της χώρας). Παντού, σε όλους τους τομείς, ήταν παρόμοια: έπρεπε να υποκλιθούμε στις διαταγές ή να παραμεριστούμε. Ένα ακόμη παράδειγμα: το σοβιέτ (μια ακόμη θυγατρική της κυβέρνησης) μιας πόλης στον νότο της χώρας αποδείχτηκε ανίκανο να επιλύσει κάποια πολύ επείγοντα τοπικά οικονομικά προβλήματα, οι εργάτες κάποιων εργοστασίων απαιτήσαν από την προεδρία αυτού του σοβιέτ την άδεια να ασχοληθούν οι ίδιοι με τα προαναφερθέντα προβλήματα –το 1918-19 μια παρόμοια προσπάθεια ήταν ακόμη εφικτή–, να δημιουργήσουν κατάλληλες οργανώσεις, να συσπειρώσουν γύρω τους όλους τους εργάτες της πόλης και να αντιδράσουν για τον εαυτό τους, υπό τον έλεγχο του σοβιέτ. Εντέλει δέχτηκαν αυστηρές επιπλήξεις και απειλήθηκαν με δίωξη για την «αποδιοργανωτική» χειρονομία τους. Όπως βλέπει ο αναγνώστης, τα τοπικά σοβιέτ δρούσαν όπως οι αρχές της Μόσχας. Όσο πλησίαζε ο χειμώνας, σε πολλές πόλεις υπήρχε

έλλειψη καυσίμων και οι αρχές δεν είχαν κάνει τις απαραίτητες κινήσεις για να τα προμηθευτούν εγκαίρως. Συχνά οι εργάτες πρότειναν να ξεκινήσουν σχέσεις με τους αγρότες των περιχώρων ώστε αυτοί οι τελευταίοι να έκοβαν και να παρείχαν την ξυλεία. Τα σοβιέτ απαγόρευαν συνεχώς στους εργάτες να το κάνουν στο περιθώριο των διοικητικών θεσμών. Και, αναπόφευκτα, αυτοί οι τελευταίοι δεν κατάφεραν να το πραγματοποιήσουν εγκαίρως. Ως αποτέλεσμα είτε οι πόλεις έμεναν δίχως καύσιμη ύλη είτε αυτή πληρωνόταν αδιανόητα ακριβά, καθώς η δουλειά γινόταν πολύ επίμοχθη και οι δρόμοι ήταν αδιάβατοι από τον Σεπτέμβρη και μετά. Κάποιες φορές μάλιστα οι αγρότες ήταν απλώς υποχρεωμένοι να παρέχουν την ξυλεία με στρατιωτική διαταγή. Θα μπορούσα να γεμίσω δεκάδες σελίδες με τέτοιου είδους τυχαία παραδείγματα, αντιλούμενα από όλους τους τομείς της ανθρώπινης ύπαρξης. Παραγωγή, καταμερισμός, μεταφορές, εμπόριο κ.λπ. – παντού επικρατούσε η ίδια κατάσταση: οι μάζες δεν είχαν κανένα δικαίωμα να δράσουν πρωτοβουλιακά και οι διοικήσεις βρίσκονταν συνεχώς σε χρεοκοπία. Οι πόλεις είχαν έλλειψη σε ψωμί, κρέας, γάλα, λαχανικά... Η επαρχία είχε έλλειψη σε αλάτι, ζάχαρη, βιομηχανικά προϊόντα... Τα ρούχα σάπιζαν στα αποθέματα των μεγάλων πόλεων. Και η επαρχία δεν είχε με τι να ντυθεί... Ακαταστασία, χάος, αμέλεια, αδυναμία παντού και στα πάντα.

Το ψυχολογικό αποτέλεσμα μιας τέτοιας κατάστασης πραγμάτων ήταν ευκολονόητο. Σιγά-σιγά οι μάζες αποστρέφονταν τον μπολσεβικισμό. Η δυσaréσκεια μεγάλωνε μέρα με τη μέρα. Η δυσaréσκεια χρησίμευσε ως βάση στα ευρεία αντεπαναστατικά κινήματα και τα τροφοδότησε. Η αντίδραση επωφελήθηκε με ζήλο. Ξεκίνησαν μεγάλες οπλισμένες εκστρατείες, εξυφασμένες από τις ηττημένες προνομιούχες τάξεις, υποστηριζόμενες από την αστική τάξη των υπόλοιπων χωρών, διευθυνόμενες από τους στρατηγούς του παλιού καθεστώτος.

Ο αναγνώστης καταλαβαίνει τώρα γιατί οι ξεσηκωμοί του 1919 και του 1920 είχαν χαρακτήρα αλλιώτικα σοβαρό σε σχέση με τις αυθόρμητες και ασημαντες αντιστάσεις του 1917-18. Το πρώτο «λευκό» κίνημα, διευθυνόμενο στρατιωτικά από τον στρατηγό Ντενίκιν (1919), εισέβαλε γρήγορα σε όλη την Ουκρανία και σε μεγάλο μέρος της κεντρικής Ρωσίας. Μια συγκεκριμένη στιγμή κατά τη διάρκεια των μαχών

ανάμεσα στον λευκό και τον κόκκινο στρατό ο πρώτος εισέβαλε στην πόλη Οριόλ, κοντά στη Μόσχα, υποχρεώνοντας την μπολσεβίκικη κυβέρνηση να διαφύγει. Η διάρκεια και οι προοπτικές θριάμβευσης αυτού του κινήματος εξηγούνται με ευκολία από την εύνοια μεγάλου μέρους του πληθυσμού και από το αυξανόμενο μίσος του για τον μπολσεβικισμό, εν συντομία από τους λόγους που μόλις αναλύσαμε. Το δεύτερο κίνημα, αυτό του Βράνγκελ (1920), βρήκε ακόμη πιο ευνοϊκό κλίμα και, μια δεδομένη χρονική στιγμή, υπήρξε ακόμη πιο επικίνδυνο για τους μπολσεβίκους από εκείνο του Ντενίκιν, πάντα για τους ίδιους λόγους.

Ωστόσο τα δύο κινήματα απέτυχαν. Αυτό του Ντενίκιν κατακρημνίστηκε μεμιάς. Ο στρατός του παρότι έφτασε στις πύλες της Μόσχας, υποχώρησε αιφνίδια και εσπευσμένα προς τον νότο. Εκεί αφανίστηκε έπειτα από μια καταστροφική πανώλεθρία (τα συντρίμια του, περιπλανώμενα σχεδόν παντού, σιγά-σιγά αποδεκατίστηκαν από τον Κόκκινο Στρατό που κατέβηκε από τον βορρά ακολουθώντας τα ίχνη των φυγάδων). Ενδιαφέρουσα και σημαντική λεπτομέρεια: σε λιγότερο από είκοσι τέσσερις ώρες η μπολσεβίκικη κυβέρνηση της Μόσχας, που διακατεχόταν από πανικό, δεν ήθελε να πιστέψει την υποχώρηση των στρατευμάτων του Ντενίκιν· δεν καταλάβαινε τη λογική, δεν μπορούσε να εξηγήσει το γεγονός (πολύ αργότερα είχαν μια ακριβή εξήγηση). Ενδίδοντας τελικά στα πραγματικά γεγονότα, ανάσανε και έσπευσε να στείλει τα κόκκινα τάγματα να καταδιώξουν τα λευκά. Το κίνημα του Ντενίκιν πατάχθηκε. Αυτό του Βράνγκελ, που ξέσπασε έναν χρόνο αργότερα, αρχικά είχε και αυτό μεγάλη επιτυχία. Χωρίς να καταφέρει να φτάσει στη Μόσχα, ανησύχησε την κυβέρνηση ίσως ακόμη περισσότερο από την επιδρομή του Ντενίκιν, καθώς ο πληθυσμός, όλο και περισσότερο αηδιασμένος από τον μπολσεβικισμό, δεν έμοιαζε διόλου να θέλει να προχωρήσει σε σοβαρή αντίσταση σε αυτό το νέο αντιμπολσεβίκικο κίνημα ενώ, από την άλλη, η κυβέρνηση δεν μπορούσε να υπολογίζει πολύ στον στρατό της. Εντούτοις, μετά την αρχική επιτυχία το κίνημα του Βράνγκελ επίσης κατακερματίστηκε γρήγορα.

Ποιοι ήταν λοιπόν οι λόγοι αυτών των σχεδόν θαυματουργών μεταστροφών, αυτής της τελικής αποτυχίας των εκστρατειών που είχαν

ξεκινήσει με τέτοια επιτυχία; Μια πλήρη ανάλυση θα απαιτούσε τόμους ολόκληρους. Λυιιάμαι η εδω δεν μπορώ να τα επεξεργαστώ παρά *grosso modo*. Αλλά είναι απολύτως απαραίτητο να τους αφιερώσουμε μερικές γραμμές, καθώς οι πραγματικές αιτίες και οι ιδιαίτερα σημαντικές συνθήκες αυτής της άμπωτης και παλίρροιας είναι, από τη μία, ελάχιστα γνωστές, και, από την άλλη, εσκεμμένα διαστρεβλωμένες από τους ενδιαφερόμενους συγγραφείς.

Με λίγα λόγια, οι *βασικοί* λόγοι των παταγωδών αποτυχιών του λευκού κινήματος ήταν οι εξής: αρχικά, η αδέξια, κυνική και προκλητική στάση των αρχών, των ηγετών και των ενορχηστρωτών του κινήματος. Μόλις και μετά βίας νικητές, όλοι αυτοί οι κύριοι εγκαταστάθηκαν σε κατακτημένες περιοχές σαν πραγματικοί δικτάτορες. Διάγοντας συχνά άσωτο βίο, αδύναμοι και αυτοί να οργανώσουν μια κανονική ζωή, πρησμένοι από την υπερηφάνεια, γεμάτοι περιφρόνηση για τον εργαζόμενο λαό, έκαναν με κτηνώδη τρόπο τον τελευταίο να καταλάβει ότι διατίθονταν να αποκαταστήσουν το παλιό καθεστώς με όλες τις ομορφιές του. Ο λευκός τρόμος και τα σκληρά αντίποινα ξεκίνησαν παντού δίχως καθυστέρηση. Οι παλιοί ιδιοκτήτες γης και βιομηχανιών, κυνηγημένοι ή φυγαδευμένοι από τον καιρό της επανάστασης, επέστρεφαν με στρατούς και έσπευδαν να επανακτήσουν τις «περιουσίες τους». Σύντομα, το απολυταρχικό και φεουδαρχικό σύστημα που υπήρχε άλλοτε επανεμφανιζόταν αιφνιδίως.

Αυτή η στάση προκαλούσε στις εργατικές μάζες μια αντίστροφη ψυχολογική αντίδραση. Ένας άλλος παράγοντας τέθηκε αμέσως σε ισχύ. Πράγματι, οι μάζες έτρεμαν την επιστροφή του τσαρισμού και των *romestchiks* πολύ περισσότερο από τη συνέχιση του μπολσεβικισμού. Με τον τελευταίο μπορούσαν, παρ' όλα αυτά, να *ελπίζουν* να φτάσουν σε κάποιες βελτιώσεις, σε τελειοποιήσεις και τελικά σε μια ελεύθερη και ευτυχισμένη ζωή. Με την επιστροφή του τσαρισμού δεν είχαν να ελπίζουν σε τίποτε. Κυρίως οι αγρότες, που εκείνη την εποχή επωφελούνταν, τουλάχιστον θεωρητικά, από την επέκταση της διαθέσιμης γης, σκιάζονταν στην ιδέα ότι έπρεπε να επιστρέψουν τη γη στους παλιούς ιδιοκτήτες.

Έτσι, η εξέγερση ενάντια στους λευκούς επήλθε μόλις την επομένη από τη νίκη τους. Οι μάζες γρήγορα οργάνωναν μια μανιώδη αντίσταση. Και, στο κάτω-κάτω, τα αποσπάσματα, ακόμη και οι στρατιές από παρτιζάνους που δημιουργήθηκαν βιαστικά και υποστηρίχθηκαν από ολόκληρο τον εργατικό πληθυσμό, επέφεραν στους λευκούς συντριπτικές ήττες (εκείνη την εποχή ο πληθυσμός μπορούσε ακόμη να έχει στην κατοχή του όπλα. Αργότερα οι μπολσεβίκικες αρχές τον υποχρέωσαν να τα επιστρέψει όλα και παντού).

Ο στρατός που υλικά συνέβαλε περισσότερο στη συντριβή των δυνάμεων του Ντενίκιν και του Βράνγκελ έγινε γνωστός υπό το όνομα «μαχνοβίτικος», καθώς λειτουργούσε υπό τις διαταγές του αναρχικού Νέστορ Μαχνό. Πολεμούσε στο όνομα μιας ελευθεριακής κοινωνίας υποχρεωμένος να μάχεται ταυτόχρονα όλες τις δυνάμεις της καταπίεσης, τους λευκούς και τους κόκκινους, και θα τραβήξει την προσοχή μας παρακάτω, όταν μιλήσουμε για την άλλη αντίσταση στον μπολσεβικισμό, αντίσταση «από τα αριστερά». Αλλά μιλώντας για τη λευκή αντίδραση, να αναφέρουμε εδώ ακόμη ότι ο λόγος που οδήγησε τον Ντενίκιν να αφήσει το Οριόλ και να οπισθοχωρήσει εσπευσμένα - τον οποίο η μπολσεβίκικη κυβέρνηση έμαθε αργότερα- ήταν ακριβώς η συντριπτική ήττα που επέφερε ο μαχνοβίτικος στρατός στην οπισθοφυλακή του Ντενίκιν κοντά στο χωριό Περεγκονόφκα, στα περίχωρα της μικρής πόλης Ουμάν (κυβέρνηση του Κίεβο). Ευρισκόμενος εκείνη τη στιγμή στον στρατό του Μαχνό, μπορώ να μαρτυρήσω ότι η περίφημη επιδρομή του στρατού του, η οποία μας έδωσε τη νίκη σε εκείνη τη μάχη, έκοψε στα δύο τις δυνάμεις του Ντενίκιν, χωρίζοντας το μέρος που είχε προχωρήσει από την οπισθοφυλακή από τη βάση ανεφοδιασμού του και τις αποθήκες όπου φυλούσαν τα πολεμοφόδια. Ο αναγνώστης θα βρει τις λεπτομέρειες αυτού του επεισοδίου στο ήδη προαναφερθέν βιβλίο *Ιστορία του μαχνοβίτικου κινήματος*, του Π. Αρσίνοφ. Όσον αφορά τις δυνάμεις του Βράνγκελ, η οριστική ήττα τους από τον στρατό του Μαχνό μου ομολογήθηκε από τους ίδιους τους μπολσεβίκους, υπό ιδιαίτερα περίεργες περιστάσεις. Κατά τη διάρκεια της πολύ επικίνδυνης επίθεσης του Βράνγκελ διέμενα στην μπολσεβίκικη φυλακή της Μόσχας. Ομοίως με τον Ντενίκιν, ο Βράνγκελ μάχονταν και απώθουσε τον Κόκκινο Στρατό προς τον βορρά. Ο Μαχνό, ο οποίος εκείνη την

εποχή βρισκόταν σε καιρίαση εχθρότητας με τους μπολσεβίκους, μπροστά στον κοινό κίνδυνο αποφάσισε να τους προσφέρει ειρήνη και ένα χέρι βοήθειας έναντι των λευκών. Όντας σε μειονεκτική θέση, οι μπολσεβίκοι δέχτηκαν την προσφορά και κατέληξαν σε συμφωνία με τον Μαχνό. Αυτός επιτέθηκε στον στρατό του Βράνγκελ και τον κατατρόπωσε ολοσχερώς κοντά στο Όρεκοφ (Ουκρανία). Όταν έληξε η μάχη έστειλε τηλεγράφημα στον Λένιν (Μόσχα), δηλώνοντας ότι δεν θα έκανε κανένα βήμα αν δεν απελευθρώνονταν άμεσα ο φίλος του Τσουμπένκο κι εγώ. Έχοντας ακόμη ανάγκη τον Μαχνό, οι μπολσεβίκοι με απελευθέρωσαν, ομολογώντας υπό αυτή την περίπτωση τις υψηλές μαχητικές ικανότητες του στρατού του Μαχνό και τη λαμπρή νίκη του επί των δυνάμεων του Βράνγκελ (οι λεπτομέρειες για τη νίκη ενάντια στον Βράνγκελ αφηγούνται στο προαναφερθέν βιβλίο).

Για να τελειώσουμε με τις αντιδράσεις της Δεξιάς, οφείλω να διαψεύσω σε αυτό το σημείο και τους μύθους που εφευρέθηκαν και διαδόθηκαν εσκεμμένα από τους ενδιαφερόμενους.

Ο πρώτος είναι εκείνος της ξένης επέμβασης η οποία, κατά τον μύθο, ήταν πολύ σημαντική κατά τη διάρκεια των επιθέσεων του Ντενίκιν και του Βράνγκελ (η σπουδαιότητα αυτής της παρέμβασης είναι ο λόγος που προτάσσουν οι μπολσεβίκοι συγγραφείς για να εξηγήσουν τη δύναμη και την επιτυχία των λευκών κινημάτων). Αυτή η διαβεβαίωση δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Είναι υπερβολική. Όπως, η ξένη επέμβαση κατά τη διάρκεια της επανάστασης δεν ήταν ποτέ πολύ ισχυρή. Μια κάποια βοήθεια, αρκετά μετριοπαθής, σε χρήμα, σε πολεμοφόδια και σε εξοπλισμό· αυτό ήταν όλο. Όσον αφορά τα στρατιωτικά αποσπάσματα που στάλθηκαν στη Ρωσία, ποτέ δεν είχαν μεγάλη σημασία και δεν έπαιξαν σχεδόν κανέναν ρόλο στα γεγονότα. Εξάλλου, αυτό είναι εύκολα κατανοητό. Οι στρατιωτικοί ηγέτες έτρεμαν την «αποσύνθεση» των στρατευμάτων τους που ήταν σε επαφή με τον επαναστατημένο ρωσικό λαό. Τα γεγονότα έδειξαν ότι αυτοί οι φόβοι τους ήταν αρκετά βάσιμοι. Στην πραγματικότητα, χωρίς να

μιλάμε για τα αγγλικά, τα γαλλικά ή άλλα αποσπάσματα²⁴ που συνολικά ποτέ δεν κατάφεραν να πολεμήσουν ενάντια στους επαναστάτες, ακόμη και τα στρατεύματα της αυστρογερμανικής κατοχής (μετά τη συνθήκη ειρήνης του Μπρεστ – Λιτόφσκ), αρκετά σημαντικά και προστατευμένα από τις δυνάμεις της ουκρανικής κυβέρνησης του Σκοροπάντσκι,²⁵ γρήγορα νικήθηκαν και αποδεκατίστηκαν από τις επαναστατικές δυνάμεις της χώρας (με αυτή την ευκαιρία, επισημαίνω εδώ ότι η μοίρα της γερμανικής κατοχής επιβεβαιώνει πλήρως τη θέση που υπερασπιζόνταν οι αναρχικοί σε σχέση με τη συνθήκη ειρήνης του Μπρεστ – Λιτόφσκ. Ποιος ξέρει ποια θα ήταν σήμερα η όψη του κόσμου αν εκείνη την εποχή η μπολσεβίκικη κυβέρνηση, αντί να συνθηκολογήσει με τους Γερμανούς ιμπεριαλιστές, είχε αφήσει τα στρατεύματά τους να εισβάλουν στην επαναστατημένη Ρωσία και αν αυτή η εισβολή θα δημιουργούσε τις ίδιες συνθήκες με εκείνες που, πολύ αργότερα, ευθύνονταν για την ήττα των Ντενίκιν, Βράνγκελ, των Αυστρογερμανών κ.λπ.!).

Όχι, ο Λένιν και οι σύντροφοί του δεν υπήρξαν ποτέ επαναστάτες. Δεν ήταν παρά κάπως άγριοι ρεφορμιστές που, όντας πραγματικοί

²⁴ΣτΕ: Από τα ξένα στρατεύματα που εισέβαλαν στη Ρωσία για να καταπνίξουν την επανάσταση δεν έλειπαν βέβαια και τα ελληνικά που είχε στείλει ο «εθνάρχης» Ελευθέριος Βενιζέλος, ο «πεφωτισμένος» πολιτικός εκπρόσωπος της ελληνικής αστικής τάξης και των ιμπεριαλιστικών της σχεδίων, της «Μεγάλης Ιδέας», της Ελλάδας «των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών». Η αποστολή των εν λόγω στρατευμάτων αποσκοπούσε, ως αντάλλαγμα, στην ευνοϊκή στάση των Βρετανών και των Γάλλων απέναντι στο ελληνικό κράτος και στον στρατό κατά τη διάρκεια της μικρασιατικής εκστρατείας (1919-1922) ενάντια στην ηττημένη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, τη διαλυμένη πλέον Οθωμανική Αυτοκρατορία.

²⁵ΣτΕ: Ο Σκοροπάντσκι ήταν Ρώσος στρατηγός που κυβέρνησε την Ουκρανία μετά τη διάλυση της Ράντα (εθνική συνέλευση της Ουκρανίας που σχηματίστηκε μετά την πτώση του τσάρου τον Φλεβάρη του 1917) από τα γερμανικά στρατεύματα. Εγκαθίδρυσε ένα προσωποκεντρικό καθεστώς, επαναφέροντας πλήρως την ατομική ιδιοκτησία, καλώντας τα αυστρογερμανικά στρατεύματα να εξασφαλίσουν την τάξη στην Ουκρανία και στο τέλος κάνοντας ένα πραξικόπημα για να ελέγξει τις αντιστάσεις των αγροτών. Η εξουσία του έπεσε με τη φυγή των γερμανικών στρατευμάτων.

ρεφορμιστές, ανέτρεχαν πάντα οι καλιές αστικές μεθόδους. Δεν είχαν καμία εμπιστοσύνη στην πραγματική επανάσταση και δεν την καταλάβαιναν καν. Δείκνους εμπιστοσύνη σε αυτούς τους κρατιστές-ρεφορμιστές αστούς για τη μοίρα της επανάστασης, οι Ρώσοι εργαζόμενοι διέπραξαν ένα θεμελιώδες σφάλμα. Εκεί βρίσκεται ένα μέρος της ακριβούς εξήγησης για όλα αυτά που συνέβησαν στη Ρωσία από τον Οκτώβριο του 1917 μέχρι τις μέρες μας. Είδαμε ποιοι ήταν οι πραγματικοί λόγοι της δύναμης των αντεπαναστατικών επιθέσεων στη Ρωσία.

Ο δεύτερος πολύ διαδεδομένος μύθος είναι εκείνος που αφορά τον ρόλο του Κόκκινου Στρατού. Κατά τους μπολσεβίκους «ιστορικούς», αυτός κατατρόπωσε τα αντεπαναστατικά στρατεύματα, συντρίψε τις λευκές επιθέσεις και καρπώθηκε όλες τις νίκες. Δεν υπάρχει μεγαλύτερο λάθος. Σε όλες τις σημαντικές αντεπαναστατικές επιθέσεις ο Κόκκινος Στρατός ηττήθηκε και αποσύρθηκε. Ήταν ο εξεγερμένος λαός που, εν μέρει, είχε τα όπλα και πολέμησε τους λευκούς. Ο Κόκκινος Στρατός επανερχόταν πολυάριθμος αδιάκοπα μετά την επίθεση για να βοηθήσει τους νικητές παρτιζάνους, για να δώσει μαζί με αυτούς τη χαριστική βολή στους ήδη κλονισμένους λευκούς στρατούς και να καρπωθεί τις δάφνες της νίκης.

Δεν μίλησα για την αρκετά σημαντική επίθεση του ναυάρχου Κολτσάκ στη Σιβηρία, επίθεση που υποστηρίχθηκε από τον τσεχοσλοβάκικο στρατό. Στην πραγματικότητα δεν γνωρίζω πολλά για τα γεγονότα της Σιβηρίας. Από αυτά που ξέρω, έμμεσα, οι γενικοί λόγοι των πρώτων επιτυχιών και της τελικής αποτυχίας αυτής της επίθεσης ήταν ίδιοι με αλλού. Αλλά δεν μπορώ να το διαβεβαιώσω με την ίδια σιγουριά και ακρίβεια, μην έχοντας υπάρξει αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων. Γνωρίζω, ωστόσο, ότι κατά κάποιον τρόπο το κίνημα των οπλισμένων παρτιζάνων υπήρξε πολύ σημαντικό στη Σιβηρία και ότι ο ρόλος του στην επαναστατική άμυνα ήταν υπολογίσιμος. Θυμίζω στον αναγνώστη ότι τη στιγμή της τσεχοσλοβάκικης επίθεσης (Ιούνιος- Ιούλιος του 1918), προκειμένου να αποφευχθεί κάθε εμπλοκή, η εκτέλεση του τσάρου Νικολάου Β΄ της Ρωσίας και της οικογένειάς του, εξόριστων στο Γεκατερίνμπουργκ, αποφασίστηκε από το περιφερειακό σοβιέτ και εκπληρώθηκε τη νύχτα ανάμεσα στη 15η και τη 16η Ιουλίου.

Ανεξάρτητα από αυτές τις αντιδράσεις της Δεξιάς σχηματίστηκαν επίσης, περίπου την ίδια εποχή και αργότερα, κινήματα που βάδιζαν προς την αντίθετη κατεύθυνση – *επαναστατικά κινήματα* που μάχονταν την μπολσεβίκικη εξουσία στο όνομα της πραγματικής ελευθερίας και των πραγματικών αρχών της κοινωνικής επανάστασης, εμπαιγμένα, καταπατημένα από τον μπολσεβικισμό.

Η γενικά βλαπτική πολιτική, ο υπερβολικός κρατισμός και συγκεντρωτισμός, η «προδοσία» και η κατάφωρη αδυναμία των μπολσεβίκων αρχικά προκάλεσαν κινήματα εξέγερσης και αντίστασης *ακόμη και στις ίδιες τις τάξεις της κυβέρνησης και του κόμματος*. Έτσι επήλθαν, το καλοκαίρι του 1918, ο –καθαρά πολιτικός εξάλλου– ξεσηκωμός των σοσιαλιστών επαναστατών της Αριστεράς και η ρήξη ανάμεσα σε αυτούς και το μπολσεβίκικο κόμμα. Έχοντας συμμετάσχει μέχρι τότε στην κυβέρνηση, οι σοσιαλιστές επαναστάτες της Αριστεράς την εγκατέλειψαν, κήρυξαν πόλεμο στους μπολσεβίκους και σύντομα βρέθηκαν καταδικασμένοι στην καταστολή (στον ίδιο χρόνο με τους αναρχικούς).²⁶ Επίσης, έτσι σχηματίστηκε, πολύ αργότερα, στους κόλπους του μπολσεβίκικου κόμματος η λεγόμενη «εργατική αντιπολίτευση», οι πρώτες εκδηλώσεις της οποίας ανάγκασαν τον Λένιν να δημοσιεύσει τον γνωστό λιβελό του για την «παιδική ασθένεια του αριστερισμού»,²⁷ και έπειτα να υποκύψει κι αυτή στα ίδια χτυπήματα μιας βίαιης καταστολής.²⁸ Έτσι, εντέλει, σε όλη την έκταση της χώρας

²⁶ΣΤΕ: Αυτό που αναφέρει εδώ ο Βολίν είναι ανακριβές. Η καταστολή των αναρχικών έλαβε χώρα τον Απρίλη και τον Μάη του 1918 με τη συναίνεση των αριστερών σοσιαλεπαναστατών. Οι τελευταίοι έφυγαν από την κυβέρνηση, επιτέθηκαν στους μπολσεβίκους και τελικά κατεστάλησαν μετά την 6η του Ιούλη, όταν και σκότωσαν τον Γερμανό πρέσβη Μίρμπαχ.

²⁷ΣΤΕ: Πρόκειται για το βιβλίο του Λένιν «Ο αριστερισμός: παιδική αρρώστια του κομμουνισμού», το οποίο έγραψε κυρίως για να αντιπαρατεθεί στον γερμανολλανδικό συμβουλευτικό κομμουνισμό και κατά δεύτερον στη βρετανική και ιταλική υπεραριστερά, κι όλα αυτά στο πλαίσιο του να «δώσει γραμμή» μέσα στη Γ' Διεθνή.

²⁸ΣΤΕ: Αυτό δεν είναι ακριβές. Η «εργατική αντιπολίτευση», ως τάση μέσα στο μπολσεβίκικο κόμμα, με εξέχοντα μέλη τούς Κολοντάι και Σλιάπνικοφ, απαγορεύτηκε μετά τον Μάρτη του 1921 (όπως κι όλες οι τάσεις), αλλά δεν γνώρισε τη βίαιη καταστολή.

κατά καιρούς σχηματίζονται αριστερά κινήματα, που καταστέλλονται γρήγορα από τις αρχές.

Υποχρεωμένοι να συντομεύσουμε, θα μείνουμε μονάχα σε δύο από αυτά τα κινήματα' και τα δύο σημαντικά και σπουδαία' και τα δύο συκοφαντημένα από τους μπολσεβίκους. Το πρώτο ήταν ο *ξεσηκωμός της Κροστάνδης* τον Μάρτιο του 1921. Οι ναύτες της Κροστάνδης κράτησαν τον επαναστατικό λόγο που είχαν δώσει το 1917. Μπροστά στην πλήρη αφερεγγυότητα της μπολσεβίκικης κυβέρνησης, επαναστατημένοι από την «προδοσία» της, βαθιά ταραγμένοι από την αποκρουστική κατάσταση της χώρας, χωρίς αποτέλεσμα εφόσον υπήρχε η πολιτική του κόμματος που κατείχε την εξουσία, εξεγερμένοι από την αγανάκτηση και τον θυμό, μαθαίνοντας για τη βίαιη καταστολή των εργατικών ταραχών στη Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη, ξεσηκώθηκαν, ειρηνικά περισσότερο, διαμαρτυρόμενοι ενάντια στη διαγωγή της κυβέρνησης και σχηματίζοντας αποφασιστικές διεκδικήσεις στο όνομα της επαναστατικής λύτρωσης. Φυσικά, η μπολσεβίκικη κυβέρνηση δεν υποχώρησε καθόλου. *Επιτέθηκε* στην Κροστάνδη με όπλα και κατέπιξε το κίνημα στο αίμα. Η μελλοντική ιστορία θα ανταποκρινόταν σε όλες τις περιπέτειες αυτού του άνισου και ηρωικού αγώνα, κατά τη διάρκεια του οποίου, ωστόσο, οι μπολσεβίκοι παρά τρία γλίτωσαν τον κίνδυνο. Αυτή η μάχη ήταν φρικαλέα. Οι εξεγερμένοι εντέλει υπερασπίστηκαν κάθε σπιτί, κάθε σπιθαμή γης. Παραδόθηκαν στη δύναμη των «κόκκινων γιούνκερς»²⁹ και πλήρωσαν ακριβά την ευγενική χειρονομία τους. Εκατοντάδες πτώματα, άλλες εκατοντάδες φυλακισμένων που δολοφονήθηκαν μετά στα μπολσεβίκικα μπουντρούμια: αυτή ήταν η αποτίμηση της εξέγερσης. Η βαναυσότητα της καταστολής ξεπέρασε κάθε φαντασία.

Αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ αρχικά είναι ο αηδιαστικός τρόπος με τον οποίο κατασυκοφαντήθηκε αυτή η εξέγερση στον κόσμο από την μπολσεβίκικη κυβέρνηση. Αποκαλέστηκε ανευρυθίαστα

²⁹ΣΤΕ: Γιούνκερς ήταν ο τίτλος των «ευέλπιδων», δηλαδή των εκπαιδευόμενων αξιωματικών επί τσαρικού καθεστώτος. Εδώ ο όρος «κόκκινοι γιούνκερς» χρησιμοποιείται σκωπτικά από το Βολίν για να στιγματίσει τις στρατιωτικές δυνάμεις των μπολσεβίκων ως αντεπαναστατικές.

αντεπαναστατική ανταρσία. Αυτό ήταν ένα επιπλέον ψέμα σε ολόκληρο το ψεύτικο σύστημα των μπολσεβίκων. Μια μέρα η ιστορία θα απελευθερωθεί και θα πει μεγαλόφωνα όλη την αλήθεια για την «κομμούνια της Κροστάνδης» και για τον ρόλο του Τρότσκι, του «κόκκινου Γκαλιφέ».³⁰ Αλλά θα ήθελα σε αυτό το σημείο να παράσω μερικές αποδείξεις για τον επαναστατικό χαρακτήρα του ξεσηκωμού:

1. Κατά τη διάρκεια της εξέγερσης η Επαναστατική Επιτροπή εξέδωσε μια εφημερίδα όπου εκτυπώνονταν όλα τα καλέσματα, όλες οι προκηρύξεις, τα μανιφέστα, ή άλλα έγγραφα σχετικά με το κίνημα. Είναι θλιβερό ότι όλη αυτή η έγγραφη τεκμηρίωση δεν ανθολογήθηκε ακόμη και δεν εκδόθηκε σε ξένες γλώσσες (υπάρχει ωστόσο στη ρωσική γλώσσα). Οι Ευρωπαίοι εργάτες όφειλαν να αιτηθούν στην μπολσεβίκικη κυβέρνηση να το κάνει. Αυτή η δημοσίευση θα ήταν διαπαιδαγωγική. Φυσικά, *οι μπολσεβίκοι δεν θα το έκαναν*. Αλλά η πεισματική άρνησή τους θα ήταν μια τελειωτική συγκατάθεση. Έχοντας στα χέρια μου μερικά από αυτά τα έγγραφα, θα παραθέσω σε αυτό το σημείο μερικές γραμμές ενός εκ των πρώτων καλεσμάτων της Επαναστατικής Επιτροπής της Κροστάνδης με ημερομηνία 2 Μαρτίου 1921:

•Προς τον πληθυσμό του οχυρού και της πόλης της Κροστάνδης

Σύντροφοι και πολίτες!

Η χώρα μας διαβαίνει μια δύσκολη περίοδο. Έχουν περάσει ήδη τρία χρόνια που η πείνα, το κρύο και το οικονομικό χάος μας έχουν βάλει σε μια τρομερή μέγγενη. Το Κομμουνιστικό Κόμμα που κυβερνά τη χώρα αποχωρίστηκε από τις μάζες και αποδείχτηκε ανίκανο να βγάλει τη χώρα από μια γενική κατάσταση ασωτίας. Το κόμμα δεν είχε λάβει διόλου υπόψη

³⁰ΣτΕ: Ο Γκαλιφέ ήταν ο Γάλλος στρατηγός που κατέστειλε την Παρισινή Κομμούνια το 1871. Εδώ ο Βολίν παρομοιάζει τον Τρότσκι ως επικεφαλής του Κόκκινου Στρατού που κατέστειλε την «κομμούνια της Κροστάνδης» με τον εκτελεστή της Κομμούνιας του Παρισιού.

τις ταραχές που είχαν συμβεί μόλις στην Αγία Πετρούπολη και τη Μόσχα, οι οποίες αποδεικνύουν ξεκάθαρα ότι έχει χάσει την εμπιστοσύνη των εργατικών μαζών. Θεωρεί ότι αυτές οι διαμαρτυρίες είναι αποτέλεσμα αντεπαναστατικών ραδιουργιών. Πλανάται οικτρά. Αυτές οι ταραχές, οι διαμαρτυρίες είναι η φωνή ολόκληρου του λαού, όλων των εργαζομένων. Όλοι οι εργαζόμενοι, όλοι οι ναύτες, όλοι οι κόκκινοι στρατιώτες σήμερα βλέπουν καθαρά ότι μόνο οι κοινές προσπάθειες, μόνο η κοινή θέληση των εργαζομένων θα μπορέσουν να δώσουν στη χώρα ψωμί και κάρβουνο, θα μπορέσουν να ενδύσουν και να υποδέσουν τον λαό, θα μπορέσουν να βγάλουν τη δημοκρατία από το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκεται.»

Έπειτα το κάλεσμα παραγγέλλει σε όλους να διατηρήσουν παντού την επαναστατική τάξη, να οργανώσουν σε «σωστές βάσεις» τις νέες εκλογές των τοπικών σοβιέτ και να προσέξουν τις απειλές της κυβέρνησης (εκ των προτέρων, οι αντιπρόσωποι όλων των εργατικών οργανώσεων, των ναυτών και των στρατιωτών, ενωμένοι σε μια γενική συνέλευση, δημιούργησαν τη μεταβατική Επαναστατική Επιτροπή, υπεύθυνη για τη διαχείριση των πραγμάτων της πόλης και του οχυρού και την επαγρύπνηση για την ασφάλεια τους).

Από την άλλη, σε ένα ψήφισμα υιοθετημένο την προηγούμενη από τη γενική συνέλευση των ναυτών ζητούνταν από την κυβέρνηση μεταξύ άλλων: «ελευθερία του λόγου και του Τύπου για τους εργάτες και τους αγρότες, για τους αναρχικούς και για τα σοσιαλιστικά κόμματα της Αριστεράς», «ελευθερία των ενώσεων και των επαγγελματικών, εργατικών και αγροτικών οργανώσεων», «απελευθέρωση όλων των κρατούμενων που ανήκαν στα σοσιαλιστικά κόμματα, όπως και όλων των εργατών, των αγροτών, των στρατιωτών και των ναυτών που ήταν φυλακισμένοι σε σύνδεση με τα εργατικά και αγροτικά κινήματα», «επιλογή μιας επιτροπής υπεύθυνης για την εξέταση των ζητημάτων όλων των κρατούμενων των φυλακών και των στρατοπέδων συγκέντρωσης» κ.λπ.

2. Η εφημερίδα που εκδιδόταν στην Κροστάνδη κατά τη διάρκεια του κινήματος ήταν γεμάτη προκηρύξεις από μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος, οι οποίες αποκάλυπταν την επαναστατική πτώχευση του μπολσεβικισμού, διαφοροποιούνταν από το κόμμα και συνδέονταν με το κίνημα. Αυτές οι προκηρύξεις ήταν τόσο πολλές που τελικά ομαδοποιούνταν λόγω έλλειψης χώρου.
3. Τα μέλη της Επαναστατικής Επιτροπής ήταν απλοί ναύτες – εργάτες ή αγρότες– με αριστερές τάσεις. Ο πρόεδρος της Επιτροπής, Πετριτσένκο, είχε αναρχικές τάσεις.
4. Έχω ακόμη μια μικρή, προσωπική, αλλά αρκετά επεξηγηματική απόδειξη για τον επαναστατικό προσανατολισμό του κινήματος της Κροστάνδης. Όταν εκείνη τη στιγμή στη φυλακή, έμαθα ότι μια αντιπροσωπεία της Επαναστατικής Επιτροπής της Κροστάνδης είχε έρθει στην Αγία Πετρούπολη με πρόθεση να φέρει στην Κροστάνδη τον σύντροφό μας Ίαρτσουκ κι εμένα, και οι δύο γνωστοί στην Κροστάνδη. Η Επιτροπή ήθελε να έρθουμε να τη βοηθήσουμε στο έργο της (δεν γνώριζε ότι και οι δύο ήμασταν στη φυλακή). Είναι προφανές πως ένα αντεπαναστατικό κίνημα δεν θα επιχειρούσε ποτέ να ζητήσει τη συμβολή αναρχικών.

Εδώ παρέθεσα με τυχαία σειρά κάποια σημαντικά γεγονότα. Αλλά επαναλαμβάνω ότι μόνο με την *πλήρη* δημοσίευση της τεκμηρίωσης σχετικής με το κίνημα θα μπορούσε να λάμψει η αλήθεια της τραγικότητας των γεγονότων. Υπάρχει μια εξαιρετική μπροσούρα του Αλέξανδρου Μπέργκμαν για τον ξεσηκωμό της Κροστάνδης, η οποία είναι αρκετά τεκμηριωμένη. Τη διάβασα στα αγγλικά. Δεν γνωρίζω αν υπάρχει στα γαλλικά.

Έπειτα, αυτό που μας ενδιαφέρει είναι οι συνέπειες των γεγονότων που παρατέθηκαν.

Ο Λένιν δεν κατάλαβε τίποτε για το κίνημα της Κροστάνδης. Φοβήθηκε και, μερικές μέρες αργότερα, εξήγγειλε τη «νέα οικονομική πολιτική»:

τη ΝΕΠ. Αυτή η τελευταία παραχώρησε μια κάποια ελευθερία στην οικονομική δραστηριότητα του πληθυσμού. Αλλά ακόμη και η έννοια αυτής της «ελευθερίας» ήταν εντελώς διαστρεβλωμένη. Αντί για την ελεύθερη δημιουργική δραστηριότητα των μαζών (αυτό που διεκδικούσε η Κροστάνδη), ήταν η «ελευθερία» κάποιων ατόμων να κάνουν εμπόριο και να πλουτίσουν. Συχνά θεωρούσαμε τη ΝΕΠ στρατηγική οπισθοδρόμηση που επέτρεπε την ενίσχυση των αποκτημένων θέσεων, σαν κάποιου είδους «οικονομική ανάσα» ανάλογη της «στρατιωτικής ανάπαυσης» από την εποχή της συνθήκης ειρήνης του Μπρεστ – Λιτόφσκ. Είναι πιθανό. Σε κάθε περίπτωση η ΝΕΠ δεν άλλαξε τίποτε στη γενική κατάσταση των πραγμάτων. Εξαπάτησε μερικά εκατομμύρια αφελείς, γέννησε μερικές ψεύτικες ελπίδες σε κάποια στρώματα του πληθυσμού, συσώρευσε ολόκληρα βουνά βλακειάς στο εξωτερικό. Τα λίγα χρόνια της ΝΕΠ επέτρεψαν κυρίως στο Κράτος να αυξήσει, περιμένοντας, τις υλικές και στρατιωτικές δυνάμεις του, να δημιουργήσει σιωπηλά το διοικητικό, πολιτικό, γραφειοκρατικό και νεο-αστικό μηχανισμό του, να νιώσει οριστικά ισχυρό για να συνθλίψει τα πάντα στη σιδερένια γροθιά του. Αν θέλουμε να μιλήσουμε για οπισθοδρόμηση, υπό αυτή την έννοια είναι ακριβές. Λίγο μετά τον θάνατο του Λένιν (το 1924) και τον ερχομό του Στάλιν –ως αποτέλεσμα κάποιων εσωτερικών διαμαχών– η ΝΕΠ ματαιώθηκε, οι υπέρμαχοί της («νέπμαν», δηλαδή οι άνθρωποι της ΝΕΠ) συλλήφθηκαν, εξορίστηκαν ή τουφεκίστηκαν και το Κράτος, οριστικά οπλισμένο, θωρακισμένο, γραφειοκρατικοποιημένο, κεφαλαιοποιημένο, εγκαθίδρυσε αποφασιστικά την παντοδυναμία του. Όλες αυτές οι περιπέτειες πλέον δεν είχαν τίποτε κοινό με την κοινωνική επανάσταση και τους πόθους των εργαζόμενων μαζών.

*Το δεύτερο επαναστατικό αντιμπολσεβίκικο κίνημα πολύ μεγάλου βεληνεκούς ήταν εκείνο της Ουκρανίας, γνωστό με το όνομα «μαχνοβίτικο κίνημα», που έχει ήδη αναφερθεί κατά τη διάρκεια της μελέτης μας. Πολλοί νομοί, με πληθυσμό περίπου εφτά εκατομμυρίων ανθρώπων, περιλαμβάνονταν λίγο πολύ σε αυτό το κίνημα που διήρκησε από το 1918 μέχρι το 1921 και το οποίο υπερασπίστηκε τολμηρά την *κοινωνική επανάσταση* ενάντια σε όλους τους εχθρούς της, ενάντια σε όλους τους πλαστογράφους και τους νεκροθάφτες, συμπεριλαμβανομένων των μπολσεβίκων.*

Μου είναι απολύτως αδύνατο να κάνω εδώ μια μελέτη, έστω συνοπτική, εκείνου του πραγματικά εξαιρετικού έπους στα επαναστατικά χρονικά. Μια παρόμοια συνοπτική μελέτη δεν θα πρόσφερε τίποτε. Μια πλήρης ανάλυση θα απαιτούσε τουλάχιστον έναν τόμο. Δεν θα μπορούσα παρά να παραπέμψω τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη στο βιβλίο του Π. Αρσίνοφ *Ιστορία του μαχνοβίτικου κινήματος*.³¹ Αν δεν το έχει ήδη διαβάσει, θα βρει εκεί μια εξαιρετική μελέτη του κινήματος, επαρκώς ολοκληρωμένη. Αν, αντιθέτως, το έχει διαβάσει, έχει μια ακριβή ιδέα σε σχέση με τα γεγονότα.

Έχοντας πάρει μέρος προσωπικά σε αυτό το κίνημα για μερικούς μήνες, θα προσπαθήσω να διατυπώσω εδώ μερικές εκτιμήσεις και συμπεράσματα που προέκυψαν από αυτό και τα οποία θεωρώ σημαντικά για κάθε αναγνώστη που θέλει να αποκτήσει μια ιδέα όσο το δυνατόν πιο ακριβή και ξεκάθαρη για τις διαφορετικές φάσεις και τις διάφορες οπτικές της ρωσικής επανάστασης. Και θα περιοριστώ σ' αυτά.

Το μαχνοβίτικο κίνημα αποτέλεσε μια ανυπέρβλητη επαναστατική έξαψη των αχανών εργαζόμενων μαζών –εργατικών και αγροτικών–, οι οποίες υπό την επιρροή από τη μία των ιδιαίτερων γεγονότων της Ουκρανίας και από την άλλη της αναρχικής ιδεολογίας που διαδίδοταν στη χώρα από τους συντρόφους που ήταν ενεργοί (κυρίως από εκείνους της Συνομοσπονδίας της «Ναμπάτ») και η οποία εκπροσωπούσαν από πολλούς οδηγούς του ίδιου του κινήματος (εκ των οποίων τη μεγαλύτερη επιρροή είχε ο Νέστορ Μάχνο) διζήγαγαν μια ανιδιοτελή μάχη, ηρωική και απaráμιλλη, για την πραγματική ολοκληρωτική κοινωνική επανάσταση, αντικρατική και ανιεξουσιαστική, ενάντια σε όλες της δυνάμεις που της αντιτίθονταν, οπότε επίσης εναντίον των μπολσεβίκων, μέχρι να εξασθενήσει οριστικά.

Οι πιο σημαντικές διαπιστώσεις που μπορούμε να κάνουμε για αυτό το εξαιρετο έπος είναι οι εξής:

1. Η αναρχική ιδέα δεν είναι ούτε ουτοπία ούτε φαντασίωση ούτε

³¹Πέτρος Αρσίνοφ, *Ιστορία του μαχνοβίτικου κινήματος 1918-1921*, στα ελληνικά από τις εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, 1980 (μτφρ. Σοφία Σαμπάνη)

πολύ μακροπρόθεσμο ιδανικό, απρόσιτο στις σύγχρονες μάζες, πραγματοποιήσιμο μόλις και μετά βίας έπειτα από εκατοντάδες χρόνια. Όταν οι ευνοϊκές συνθήκες είναι εκεί, όταν οι εργατικές μάζες έχουν τη δυνατότητα να κάνουν αυτές οι ίδιες την επανάστασή τους και όταν η ελεύθερη δραστηριότητα και η συνειδησή τους είναι φωτισμένη, βοηθημένη, ελεύθερα οδηγημένη από την αναρχική ιδέα, αυτή η τελευταία τους γίνεται σύντομα οικεία και αγαπητή. Θα κατανοήσουν εύκολα και γρήγορα τη βαθιά αλήθεια όπως και το συμπαγές νόημά της. Και τότε η ιδέα θα ενσαρκωθεί σε ένα ωραίο *πραγματικό* κίνημα, εμπυχωμένο από ανυπέβλητη έξαψη, ικανό για να πραγματοποιήσει τα πάντα, ακόμη και τα πιο τολμηρά πράγματα. Έτσι, υπό ορισμένες δεδομένες συνθήκες οι αναρχικοί πόθοι *θα γίνουν κανονικά, φυσικά, η συμπαγής δραστηριότητα των εργατικών μαζών.*

2. Αφού οι μάζες εκπληρώσουν *οι ίδιες* την επανάστασή τους, θα είναι απόλυτα ικανές να λύσουν όλα αυτά τα προβλήματα, να ξεπεράσουν όλες αυτές τις δυσκολίες και να την φέρουν εις πέρας. Ούτε οι «αναρίθμητες δυσκολίες» ούτε τα πιο μεγάλα εμπόδια ούτε ακόμη το «καπιταλιστικό περιβάλλον», με τους αποκλεισμούς και τις απειλές του, θα είναι πια επικίνδυνα για αυτές. Τότε δεν θα υπάρχει παρά μία μόνο δύναμη που θα μπορεί να τις συνθλίψει: η θηριώδης δύναμη των όπλων. Αλλά αυτή η δύναμη δεν αποδεικνύει τίποτε. Και μετά, οι μάζες που θα είναι σε πραγματική επανάσταση πωλούν ακριβά την ελευθερία τους. Και, τέλος, απέναντι σε μια πραγματική επανάσταση, η στρατιωτική δύναμη είναι δίκικο μαχαίρι.
3. Για να κάνουν την *πραγματική επανάστασή τους*, οι μάζες δεν έχουν καμία ανάγκη τα πολιτικά κόμματα, τις κυβερνητικές ή διευθυντικές ελίτ κ.λπ. Σε σχέση με όσους κατέχουν κάποια εκπαίδευση, γνώσεις τεχνικές, οικονομικές, κοινωνικές ή άλλες, διανοητική μόρφωση, ειδικές δεξιότητες κ.λπ., οι μάζες δεν χρειάζονται παρά τη *βοήθειά τους* – ελεύθερη, εθελοντική, ανιδιοτελή. Δεν είναι οι «ελίτ», αλλά τα εκατομμύρια ανθρώπων που με την οξυδέρκειά τους, τις γνώσεις τους, τα χαρίσματά

τους, τις διάφορες δραστηριότητές τους, γόνιμες και συνδυασμένες, είναι οι μόνοι που μπορούν να φέρουν εις πέρας την κοινωνική επανάσταση. Οι «ελίτ» δεν έχουν παρά να τους βοηθήσουν και όχι να τους κυβερνήσουν.

4. Κάνοντας την *πραγματική επανάστασή τους*, οι εργατικές μάζες θα ξεφορτωθούν χωρίς καμία δυσκολία, και χωρίς κανένα περιορισμό, όλες τις προκαταλήψεις: εθνικές, θρησκευτικές ή άλλες. Δεν είναι ο κυβερνητικός περιορισμός που σκοτώνει όλες αυτές τις προκαταλήψεις, αλλά η ελεύθερη ορμή και η επιτυχία της πραγματικής κοινωνικής επανάστασης που θα γίνει *από τις ίδιες τις μάζες*.

Ομοίως, όπως ο μπολσεβικισμός επιβεβαίωσε πλήρως την κριτική, αρνητική πλευρά του αναρχικού δόγματος, το μαχνοβίτικο έπος επιβεβαίωσε τις θετικές και εποικοδομητικές πλευρές του.

Συχνά κατηγορούσαμε το μαχνοβίτικο κίνημα για τον υπερβολικό αυθορμητισμό του, την έλλειψη συνοχής του και, κυρίως, για την έλλειψη μιας εργατικής συνδικαλιστικής οργάνωσης στο εσωτερικό του. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αν το κίνημα είχε τον χρόνο και την υλική δυνατότητα να υποστηρίξει μια ευρεία συνδικαλιστική επαναστατική οργάνωση, θα είχε κερδίσει πολλά σε έκταση, βάθος και ισχύ. Προείπα παραπάνω ότι η έλλειψη εμπειρών εργατικών οργανώσεων ήταν, κατά την άποψή μου, ένας από τους λόγους της αποτυχίας της αναρχικής ιδέας κατά τη ρωσική επανάσταση.

Η πολύ θυελλώδης ύπαρξη του μαχνοβίτικου κινήματος, οι διαρκείς μετακινήσεις των ζωτικών δυνάμεών του και, τέλος, η σύντομη διάρκειά του το εμπόδισαν να ασχοληθεί σοβαρά με το συνδικαλιστικό ζήτημα. Εξάλλου το κίνημα είχε, αδιαμφισβήτητα και φυσικά, τις αδύναμες πλευρές του. Αλλά, σε σύγκριση με τη *λογική και στέρεα βάση του*, τα μειονεκτήματά του δεν είχαν θεμελιώδη σημασία. Και γι' αυτό δεν σταματάμε εδώ. Η ανάλυση των μειονεκτημάτων του, ιδιαίτερα διδακτική αναμφίβολα, θα έπρεπε να έχει τη θέση της σε ένα ειδικό έργο.

Στον αναγνώστη που θα ήθελε μια βαθύτερη γνώση του μαχνοβίτικου κινήματος θα μπορούσαμε να προτείνουμε ακόμη τα απομνημονεύματα του ίδιου του Νέστορ Μαχνό, τα οποία ξεκίνησε πρόσφατα να συγγράφει (ένας ή δύο τόμοι εκδόθηκαν στα γαλλικά).

Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΝΕΠ, Η ΥΠΟΤΙΘΕΜΕΝΗ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΚΑΙ Η ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΣΜΟΥ

Μπορούμε να θεωρήσουμε τη ρωσική επανάσταση του 1917 ολοκληρωμένη επανάσταση; Με άλλα λόγια, ξεκίνησε πράγματι η εποικοδομητική περίοδός της; Θα μπορούσε το μέλλον της να θεωρηθεί ως λογική και θετική εξέλιξη των σημερινών θεμελίων;

Σε αυτή την ερώτηση απαντώ με ένα κατηγορηματικό όχι.

Όλα όσα προηγήθηκαν εξηγούν ήδη αυτή την απάντηση. Αλλά θα ήθελα εδώ να επιμείνω στα δύο σημεία που έχουν πρωταρχική σημασία:

1. Δεν μπορούμε να αντιληφθούμε τη ρωσική επανάσταση (μιλάω πάντα για την επανάσταση του 1917) ως γεγονός εθνικά και ιστορικά απομονωμένο. Είναι σίγουρο ότι αποτελεί μέρος μιας τεράστιας κοινωνικής διεργασίας, παγκόσμιου βεληνεκούς, που μόλις ξεκίνησε και η οποία είναι, για να το πούμε έτσι, μια εισαγωγή. Είναι λοιπόν στενά συνδεδεμένη με τα παγκόσμια γεγονότα. Ασκει σε αυτά μια συγκεκριμένη επιρροή. Με τη σειρά του, το μέλλον της εξαρτάται αρκετά από αυτά που θα συμβούν σε άλλες χώρες. Όμως, έχω ήδη εδώ και κάποιον καιρό την ισχυρή πεποίθηση ότι ο σύγχρονος κόσμος μπήκε στην εποχή της *μεγάλης και πραγματικής κοινωνικής επανάστασης* και ότι βρίσκεται σήμερα στην αρχή της *καταστροφικής περιόδου* αυτής της τεράστιας διεργασίας. Και όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου όλη η σύγχρονη κοινωνία, μιλάω, ό,τι φέρει μαζί της – οικονομία, πολιτική, κοινωνικό καθεστώς, σύγχρονος «πολιτισμός», ήθη, προκαταλήψεις κ.λπ. – πρόκειται να καταστραφεί από την κορυφή μέχρι τα νύχια, χωρίς όμως η δόμηση μιας νέας κοινωνίας να είναι αδύνατη. Ένα από τα πρώτα «πράγματα προς καταστροφή» είναι η πολιτική, εξουσιαστική, κρατική αρχή – αν όχι προκατάληψη. Έως ότου καταστραφεί αυτή η αρχή, η κοινωνική επανάσταση είναι ιστορικά υποχρεωμένη να περάσει από τη *συμπαγή εμπειρία*, δηλαδή από την προσπάθεια της νίκης, της επίτευξης της νέας δόμησης, μέσω του Κράτους, ενός πολιτικού κόμματος, μιας

εξουσίας, μιας δικτατορίας. Χωρίς αυτή την αρνητική εμπειρία η ανθρωπότητα δεν θα καταλάβει ποιος είναι ο πραγματικός δρόμος. Ο μπολσεβικισμός –στάδιο της ρωσικής επανάστασης και της παγκόσμιας επανάστασης– εκπροσωπεί αυτή την αρνητική εμπειρία. Το κρατικό και εξουσιαστικό μέσο την οδήγησε σε ένα αδιέξοδο από το οποίο δεν δύναται να βγει πλέον. Αν μια παρόμοια εμπειρία παραγόταν κατά την άνθιση της πλήρους εξέλιξης του παγκόσμιου καπιταλισμού θα είχε καταλήξει σίγουρα στην αποκατάσταση του αστικού καθεστώτος, σε μια νικηφόρα αντεπανάσταση. Αλλά –και αυτό αποτελεί μία από τις αποδείξεις της αγωνίας του καπιταλισμού, καθώς και του σοσιαλιστικού και επαναστατικού χαρακτήρα της εποχής μας– ο καπιταλισμός σε παρακμή είναι ανίσχυρος να δημιουργήσει στη Ρωσία «οπισθοδρόμηση». Οπότε, η Ρωσία «αναμένει». Συντηρημένη από τη δύναμη των όπλων στο τρομερό αδιέξοδό της, αδυνατώντας να κάνει την παραμικρή κίνηση είτε προς τα εμπρός είτε προς τα πίσω, περιμένει: από τη μία τα παγκόσμια γεγονότα να κάνουν ένα μεγάλο άλμα και ως αντίκτυπο να την «ξεμπλοκάρουν» και, από την άλλη, ο κόσμος, κάνοντας αυτό το σάλτο, να καταλάβει το θεμελιώδες σφάλμα της ρωσικής επανάστασης, της «αρνητικής εμπειρίας» της. Όσο αυτή η επανάσταση περιμένει, στο σύγχρονο μπολσεβίκικο στάδιό της, δεν μπορεί να δημιουργήσει, δεν μπορεί να δομήσει. Προκειμένου να ξεκινήσει να δομεί οφείλει να «ξεμπλοκαριστεί», οφείλει, έπειτα, να καταστρέψει το σύγχρονο καθεστώς όπως ένα νέο εμπόδιο – όπως κατέστρεψε τα προηγούμενα καθεστάτα. Έτσι, οφείλει να συνεχίσει ως επανάσταση. Αυτός είναι ένας από τους λόγους του «κατηγορηματικού» όχι μου (δύο σημαντικές επιφυλάξεις: είναι εμφανές ότι τα παγκόσμια γεγονότα θα μπορούσαν να αποκτήσουν διάρκεια ή να αναπτυχθούν, για αρκετό καιρό, υπό μία έννοια με τρόπο που δεν θα αγγίζει τη ρωσική επανάσταση) αυτή θα μπορούσε να φτάσει να συντρίψει η ίδια το εμπόδιό της. Και είναι εμφανές ότι το «ξεμπλοκάρισμα» θα μπορούσε στιγμιαία να παράξει μια «προς τα πίσω» αντίδραση στη Ρωσία. Δεδομένης της γενικής κατεύθυνσης της εποχής, αυτό δεν θα άλλαζε καθόλου ούτε τις γενικές εκτιμήσεις ούτε

την οριστική εξέλιξη των γεγονότων. Μια τέτοια αντίδραση δεν θα ήταν παρά ένα παροδικό επεισόδιο της καταστροφικής περιόδου της τεράστιας κοινωνικής επαναστατικής διεργασίας, για τον ίδιο λόγο με τον φασισμό, τον χιτλερισμό κ.λπ.).

2. Ποιες είναι οι βάσεις πάνω στις οποίες ο μπολσεβικισμός ισχυρίζεται ότι μπορεί να «δομεί» από εδώ και στο εξής; Υπάρχουν δύο: η περίφημη «εκβιομηχάνιση» της χώρας και η λεγόμενη «κολεκτιβοποίηση» της γεωργίας. Ολόκληρο το έργο έπρεπε να ολοκληρωθεί από τα συγκεκριμένα βήματα των πέντε χρόνων, αφού κάθε βήμα ήταν ορισμένο εκ των προτέρων από ένα ειδικό σχέδιο, το λεγόμενο «πενταετές». Το σύνολο αυτών των «πενταετών σχεδίων» είναι η ίδια η έκφραση της αποκαλούμενης «διευθυνόμενης οικονομίας». Θα ήταν σημαντικό να αναλύσουμε λεπτομερώς όλο αυτό το δικτατορικό οικοδόμημα σε ένα ειδικό έργο, προκειμένου να καταδείξουμε ξεκάθαρα τη μηδαμινή αξία του. Εδώ μπορώ μονάχα να επισημάνω την εκτίμηση που διατυπώθηκε παραπάνω.

Η εκβιομηχάνιση μιας χώρας δεν μπορεί να είναι παραγωγική παρά μόνο αν προέρχεται από μια φυσική γενική ανάπτυξη, αν αυτή βρίσκεται σε αρμονία με το σύνολο της οικονομικής ζωής κι αν, κατά συνέπεια, οι συνέπειες και τα αποτελέσματα μπορούν να αφομοιωθούν με χρήσιμο τρόπο «να κωνευτούν» από τον πληθυσμό. Στην αντίθετη περίπτωση καταλήγει σε εντυπωσιακές ίσως ανεγέρσεις, αλλά νεκρές, άχρηστες, που μοιάζουν με τις πυραμίδες των φαραώ της Αιγύπτου. Μπορούμε να αναγείρουμε ό,τι θέλουμε εφόσον διαθέτουμε συγκεκριμένα μέσα και κυρίως υποδουλωμένους τεχνίτες με εύκολα χειριζόμενη θέληση οι οποίοι πληρώνονται από το Κράτος-εργοδότη καθώς του αρέσει. Ωστόσο το πρόβλημα δεν συνιστάται στις ανεγέρσεις, μηχανικές ή άλλες, αλλά στο ότι δεν μπορούμε να επωφεληθούμε από αυτές. Διαβεβαιώνω κατηγορηματικά, στηριζόμενος σε ακριβή και αδιαμφισβήτητα δεδομένα, ότι η μπολσεβίκικη «εκβιομηχάνιση» της Ρωσίας κατέληξε συγκεκριμένα, στη συντριπτική πλειονότητα των

περιπτώσεων, σε κάθε είδους μηχανισμούς, εγκαταστάσεις και κατασκευές νεκρές και άχρηστες. Διαβεβαιώνω ότι το 80% όλων των ανεγέρσεων παραμένουν δίχως ζωή, δεν λειτουργούν καθόλου ή λειτουργούν πολύ άσχημα. Διαβεβαιώνω ότι από τις χιλιάδες μηχανές που εισάχθηκαν από το εξωτερικό, οι περισσότερες τέθηκαν εκτός λειτουργίας, εγκαταλείφθηκαν, κάηκαν. Διαβεβαιώνω ότι οι σύγχρονοι τεχνίτες στη Ρωσία δεν γνωρίζουν να τις χειρίζονται, να τις χρησιμοποιούν και εντέλει ο πληθυσμός δεν έχει κανένα όφελος από αυτές.

Η εκβιομηχάνιση στην ΕΣΣΔ δεν είναι ανδραγάθημα, δεν είναι «πραγμάτωση» του «σοσιαλιστικού Κράτους». Είναι μια *επιχείρηση του Κράτους-εργοδότη*, υποχρεωμένο μετά την πτώχευση των μεθόδων του «πολεμικού κομμουνισμού» και της ΝΕΠ, να παίξει το τελευταίο του χαρτί: να νανουρίσει τα ίδια τα υποκείμενά του, όπως επίσης και τα κορόιδα στο εξωτερικό, με την απατηλή μεγαλοπρέπειά των σχεδίων του, με την ελπίδα να μπορέσει έτσι να συντηρηθεί μέχρι τους «καλύτερους καιρούς»... Η «εκβιομηχάνιση» της ΕΣΣΔ δεν είναι παρά μια *μπλόφα* και τίποτε παραπάνω.

Η «κολεκτιβοποίηση»; Προκειμένου να καταφέρει ο αναγνώστης να καταλάβει το πραγματικό νόημά της, ας πούμε με λίγα λόγια ποια ακριβώς ήταν η «αγροτική πολιτική» της μπολσεβίκικης δικτατορίας, από τις απαρχές της μέχρι τις μέρες μας.

Όπως γνωρίζει ο αναγνώστης, οι αγρότες άρχισαν να αρπάζουν τις κτηματικές περιουσίες ήδη από την επανάσταση του Οκτωβρίου. Η μπολσεβίκικη κυβέρνηση δεν είχε παρά να επικυρώσει αυτή την κατάσταση πραγμάτων. Στην αρχή δεν άγγιξε τους αγρότες και γι' αυτό τον λόγο αυτοί την υποστήριξαν, διαθέτοντάς της τον απαραίτητο χρόνο για να εδραιώσει την εξουσία της (εκείνη την εποχή λέγαμε μάλιστα, κυρίως στο εξωτερικό, ότι οι αγρότες κέρδισαν περισσότερα από την επανάσταση και ότι οι μπολσεβίκοι ήταν υποχρεωμένοι, αγρότερα, να στηριχθούν σε αυτούς). Ωστόσο, σε αναλογία με

το Κράτος που ενισχυόταν και, από την άλλη, με τις πόλεις με τα εξαντλημένα προνόμιά τους, οι οποίες έστρεφαν το βλέμμα τους προς την επαρχία, ο Λένιν έσφιξε ολοένα και περισσότερο τον κλοιό γύρω από τους αγρότες. Με μια σειρά από διατάγματα τους υποχρέωσε να παραχωρήσουν το μεγαλύτερο μέρος της σοδειάς τους στο Κράτος. Αυτό έγινε την περίοδο των διεκδικήσεων, των εισφορών σε είδος, των στρατιωτικών εκστρατειών και του «πολεμικού κομμουνισμού». Σύντομα αυτή η «πολιτική» κατέληξε σε σημαντικές ταραχές. Φοβισμένος, ο Λένιν υποχώρησε και διακήρυξε τη ΝΕΠ που επέτρεπε στους αγρότες να πωλούν τα προϊόντα τους αντί να τα βλέπουν να αρπάζονται. Αλλά ο Στάλιν είχε δύο επιλογές, καθώς η ΝΕΠ δεν είχε εξυπηρετήσει σε κάτι ιδιαίτερο: είτε να διευρύνει τη ΝΕΠ, δηλαδή να προχωρήσει προς την *οικονομική και πολιτική αποκατάσταση του ιδιωτικού καπιταλισμού*, είτε να καταστείλει και να επαναλάβει την *επίθεση του Κράτους ενάντια στους αγρότες*. Αφού ζύγισε τα πάντα, σίγουρος για τη δύναμη και την οριστική ασφάλεια του νέου καπιταλιστικού Κράτους, ο Στάλιν αποφάσισε να προχωρήσει με τη δεύτερη επιλογή. Επιχείρησε την οριστική κρατικοποίηση της γεωργίας, αποκαλώντας την «κολεκτιβοποίηση». Τα *σοβκόζ* («σοβιετικά αγροκτήματα» άμεσα εκμεταλλευόμενα από το Κράτος) και τα *κολκόζ* («συλλογικά αγροκτήματα» εκμεταλλευόμενα από κοινού με τους αγρότες) έγιναν οι άμεσες επιχειρήσεις του Κράτους. Το Κράτος βάλθηκε να συντρίψει, να αφανίσει τον αγρότη που παρέμεινε ιδιοκτήτης, ακόμη και μεσαίος ή μικρός. Με τη δύναμη του τρόμου των όπλων επανάκτησε πλήρως και αποτελεσματικά όλη τη γη και μετέτρεψε τον αγρότη όχι μόνο σε κολίγο του, αλλά και σε *δούλο* του. Έπειτα ομαδοποίησε αυτούς τους δούλους σε «κοινότητες» και τους υποχρέωσε να δουλεύουν για αυτόν. Η συντριπτική πλειονότητα του αγροτικού πληθυσμού βρίσκεται σήμερα *σε αυτή την κατάσταση δουλείας*. Και, φυσικά, ξέσπασε μια υπερβολική μάχη των αγροτών ενάντια στους νέους άρχοντες, ακόμη υπόκωφη αλλά ήδη αποτελεσματική. Είναι σίγουρο ότι οι μπολσεβίκοι θα διατηρήσουν τη σύγχρονη «αγροτική πολιτική» τους, ολοένα και με μεγαλύτερη δυσκολία. Ύστερα

από κάποιον καιρό είναι ήδη υποχρεωμένοι να ανατρέχουν σε μεγάλο βαθμό στις στρατιωτικές δυνάμεις για να εξαναγκάζουν τους αγρότες να υποταχθούν, να μην κάνουν «σαμποτάζ», να δουλεύουν, να μην κρύβουν το σιτάρι κ.λπ. Καλά τώρα! Διαβεβαιώνουμε πως μια τέτοια «κολεκτιβοποίηση» δεν είναι διόλου η πραγματική κοινωνική λύση στο αγροτικό ζήτημα. Διαβεβαιώνουμε ότι ο αγρότης δεν θα είναι κερδισμένος από την επιστροφή της μεσαιωνικής δουλειάς, επιστροφή που αντικαθιστά μοναδικό αφέντη τον φεουδάρχη με το Κράτος.

Η μπολσεβίκικη «κολεκτιβοποίηση» είναι μακριά από το να αποτελεί σοσιαλιστική «πραγμάτωση». Είναι ένα σύστημα άσκοπης βίας, ένας άψυχος μηχανισμός χωρίς πρόοδο, χωρίς μέλλον.

Μπορούμε «να δομήσουμε» οτιδήποτε σε τέτοια βάση; Σίγουρα όχι. Και τα αποτελέσματα του πρώτου «πενταετούς σχεδίου» το αποδεικνύουν. Πράγματι, βασιζόμενος σε πραγματικά δεδομένα, γεγονότα και συγκεκριμένους αριθμούς, διαβεβαιώνω ότι αυτό το σχέδιο είχε παταγώδη και πλήρη αποτυχία και ότι σήμερα η μπολσεβίκικη κυβέρνηση βρίσκεται μπροστά στην πιο τραγική κατάσταση που θα μπορούσε ποτέ να αντιμετωπίσει. Η «εκβιομηχάνιση» δεν κατέληξε σε κανένα επιθυμητό αποτέλεσμα. Η «κολεκτιβοποίηση» δεν επέφερε παρά επαύξηση της μιζέριας και την επιστροφή του λιμού, η έκταση και η βαρύτητα των οποίων ξεπέρασαν κατά πολύ εκείνες του 1924-25. Η χώρα διχάστηκε εν μέσω τρομακτικής αγωνίας. Η μπολσεβίκικη εξουσία δεν συντηρούταν παρά μόνο με τη βοήθεια του αστυνομικού τρόμου, μιας εξαπάτησης, μιας ανήκουστης δημαγωγίας και μιας στρατιωτικής βίας δίχως προηγούμενο. Η δικτατορία οδηγήθηκε σε κατάσταση ομηρίας, περικυκλωμένη από έναν εξασθενημένο πληθυσμό, συνιτριμμένο, αφοπλισμένο, αδύναμο, αλλά εχθρικό, έτοιμο να ξεσηκωθεί, να εξεγερθεί, να ορμήσει στους καταπιεστές του με την ελάχιστη υλική δυναμικότητα.

Υπό αυτές τις συνθήκες, αν μιλούσαμε για τελειωμένη επανάσταση, για δομική περίοδο που έχει ξεκινήσει κα: για θετική εξέλιξη των «κεκτημένων θεμελίων» θα ήταν σαν να μην καταλαβαίνουμε τίποτε –ή μάλλον σαν να μη *θέλουμε να καταλάβουμε* τίποτε– σε σχέση με αυτά που συμβαίνουν στη σύγχρονη Ρωσία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έχοντας ήδη καταλήξει σε πολλά συμπεράσματα *ήδη κατά τη διάρκεια της μελέτης μου*, θα περιοριστώ εδώ στο να τα συμπληρώσω με μερικές τελευταίες σκέψεις που κρίνω απαραίτητες:

1. Όλοι όσοι αναρωτιόνται *πώς μπορεί ακόμη να κρατιέται ένα παρόμοιο καθεστώς* δεν πρέπει να ξεχνούν ότι, εκτός από τους λόγους που εξέθεσα ήδη, υπάρχει ακόμη ένας πολύ σημαντικός, ο εξής: το μπολσεβίκικο κόμμα μετράει σήμερα σχεδόν ένα εκατομμύριο μέλη και συμπαθούντες, που σχηματίζουν ένα προνομιούχο στρώμα στη χώρα– θα μπορούσαμε μάλιστα να πούμε: μια προνομιούχα τάξη. Κατά συντριπτική πλειονότητα αυτοί οι άνθρωποι είναι νέοι, αδαείς (συνεπώς εύκολα χειραγωγήσιμοι), κτηνώδεις, αλαζόνες, άπληστοι και γεμάτοι ζήλο για την προνομιούχα κατάσταση τους, γεμάτοι περιφρόνηση για τις καθυποταγμένες και εκμεταλλεζόμενες μάζες – εν συντομία είναι πραγματικοί «τυχάρπαστοι» και κερδοσκόποι του κρατικού καπιταλισμού. Στηριζόμενοι σε όλη τη συγκεντρωμένη δύναμη του πολιτικού μηχανισμού, οικονομικού, στρατιωτικού, αστυνομικού, τεχνικού, επιστημονικού και «ηθικού» (Τύπος κ.λπ.) που βρίσκεται εξολοκλήρου στα χέρια τους, επωφελούμενοι από την εξάντληση και την αποδιοργανωμένη κατάσταση των εργατικών μαζών, αυτοί οι νέοι άρχοντες θα μπορέσουν να διατηρήσουν τη θέση τους στην εξουσία για μεγάλο χρονικό διάστημα (ελλείψει κάποιου απότομου σοκ από τα οποία η εποχή μας είναι αρκετά πλούσια), μέχρι τη μέρα που, από τη μία, η «δύναμη» και ο «μηχανισμός» θα εκπέσουν και, από την άλλη η ισχύς των μαζών θα αναπνεύσει. Εξιστορείται ότι στην αρχή του μπολσεβικισμού ο Τρότσκι είχε απαντήσει σε κάποιον που εξέφραζε τις αμφιβολίες του για τη μακροζωία του καθεστώτος: «300.000 ευγενείς διατήρησαν αυτό τον λαό υποταγμένο για τρεις αιώνες, γιατί λοιπόν 300.000 μπολσεβίκοι να μην μπορούν να κάνουν το ίδιο;». Αυτή η μικρή συζήτηση πιθανώς δεν είναι παρά ένας μύθος. Αλλά αυτός ο μύθος εκφράζει ένα *πολύ χειροπιαστό* πράγμα.

Εξάλλου ο Μουσολίνι και ιώρα τελευταία ο Χίτλερ το απέδειξαν επαρκώς. Οι απεργίες και οι εξεγέρσεις είναι αρκετά συχνές στην ΕΣΣΔ. Καταστέλλονται ανελέητα και η κυβέρνηση δεν αρθρώνει λέξη σχετικά γι' αυτό.

2. Αυτοί που συγκωρούν και μάλιστα δικαιολογούν τον μπολσεβικισμό λόγω των δυσκολιών που είχε να ξεπεράσει και κυρίως λόγω του «καπιταλιστικού περιβάλλοντος» δεν πρέπει να ξεχνούν ότι:
 - i. Ακριβώς στη Ρωσία, δεδομένης της έκτασής της, του τεράστιου πλούτου της, της αδυναμίας της αστικής τάξης της κ.λπ., μια πραγματική επανάσταση, πλήρης, όμορφη, εύκολα θριαμβευτική και ανθρωπιστική, ήταν δυνατή παρά το καπιταλιστικό περιβάλλον, που στην εποχή μας δεν έκανε τίποτε.
 - ii. Η ανεπάρκεια της ρωσικής επανάστασης μπροστά σε αυτό το καπιταλιστικό περιβάλλον είναι μεμπτή για τον ίδιο τον μπολσεβικισμό.
3. Ο μπολσεβικισμός δεν είναι παρά ένα *παρασράτημα*, ένα *σφάλμα*, ένα *αρνητικό στάδιο* (το οποίο δηλαδή πρέπει να ξεπεραστεί) στη ρωσική επανάσταση και επίσης στην ανάπτυξη της παγκόσμιας επανάστασης. Έχει την ιστορική του θέση στην *καταστροφική και αρνητική περίοδο* και όχι στη δημιουργική και θετική αυτής της τελευταίας.

Όπως είχα ήδη την ευκαιρία να ορίσω νωρίτερα, εδώ και μερικά χρόνια («Βιώματα» στο *Αναρχικό Περιοδικό των ετών 1922-24*),³² ένα σημαντικό σημείο εκείνης της περιόδου ήταν η ολοσχερής καταστροφή όλων όσοι σχηματίζουν, στην οριστική μάχη ανάμεσα στον παλιό και τον νέο κόσμο, το μετριοπαθές, ασταθές, ανούσιο και κενό διάοιημια

³²Αυτά τα άρθρα αναπαριστούν εν μέρει τα έτη 1922-24 στα τεύχη 4 (Απρίλιος 1922), 6 (Ιούνιος), 7 (Ιούλιος), 9 (Σεπτέμβριος), 10 (Οκτώβριος), 11 (Νοέμβριος), 16 (Απρίλιος – Μάιος 1923).

(καταστροφή του μετριοπαθούς σοσιαλισμού). Ένα άλλο σημαντικό σημείο ήταν η καιαστροφή της πολιτικής, κρατικής, δικτατορικής αρχής της κοινωνικής επανάστασης (καταστροφή του μπολσεβικισμού μετά την αρνητική βιωμένη εμπειρία του). Η κοινωνική επανάσταση δεν θα μπορούσε να βρει τον πραγματικό δρόμο της παρά μόνο εφόσον απέρριπτε τόσο τον μετριοπαθή σοσιαλισμό όσο και τον μπολσεβικισμό, έχοντας ήδη απαρνηθεί τον πρώτο όσο και τον δεύτερο. Εν μέρει είναι ο φασισμός που, ιστορικά, το αναλαμβάνει και προετοιμάζει το έδαφος... όχι για τον μπολσεβικισμό, όπως νομίζουν κάποιοι, αλλά, στο κάτω-κάτω της γραφής, για την πραγματική κοινωνική επανάσταση. Καθώς ο φασισμός συμβάλλει ισχυρά στην οριστική καταστροφή της κρατικής και δικτατορικής αρχής, παρά τις αντίθετες προσδοκίες. Και αν ο μπολσεβικισμός –δηλαδή ο εξουσιαστικός κομμουνισμός– τον αντικαταστήσει (πράγμα εφικτό), ο ερχομός αυτού του τελευταίου επίσης δεν θα είναι οριστικός ή διαρκής: αυτό θα είναι, απλούστατα, μια ακόμη αρνητική εμπειρία.

4. Μπορούμε εδώ να συγκεντρώσουμε και να συνοψίσουμε κάποια λογικά συμπεράσματα που προέκυψαν από διάσπαρτες λεπτομέρειες κατά τη διάρκεια αυτής της μελέτης:
 - i. Δεν είναι ούτε κάποια «ελίτ» ούτε κάποιο πολιτικό κόμμα, δεν είναι ούτε ο Λένιν ούτε ο Τρότσκι που έκαναν αυτή την επανάσταση (ερμηνεία όλων των εξουσιαστών: αστών, σοσιαλιστών και «κομμουνιστών» που, ψυχολογικά, δεν μπορούν να αντιληφθούν τα πράγματα με διαφορετικό τρόπο), αλλά οι αχαιείς οπλισμένες μάζες του εργαζόμενου λαού των πόλεων και της επαρχίας. Το μπολσεβίκικο κόμμα επωφελήθηκε από αυτήν για να ανέβει στην εξουσία.
 - ii. Έχοντας ήδη ξεκινήσει την επανάσταση, οι μάζες διέπραξαν το θεμελιώδες σφάλμα να εμπιστευτούν τη μοίρα τους σε ένα πολιτικό κόμμα, σε μια κυβέρνηση, σε μια δικτατορία. Αυτή η δικτατορία διαστρέβλωσε

προσωρινά τη ρωσική και την παγκόσμια επανάσταση.

- iii. Δεν είναι οι «ελίτ», οι «φύρερ» (καθοδηγητές), τα κόμματα, οι δικτάτορες που ξέρουν να χειραγωγούν και να φέρουν την επανάσταση εις πέρας, αλλά τα εκατομμύρια ανθρώπων –των «ωκεάνιων» μαζών– οδηγημένων να το κάνουν, και να *ξέρουν* να το κάνουν, από την ιστορική πορεία των πραγμάτων. Ο μύθος της ελίτ πρέπει να καταστραφεί και πρόκειται να καταστραφεί κατά τη διάρκεια αυτής της επανάστασης.
- iv. Οι μάζες οδηγούνται στην επανάσταση από την καταστροφή και την ιστορική εμπειρία. Η καταστροφική και η εμπειρία είναι επίσης οι πρώτοι δάσκαλοι των μαζών. Δύο συνθήκες πρέπει να προστεθούν ώστε η επανάσταση να μπορέσει να πάρει τον σωστό δρόμο και να περάσει στην πραγματική οικοδόμηση: η ύπαρξη ενός εργατικού επαναστατικού κινήματος ανεξάρτητου από πολιτικά κόμματα και μια έντονη ελευθεριακή προπαγάνδα. Η πλήρης έλλειψη του ενός και η ανεπάρκεια της άλλης αποτέλεσαν τον βασικό λόγο της αποτυχίας της αναρχικής ιδέας και της «νίκης» του μπολσεβικισμού στη ρωσική επανάσταση.
- v. Ο πραγματικός ρόλος των «ελίτ» είναι να *βοηθούν* τις μάζες, να τις φωτίζουν, να τις διδάσκουν, να δρουν στο εσωτερικό τους, να αποτελούν παράδειγμα για αυτές, αλλά όχι να τις *κυβερνούν*.
- vi. Η δικτατορία είναι πάντοτε η δημόσια βία ενός προσώπου, η βία που υποστηρίζεται από ένα προνομιούχο στρώμα και οδηγείται μοιραία ενάντια στις υποδουλωμένες και εκμεταλλευόμενες μάζες.
- vii. Κατά τη διάρκεια της πραγματικής επανάστασης οι μάζες γνωρίζουν να ξεφορτώνονται εύκολα, και όχι καταναγκαστικά, όλες τις συναφείς προκαταλήψεις της,

5. Το τελευταίο συμπέρασμα που προκύπτει από τα γεγονότα που μελετήθηκαν, το πιο σημαντικό, το πιο γόνιμο και ενθαρρυντικό, είναι αυτό: για πολλούς ανθρώπους το πραγματικό νόημα της εποχής μας είναι η οριστική νίκη –η «τελική νίκη»– ανάμεσα στον *καπιταλισμό* (οδηγημένο στο τελευταίο οχυρό του: τον *φασισμό*) και τον *μπολσεβικισμό* (που γι' αυτούς τους ανθρώπους εκπροσωπεί την πραγματική επανάσταση και τη χειραφέτηση). Πρόκειται για σφάλμα. Η βαθιά ιστορική έννοια του καιρού μας είναι να *τεθεί και να επιλυθεί* με τρόπο χειροπιαστό αυτό το θεμελιώδες ερώτημα: *μπορούμε να νικήσουμε τον καπιταλισμό, να πετύχουμε την κοινωνική επανάσταση και να καταργήσουμε την εκμετάλλευση των μαζών με τη βοήθεια μιας ομάδας ανθρώπων –ή ενός ανθρώπου– που θα ελέγχει αυτά τα εκατομμύρια ανθρώπων μέσω της πολιτικής βίας ή, αντιθέτως, είναι αυτά τα εκατομμύρια ανθρώπων που οι ίδιοι, μέσω της ελεύθερης και ελεύθερα συντονισμένης δράσης τους, θα μπορέσουν να πετύχουν αυτό τον σκοπό; Ποιος θα κάνει την κοινωνική επανάσταση: μια ελίτ, ένας μπολσεβίκος δικτάτορας που θα τραβήξει από τα μαλλιά τις μάζες που θα είναι εξαναγκασμένες να τον υπακούσουν, ή οι ελεύθερες μάζες, συνειδητές ως προς το έργο τους, που θα αντιδράσουν με τη βοήθεια των ελεύθερα δημιουργημένων οργανώσεών τους;*

Το πραγματικό νόημα της εποχής μας δεν είναι η μάχη ανάμεσα στον *καπιταλισμό* από τη μία και τον *μπολσεβικισμό* από την άλλη, αλλά η μάχη ανάμεσα στον *καπιταλισμό* υπό κάθε μορφή (ο εξουσιαστικός «σοσιαλισμός» ή ο «μπολσεβικισμός» είναι μία από αυτές) και τον *ελεύθερο σοσιαλισμό*, τον αντιεξουσιαστικό.

Το *πραγματικό* πρόβλημα της εποχής μας δεν είναι εκείνο της επιλογής ανάμεσα στη λευκή και την κόκκινη δικτατορία, αλλά εκείνο της επιλογής ανάμεσα στη *δικτατορία* και την *ελευθερία* ως μοχλό της κοινωνικής επανάστασης. Και το πραγματικό νόημα της ρωσικής επανάστασης είναι ότι έχει τεθεί *συμπαγώς*, οριστικά και με όλο του το

μεγαλείο το θεμελιώδες πρόβλημα που, έτσι, θα επιλυθεί για τις μάζες με εμπειρικό τρόπο.

Δεν αμφιβάλλω στιγμή ότι θα επιλυθεί, από τα γεγονότα που θα ακολουθήσουν, με την έννοια της ελευθερίας. Η συνεχής και μοιραία καταστροφή θα οδηγήσει τις μάζες στην κοινωνική επανάσταση. Η διαρκής τωρινή εμπειρία της ρωσικής επανάστασης θα τους επιτρέψει να αποφύγουν, όποτε χρειαστεί, το μπολσεβίκικο σφάλμα. Δεν θα θέλουν πλέον να οικοδομήσουν ένα νέο Κράτος, μια νέα εξουσία, μια νέα κυβέρνηση, στα ερείπια του κατεστραμμένου καπιταλιστικού Κράτους. Έτσι θα ξεκινήσει η πραγματικά εποικοδομητική περίοδος της κοινωνικής επανάστασης, στο περιβάλλον μιας ελευθερίας δράσης των ελεύθερα οργανωμένων εργατικών μαζών και υποστηριγμένων σε αυτή την κίνηση από τις αχανείς μάζες, ολόκληρες και από τα επιμέρους άτομα. Και έτσι θα διαβεβαιωθεί φωναχτά, παγκοσμίως, πραγματικά και θριαμβευτικά, έτσι θα αναγνωριστεί η αναρχική ιδέα (προς ανάγνωση για την κοινωνική επανάσταση βλέπε το γνωστό έργο του Π. Μπενάρ *Τα εργατικά συνδικάτα και η κοινωνική επανάσταση*).

Σε σύνδεση με τη μελέτη της ρωσικής επανάστασης (η οποία εξάλλου είναι αναπόσπαστο κομμάτι της παγκόσμιας κοινωνικής επανάστασης), αυτά τα συμπεράσματα συμπληρώνουν ως έναν βαθμό, διευκρινίζοντας και σχηματοποιώντας την, την ενδιαφέρουσα γενική ανασκόπηση της κοινωνικής επανάστασης από τον Σεμπασιάν Φορ.

«Όχι, ο Λένιν και οι σύντροφοί του δεν υπήρξαν ποτέ επαναστάτες. Δεν υπήρξαν τίποτα άλλο παρά ρεφορμιστές, κάπως βίαιοι, που, ως αληθινοί ρεφορμιστές, κατέφευγαν πάντα στις παλιές αστικές μεθόδους. Δεν είχαν την παραμικρή εμπιστοσύνη στην επανάσταση. Δεν την καταλάβαιναν καν»

Στην Ρωσική Επανάσταση, ο ελευθεριακός θεωρητικός Βσεβολόντ Μ. Άικενμπαουμ, ο επονομαζόμενος Βολίν (1882-1945), παρουσιάζει μια συνθετική εικόνα της ιστορίας της Ρωσίας από το 1825 μέχρι το 1934. Με απλά λόγια, αναδεικνύει σε όλη της την έκταση μια πολύπλοκη επαναστατική διαδικασία, της οποίας τα δύο μεγάλα στάδια, του 1905 και του 1917, χαρακτηρίστηκαν από τον αυθορμητισμό και την παρέμβαση των μαζών. Παράλληλα, καταγράφει τη μοίρα μιας καμένης επανάστασης, που από τη στιγμή της κατάκτησης της εξουσίας από τους Μπόλσεβίκους, θα μετατραπεί σε θέατρο άσκησης μιας τεράστιας καταστολής. Αναλύει έτσι με σαφήνεια και ακρίβεια την πορεία που οδήγησε στην αποτυχία του εξουσιαστικού «σοσιαλισμού» στη Ρωσία και διαλύει μια σειρά από παρανοήσεις, που επιβίωσαν επί δεκαετίες και επέμεναν να ταυτίζουν τη διαδικασία της χειραφέτησης από τον ολοκληρωτισμό με τον κρατικό καπιταλισμό ο οποίος υπήρξε η κατάληξή της.